

Tuukka Vähätalo

Eurooppaoikeus ja kansallisen tuomion lopullisuus

Tutkimus Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja EU-oikeuden vaikutuksista niiden kanssa ristiriitaisten kansallisten tuomioiden lopullisuuteen

Acta electronica Universitatis Lapponiensis 331

TUUKKA VÄHÄTALO

Eurooppaoikeus ja kansallisen tuomion lopullisuus

Tutkimus Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja EU-oikeuden vaikutuksista niiden kanssa ristiriitaisten kansallisten tuomioiden lopullisuuteen

Akateeminen väitöskirja, joka Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunnan suostumuksella esitetään julkisesti tarkastettavaksi Lapin yliopiston luentosalissa LS2 maaliskuun 25. päivänä 2022 klo 12

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Rovaniemi 2022

Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta

Väitöskirjan ohjaajat:

Professori Mikko Vuorenpää, Lapin yliopisto
Professori Tuula Linna, Helsingin yliopisto

Väitöskirjan esitarkastajat:

Emeritusprofessori Allan Rosas, Turun yliopisto ja Åbo Akademi
Emeritusprofessori Matti Pellonpää, Helsingin yliopisto

Vastaväittäjä:

Emeritusprofessori Allan Rosas, Turun yliopisto ja Åbo Akademi

All rights reserved

Taitto: Taittotalo PrintOne

Kansi: Elisa Korhonen

Acta electronica Universitatis Lapponiensis nro 331

ISBN 978-952-337-302-0

ISSN 1796-6310

URN: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-302-0>

Matti Pellonpään muistolle

SISÄLLYSLUETTELO

ESIPUHE	VI
TIIVISTELMÄ	IX
ABSTRACT	XII
LUETTELO OSATUTKIMUKSISTA	XV
LYHENNELUETTELO (JOHDANTO- JA YHTEENVETO-OSA)	XVI
LÄHDELUETTELO (JOHDANTO- JA YHTEENVETO-OSA)	XVII
Kirjallisuus	XVII
Virallislähteet, raportit sekä EIT:n ja EUT:n toimintaa koskevat normistot.....	XXVI
VIITATUT OIKEUSTAPAUKSET JA MUUT RATKAISUT (JOHDANTO- JA YHTEENVETO-OSA)	XXVIII
OSA I – TUTKIMUKSESTA	1
1 Johdatus tutkimuksen taustaan ja kontekstiin	1
2 Tutkimustehtävän määrittely	3
2.1 Tutkimuskysymys ja tutkimuksen tavoitteet.....	3
2.2 Rajauksista ja painotuksista.....	4
3 Tutkimuksen oikeustieteellinen konteksti ja metodit	6
3.1 Tutkimuksen teoreettisista puitteista ja kontekstista.....	6
3.1.1 Oikeusvarmuudesta.....	6
3.1.2 Eurooppaoikeuden suhteesta kansalliseen oikeusjärjestykseen.....	10
3.1.2.1 Aluksi.....	10
3.1.2.2 EIS:n suhteesta kansalliseen oikeusjärjestykseen.....	10
3.1.2.3 EU-oikeuden suhteesta kansalliseen oikeusjärjestykseen.....	14
3.1.3 Normiteoreettisia huomautuksia.....	18
3.2 Tutkimuksen metodeista.....	20
3.2.1 Lainopillinen metodi.....	20
3.2.2 Muut metodit.....	22
3.3 Asemoitumisesta suhteessa aiempaan tutkimukseen.....	24
3.4 Asemoitumisesta oikeudenalajaottelussa.....	27
4 Käytetyistä käsitteistä ja muita teknisiä huomioita	27
5 Väitöskirjan rakenne	31

OSA II – JOHDANTO 1: YLEISESTI TUOMIOIDEN LOPULLISUUDESTA	33
1 Aluksi	33
2 Neljä näkökulmaa lopullisuuden ja sen horjuttamisen väliseen intrressikonfliktiin	33
2.1 Lopullisuuden ja sen horjuttamisen perusfunktioista	33
2.2 Lopullisuuden suhteesta perus- ja ihmisoikeuksiin	35
2.3 Lopullisuuden suhteesta prosessin funktioihin	37
2.4 Lopullisuuden suhteesta lainkäyttöjärjestelmän toimivuuteen ja eräisiin prosessin laatutavoitteisiin	39
3 Ylimääräinen muutoksenhaku ja oikeusvoiman ulottuvuus lopullisuuden säätelykeinoina	41
OSA III – JOHDANTO 2: KANSALLINEN TUOMIO JA SEN VIRHEELLISYYS EUROOPPAOIKEUDELLISESSA KONTEKSTISSA	46
1 Kansallinen tuomio ja sen virheellisyys EIS:n järjestelmässä	46
1.1 Yleistä kansallisen tuomioistuimen roolista EIS:n järjestelmässä	46
1.2 EIS:n loukkauksen oikaisemisesta ennen kansallisen tuomion lainvoimaisuutta	52
1.3 Virheellisiin lainvoimaisiin tuomioihin liittyvät korjausmekanismit	55
1.3.1 Tapaukset, joissa EIT on todennut loukkauksen	55
1.3.2 Muut kuin EIT:n toteamaan loukkaukseen päätyneet tapaukset	57
1.3.3 Yhteenveto	58
2 Kansallinen tuomio ja sen virheellisyys EU:n oikeudessa	59
2.1 Yleistä kansallisen tuomioistuimen roolista EU-oikeuden toteuttamisessa	59
2.2 EU-oikeuden loukkauksen oikaisemisesta ennen kansallisen tuomion lainvoimaisuutta	61
2.2.1 Välitön oikeusvaikutus, suora sovellettavuus, tulkintavaikutus ja etusija	61
2.2.2 EUT:n ennakkoratkaisut	64
2.2.3 Tehokas oikeussuoja sekä tehokkuus- ja vastaavusperiaatteet	66
2.2.3.1 Aluksi	66
2.2.3.2 EU-oikeuden vaatimuksista oikeussuojakeinoille ja prosessille	71
2.2.3.3 Lopuksi	84
2.2.4 Yhteenveto	84
2.3 Virheellisiin lainvoimaisiin tuomioihin liittyviä korjausmekanismeja	85
2.3.1 Aluksi	85
2.3.2 Jäsenvaltion vahingonkorvausvastuu	88
2.3.3 Rikkomusmenettely ja siinä annetun EUT:n tuomion täytäntöönpano	93
2.3.4 EU-oikeuden vaikutukset kansallisen tuomion lopullisuuteen	97
3 Vertailua sekä passerelle johdannosta yhteenvetoon	100

OSA IV – TUTKIMUSTULOKSET: ANALYYSI JA YHTEENVETO	103
1 Velvoittaako eurooppaoikeus ylimääräisen muutoksenhakukeinon luomiseen?	103
1.1 EIS:n järjestelmä.....	103
1.2 EU:n oikeus.....	105
2 Eurooppaoikeuden vaikutuksista olemassa olevien ylimääräisten muutoksenhakukeinojen soveltamiseen sekä oikeusvoiman ulottuvuuteen	109
2.1 EIS:n järjestelmä.....	109
2.1.1 Aluksi.....	109
2.1.2 Mahdollisten EIT:n tai ministerikomitean kannanottojen merkitys.....	113
2.1.3 Lopettamisvelvollisuus.....	115
2.1.4 Korjaamisvelvollisuus (restitutio in integrum).....	118
2.1.5 Yhteenveto	123
2.2 EU-oikeus.....	126
2.2.1 Aluksi.....	126
2.2.2 Pääperiaate: kansallinen prosessioikeus ratkaisee yleisten EU-oikeudellisten reunaehtojen (erityisesti tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteet) puitteissa.....	127
2.2.2.1 Aluksi.....	127
2.2.2.2 Vastaavuusperiaate	128
2.2.2.3 Tehokkuusperiaate.....	131
2.2.2.3.1 Aluksi.....	131
2.2.2.3.2 Oikeusvoiman ulottuvuus.....	131
2.2.2.3.3 Tuomionpurun muodolliset ja aineelliset edellytykset.....	135
2.2.2.4 Tehokkaan oikeussuojan periaate.....	140
2.2.2.5 Tulkintavaikutus.....	144
2.2.3 Poikkeus 1: Asian ratkaiseminen olisi kuulunut EU:n toimielimille.....	146
2.2.4 Poikkeus 2: EU-oikeudessa lausutaan sisällöllisesti oikeusvoimaa koskevista seikoista.....	148
2.2.5 Yhteenveto	154
3 Instituutioiden välisestä työnjaosta sekä mahdollisuuksista puuttua eurooppaoikeuden vaatimukseen sivuuttaneisiin purkuratkaisuihin	155
3.1 EIS:n järjestelmä.....	155
3.1.1 Instituutioiden välisestä työnjaosta.....	155
3.1.2 Mahdollisuuksista puuttua EIS 46 artiklan vastaiseen tuomionpurun epäämiseen.....	159
3.2 EU-oikeus.....	161
3.2.1 Instituutioiden välisestä työnjaosta.....	161
3.2.2 Mahdollisuuksista puuttua EU-oikeuden vastaiseen tuomionpurun epäämiseen.....	164

4 Mahdollisista seurauksista suomalaisen normiston soveltamisen kannalta	165
4.1 Aluksi.....	165
4.2 Yleisesti eurooppaoikeuden vaikutusten välittymisestä Suomen oikeuteen.....	165
4.2.1 EIS:n järjestelmä.....	165
4.2.2 EU-oikeus.....	166
4.3 Eurooppaoikeuden mahdollisista vaikutuksista suomalaisen lopullisuusnormiston soveltamiseen siviili- ja rikosprosessissa.....	167
4.3.1 EIS:n mahdollisista vaikutuksista.....	167
4.3.1.1 Aluksi: suomalaisessa normistossa ei erotella EIT:n loukkaustuomioita ja rinnakkaistapauksia.....	167
4.3.1.2 Purun ja poistamisen muodolliset edellytykset.....	168
4.3.1.3 Purun ja poistamisen aineelliset edellytykset.....	170
4.3.1.4 Ylimääräiseen muutoksenhakuun liittyviä menettelyllisiä seikkoja.....	174
4.3.1.5 Oikeusvoiman ulottuvuus.....	176
4.3.2 EU-oikeuden mahdollisista vaikutuksista.....	176
4.3.2.1 Tehokkuusperiaate (ja tehokkaan oikeussuojan periaate).....	176
4.3.2.2 Vastaavuusperiaate.....	180
4.3.2.3 Tulkintavaikutus.....	181
4.3.2.4 Oikeusvoimaa sisällöllisesti koskeva EU-normisto ja muut erityistilanteet.....	182
4.3.2.5 Ylimääräiseen muutoksenhakuun liittyviä menettelyllisiä seikkoja.....	182
 OSA V – VERTAILUA JA MUITA LOPPUPÄÄTELMÄÄ	 185
 Artikkeli 1 (Vähätalo 2016)	 193
Artikkeli 2 (Vähätalo 2017)	298
Artikkeli 3 (Vähätalo 2019)	327

ESIPUHE

Matkani tuomion lopullisuutta koskevien mysteerien parissa alkoi jo perustutkinnon suorittamisen aikaan. Graduvaiheessa ja valmistumisen jälkeen minua alkoi yhä enemmän askarruttaa kysymys siitä, voiko eurooppaoikeuden vastaisen kansallisen tuomion oikeusvoima todella luoda suojajansarin eurooppaoikeuteen nähden huolimatta ihmisoikeuksien perustavanlaatuisuudesta ja EU-oikeuden ensisijaisuudesta. Kun aihetta koskeva aiempi tutkimus vaikutti melko niukalta, en malttanut olla tarttumatta kysymykseen itse. Tämä tarjosi samalla mahdollisuuden yhdistää kiinnostukseni niin ihmisoikeuksia, EU-oikeutta kuin prosessioikeutta kohtaan. En ole aiheen valintaa juurikaan katunut, vaan kipinä on säilynyt ja tutkimusprosessi on ollut pääosin antoisa. Yksin en kuitenkaan olisi päässyt puusta pitkään, vaan suuri joukko ihmisiä on ollut eri tavoin tukenani. Tänään on tullut aika kiittää teitä – joskin vain osaa on mahdollista kiittää tässä erikseen, jottei esipuhe venyisi uuden väitöskirja-artikkelin laajuiseksi. Totean myös sen itsestäänselvyden, että vastuu väitöskirjan jäljelle jäävistä puutteista säilyy luonnollisesti itselläni huolimatta useista tukenani olleista henkilöistä.

Ensiksi haluan kiittää innostavia työnhajaajiani – parhaimmat kiitokset professori Tuula Linnalle ja professori Mikko Vuorenpäälle! Tuulan säkenöivä asiantuntemus yhdistyy lämpimään kannustavuuteen, ja voinkin täysimääräisesti yhtyä hänen kunniaukseen tehdyn juhla kirjan takakannessa esitettyyn luonnehdintaan, jonka mukaan Tuula inspiroi esimerkillään ja saa ihmiset ympärilläänkin loistamaan ja yrittämään parastaan. Mikon väkevä innostuneisuus niin prosessioikeutta kuin sen opettamista kohtaan taas tarttui minun ja monen muunkin oikeustieteen ylioppilaan vaatteisiin jo Turun aikoina, ja kun etsin mielessäni syyllistä siihen, että olen päätynyt prosessioikeusorientoituneeksi juristiksi, syyttävä sormeni osoittaa ensimmäisenä Mikkoon. Mikko on myös eteenpäin puskevalla voimalla huolehtinut siitä, ettei väitösprojektini ole jäänyt aivan kohtuuttoman pitkiksi ajoiksi jäätyneeseen tilaan. Varsinaisten työnhajaajieni lisäksi minulla on ollut työnhajaajaan rinnastettavana auttajana koko väitöstaipaleeni ajan hyvä ystäväni hovioikeudenneuvos, OTK, LL.M Pekka Haapaniemi. Haluan syvimmin kiittää Pekkaa lukemattomista antoisista keskusteluista, valtavasta määrästä viisaita kommentteja käsikirjoitusteni tiimoilta sekä tärkeää – mutta Suomessa melko niukalti tutkittua – aihepiiriä, nimittäin EU-oikeuden prosessioikeusvaikutuksia koskevan tutkimustradition siirtämisestä vaivoja säästämättä eteenpäin. Kaikkia kolmea mainittua henkilöä on yhdistänyt muun ohessa horjumaton usko minuun läpi tutkimusprosessin. Tällaista uskoa jokainen nuori tutkija matkansa varrella kaipaa.

Minulla on ollut suuri kunnia saada työni esitarkastajaksi ja vastaväittäjäksi emeritusprofessori Allan Rosas, jonka syvälinen eurooppaoikeuden tuntemus ja juridinen viisaus hakevat vertaistaan. Esitänkin parhaimmat kiitokseni siitä erittäin suuresta asiantuntemuksesta, josta projektini on saanut hyötyä! Postuumisti kiitän työni toista esitarkastajaa emeritusprofessori Matti Pellonpäättä, joka on tehnyt minuun asiantuntemuksessaan ja ystävällisyydessään lähtemättömän vaikutuksen. Olen syvästi liikuttunut siitä, että hän laati perusteellisen, kannustavan ja monia hyödyllisiä virikkeitä sisältäneen esitarkastuslausuntonsa vain viikkoja ennen pois nukkumistaan. Matti oli minulle ystävällinen opastajahahmo jo eräissä aiemmissakin vaiheissa, enkä tule koskaan unohtamaan hänen panostaan minun hyväkseni – tämä kirja on omistettu Matin muistolle.

Olen valmistellut väitöskirjaani pääosin käytännön lakimiestehtävien ohessa. Tästä seikasta kiistattomasti aiheutuvalle – ennen muuta ajan riittävyteen liittyvälle – haitalle lienee osoitettavissa myös joitakin kompensoivia tekijöitä. Koen nimittäin, että ministeriöura EU-tehtävineen, työskentely kansallisessa tuomioistuinelaitoksessa sekä harjoittelut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa ja EU:n tuomioistuimessa ovat rikastaneet käsitystäni tutkimuksen kohteesta. Erityisen tärkeää on ollut mahdollisuus perehtyä viimeksi mainittujen eurooppalaisten tuomioistuinten toimintaan, ja haluankin – tosin nimien mainitsemisesta pidättäytyen – osoittaa kiitokseni kaikille niille jäsenille ja muille asiantunteville juristeille, jotka ovat sanottujen harjoittelujeni kuluessa ottaneet ajan keskustellakseen kanssani tutkimukseeni liittyvistä teemoista. Se on ollut arvokasta ja silmiä avaavaa. Nimeltä mainiten haluan kiittää EIT:n sihteeristön lakimiestä, OTT Satu Heikkilää ystävällisestä opastuksesta jo vuoden 2017 EIT-harjoitteluni aikana samoin kuin käsikirjoitusteni kommentoinnista harjoittelun jälkeen.

Myös oikeusministeriö ja Helsingin hovioikeus asiantuntevine juristeineen ovat olleet minulle hyviä kasvualustoja, ja kiitänkin kollegojani niissä. Molemmat talot ovat rohkaissut itsensä kehittämiseen myös välittömän ydintyön ulkopuolella. Oikeusministeriöstä erityisen suuren kiitoksen ansaitsee läheisin työtoverini lainsäädäntöneuvos Mari Aalto, joka on ollut paitsi tärkein opastajani EU-oikeudellisen ja kansallisen lainvalmistelun parissa, myös aina osoittanut valmiutensa tukea kaikkia tieteellisiä edesottamuksiani – silloinkin, kun ne ovat edellyttäneet esimerkiksi opintovapaalla oloa. Kannustamisesta ja positiivisesta myötäelosta kiitän muitakin oikeusministeriöaikojen kollegojani; erityiset kiitokseni haluan Marin ohella osoittaa Kirsi ja Pekka Pulkkiselle, Maarit Leppäselle sekä jo Turun ajoista lähtien hyvän ystävän virkaa toimittaneelle Pekka Heinoselle. Edelleen ministerityön kautta sain tutustua Anna-Stiina Tarkkaan, jonka kanssa ystävyys ja väitöstutkimuksen tekoon liittyvä vertaistuki ovat olleet minulle äärimmäisen arvokkaita – kiitos! Hovioikeudesta kiitän muiden työtovereiden ohessa presidentti Asko Välilä ja osastonjohtaja Pia Sandvikia, jotka ovat muun kannustamisen lisäksi osoittaneet myös käytännössä työnantajan valmiutta tukea tieteellisiä harjoitteita – minun

oli mahdollista viimeistellä käsikirjoitukseni kesken asessorikauden opintovapaan turvin.

Väitöskirjani eri osuuksien luonnosversiot ovat saaneet hyötyä monien eri henkilöiden kommenteista. Useimmat tällaisista henkilöistä ovat tulleet kiitetyiksi jo edellä, minkä lisäksi esitän kiitokseni vielä OTT, dosentti Samuli Miettiselle toisen artikkelini luonnosversion kommentoinnista, ystävälleni OTM, VT Jassi Sauriolle ensimmäisen artikkelikäsikirjoitukseni kommentoinnista sekä kaikkien artikkelikäsikirjoitusteni referee-arvioitsijoille, joita en anonymiteetin savuverhon vuoksi voi kiittää nimeltä mainiten. OTT, dosentti, oikeusneuvos Päivi Hirvelälle osoitan lämpimät kiitokseni inspiroivasta ja kannustavasta opponoinnista väitöstyöni puolivälintarkastelussa syksyllä 2019. Vinkeitä, tuesta ja kannustuksesta väitöstaipaleeni varrella kiitän myös OTT, dosentti Timo Saranpäättä. Vielä kiitän tiedekuntaa ja sen hallintoa siitä, että olen voinut jatko-opintojen kuluessa keskittyä olennaiseen.

Työtäni ovat rahallisesti tukeneet Suomalainen Lakimiesyhdistys, Olga ja Kaarle Oskari Laitisen säätiö, Jenny ja Antti Wihurin rahasto sekä Heldtin stipendirahastosäätiö. Kaikille suuret kiitokset!

Perhe ja ystävät kuuluvat maailman tärkeimpiin asioihin. Osa ystäväistäni on tullut jo kiitetyiksi edellä, mutta useimmat maininnan yhtä lailla ansaitsevat jätän nimeltä mainitsematta hiljaisen, mutta sitäkin lämpimämmän kiitoksen varaan. Kaikkein tärkeimmät kiitokset osoitan vanhemmilleni ja siskolleni siitä rajattomasta kannustuksesta, rakkaudesta ja tuesta, jota olen teiltä kaikkina aikoina kaiken suhteen saanut – ilman teitä en olisi mitään.

Helsingissä tammikuun 2022 lopulla,

Tuukka Vähätalo

TIIVISTELMÄ

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten Euroopan ihmisoikeussopimus (EIS) ja EU-oikeus vaikuttavat tuomioiden lopullisuutta koskevien kansallisten normien (ylimääräinen muutoksenhaku ja oikeusvoiman ulottuvuus) tulkintaan ja soveltamiseen silloin, kun lainvoimaisessa kansallisessa tuomiossa loukataan jompaankumpaan eurooppalaiseen oikeusjärjestykseen kuuluvia normeja. Keskeisimpänä menetelmänä on systematisoida ja tulkita eurooppalaisia normeja sekä systematisoida rajapintaa eurooppalaisten normien ja kansallisten prosessioikeuksien välillä. Tutkimuksessa analysoidaan laajemmastakin näkökulmasta tuomioiden lopullisuuteen liittyviä kysymyksiä, kuten lopullisuusinstituution merkitystä sekä sitä, millä tavoin kumpikin eurooppalainen oikeusjärjestys turvaa omaa toteutumistaan kansallisissa prosesseissa ja mitä korjauskeinoja niissä on käytettävissä virheellisten tuomioiden tultua lainvoimaisiksi. Keskeisimmät tutkimustulokset voidaan kiteyttää seuraavasti.

EIS ja EU-oikeus turvaavat kumpikin omilla tavoillaan tehokasta toteutumistaan jo kansallisten prosessien vireilläolon aikana. EU-oikeus tekee tämän tiukemmalla otteella ja kattavammalla omalla perustuslaillisella kehyksellä kuin EIS. Tämän vastapainona EIS:n järjestelmään liittyy tehokas kansainvälinen jälkivalvonta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) taholta kansallisten oikeussuojakeinojen käyttämisen jälkeen. Järjestelmien eroavaisuudet heijastuvat siihen, millainen tuomionpurun rooli kummassakin järjestelmässä on ja miten eurooppaoikeus vaikuttaa lopullisuutta koskeviin kysymyksiin.

EIS:n järjestelmässä kysymys mahdollisesta eurooppaoikeuteen perustuvasta tuomionpurkuvelvollisuudesta ajankohtaistuu suhteellisen usein tapauksissa, joissa EIT on todennut sopimusloukkauksen, kun taas muissa tapauksissa kysymys tuomion purkamisesta jää kansallisen oikeuden varaan. EIT:n todettua loukkauksen EIS 46 artikla velvoittaa sopimusvaltion muun ohessa lopettamaan loukkauksen aiheuttaneen toiminnan, jos se jatkuu edelleen, sekä korjaamaan loukkauksesta aiheutuneet seuraukset (*restitutio in integrum*). Tuomionpurkua voidaan tilanteesta riippuen tarvita näiden velvollisuuksien täyttämiseksi. Lopettamisvelvollisuus aiheuttaa ehdottoman tuomionpurkuvelvollisuuden silloin, kun edelleen jatkuvaa loukkausta ei voida muutoin saada loppumaan. *Restitutio in integrum* -velvollisuuden osalta tarvitaan monisyisempää arviointia, johon vaikuttavat muun muassa mahdolliset vaihtoehdot korjauskeinot ja osin myös kansallisen purkunormiston tarjoamat mahdollisuudet. Euroopan neuvoston ministerikomitea valvoo EIT:n tuomioiden täytäntöönpanoa koskevien toimien riittävyttä. Kuitenkin myös EIT itse on 2000-luvulla aktivoitunut tuomioidensa täytäntöönpanoa ja samalla myös

kansallisten tuomioiden purkamista koskevissa kysymyksissä. Tämä on ilmennyt yhtäältä siten, että EIT on monissa tuomiossaan antanut signaalin tuomionpurun tarpeellisuudesta, ja toisaalta siten, että EIT on alkanut enenevästi tutkia sellaisia valituksia, jotka tosiasiaassa kohdistuvat tuomionpurun epäämiseen loukkauksen todenneen aiemman EIT:n tuomion jälkeen.

EU-oikeudessa on varsin vahvana lähtökohtana tuomion lopullisuutta ja etenkin ylimääräistä muutoksenhakua koskevien kansallisten normien kunnioittaminen. Tämä on ymmärrettävää ottaen huomioon, että EU-oikeus turvaa toteutumistaan huomattavan tehokkailla oikeudellisilla välineillä jo kansallisten prosessien vireillä ollessa ja että lainvoimaisuuden jälkeisessä vaiheessakin käytössä on relevantteja vaihtoehtoisia keinoja (etenkin jäsenvaltion vahingonkorvausvastuun periaate sekä rikkomusmenettely). EU-tuomioistuin tarkastelee kansallisen tuomion lopullisuutta koskevien normien hyväksyttävyyttä vakiintuneesti vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteita vasten. Vastaavuusperiaate edellyttää sitä, ettei esimerkiksi EU-oikeuteen perustuvia purkuvaatimuksia kohdella epäedullisemmin kuin vastaavia kansalliseen oikeuteen perustuvia vaatimuksia. Tehokkuusperiaate edellyttää, ettei kansallinen lopullisuusnormisto vaikeuta EU-oikeudellisten oikeuksien toteutumista suhteettomasti. Se, että kansallisen purkunormiston soveltaminen katsottaisiin tehokkuusperiaatteen vastaiseksi, on korkean kynnyksen takana. Sen sijaan oikeusvoiman ulottuvuutta koskevan normiston soveltaminen johtaa herkemmin tehokkuusperiaatteen loukkaukseen, jos tietyn aiemman tuomion oikeusvoimavaikutus velvoittaisi toistamaan unionioikeudellisen virheen myöhemmissä eri oikeudenkäynneissä. Edelleen tehokkaan oikeussuojan periaatteella saattaa olla merkitystä eräissä tilanteissa. Erityisenä poikkeustilanteena voidaan pitää asetelmaa, jossa kansallinen tuomioistuin on ratkaissut asian, jonka ratkaiseminen olisi kuulunut EU:n toimielinten toimivaltaan. Tällöin käsillä vaikuttaa olevan ehdoton velvollisuus eliminoida kansallisen tuomion vaikutukset. Lisäksi EU-oikeudella voi olla vaikutuksia kansallisen tuomion lopullisuuteen niiltä osin kuin EU-lainsäätäjä tai EU-tuomioistuin olisi sisällöllisesti lausunut lopullisuuteen liittyvistä seikoista.

Eurooppaoikeuden ja kansallisen lopullisuusnormiston väliset mahdolliset ristiriitatilanteet ratkeavat kummankin eurooppaoikeudellisen oikeusjärjestelmän erityispiirteiden mukaisesti. EU-oikeudessa mahdolliset ristiriitatilanteet on ratkaistava unionioikeuden eduksi etusijaperiaatteen nojalla. EIS taas edustaa siinä mielessä suhteellisen perinteistä kansainvälistä oikeutta, että ristiriitatilanteet jäävät viime kädessä ratkemaan kansallisen valtiosääntöoikeuden mukaisesti. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että ristiriidat voitaisiin kansainvälisoikeudellisesti pätevällä tavalla ratkaista kansallisen oikeuden eduksi, sillä valtio on sidottu veloitteisiinsa sisäisestä oikeudestaan riippumatta. Monissa tilanteissa potentiaaliset ristiriitatilanteet voidaan välttää lopullisuutta koskevien normien ihmisoikeusmyönteisellä tai EU-oikeuden mukaisella tulkinnalla.

Molemmissa eurooppaoikeudellisissa järjestelmissä tulee ottaa huomioon lopullisuuden taustalla olevat oikeusvarmuuden intressit, joiden painoarvo voi kylläkin riippua olosuhteista. Vaihtoehtoiset korjauskeinot, kuten valtion toimesta maksettavat rahakorvaukset, voivat usein riittää eliminoimaan virheellisten tuomioiden vaikutukset ilman tarvetta puuttua tuomion lopullisuuteen. Toisaalta näin ei aina ole, vaan molemmissa järjestelmissä jää tarvetta myös tuomioiden purkamiseen. Etenkin 2000-luvun kuluessa tapahtunut kehitys osoittaa, että tähän tarpeeseen on niin EIS:n järjestelmässä kuin EU-oikeudessa herätty.

Asiasanat: Euroopan ihmisoikeussopimus, EU-oikeus, prosessioikeus, tuomioistuintimet, tuomiot, oikeusvoima, ylimääräinen muutoksenhaku

ABSTRACT

EUROPEAN LAW AND THE FINALITY OF NATIONAL JUDGMENTS –
A study on the effects of the European Convention on Human Rights and EU law
on the finality of national judgments that violate European norms

The aim of the study is to examine how the European Convention on Human Rights (ECHR, the Convention) and EU law affect the interpretation and application of national norms on the finality of judgments (norms relating to the reopening of final judgments and those defining the scope of *res judicata*) in cases where final national judgments violate norms of ECHR or EU law. In terms of methodology, the study focuses on systematizing and interpreting European norms and systematizing the interface between those norms and national procedural laws. Furthermore, the study explores questions relating to the finality also from a broader perspective, including the role that the finality plays in a legal system, the question of how ECHR and EU law seek to guarantee their effective application in national procedures, and the issue of what remedies are in place in each system after national judgments have become final. The most important findings can be summarized as follows.

The Convention and EU law both seek to ensure, in their own distinct ways, that they are effectively applied in national procedures when such procedures are still pending. In this respect, EU law is more demanding and contains a more comprehensive constitutional framework than the ECHR system. The latter system includes, as a compensating factor, an effective *ex post* judicial review mechanism exercised by the European Court of Human Rights (ECtHR) after the exhaustion of national remedies. The differences between the ECHR and EU systems have implications regarding the role that the remedy of reopening plays in each system and the way in which European law affects the finality of national judgments in each system.

In the ECHR system, the question of whether final judgments should be reopened by virtue of the Convention arises quite frequently in cases where the ECtHR has found a violation, whereas in other cases an eventual obligation to reopen is left to be determined by national law alone. After the ECtHR has found a violation, the state party is obliged under Article 46 of the Convention, *inter alia*, to put an end to the violation if it still persists and to redress its effects (*restitutio in integrum*). These obligations may, depending on the circumstances, require the reopening of national judgments. The first obligation does so in cases where a continuing

violation cannot be ended in any other way. The obligation of *restitutio in integrum* calls for a more complex analysis, including, for example, an assessment of whether there are alternative remedies to be offered and, to some extent, whether reopening would be possible according to the national norms. The Committee of Ministers of the Council of Europe is responsible for ensuring that adequate measures are taken at state level to execute the judgments of the ECtHR. However, during the new millennium the ECtHR itself has become increasingly active in questions relating to the execution of its judgments and, more specifically, questions relating to reopening. First, in several judgments the Court has signaled the need to reopen, and second, it has increasingly declared applications admissible that *de facto* complain about national courts refusing to reopen judgments after a previous finding of a violation by the ECtHR.

In EU law, a solid starting point is that national norms on the finality of judgments, especially those relating to the remedy of reopening, are respected. This is logical considering that the EU legal system contains very effective legal tools to ensure that EU law is correctly applied when national procedures are still pending and that even after erroneous judgments have become final there are relevant alternative remedies in place (notably the principle of state liability and the infringement proceedings). The Court of Justice of the European Union (CJEU) employs principles of equivalence and effectiveness when assessing the acceptability of national norms on finality. The principle of equivalence prohibits, for example, from treating reopening applications that are based on EU law less favorably than similar applications based on national law. The principle of effectiveness requires that national norms on finality do not render the exercise of rights conferred by EU law excessively difficult. There is a high threshold for regarding national norms on reopening as violating the principle of effectiveness. In contrast, the application of norms defining the scope of *res judicata* can more easily lead to an infringement of that principle in cases where the *res judicata* effects of an earlier national judgment would oblige a court to repeat the violation of EU law in new proceedings. In addition, the principle of effective judicial protection may be relevant in some circumstances. An exception to the general approach is a scenario in which a national court has ruled on a matter belonging to the competence of an EU institution. Such a scenario seems to entail an absolute obligation to eliminate the effects of the national *ultra vires* judgment. Finally, EU law may affect the finality of national judgments in cases where the EU legislator or the CJEU has shaped material rules regarding the specifics of the finality.

Potential conflicts between European law and national norms on finality should be resolved in accordance with the specifics of each system of European law. In EU law, such conflicts are to be resolved in favor of EU law by virtue of the principle of primacy. The ECHR, on the other hand, represents relatively classical international law in the sense that conflicts are ultimately left to be resolved in accordance with national constitutional law. Nevertheless, this does not mean that resolving conflicts

in favor of national law would be acceptable from the perspective of international law, as the state parties are bound by their international obligations irrespective of their internal law. Overall, however, potential conflicts can often be eliminated by interpreting national norms on finality in accordance with human rights or EU law obligations.

In both ECHR and EU law, attention should be given to the interests of legal certainty, which lie behind the concept of finality, as well as to the fact that the weight of those interests may also depend on the circumstances. Alternative remedies, such as monetary compensations paid by the state, may in many cases suffice to eliminate the effects of erroneous judgments without the need to interfere with the finality of the judgments. However, this is not always the case, and thus there is a need for the possibility of reopening in both the Convention and EU systems. Developments in the new millennium demonstrate that such a need has been recognized in both systems.

Keywords: The European Convention on Human Rights, EU law, procedural law, courts, judgments, *res judicata*, extraordinary appeal

LUETTELO OSATUTKIMUKSISTA

Väitöskirja sisältää kolme vertaisarvioitua artikkelia, joihin viitataan johdanto- ja yhteenvedo-osassa kunkin artikkelin julkaisuvuodella (Vähätalo 2016, Vähätalo 2017, Vähätalo 2019) ja alkuperäisten artikkelien sivunumeroinnilla.

1. Tuukka Vähätalo (2016) *EU-oikeus ja kansallisen tuomion oikeusvoima*. Oikeustiede–Jurisprudentia 2016 s. 187–288. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2016.
2. Tuukka Vähätalo (2017) *EU-oikeus, virallistutkinta ja ylimääräinen muutoksenhaku siviiliprosessissa*. Teoksessa Riekkinen, Juhana (toim.): Oikeutta oikeudenkäynnistä täytäntöönpanoon – Juhlajulkaisu Tuula Linna 1957 – 25/9 – 2017 s. 492–519. Alma Talent, Helsinki 2017.
3. Tuukka Vähätalo (2019) *Euroopan ihmisoikeussopimuksen loukkaus ja kansallisen tuomion lopullisuus*. Oikeustiede–Jurisprudentia 2019 s. 313–426. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2019.

Artikkelien julkaisijoilta on saatu luvat niiden uudelleenjulkaisemiseen tässä väitöskirjassa. Alkuperäiset artikkelit ovat väitöskirjan liitteenä.

LYHENNELUETTELO (JOHDANTO- JA YHTEENVETO-OSA)

BIICL	British Institute of International and Comparative Law
c.	contre (vastaan)
ECLI	European Case Law Identifier
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus (yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi, SopS 19/1990)
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EN	Euroopan neuvosto
ETY	Euroopan talousyhteisö
EU	Euroopan unioni
EUT	Euroopan unionin tuomioistuin
EUVL	Euroopan unionin virallinen lehti
EY	Euroopan yhteisö
GC	Grand Chamber (suuri jaosto)
HE	hallituksen esitys
HOL	laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa, 808/2019
ILC	International Law Commission
k.	kohta (erityisesti tuomion perustelukohta)
KHO	korkein hallinto-oikeus
KKO	korkein oikeus
KP-sopimus	kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 8/1976)
OK	oikeudenkäymiskaari, 4/1734
PCIJ	Permanent Court of International Justice
PeVL	perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	perustuslakivaliokunnan mietintö
PPU	procédure préjudicielle d'urgence (kiireellinen ennakkoratkaisumenettely)
SEU	Euroopan unionista tehty sopimus
SEUT	Euroopan unionin toiminnasta tehty sopimus
SopS	Suomen säädöskokoelman sopimussarja
v.	vastaan
vp	valtiopäivät
YK	Yhdistyneet kansakunnat

LÄHDELUETTELO

(JOHDANTO- JA YHTEENVETO-OSA)

Kirjallisuus

- Aalto, Pekka*: Public Liability in EU Law – *Brasserie, Bergaderm* and Beyond. Hart Publishing, Oxford 2011.
- Aarnio, Aulis*: The rational as reasonable: a treatise on legal justification. Reidel cop., Dordrecht 1987.
- Aarnio, Aulis*: Laintulkinnan teoria. WSOY, Porvoo 1989.
- Aarnio, Aulis*: Oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta. Teoksessa Häyhä, Juha (toim.): Minun metodini. Werner Söderström lakitieto, Helsinki 1997 s. 35–56. (*Aarnio* 1997a)
- Aarnio, Aulis*: Reason and authority: a treatise on the dynamic paradigm of legal dogmatics. Dartmouth, Aldershot 1997. (*Aarnio* 1997b)
- Aine, Antti*: Kilpailuoikeudellinen pätemättömyys. Sanoma Pro, Helsinki 2013.
- Anagnostou, Dia*: Politics, courts and society in the national implementation and practice of European Court of Human Rights case law. Teoksessa Anagnostou, Dia (ed.): The European Court of Human Rights – Implementing Strasbourg’s Judgments on Domestic Policy. Edinburgh University Press, Edinburgh 2013 s. 211–231.
- Andenas, Mads – Bjorge, Eirik*: National implementation of ECHR rights. Teoksessa Føllesdal, Andreas – Peters, Birgit – Ulfstein, Geir (eds.): Constituting Europe – The European Court of Human Rights in a National, European and Global Context. Cambridge University Press, Cambridge 2013 s. 181–262.
- Andersson, Torbjörn*: Rättsskyddsprincipen: EG-rätt och nationell sanktions- och processrätt ur ett svenskt civilprocessuellt perspektiv. Iustus, Uppsala 1997.
- Andersson, Torbjörn*: Dispositionsprincipen och EG:s konkurrensregler: en studie i snittet av svensk civilprocess och EG-rätten. Iustus, Uppsala 1999.
- Andersson, Torbjörn*: Domstolsskapad rätt och retroaktivitet. Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland 2001 s. 164–178.
- Andrews, Neil*: Principles of Civil Procedure. Sweet & Maxwell, London 1994.
- Arnulf, Anthony*: The European Union and its Court of Justice. Second Edition. Oxford University Press, Oxford 2006.
- Arnulf, Anthony*: Remedies before national courts. Teoksessa Schütze, Robert – Tridimas, Takis (eds.): Oxford principles of European Union law – Volume 1, The European Union legal order. Oxford University Press, New York 2018 s. 1011–1039.
- Becker, Florian*: Application of Community Law by Member States’ Public Authorities: Between Autonomy and Effectiveness. Common Market Law Review 2007 s. 1035–1056.
- Bjorge, Eirik*: National supreme courts and the development of ECHR rights. International Journal of Constitutional Law 2011 s. 5–31.
- Bobek, Michal*: Why There is No Principle of ‘Procedural Autonomy’ of the Member States. Teoksessa Micklitz, Hans-Wolfgang – de Witte, Bruno (eds.): The European Court of Justice and the Autonomy of the Member States. Intersentia, Cambridge/Antwerp/Portland 2012 s. 305–324.

- Caille, Pascal*: L'autorité de la chose jugée. Sähköisesti julkaistu luku (Partie 3 – Titre I – Chapitre I) teoksesta *Contentieux administratif. Revue générale du droit* on line, 2017. Saatavilla osoitteesta www.revuegeneraledudroit.eu/?p=28207.
- Cappelletti, Mauro*: *The Judicial Process in Comparative Perspective*. Clarendon Press, Oxford 1989.
- Cars, Thorsten*: *Om resning i rättegångsmål*. Stockholm 1959.
- Chiti, Mario*: *Judicial and Political Power: Where is the Dividing Line?: A Praise for Judicialization and for Judicial Restraint*. *European Public Law* 2015 s. 702–722.
- Chlebny, Jacek*: *How a National Judge Implements Judgments of the Strasbourg Court*. Teoksessa Seibert-Fohr, Anja – Villiger, Mark (eds.): *Judgments of the European Court of Human Rights – Effects and Implementation*. *Nomos*, Baden-Baden 2014 s. 237–249.
- Claes, Monica*: *The National Courts' Mandate in the European Constitution*. Hart Publishing, Oxford 2006.
- Couronne, Vincent*: *La compétence procédurale des États membres de l'Union Européenne*. Yliopistollinen väitöskirja, julkisesti tarkastettu 3.7.2015, Université Paris 1 Panthéon Sorbonne 2015. Saatavilla osoitteesta <http://www.theses.fr/2015PA010260>.
- Craig, Paul*: *EU Administrative Law*. Third Edition. Oxford University Press, Oxford 2018.
- Craig, Paul – de Búrca, Gráinne*: *EU Law – Text, cases, and materials*. Seventh Edition. Oxford University Press, Oxford 2020.
- Dashwood, Alan – Dougan, Michael – Rodger, Barry – Spaventa, Eleanor – Wyatt, Derrick*: *Wyatt and Dashwood's European Union Law*. Sixth Edition. Hart Publishing, Oxford 2011. (*Dashwood ym.* 2011)
- Dougan, Michael*: *National Remedies before the Court of Justice*. Hart Publishing, Oxford 2004.
- Dougan, Michael*: *The Vicissitudes of Life at the Coalface: Remedies and Procedures for Enforcing Union Law Before the National Courts*. Teoksessa Craig, Paul – de Búrca, Gráinne (eds.): *The Evolution of EU Law*. Second Edition. Oxford University Press, Oxford 2011 s. 407–438.
- Douglas-Scott, Sionaidh*: *Constitutional law of the European union*. Longman, Harlow 2002.
- Drzewicki, Krzysztof*: *The Status of International Human Rights Instruments in Domestic Law*. Teoksessa Rosas, Allan (ed.): *International Human Rights Norms in Domestic Law – Finnish and Polish perspectives*. Lakimiesliiton Kustannus, Helsinki 1990 s. 1–14.
- Ekelöf, Per Olof*: *Rättsmedlen*. 6. omarbetade upplagan. Juridiska Föreningen i Uppsala, Uppsala 1972.
- Galetta, Diana-Urania*: *Procedural Autonomy of EU Member States: Paradise Lost? A Study on the "Functionalized Procedural Competence" of EU Member States*. Springer, New York 2010.
- Gerards, Janneke*: *The European Court of Human Rights and the national courts: giving shape to the notion of 'shared responsibility'*. Teoksessa Gerards, Janneke – Fleuren, Joseph (eds.): *Implementation of the European Convention on Human Rights and of the judgments of the ECtHR in national case-law – A comparative analysis*. Intersentia, Cambridge/Antwerp/Portland 2014 s. 13–93.
- Gerards, Janneke*: *General Principles of the European Convention on Human Rights*. Cambridge University Press, Cambridge 2019.
- Gerards, Janneke – Fleuren, Joseph*: *Comparative analysis*. Teoksessa Gerards, Janneke – Fleuren, Joseph (eds.): *Implementation of the European Convention on Human Rights and of the judgments of the ECtHR in national case-law – A comparative analysis*. Intersentia, Cambridge/Antwerp/Portland 2014 s. 333–374.
- Van Gerven, Walter*: *Of Rights, Remedies and Procedures*. *Common Market Law Review* 2000 s. 501–536.

- Ginter, Carri – Schasmin, Piret*: Options Arising from European Union Law to Review Final Judgments and Administrative Decisions: Implications for Future Developments? *Europarättslig tidskrift* 2016 s. 137–157.
- Glas, Lize*: Unilateral declarations and the European Court of Human Rights: Between efficiency and the interests of the applicant. *Maastricht Journal of European and Comparative Law* 2018 s. 607–630.
- Groussot, Xavier – Minssen, Timo*: Res Judicata in the Court of Justice Case-Law: Balancing Legal Certainty with Legality? *European Constitutional Law Review* 2007 s. 385–417.
- Grönqvist, Kaj*: KKO 2014:93 – Rikostuomion poistaminen tulkinnan muuttuessa. Teoksessa Timonen, Pekka (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein II 2014. Talentum, Helsinki 2015 s. 404–422.
- Haapaniemi, Pekka*: Kansallinen tuomioistuin EU-oikeuden soveltajana. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1999.
- Haapaniemi, Pekka*: Hovioikeuden velvollisuudesta pyytää ennakkoratkaisu EY-tuomioistuimelta – Costa v. ENEListä Lyckeskoggiin. *Lakimies* 2003 s. 829–840.
- Haapaniemi, Pekka*: Procedural Autonomy: A Misnomer? Teoksessa Ervo, Laura – Gräns, Minna – Jokela, Antti (eds.): *Europeanization of Procedural Law and the New Challenges to Fair Trial*. Europa Law Publishing, Groningen 2009 s. 87–121.
- Haapaniemi, Pekka*: EU-oikeuden vaikutus rikosasioissa – kehityskulkuja ja käytännön tapauksia. Teoksessa Koponen, Pekka – Lahti, Raimo – Konttinen-Di Nardo, Essi (toim.): *Kirjoituksia rikosprosessioikeudesta*. Helsingin hovioikeus, Helsinki 2016 s. 11–28.
- Hakalehto-Wainio, Suvianne*: Valta ja vahinko – Julkisen vallan käyttäjän vahingonkorvausvastuu vahingonkorvauslaissa. Talentum, Helsinki 2008.
- Hallberg, Pekka*: Ylimääräinen muutoksenhaku hallintoasioissa. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 1986.
- Hannikainen, Lauri – Rosas, Allan*: The Implementation of International Humanitarian Law in Finland. Teoksessa Rosas, Allan (ed.): *International Human Rights Norms in Domestic Law – Finnish and Polish perspectives*. Lakimiesliiton Kustannus, Helsinki 1990 s. 264–294.
- Harris, David – O’Boyle, Michael – Bates, Ed – Buckley, Carla*: *Law of the European Convention on Human Rights*. Fourth Edition. Oxford University Press, Oxford 2018. (*Harris ym.* 2018)
- Hart, Herbert Lionel Adolphus*: *The Concept of Law*. Second Edition. Oxford University Press, Oxford 1994.
- Havu, Katri*: Oikeus kilpailuoikeudelliseen vahingonkorvaukseen EU:n ja Suomen oikeudessa. Suomalainen lakimiesyhdistys, Helsinki 2013.
- Heikkilä, Satu*: From final judgment to final resolution: effectiveness of the execution of judgments of the European Court of Human Rights in Finland. Wolf Legal Publishers, Oisterwijk 2016.
- Hepola, Matti*: Oikeusvoimaopin transformaatio – siviiliprosessioikeudellisen oikeusvoimaopin muuttuminen ja siirtyminen hallinto- ja ympäristöoikeuteen ympäristöluvan pysyvyyden kanalta. Edita, Helsinki 2005.
- Herzog, Peter – Karlen, Delmar*: Attacks on Judicial Decisions. Teoksessa Cappelletti, Mauro (Chief Editor): *International Encyclopedia of Comparative Law, Volume XVI – Civil Procedure*. Mohr Siebeck, Tübingen 2014 s. 8-4 – 8-135 (s. 3–69).
- Hirvelä, Päivi – Heikkilä, Satu*: *Ihmisoikeudet: käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön*. 2., uudistettu painos. Alma Talent, Helsinki 2017.
- Hofmann, Gerwig*: Specific Provisions (Meaning) – Art 47, Right to an Effective Remedy. Teoksessa Peers, Steve – Hervey, Tamara – Kenner, Jeff – Ward, Angela (eds.): *The EU Charter of Fundamental Rights – A Commentary*. Hart Publishing, Oxford/Portland 2014 s. 1211–1228.

- Hofmann, Gerwig*: The Right to an Effective Remedy under the First Paragraph of Article 47. Teoksessa Peers, Steve – Hervey, Tamara – Kenner, Jeff – Ward, Angela (eds.): The EU Charter of Fundamental Rights – A Commentary. Hart Publishing, Oxford/Portland 2021 s. 1261–1307.
- Hofstötter, Bernhard*: Non-Compliance of National Courts – Remedies in European Community Law and Beyond. T.M.C. Asser Press, The Hague 2005.
- Jacobs, Francis*: Enforcing Community Rights and Obligations in National Courts: Striking the Balance. Teoksessa Lonbay, Julian – Biondi, Andrea (eds.): Remedies for Breach of EC Law. Wiley, Chichester 1997 s. 25–36.
- Jokela, Antti*: Ylimääräisen muutoksenhaun asemasta oikeussuojajärjestelmässämme. Teoksessa Raulos, Kari – Välimäki, Pertti – Esko, Timo (toim.): Da mihi factum, dabo tibi ius – Korkein oikeus 1809–2009. WSOYpro, Helsinki 2009 s. 343–367.
- Jokela, Antti*: Pääkäsitteily, todistelu ja tuomio – Oikeudenkäynti III. 2., uudistettu painos. Talentum, Helsinki 2015.
- Jokela, Antti*: Oikeudenkäynnin perusteet, periaatteet ja instituutiot – Oikeudenkäynti I. 3., uudistettu painos. Alma Talent, Helsinki 2016.
- Jokela, Antti*: Rikosprosessioikeus. 5., uudistettu painos. Alma Talent, Helsinki 2018.
- Juntunen, Henning*: Die Einwirkungen des Gemeinschaftsrechts auf die Bestandskraft von Verwaltungsakten und die Rechtskraft von Gerichtsurteilen. Wissenschaftlicher Verlag, Berlin 2009.
- Jääskinen, Niilo*: Euroopan unioni: oikeudelliset perusteet. Talentum, Helsinki 2007.
- Jääskinen, Niilo*: Eurooppalaistuvan oikeuden oikeusteoreettisia ongelmia. Helsingin yliopisto, Helsinki 2008.
- Kakouris, Constantinos*: Do the Member States possess judicial procedural ‘autonomy’? Common Market Law Review 1997 s. 1389–1412.
- Karapuu, Heikki – Rosas, Allan*: Economic, Social and Cultural Rights in Finland. Teoksessa Rosas, Allan (ed.): International Human Rights Norms in Domestic Law – Finnish and Polish perspectives. Lakimiesliiton Kustannus, Helsinki 1990 s. 195–223.
- Keller, Helen – Stone Sweet, Alec*: Assessing the Impact of the ECHR on National Legal Systems. Teoksessa Keller, Helen – Stone Sweet, Alec (eds.): A Europe of Rights – The Impact of the ECHR on National Legal Systems. Oxford University Press, Oxford 2008 s. 677–710.
- Klami, Hannu Tapani*: Legal Heuristics: a Theoretical Skeleton. Oikeustiede–Jurisprudentia 1982 s. 5–66.
- Klami, Hannu Tapani*: Ihmisen säännöt – Tutkimus oikeuden olemuksesta, synnystä ja toiminnasta. Turun yliopisto, Turku 1983.
- Koivuluoma, Anu – Paso, Mirjami – Saukko, Petri – Tarukannel, Veijo – Tolvanen, Matti*: Hallintolainkäyttö. Alma Talent, Helsinki 2020. (Koivuluoma ym. 2020)
- Koponen, Pekka*: Ylimääräinen muutoksenhaku. Alma Talent, Helsinki 2017.
- Kornezov, Alexander*: Res judicata of national judgments incompatible with EU law: time for a major rethink? Common Market Law Review 2014 s. 809–842.
- Koskelo, Pauliine*: Perusoikeusjärjestelmän ongelmakohtia kansallisen lainkäyttäjän näkökulmasta. Teoksessa Heinonen, Tuuli – Lavapuro, Juha (toim.): Oikeuskulttuurin eurooppalaistuminen: ihmisoikeuksien murroksesta kansainväliseen vuorovaikutukseen. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2012 s. 95–123.
- Krommendijk, Jasper*: Is there light on the horizon? The distinction between “*Rewe effectiveness*” and the principle of effective judicial protection in Article 47 of the Charter after *Orizzonte*. Common Market Law Review 2016 s. 1395–1418.
- Lager, Irma*: Tuomionpurun edellytyksistä siviili- ja hallintoprosessissa. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 1972.

- Lambert, Elisabeth*: Effets des arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme. Contribution à une approche pluraliste du droit européen des droits de l'homme. Bruylant, Bruxelles 1999.
- Lambert-Abdelgawad, Elisabeth*: Les procédures de réouverture devant le juge national en cas de "condamnation" par la cour européenne. Teoksessa Cohen-Jonathan, Gérard – Flauss, Jean-François – Lambert-Abdelgawad, Elisabeth (dir.): De l'effectivité des recours internes dans l'application de la Convention européenne des droits de l'homme. Bruylant, Bruxelles 2006 s. 197–258.
- Lambert-Abdelgawad, Elisabeth*: The execution of judgments of the European Court of Human Rights. Second Edition. Human rights files, No. 19. Council of Europe Publishing, Strasbourg 2008.
- Lappalainen, Juha*: Siviiliprosessioikeus II. Lakimiesliiton Kustannus, Helsinki 2001.
- Lappalainen, Juha – Hupli, Tuomas*: Oikeusvoima ja prosessilajien väliset rajat. Teoksessa Vuorenpää, Mikko – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus. 6. painos. Alma Talent, Helsinki 2021 s. 790–792.
- Lavapuro, Juha*: Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen noudattamien tulkintaperiaatteiden kansallisesta sovellettavuudesta. Defensor Legis 2011 s. 467–479.
- Lenaerts, Koen – Maselis, Ignace – Gutman, Kathleen*: EU Procedural Law. Oxford University Press, Oxford 2014. (*Lenaerts ym.* 2014)
- Leppänen, Tatu – Välimaa, Asko*: Muutoksenhaun pääpiirteet. 4. painos. Helsingin yliopisto, Helsinki 1998.
- Lindblom, Per Henrik*: Progressive procedure: the role of courts, access to justice, group actions, complex litigation and alternative dispute resolution in comparative perspective: twelve essays 1985-2015. Iustus, Uppsala 2017.
- Lindell, Bengt*: Civilprocessen. Tredje upplagan. Iustus, Uppsala 2012.
- Linna, Tuula*: Kanteenmuutoskielto, preklusio ja oikeusvoima – prosessioikeuden klassikkoja. Lakimies 2015 s. 339–366.
- Linna, Tuula – Helenius, Dan*: Siviili- ja rikosprosessioikeus. Alma Talent, Helsinki 2021.
- López Escudero, Manuel*: Case C-154/08, Commission v. Spain, Judgment of the Court of Justice (Third Chamber) of 12 November 2009, nyr. Common Market Law Review 2011 s. 227–242.
- Makkonen, Kaarle*: Oikeudellisen ratkaisutoiminnan ongelmia – rakenneanalyttinen tutkimus. Lainopillinen ylioppilastiedekunta, Helsinki 1981.
- Mantila, Anu*: Hallinto- ja siviiliprosessuaalisten ratkaisujen merkitys rikosprosessissa. Lapin yliopisto, Rovaniemi 2020.
- Miettinen, Samuli*: Oikeusvoima EU-oikeudessa. Lakimies 2012 s. 419–436.
- Mäenpää, Olli*: Eurooppalainen hallinto-oikeus. 3., uudistettu painos. Talentum, Helsinki 2011.
- Mäenpää, Olli*: Oikeudenkäynti hallintoasioissa. Alma Talent, Helsinki 2019.
- Männistö, Jarkko*: Siviiliprosessuaalisen oikeusvoimaopin muutoksesta, sen perusteista ja vaikutuksista. Lakimies 2004 s. 37–48. (*Männistö* 2004a)
- Männistö, Jarkko*: Oikeustapauskommentti KKO 2003:112. Lakimies 2004 s. 324–331. (*Männistö* 2004b)
- Männistö, Jarkko*: Theory of Preclusion. Ajatuspaja Käräjä, Helsinki 2013.
- Määttä, Pekka*: Ihmisoikeusloukkaus (syyttömän tuomitseminen) ei ole OK 31:8 §:n tarkoittama tuomion purkuperuste. Oikeustieto 2/2008 s. 2–4.
- Nejonen, Anne*: Oikeussuoja hankintalakien ulkopuolelle jäävissä hankinnoissa. Helsingin yliopisto, Helsinki 2014.

- Nylund, Anna*: Begränsningen av tillgången till den andra instansen i tvistemål i ett nordiskt perspektiv. Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland 2015 s. 431–450.
- Ojanen, Tuomas*: The European way: the structure of national court obligation under EC law. Helsingin yliopisto, Helsinki 1998.
- Ojanen, Tuomas*: EY:n oikeuden perusvaikutuksista jäsenvaltioiden tuomioistuinten toiminnassa. Oikeustiede–Jurisprudentia 1999 s. 219–295.
- Ojanen, Tuomas*: EU-oikeuden perusteita. 3., uudistettu laitos. Edita, Helsinki 2016.
- Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin*: Kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja Suomen perusoikeusjärjestelmä. Teoksessa Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet. 2., uudistettu painos. WSOY-pro, Helsinki 2011 s. 171–195.
- Ortlep, Rolf – Verhoeven, Maartje*: The principle of primacy versus the principle of national procedural autonomy. Netherlands Administrative Law Library 2012, Internet-julkaisu, saatavilla sivustolta www.nall.nl.
- Paunio, Elina*: Beyond words: the European Court of Justice and legal certainty in multilingual EU law. Helsingin yliopisto, Helsinki 2011.
- Pechstein, Matthias*: EU-/EG-Prozessrecht. 3., neu bearbeitete Auflage. Mohr Siebeck, Tübingen 2007.
- Peczenik, Aleksander*: Vad är rätt? – Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation. Fritzes, Stockholm 1995.
- Peers, Steve*: EU Justice and Home Affairs Law – Volume II: EU Criminal Law, Policing, and Civil Law. Fourth Edition. Oxford University Press, Oxford 2016.
- Pellonpää, Matti*: Eurooppaoikeus ja ylimääräinen muutoksenhaku hallintoprosessissa korkeimman hallinto-oikeuden viimeaikaisen oikeuskäytännön valossa. Teoksessa Tuominen, Tia (toim.): Avoin, tehokas ja riippumaton – Olli Mäenpää 60 vuotta. Edita, Helsinki 2010 s. 381–393.
- Pellonpää, Matti*: Euroopan ihmisoikeussopimuksen tulkintaa koskevasta vuoropuhelusta. Teoksessa Heinonen, Tuuli – Lavapuro, Juha (toim.): Oikeuskulttuurin eurooppalaistuminen: ihmisoikeuksien murroksesta kansainväliseen vuorovaikutukseen. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2012 s. 69–94.
- Pellonpää, Matti*: Euroopan ihmisoikeustuomioistuin ja *ne bis in idem*: johdonmukainen tulkintajatkumo vai päättymätön Odyssia? Teoksessa Kuusiniemi, Kari – Suviranta, Outi – Viljanen, Veli-Pekka (toim.): Juhlajulkaisu Pekka Vihervuori 1950 – 25/8 – 2020. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2020 s. 303–323.
- Pellonpää, Matti – Gullans, Monica – Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti*: Euroopan ihmisoikeussopimus. 6., uudistettu painos. Alma Talent, Helsinki 2018. (*Pellonpää ym.* 2018)
- Polakiewicz, Jörg*: Die Verpflichtungen der Staaten aus den Urteilen des Europäischen Gerichtshofs für Menschenrechte. Springer-Verlag, Berlin/Heidelberg 1993.
- Polakiewicz, Jörg*: The Status of the Convention in National Law. Teoksessa Blackburn, Robert – Polakiewicz, Jörg (eds.): Fundamental Rights in Europe – The European Convention on Human Rights and its Member States, 1950–2000. Oxford University Press, Oxford 2001 s. 31–53. (*Polakiewicz* 2001a)
- Polakiewicz, Jörg*: The Execution of Judgments of the European Court of Human Rights. Teoksessa Blackburn, Robert – Polakiewicz, Jörg (eds.): Fundamental Rights in Europe – The European Convention on Human Rights and its Member States, 1950–2000. Oxford University Press, Oxford 2001 s. 55–76. (*Polakiewicz* 2001b)
- Pollicino, Oreste*: Conclusions – In Search of Possible Answers. Teoksessa Martinico, Giuseppe – Pollicino, Oreste (eds.): The National Judicial Treatment of the ECHR and EU Laws – A Comparative Constitutional Perspective. Europa Law Publishing, Groningen 2010 s. 499–511.

- Popelier, Patricia*: The European Court of Human Rights' Approach to Retrospective Judicial Reversals. Teoksessa Popelier, Patricia – Verstraelen, Sarah – Vanheule, Dirk – Vanlerberghe, Beatrix (eds.): The Effects of Judicial Decisions in Time. Intersentia, Cambridge/Antwerp/Portland 2014 s. 265–284.
- Prechal, Sacha*: EC Requirements for an Effective Remedy. Teoksessa Lonbay, Julian – Biondi, Andrea (eds.): Remedies for Breach of EC Law. Wiley, Chichester 1997 s. 3–13.
- Prechal, Sacha*: Community Law in National Courts: The Lessons from Van Schijndel. Common Market Law Review 1998 s. 681–706.
- Prechal, Sacha – Hancher, Leigh*: Individual Environmental Rights: Conceptual Pollution in EU Environmental Law? Teoksessa Somsen, Han (ed.): Yearbook of European Environmental Law – Volume Two. Oxford University Press, Oxford 2002 s. 89–115.
- Prechal, Sacha – Widdershoven, Rob*: Redefining the Relationship between 'Rewe-effectiveness' and Effective Judicial Protection. Review of European Administrative Law 2011 s. 31–50.
- Prete, Luca*: Infringement proceedings in EU law. Kluwer Law International B.V., Alphen aan den Rijn 2017.
- Puumalainen, Mikko*: EU:n etusijaperiaatteesta Suomen valtiosäännössä. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2018.
- Pöyhönen, Juha*: Oikeusjärjestys. Teoksessa Mattila, Heikki (päätoim.): Encyclopedia Iuridica Fennica – Seitsemäs osa, Oikeuden yleistieteet. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 1999 s. 747–748.
- Raitio, Juha*: The Principle of Legal Certainty in EC Law. Kluwer Academic Publishers, Dordrecht 2003.
- Raitio, Juha*: Oikeusvarmuus ja oikeusvoima eurooppaoikeudessa. Defensor Legis 2012 s. 403–418.
- Raitio, Juha*: Oikeusvaltioperiaate, oikeusvarmuus ja koherenssi Euroopan Unionin kilpailuoikeudessa. Defensor Legis 2019 s. 58–68.
- Raitio, Juha – Tuominen, Tomi*: Euroopan unionin oikeus. 2., uudistettu painos. Alma Talent, Helsinki 2020.
- Rautio, Jaakko*: Ylimääräinen muutoksenhaku. Teoksessa Vuorenpää, Mikko – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus. 6. painos. Alma Talent, Helsinki 2021 s. 1203–1250.
- Reid, Karen*: A Practitioner's Guide to the European Convention on Human Rights. 5th Edition. Sweet & Maxwell, London 2015.
- Van Rijn, Thomas*: Non-exécution des arrêts de la Cour de Justice par les États Membres. Cahier de droit européen 2008 s. 84–122.
- Rosas, Allan*: Oikeus kansalliseen oikeudenkäyntiin EU-oikeuden mukaan. Teoksessa Nuolimaa, Risto – Vihervuori, Pekka – Klemettinen, Hannele (toim.): Juhljulkaisu Pekka Hallberg 1944 – 12/6 – 2004. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2004 s. 361–373.
- Rosas, Allan*: Kansallinen tuomari EU-tuomarina. Teoksessa Raulos, Kari – Välimäki, Pertti – Esko, Timo (toim.): Da mihi factum, dabo tibi ius – Korkein oikeus 1809–2009. WSOYpro, Helsinki 2009 s. 545–568.
- Rosas, Allan*: The National Judge as EU Judge: Opinion 1/09. Teoksessa Cardonnel, Pascal – Rosas, Allan – Wahl, Nils (eds.): Constitutionalising the EU Judicial System – Essays in Honour of Pernilla Lindh. Hart Publishing, Oxford 2012 s. 105–121.
- Rosas, Allan*: Kansallinen oikeusjärjestys osana EU:n oikeusjärjestelmää. Teoksessa Kuusiniemi, Kari – Suviranta, Outi – Viljanen, Veli-Pekka (toim.): Juhljulkaisu Pekka Vihervuori 1950 – 25/8 – 2020. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2020 s. 361–370.

- Rosas, Allan – Armati, Lorna*: EU Constitutional Law: An Introduction. Third Edition. Hart, Oxford 2018.
- Ruedin, Xavier*: Exécution des arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme – Procédure, obligations des Etats, pratique et réforme. Bruylant, LGDJ & Helbing Lichtenhahn, Bâle/Paris/Bruxelles 2009.
- Saraviita, Ilkka*: Perustuslaki. 2., uudistettu painos. Talentum, Helsinki 2011.
- Schabas, William*: The European Convention on Human Rights: A Commentary. Oxford University Press, Oxford 2015.
- Scheinin, Martin*: Ihmisoikeudet Suomen oikeudessa: valtiosääntöoikeudellinen tutkimus kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valtiosisäisestä voimassaolosta sekä ihmisoikeus- ja perusoikeusnormien sovellettavuudesta Suomen oikeusjärjestyksessä. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 1991.
- Schermers, Henry – Waelbroeck, Denis*: Judicial Protection in the European Union. Sixth Edition. Kluwer Law International, The Hague 2001.
- Scherr, Kathrin*: The Principle of State Liability for Judicial Breaches – The case *Gerhard Köbler v. Austria* under European Community law and from a comparative national law perspective. European University Institute, Florence 2008. Saatavilla sivustolta <https://cadmus.eui.eu>.
- Shetreet, Shimon*: Judicial Independence: New Conceptual Dimensions and Contemporary Challenges. Teoksessa Shetreet, Shimon – Deschênes, Jules (eds.): Judicial Independence: The Contemporary Debate. Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht 1985 s. 590–681.
- Siltala, Raimo*: Oikeustieteen tieteenteoria. Suomalainen Lakimiesyhdistys, Helsinki 2003.
- Skouris, Vassilios*: Oikeusvarmuus viimeaikaisessa Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen oikeuskäytännössä. Teoksessa Aalto, Esa – Vihervuori, Pekka – Jääskinen, Niilo – Arolainen, Teuvo (toim.): Korkein hallinto-oikeus 90 vuotta. Korkein hallinto-oikeus, Helsinki 2008 s. 661–678.
- Storskrubb, Eva*: Några tankar om hur EU-rättens tentakler genomtränger processrätten. Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland 2017 s. 360–383.
- Sudre, Frédéric*: Droit européen et international des droits de l'homme. 14e édition mise à jour. Presses Universitaires de France, Paris 2019.
- Suviranta, Outi*: Virkamiehen ratkaisutoiminta ja Euroopan yhteisön oikeus: tutkimus Euroopan unionin jäsenyyden vaikutuksesta virkamiehen ratkaisutoiminnan oikeudellisen ohjauksen rakenteeseen. Helsingin yliopisto, Helsinki 1996.
- Taborowski, Maciej*: Infringement proceedings and non-compliant national courts. Common Market Law Review 2012 s. 1881–1914.
- Tirkkonen, Tauno*: Oikeusvoimasta – Sen luonne ja subjektiivinen ulottuvaisuus Suomen siviiliprosessioikeudessa. Helsingin Uusi Kirjapaino, Helsinki 1933.
- Tirkkonen, Tauno*: Tuomionpurku – Prosessioikeudellinen tutkimus. Suomalainen Lakimiesten Yhdistys, Vammala 1937.
- Tridimas, Takis*: The General Principles of EU Law. Second Edition. Oxford University Press, Oxford 2006.
- Tuominen, Tomi*: The European constitution and the eurozone crisis: a critique of European constitutional pluralism. Lapin yliopisto, Rovaniemi 2017.
- Tuominen, Tomi*: KKO 2017:84 ja KKO 2019:70 – Oppitunteja eurooppaoikeudesta. Defensor Legis 2020 s. 1013–1028.
- Tuori, Kaarlo*: Om rättssäkerhet och sociala rättigheter (samt mycket annat). Tidskrift for Rettsvitenskap 2003 s. 341–365.
- Tuori, Kaarlo*: Oikeuden ratio ja voluntas. WSOYpro, Helsinki 2007.
- Turmo, Araceli*: L'autorité de la chose jugée en droit de l'Union européenne. Bruylant, Bruxelles 2017.

- Turmo, Araceli*: National *res judicata* in the European Union: Revisiting the tension between the temptation of effectiveness and the acknowledgement of domestic procedural law. *Common Market Law Review* 2021 s. 361–390.
- Varga, Zsófia*: Remedies for violation of EU law by Member State courts – What place for the Köbler doctrine? Eötvös Loránd University, Budapest 2016.
- Varga, Zsófia*: National remedies in the case of violation of EU law by Member State courts. *Common Market Law Review* 2017 s. 51–80.
- Varga, Zsófia*: Retrial and principles of effectiveness and equivalence in case of violation of the ECHR and of the Charter: *XC*. *Common Market Law Review* 2019 s. 1673–1696.
- Verhoeven, Joe*: A propos de l'autorité des arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme et de la responsabilité internationale liée à leur observation. *Revue critique de jurisprudence belge* 1984 s. 275–285.
- Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko*: Prosessin pääajit ja tehtävät. Teoksessa Vuorenpää, Mikko – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus. 6. painos. Alma Talent, Helsinki 2021 s. 59–80. (*Virolainen – Vuorenpää* 2021a)
- Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko*: Periaatteet prosessioikeudessa. Teoksessa Vuorenpää, Mikko – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus. 6. painos. Alma Talent, Helsinki 2021 s. 115–228. (*Virolainen – Vuorenpää* 2021b)
- Voermans, Wim*: Protection of European human rights by highest courts in Europe: The art of triangulation. Teoksessa Popelier, Patricia – van de Heyning, Catherine – van Nuffel, Piet (eds.): Human rights protection in the European legal order: the interaction between the European and the national courts. Intersentia, Cambridge/Antwept/Portland 2011 s. 365–378.
- Vähätalo, Tuukka*: EU-oikeus ja kansallisen tuomion oikeusvoima. *Oikeustiede–Jurisprudentia* 2016 s. 187–288.
- Vähätalo, Tuukka*: EU-oikeus, virallistutkinta ja ylimääräinen muutoksenhaku siviiliprosessissa. Teoksessa Riekkinen, Juhana (toim.): Oikeutta oikeudenkäynnistä täytäntöönpanoon – Juhlajulkaisu Tuula Linna 1957 – 25/9 – 2017. Alma Talent, Helsinki 2017 s. 492–519.
- Vähätalo, Tuukka*: Euroopan ihmisoikeussopimuksen loukkaus ja kansallisen tuomion lopullisuus. *Oikeustiede–Jurisprudentia* 2019 s. 313–426.
- Welamson, Lars – Munck, Johan*: Processen i hovrätt och högsta domstolen – Rättegång VI. Fjärde upplagan. Norstedts Juridik, Stockholm 2011.
- Zeuner, Albrecht – Koch, Harald*: Effects of Judgments (*Res judicata*). Teoksessa Cappelletti, Mauro (Chief Editor): *International Encyclopedia of Comparative Law, Volume XVI – Civil Procedure*. Mohr Siebeck, Tübingen 2014 s. 9-5 – 9-163 (s. 3–79).

Virallislähteet, raportit sekä EIT:n ja EUT:n toimintaa koskevat normistot

(Kaikkien Internet-lähteiden viimeisimpänä vierailupäivänä 31.1.2022)

- Comparative Report – The Effect in the European Community of Judgments in Civil and Commercial Matters: Recognition, Res Judicata and Abuse of Process. British Institute of International and Comparative Law (BIICL). Jacob van de Velden – Justine Stefanelli, 1.6.2016. Saatavilla osoitteesta http://www.biicl.org/files/4608_comparative_report_-_jls_2006_fpc_21_-_final.pdf. (*BIICL-raportti*)
- Compilation of written contributions on the provisions in the domestic legal order for re-examination or reopening of cases following judgments of the Court. Steering committee for human rights (CDDH) – Committee of Experts on the Reform of the Court (DH-GDR). Strasbourg 31.3.2016. Saatavilla osoitteesta <https://rm.coe.int/1680654d4f>.
- Euroopan unionin perusoikeuskirjan selitykset (EUVL C 303, 14.12.2007, s. 17–35). Saatavilla EUR-Lex-tietokannassa. (*Perusoikeuskirjan selitykset*)
- Hallituksen esitys n:o 14 (1958 vp) Eduskunnalle ylimääräistä muutoksenhakua koskevaksi lainsäädännöksi. (*HE 14/1958 vp*)
- Hallituksen esitys 29/2018 vp eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnistä hallintoasioissa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. (*HE 29/2018 vp*)
- Introduction to Romania's judicial system. Saatavilla e-Justice-portaalissa osoitteesta https://e-justice.europa.eu/content_ordinary_courts-18-ro-en.do?init=true&member=1.
- Konsolidoitu versio perussopimukseen liitetystä Euroopan unionin tuomioistuimen perussäännöstä tehdystä pöytäkirjasta (N:o 3). Saatavilla osoitteesta https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2016-08/tra-doc-fi-div-c-0000-2016-201606984-05_00.pdf. (*EUT:n perussääntö*)
- Konsolidoitu versio 25.9.2012 tehdystä unionin tuomioistuimen työjärjestyksestä. Saatavilla osoitteesta https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2012-10/rp_fi.pdf. (*Unionin tuomioistuimen työjärjestys*)
- Oikeusministeriön asettamispäätös 17.8.2021 – Julkisyhteisön vahingonkorvausvastuu -työryhmä (VN/18255/2021, hankenumero OM045:00/2021). Saatavilla sivustolta <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM045:00/2021> > Asiakirjat. (*OM asettamispäätös 17.8.2021 – Julkisyhteisön vahingonkorvausvastuu -työryhmä*)
- Oikeusministeriön muutoksenhakutoimikunnan jatkomietintö 20.11.2002 (komiteanmietintö 2002:8). (*OM-komiteanmietintö 2002:8*)
- Opinion of the Court on the Wise Persons' Report (as adopted by the Plenary Court on 2 April 2007). Saatavilla osoitteesta https://www.echr.coe.int/Documents/2007_Wise_Person_Opinion_ENG.pdf.
- Perustuslakivaliokunnan lausunto 2/1990 vp (Hallituksen esitys ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen ja siihen liittyvien lisäpöytäkirjojen eräiden määräysten hyväksymisestä). (*PeVL 2/1990 vp*)
- Perustuslakivaliokunnan mietintö 3/2015 vp (Hallituksen esitys eduskunnalle ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen kuudennentoista pöytäkirjan hyväksymisestä ja laiksi pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta). (*PeVM 3/2015 vp*)

- Press Release issued by the Registrar of the Court – A request by the Court of Cassation of Armenia for an advisory opinion under Protocol No. 16 has been accepted. ECHR 146(2021), 12.5.2021. Saatavilla sivustolta <https://hudoc.echr.coe.int/eng-press>. (*Press Release ECHR 146(2021)*)
- Recommendation No. R(2000)2 of the Committee of Ministers to member states on the re-examination or reopening of certain cases at domestic level following judgments of the European Court of Human Rights, 19.1.2000. Saatavilla selitysmuistioineen osoitteesta https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805e2f06. (*Suositus R(2000)2*)
- Recommendation Rec(2008)2 of the Committee of Ministers to member states on efficient domestic capacity for rapid execution of judgments of the European Court of Human Rights, 6.2.2008. Saatavilla osoitteesta https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805ae618. (*Suositus Rec(2008)2*)
- Reservations and Declarations for Treaty No.214 - Protocol No. 16 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Status as of 04/05/2021. Saatavilla osoitteesta https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/214/declarations?p_auth=yKgFOZJM.
- Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, International Law Commission, 2001. Saatavilla osoitteesta http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf. (*ILC-artiklat*)
- Rules of Court, European Court of Human Rights 18.10.2021. Saatavilla osoitteesta https://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_ENG.pdf. (*EIT:n työjärjestys*)
- Rules of the Committee of Ministers for the supervision of the execution of judgments and of the terms of friendly settlements 10.5.2006, as amended on 18.1.2017. Saatavilla osoitteesta <https://rm.coe.int/16806eebf0>. (*Ministerikomitean täytäntöönpanosäännöt*)
- Written replies to the list of issues adopted by the Human Rights Committee to be taken up in connection with the consideration of the sixth periodic report of Finland 3.5.2013, CCPR/C/FIN/Q/6. Saatavilla osoitteesta https://um.fi/documents/35732/48132/written_replies_to_the_list_of_issues_by_the_committee_/5f72aa7c-9776-ae66-9f8d-ca4e31735b23?t=1525646850559.

VIITATUT OIKEUSTAPAUKSET JA MUUT RATKAISUT (JOHDANTO- JA YHTEENVETO-OSA)

Oikeuskäytäntöä on seurattu 31.1.2022 asti.

EIT:n ratkaisut

Case relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium [Plenary]
23.7.1968

De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium [Plenary] 18.6.1971

Swedish Engine Drivers' Union v. Sweden 6.2.1976

Handyside v. UK [Plenary] 7.12.1976

Ireland v. the United Kingdom [Plenary] 18.1.1978

Airey v. Ireland 9.10.1979

Vermeire v. Belgium 29.11.1991

Van de Hurk v. the Netherlands 19.4.1994

Papamichalopoulos and Others v. Greece 31.10.1995

Z v. Finland 25.2.1997

Pérez de Rada Cavanilles v. Spain 28.10.1998

Selmouni v. France [GC] 28.7.1999

Brumarescu v. Romania [GC] 28.10.1999

Scozzari and Giunta v. Italy [GC] 13.7.2000

Kudla v. Poland [GC] 26.10.2000

Tanli v. Turkey 10.4.2001

Opuz v. Turkey 9.6.2001

Refah Partisi (the Welfare Party) and Others v. Turkey [GC] 13.2.2003

Ryabykh v. Russia 24.7.2003

Tregubenko v. Ukraine 2.11.2004

Selistö v. Finland 16.11.2004

Roşca v. Moldova 22.3.2005

Sisojeva and Others v. Latvia [GC] 15.1.2007

El Majaoui and Stichting Touba Moskee v. the Netherlands [GC] 20.12.2007

Salduz v. Turkey [GC] 27.11.2008

Andrejeva v. Latvia [GC] 18.2.2009

Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (no. 2) [GC] 30.6.2009

Paulic v. Croatia 22.10.2009

Demopoulos and Others v. Turkey (dec.) [GC] 1.3.2010

Mariapori v. Finland 6.7.2010

Jasinskis v. Latvia 21.12.2010

Sormunen v. Finland (dec.) 4.1.2011

M.S.S. v. Belgium and Greece [GC] 21.1.2011

Giuran v. Romania 21.6.2011

Serrano Contreras c. Espagne 20.3.2012

Virabyan v. Armenia 2.10.2012
Emre v. Switzerland (no. 2) 11.10.2011
Nejdet Şahin and Perihan Şahin v. Turkey [GC] 20.10.2011
Jubirca v. Moldova (dec.) 21.2.2012
De Souza Ribeiro v. France [GC] 13.12.2012
Fabris v. France [GC] 7.2.2013
Vallianatos and Others v. Greece [GC] 7.11.2013
Dhabbi v. Italy 8.4.2014
Davydov v. Russia 30.10.2014
Modebadze v. Georgia (dec.) 8.4.2014
Bochan v. Ukraine (no. 2) [GC] 5.2.2015
Al-Dulimi and Montana Management Inc. v. Switzerland [GC] 21.6.2016
Jeronovičs v. Latvia [GC] 5.7.2016
Marc Brauer v. Germany 1.9.2016
Lupeni Greek Catholic Parish and Others v. Romania [GC] 29.11.2016
Cereale Flor S.A. and Roşca v. the Republic of Moldova 14.2.2017
Moreira Ferreira v. Portugal (no. 2) [GC] 11.7.2017
Dridi v. Germany 26.7.2018
Ilgar Mammadov v. Azerbaijan [GC] 29.5.2019
Kavala v. Turkey 10.12.2019
Romić and others v. Croatia 14.5.2020
Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland [GC] 1.12.2020
Serrano Contreras v. Spain (no. 2) 26.10.2021

Euroopan ihmisoikeustoimikunnan ratkaisut

Oberschlick v. Austria (dec.) [Plenary] 16.5.1995

EU-tuomioistuimien tuomiot, määräykset ja lausunnot

Yhdistetyt asiat 42/59 ja 49/59 *SNUPAT*, tuomio 22.3.1961, ECLI:EU:C:1961:5
Asia 26/62 *van Gend en Loos*, tuomio 5.2.1963, ECLI:EU:C:1963:1
Asia 6/64 *Costa v. ENEL*, tuomio 15.7.1964, ECLI:EU:C:1964:66
Asia 13/68 *Salgoil*, tuomio 19.12.1968, ECLI:EU:C:1968:54
Asia 77/69 *komissio v. Belgia*, tuomio 5.5.1970, ECLI:EU:C:1970:34
Asia 6/71 *Rheinmühlen*, tuomio 27.10.1971, ECLI:EU:C:1971:100
Yhdistetyt asiat 51/71–54/71 *International Fruit Company*, tuomio 15.12.1971,
ECLI:EU:C:1971:128
Asia 94/71 *Schlüter*, tuomio 6.6.1972, ECLI:EU:C:1972:45
Asia 70/72 *komissio v. Saksa*, tuomio 12.7.1973, ECLI:EU:C:1973:87
Asia 60/75 *Russo*, tuomio 22.1.1976, ECLI:EU:C:1976:9
Asia 43/75 *Defrenne v. Sabena*, tuomio 8.4.1976, ECLI:EU:C:1976:56
Asia 33/76 *Rewe*, tuomio 16.12.1976, ECLI:EU:C:1976:188
Asia 45/76 *Comet*, tuomio 16.12.1976, ECLI:EU:C:1976:191
Asia 107/76 *Hoffmann-La Roche v. Centrafarm*, tuomio 24.5.1977, ECLI:EU:C:1977:89
Asia 8/77 *Sagulo*, tuomio 14.7.1977, ECLI:EU:C:1977:131
Asia 106/77 *Simmenthal*, tuomio 9.3.1978, ECLI:EU:C:1978:49

Asia 61/79 *Denkavit Italiana*, tuomio 27.3.1980, ECLI:EU:C:1980:100
Yhdistetyt asiat 66/79, 127/79 ja 128/79 *Salumi*, tuomio 27.3.1980, ECLI:EU:C:1980:101
Yhdistetyt asiat 24/80 ja 97/80 R *komissio v. Ranska*, määräys 28.3.1980, ECLI:EU:C:1980:107
Asia 158/80 *Rewe*, tuomio 7.7.1981, ECLI:EU:C:1981:163
Asia 8/81 *Becker*, tuomio 19.1.1982, ECLI:EU:C:1982:7
Asia 283/81 *CILFIT*, tuomio 6.10.1982, ECLI:EU:C:1982:335
Yhdistetyt asiat 314/81–316/81 ja 83/82 *Procureur de la République v. Waterkeyn*, tuomio 14.12.1982, ECLI:EU:C:1982:430
Asia 199/82 *San Giorgio*, tuomio 9.11.1983, ECLI:EU:C:1983:318
Asia 14/83 *von Colson ja Kamann*, tuomio 10.4.1984, ECLI:EU:C:1984:153
Asia 222/84 *Johnston*, tuomio 15.5.1986, ECLI:EU:C:1986:206
Yhdistetyt asiat 159/84, 267/84, 12/85 ja 264/85 *Ainsworth v. komissio*, määräys 1.4.1987, ECLI:EU:C:1987:172
Asia 222/86 *Heylens*, tuomio 15.10.1987, ECLI:EU:C:1987:442
Asia 157/86 *Murphy*, tuomio 4.2.1988, ECLI:EU:C:1988:62
Asia 68/88 *komissio v. Kreikka*, tuomio 21.9.1989, ECLI:EU:C:1989:339
Asia C-213/89 *Factortame*, tuomio 19.6.1990, ECLI:EU:C:1990:257
Asia C-106/89 *Marleasing*, tuomio 13.11.1990, ECLI:EU:C:1990:395
Yhdistetyt asiat C-143/88 ja C-92/89 *Zuckerfabrik Süderdithmarschen*, tuomio 21.2.1991, ECLI:EU:C:1991:65
Asia C-7/90 *Vandevenne*, tuomio 2.10.1991, ECLI:EU:C:1991:363
Yhdistetyt asiat C-6/90 ja C-9/90 *Francoovich*, tuomio 19.11.1991, ECLI:EU:C:1991:428
Asia C-97/91 *Borelli*, tuomio 3.12.1992, ECLI:EU:C:1992:491
Asia C-271/91 *Marshall*, tuomio 2.8.1993, ECLI:EU:C:1993:335
Asia C-91/92 *Faccini Dori*, tuomio 14.7.1994, ECLI:EU:C:1994:292
Asia C-312/93 *Peterbroeck*, tuomio 14.12.1995, ECLI:EU:C:1995:437
Yhdistetyt asiat C-430/93 ja C-431/93 *van Schijndel*, tuomio 14.12.1995, ECLI:EU:C:1995:441
Yhdistetyt asiat C-46/93 ja C-48/93 *Brasserie du Pêcheur*, tuomio 5.3.1996, ECLI:EU:C:1996:79
Asia C-24/95 *Alcan*, tuomio 20.3.1997, ECLI:EU:C:1997:163
Asia C-54/96 *Dorsch Consult*, tuomio 17.9.1997, ECLI:EU:C:1997:413
Asia C-188/95 *Fantask*, tuomio 2.12.1997, ECLI:EU:C:1997:580
Yhdistetyt asiat C-10/97–C-22/97 *IN.CO.GE.*, tuomio 22.10.1998, ECLI:EU:C:1998:498
Asia C-126/97 *Eco Swiss*, tuomio 1.6.1999, ECLI:EU:C:1999:269
Asia C-78/98 *Preston ym.*, tuomio 16.5.2000, ECLI:EU:C:2000:247
Asia C-453/99 *Courage*, tuomio 20.9.2001, ECLI:EU:C:2001:465
Asia C-354/99 *komissio v. Irlanti*, tuomio 18.10.2001, ECLI:EU:C:2001:550
Asia C-99/00 *Lyckeskog*, tuomio 4.6.2002, ECLI:EU:C:2002:329
Asia C-50/00 P *Unión de Pequeños Agricultores v. neuvosto*, tuomio 25.7.2002, ECLI:EU:C:2002:462
Asia C-253/00 *Muñoz ja Superior Fruiticola*, tuomio 17.9.2002, ECLI:EU:C:2002:497
Asia C-224/01 *Köbler*, tuomio 30.9.2003, ECLI:EU:C:2003:513
Asia C-129/00 *komissio v. Italia*, tuomio 9.12.2003, ECLI:EU:C:2003:656
Asia C-453/00 *Kühne & Heitz*, tuomio 13.1.2004, ECLI:EU:C:2004:17
Yhdistetyt asiat C-397/01–C-403/01 *Pfeiffer ym.*, tuomio 5.10.2004, ECLI:EU:C:2004:584
Asia C-104/02 *komissio v. Saksa*, tuomio 14.4.2005, ECLI:EU:C:2005:219
Asia C-234/04 *Kapferer*, tuomio 16.3.2006, ECLI:EU:C:2006:178
Asia C-173/03 *Traghetti del Mediterraneo*, tuomio 13.6.2006, ECLI:EU:C:2006:391
Asia C-212/04 *Adeneler ym.*, tuomio 4.7.2006, ECLI:EU:C:2006:443

Yhdistetyt asiat C-295/04–C-298/04 *Manfredi*, tuomio 13.7.2006, ECLI:EU:C:2006:461
Yhdistetyt asiat C-392/04 ja C-422/04 *i2 Germany*, tuomio 19.9.2006, ECLI:EU:C:2006:586
Asia C-432/05 *Unibet*, tuomio 13.3.2007, ECLI:EU:C:2007:163
Asia C-156/04 *komissio v. Kreikka*, tuomio 7.6.2007, ECLI:EU:C:2007:316
Yhdistetyt asiat C-222/05–C-225/05 *van der Weerd*, tuomio 7.6.2007, ECLI:EU:C:2007:318
Asia C-119/05 *Lucchini*, tuomio 18.7.2007, ECLI:EU:C:2007:434
Asia C-2/06 *Kempter*, tuomio 12.2.2008, ECLI:EU:C:2008:78
Asia C-268/06 *Impact*, tuomio 15.4.2008, ECLI:EU:C:2008:223
Asia C-442/04 *Espanja v. neuvosto*, tuomio 15.5.2008, ECLI:EU:C:2008:276
Yhdistetyt asiat C-378/07–C-380/07 *Angelidaki ym.*, tuomio 23.4.2009, ECLI:EU:C:2009:250
Asia C-12/08 *Mono Car Styling*, tuomio 16.7.2009, ECLI:EU:C:2009:466
Asia C-2/08 *Fallimento Olimpiclub*, tuomio 3.9.2009, ECLI:EU:C:2009:506
Asia C-40/08 *Asturcom Telecomunicaciones*, tuomio 6.10.2009, ECLI:EU:C:2009:615
Asia C-154/08 *komissio v. Espanja*, tuomio 12.11.2009, ECLI:EU:C:2009:695
Asia C-118/08 *Transportes Urbanos y Servicios Generales*, tuomio 26.1.2010, ECLI:EU:C:2010:39
Yhdistetyt asiat C-317/08–C-320/08 *Allassini*, tuomio 18.3.2010, ECLI:EU:C:2010:146
Asia C-429/09 *Fuß*, tuomio 25.11.2010, ECLI:EU:C:2010:717
Asia C-507/08 *komissio v. Slovakia*, tuomio 22.12.2010, ECLI:EU:C:2010:802
Unionin tuomioistuimen lausunto 1/09, 8.3.2011, ECLI:EU:C:2011:123
Asia C-69/10 *Samba Diouf*, tuomio 28.7.2011, ECLI:EU:C:2011:524
Asia C-177/10 *Rosado Santana*, tuomio 8.9.2011, ECLI:EU:C:2011:557
Asia C-282/10 *Dominguez*, tuomio 24.1.2012, ECLI:EU:C:2012:33
Asia C-619/10 *Trade Agency*, tuomio 6.9.2012, ECLI:EU:C:2012:531
Asia C-249/11 *Byankov*, tuomio 4.10.2012, ECLI:EU:C:2012:608
Asia C-199/11 *Otis ym.*, tuomio 6.11.2012, ECLI:EU:C:2012:684
Asia C-93/12 *Agrokonsulting-04*, tuomio 27.6.2013, ECLI:EU:C:2013:432
Asia C-583/11 *P Inuit Tapiriit Kanatami ym. v. parlamentti ja neuvosto*, tuomio 3.10.2013, ECLI:EU:C:2013:625
Asia C-362/12 *Test Claimants in the Franked Investment Income Group Litigation*, tuomio 12.12.2013, ECLI:EU:C:2013:834
Yhdistetyt asiat C-501/12–C-506/12, C-540/12 ja C-541/12 *Specht*, tuomio 19.6.2014, ECLI:EU:C:2014:2005
Asia C-213/13 *Impresa Pizzarotti*, tuomio 10.7.2014, ECLI:EU:C:2014:2067
Asia C-61/14 *Orizzonte Salute*, tuomio 6.10.2015, ECLI:EU:C:2015:655
Asia C-69/14 *Târşia*, tuomio 6.10.2015, ECLI:EU:C:2015:662
Asia C-505/14 *Klausner Holz Niedersachsen*, tuomio 11.11.2015, ECLI:EU:C:2015:742
Asia C-377/14 *Radlinger ja Radlingerová*, tuomio 21.4.2016, ECLI:EU:C:2016:283
Asia C-168/15 *Tomášová*, tuomio 28.7.2016, ECLI:EU:C:2016:602
Asia C-3/16 *Aquino*, tuomio 15.3.2017, ECLI:EU:C:2017:209
Asia C-72/15 *Rosneft*, tuomio 28.3.2017, ECLI:EU:C:2017:236
Asia C-682/15 *Berlioz Investment Fund*, tuomio 16.5.2017, ECLI:EU:C:2017:373
Asia C-73/16 *Puškár*, tuomio 27.9.2017, ECLI:EU:C:2017:725
Asia C-425/16 *Raimund*, tuomio 19.10.2017, ECLI:EU:C:2017:776
Asia C-64/16 *Associação Sindical dos Juízes Portugueses*, tuomio 27.2.2018, ECLI:EU:C:2018:117
Asia C-216/18 *PPU Minister for Justice and Equality*, tuomio 25.7.2018, ECLI:EU:C:2018:586
Asia C-416/17 *komissio v. Ranska*, tuomio 4.10.2018, ECLI:EU:C:2018:811
Asia C-167/17 *Klohn*, tuomio 17.10.2018, ECLI:EU:C:2018:833

Asia C-234/17 *XC ym.*, tuomio 24.10.2018, ECLI:EU:C:2018:853
Asia C-219/17 *Berlusconi ja Fininvest*, tuomio 19.12.2018, ECLI:EU:C:2018:1023
Asia C-310/16 *Dzivev ym.*, tuomio 17.1.2019, ECLI:EU:C:2019:30
Asia C-573/17 *Poplawski*, tuomio 24.6.2019, ECLI:EU:C:2019:530
Asia C-620/17 *Hochtief Solutions Magyarországi Fióktelepe*, tuomio 29.7.2019,
ECLI:EU:C:2019:630
Asia C-676/17 *Călin*, tuomio 11.9.2019, ECLI:EU:C:2019:700
Asia C-189/18 *Glencore Agriculture Hungary*, tuomio 16.10.2019, ECLI:EU:C:2019:861
Asia C-192/18 *komissio v. Puola*, tuomio 5.11.2019, ECLI:EU:C:2019:924
Yhdistetyt asiat C-585/18, C-624/18 ja C-625/18 *A.K.*, tuomio 19.11.2019, ECLI:EU:C:2019:982
Asia C-379/18 *Deutsche Lufthansa*, tuomio 21.11.2019, ECLI:EU:C:2019:1000
Asia C-34/19 *Telecom Italia*, tuomio 4.3.2020, ECLI:EU:C:2020:148
Asia C-587/18 P *CSTP Azienda della Mobilità v. komissio*, tuomio 4.3.2020, ECLI:EU:C:2020:150
Asia C-586/18 P *Buonotourist v. komissio*, tuomio 4.3.2020, ECLI:EU:C:2020:152
Yhdistetyt asiat C-370/17 ja C-37/18 *CRPNPAC*, tuomio 2.4.2020, ECLI:EU:C:2020:260
Yhdistetyt asiat C-924/19 PPU ja C-925/19 PPU *Országos Idegenrendészeti Főigazgatóság Dél-alföldi Regionális Igazgatóság*, tuomio 14.5.2020, ECLI:EU:C:2020:367
Asia C-328/19 *Porin kaupunki*, tuomio 18.6.2020, ECLI:EU:C:2020:483
Asia C-424/19 *UR*, tuomio 16.7.2020, ECLI:EU:C:2020:581
Asia C-771/18 *komissio v. Unkari*, tuomio 16.7.2020, ECLI:EU:C:2020:584
Asia C-18/20 *Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl*, tuomio 9.9.2021, ECLI:EU:C:2021:710
Asia C-546/18 *Adler Real Estate ym.*, tuomio 9.9.2021, ECLI:EU:C:2021:711
Asia C-497/20 *Randstad Italia*, tuomio 21.12.2021, ECLI:EU:C:2021:1037

EU-tuomioistuimien julkisasiamiehien ratkaisuehdotukset

Yhdistetyt asiat C-46/93 ja C-48/93 *Brasserie du pêcheur*, julkisasiamies Tesauron ratkaisuehdotus 28.11.1995, ECLI:EU:C:1995:407
Asia C-224/01 *Köbler*, julkisasiamies Légerin ratkaisuehdotus 8.4.2003, ECLI:EU:C:2003:207
Asia C-453/00 *Kühne & Heitz*, julkisasiamies Légerin ratkaisuehdotus 17.6.2003, ECLI:EU:C:2003:350
Asia C-181/03 P *Nardone v Commission*, julkisasiamies Poiars Maduron ratkaisuehdotus 29.6.2004, ECLI:EU:C:2004:397
Asia C-127/07 *Arcelor Atlantique ja Lorraine ym.*, julkisasiamies Poiars Maduron ratkaisuehdotus 21.5.2008, ECLI:EU:C:2008:292
Asia C-507/08 *komissio v. Slovakia*, julkisasiamies Cruz Villalónin ratkaisuehdotus 9.9.2010, ECLI:EU:C:2010:507
Asia C-591/10 *Littlewoods Retail ym.*, julkisasiamies Trstenjakin ratkaisuehdotus 12.1.2012, ECLI:EU:C:2012:9
Asia C-93/12 *Agroconsulting-04*, julkisasiamies Botin ratkaisuehdotus 14.3.2013, ECLI:EU:C:2013:172
Asia C-562/12 *Liivimaa Lihaveis*, julkisasiamies Jääskisen ratkaisuehdotus 13.3.2014, ECLI:EU:C:2014:155
Asia C-69/14 *Târșia*, julkisasiamies Jääskisen ratkaisuehdotus 23.4.2015, ECLI:EU:C:2015:269
Asia C-168/15 *Tomášová*, julkisasiamies Wahlin ratkaisuehdotus 14.4.2016, ECLI:EU:C:2016:260
Asia C-413/15 *Farrell*, julkisasiamies Sharpstonin ratkaisuehdotus 22.6.2017, ECLI:EU:C:2017:492
Asia C-234/17 *XC ym.*, julkisasiamies Saugmandsgaard Øen ratkaisuehdotus 5.6.2018, ECLI:EU:C:2018:391

Asia C-676/17 *Călin*, julkisasiamies Bobekin ratkaisuehdotus 5.2.2019, ECLI:EU:C:2019:94
Asia C-620/17 *Hochtief Solutions Magyarországi Fióktelepe*, julkisasiamies Bobekin ratkaisuehdotus
30.4.2019, ECLI:EU:C:2019:340
Yhdistetyt asiat C-370/17 ja C-37/18 *CRPNPAC*, julkisasiamies Saugmandsgaard Øen ratkaisueh-
dotus 11.7.2019, ECLI:EU:C:2019:592

Kansainliiton alaisen pysyvän kansainvälisen tuomioistuimen (PCIJ) ratkaisut

Treatment of Polish Nationals and Other Persons of Polish Origin or Speech in the Danzig Territory
4.2.1932

Korkein oikeus

KKO 1995:95
KKO 1998:33
KKO 1999:84
KKO 2001:136
KKO 2005:73
KKO 2007:34
KKO 2007:35
KKO 2007:36
KKO 2008:10
KKO 2008:24
KKO 2008:43
KKO 2009:80
KKO 2009:84
KKO 2011:38
KKO 2011:58
KKO 2011:100
KKO 2012:13
KKO 2012:52
KKO 2012:81
KKO 2013:23
KKO 2013:58
KKO 2013:72
KKO 2014:57
KKO 2014:58
KKO 2014:93
KKO 2014:94
KKO 2014:95
KKO 2015:4
KKO 2015:14
KKO 2016:20
KKO 2017:6
KKO 2017:40
KKO 2018:52
KKO 2018:59

KKO 2019:6
KKO 2019:70
KKO 2019:103
KKO 2020:10
KKO 2020:24

Korkein hallinto-oikeus

KHO 2010:53
KHO 2013:142
KHO 2016:33
KHO 2016:205
KHO 2016:206
KHO 2018:8
KHO 2021:11

Euroopan neuvoston ministerikomitean valvontakäytäntö

Päätös ResDH(2001)4 *Hakkar v. France* 14.2.2001
Välipäätös ResDH(2005)85 *Dorigo Paolo v. Italy* 12.10.2005
Välipäätös ResDH(2007)150 *Hulki Günes v. Turkey* 5.12.2007
Välipäätös ResDH(2021)432 *Kavala v. Turkey* 2.12.2021

OSA I – TUTKIMUKSESTA

1 Johdatus tutkimuksen taustaan ja kontekstiin

Tuomioistuinten valtiosääntöisen roolin ja painoarvon on viime vuosikymmeninä nähty kasvaneen yleiseurooppalaisesti, ellei yleismaailmallisestikin.¹ Tätä kehityskulkua voidaan havainnoida konkreettisesti muun muassa siinä, missä määrin tuomioistuimille on annettu lainsäätäjän toimien perustuslainmukaisuuden valvontaan liittyviä valtuuksia ja millainen merkitys tuomioistuimilla on oikeustilan kehittämisessä. EU-oikeuden soveltamisessa kansallisille tuomioistuimille on uskottu lukuisia merkittäviä mandaatteja, kuten EU-oikeuden kanssa ristiriidassa olevien kansallisten normien soveltamatta jättäminen etusijaperiaatteen nojalla. Tässä yhteydessä voidaan viitata esimerkiksi julkisasiamies Légerin toteamukseen EU-tuomioistuimen (EUT) käsittelemän Köbler-asian ratkaisuehdotuksessa: ”Tuomioistuin ei enää välttämättä ole lain puhetorvi, kuten Montesquieu saattoi muinoin sanoa. Sen on aivan päinvastoin tarkasteltava kriittisesti valtiosisäistä oikeutta varmistuakseen sen [unionin] oikeuden mukaisuudesta ennen sen soveltamista.”² Kansallisten tuomioistuinten rooli on niin ikään merkittävä ihmisoikeussuojan toteuttamisessa ja ihmisoikeusloukkauksiin liittyvän tehokkaan oikeussuojan turvaamisessa. Yhtenä osoituksena kuvastusta kehityssuunnasta voidaan pitää sitä, että ainakin skandinaavisessa prosessin funktioita koskevassa keskustelussa näkemykset prosessin *kontrollifunktiosta* erityisesti suhteessa lainsäätäjän ja toimeenpanovallan toimien *perustuslainmukaisuuteen* ja *eurooppaoikeuden mukaisuuteen* ovat vakiinnuttaneet asemansa.³

Kuka valvoo valvojia? Eivätkö lisääntyneet mandaatit ja kasvanut painoarvo edellytä, että silloin kun mennään vikaan, on olemassa yhä kattavampia korjausmekanismeja myös tuomioistuinten virheiden paikkaamiseen?⁴ Kun tätä kysymystä tarkastellaan eurooppaoikeuden – jolla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa sekä Euroopan ihmisoikeussopimusta että EU-oikeutta⁵ – konteksteissa, havaitaan juuri tällaista

1 Ks. tästä ja tähän vaikuttaneista syistä esim. *Shetreet* 1985 s. 590–594; *Cappelletti* 1989 s. 61 ss. ja 185 ss.; *Andersson* 2001; *Chiti* 2015; *Lindblom* 2017 s. 49 ss. Suomen kannalta ks. esim. *Ojanen* 2016 s. 224.

2 EUT: C-224/01 *Köbler*, ratkaisuehdotuksen k. 59.

3 Ks. esim. *Nylund* 2015 s. 435; *Lindblom* 2017 s. 77–78 ja 80; *Virolainen – Vuorenpää* 2021a s. 77–79.

4 Ks. myös esim. *Cappelletti* 1989 s. 57 ja 61.

5 Tämä terminologinen valinta perustellaan jäljempänä luvussa I-4.

kehitystä tapahtuneen. Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) järjestelmässä on ollut alusta asti olemassa tehokas kansainvälinen valvontamekanismi, jossa valtio on voitu määrätä maksamaan yksilölle rahahyvyitys myös tuomioistuineläytöksen lukuun laskettavasta ihmisoikeusloukkauksesta ja jossa huomiota on vuosikymmenten saatossa alettu enenevästi kiinnittää myös muunlaisiin keinoihin korjata loukkaus, esimerkkinä loukkauksen aiheuttaneen virheellisen tuomion purkaminen.⁶ EU-oikeudessa on jo varhaisessa vaiheessa kehittynyt pitkälle meneviä vaatimuksia siitä, miten EU-oikeuden tehokasta toteutumista tulee prosessien vireillä ollessa edistää ja turvata (esimerkiksi etusijaperiaate ja välitön oikeusvaikutus), mutta 2000-luvun kuluessa korjauskeinot myös suhteessa lainvoiman saaneisiin kansallisiin tuomioihin ovat tehostuneet. Keskeisenä esimerkkinä tästä voidaan mainita jäsenvaltion vahingonkorvausvastuun periaate, jonka EUT edellä mainitussa Köbler-asiassa ulotti vuonna 2003 nimenomaisesti koskemaan myös ylimmän kansallisen tuomioistuimen menettelystä (käytännössä virheellisestä, lainvoiman saaneesta tuomiosta) aiheutunutta vahinkoa.⁷ EU:n komissio taas voi nostaa Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen (SEUT) 258 artiklan nojalla EUT:ssa kanteen jäsenvaltion rikkomuksesta.⁸ Komission suhtautuminen tämän mekanismin käyttämiseen sellaisten virheiden osalta, jotka henkilöityvät nimenomaan jäsenvaltioiden tuomioistuihin, on ollut perinteisesti varovainen, mutta esimerkkejä tällaisesta soveltamisesta on 2000-luvulla saatu.⁹ Kolmantena esimerkkinä on EU-oikeuden piirissäkin oma tutkimuskohteeni, EU-oikeuden vaikutus kansallisten tuomioiden lopullisuuden sovellettaessa ylimääräistä muutoksenhakua tai oikeusvoiman ulottuvuutta koskevia normeja, mikä on sekin varsin tuore, käytännössä 2000-lukuun kiinnittyvä kehityskulku.

Eurooppaoikeuden vaikutusta lopullisiin kansallisiin tuomioihin voidaan pitää lainkäytön näkökulmasta huomattavasti syvälleikäyvämpänä kuin esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) EIS 41 artiklan nojalla määräämää rahahyvytystä tai EU:n jäsenvaltion vahingonkorvausvastuun aktualisoitumista,

---

6 Ks. esim. *Lambert-Abdelgawad* 2008 s. 21.

7 Jäsenvaltioiden kansallisissa oikeuksissakin kehitys on käynyt tuomioistuinten virheistä aiheutuneiden vahinkojen korvattavuutta laajentavaan suuntaan. Juuri tästä kehityksestä Köbler-ratkaisukin sai osaltaan pontimensa, ks. oikeusvertailevaa analyysia Köbler-ratkaisuehdotuksen kohdissa 77–85 ja tuomion kohdassa 48. Ks. EU:n jäsenvaltioiden hajonnasta tässä kysymyksessä myös *Aalto* 2011 s. 189. Suomessa vahingonkorvauslain (412/1974) 3:5:n mukaista kannerajoitusta on luonnehdittu jäänteeksi valtion korvausoikeudellista immuniteettia koskevasta ajattelusta (*Hakalehto-Wainio* 2008 s. 46). Ratkaisussa KKO 2013:58 kyseinen säännös sivuutettiin EU-oikeuden loukkaukseen perustuneessa vahingonkorvausasiassa tehokkuusperiaatteen nojalla.

8 Toisella jäsenvaltiolla on vastaavanlainen mahdollisuus SEUT 259 artiklan nojalla.

9 Näin *Taborowski* 2012 s. 1902–1911; ks. myös *Aalto* 2011 s. 189–190. Ensimmäisenä puhdaspiirteisenä esimerkkinä rikkomuksen toteamisesta (yksittäisen) virheellisen tuomion johdosta on pidetty EUT:n tuomiota asiassa C-154/08 *komissio v. Espanja* (näin *López Escudero* 2011 s. 227; *Lenaerts ym.* 2014 s. 167–168 alav. 54; *Prete* 2017 s. 49).

jotka eivät sinänsä kajoa lopulliseen tuomioistuinratkaisuun – tuomio ja sen oikeusvaikutukset saavat nimittäin jäädä voimaan ja yksityisen kärsimä vahinko korjataan hänen ja valtion välisessä, ei oikeusjutun alkuperäisten osapuolten välisessä relaatiiossa. Elisabeth Lambert-Abdelgawad on EIT:n tuomioista aiheutuvia seurauksia arvioidessaan luonnehtinut uudelleenkäsitteilyyn johtavaa purkuvaikutusta ilmaisulla ”undoubtedly the most striking effect which an international judgment can have”.¹⁰ Julkisasiamies Léger on mainitun Köbler-asian ratkaisuehdotuksessa lausunut: ”Huolimatta huomattavista eduista, joita valtion vahingonkorvausvastuun syntyminen voi tarjota yksityisille, oikeuden taloudellisen sisällön saattaminen uudelleen voimaan on ainoastaan vähimmäisratkaisu; paras mahdollinen suojakeino on se, että aineellinen asiantila palautetaan täydellisesti.”¹¹

Juuri tällaista vaikutusta väitöskirjassani tutkitaan.

2 Tutkimustehtävän määrittely

2.1 Tutkimuskysymys ja tutkimuksen tavoitteet

Väitöskirjan tutkimuskysymys voidaan kiteyttää seuraavasti: miten eurooppaoikeus (eli Euroopan ihmisoikeussopimus tai EU:n oikeus) vaikuttaa eurooppaoikeuden vastaisen kansallisen tuomion lopullisuuteen? Hieman täsmällisemmin ja monisanaisemmin sama kysymys voidaan muotoilla seuraavasti: *miten eurooppaoikeus vaikuttaa lopullisuutta koskevien kansallisten normien (ylimääräinen muutoksenhaku ja oikeusvoiman ulottuvuus) tulkintaan ja soveltamiseen silloin, kun lopulliseksi tullutta kansallista tuomioistuinratkaisua rasittaa eurooppaoikeuden loukkaus?*¹²

Tutkimuskysymykseen vastaaminen edellyttää ennen muuta sen selvittämistä, minkä eurooppaoikeudellisten normien ja oppien nojalla vaikutus kansalliseen lopullisuusnormistoon voi syntyä ja miten tämä vaikutus ilmenee kansallisella tasolla lopullisuusnormiston tulkinta- ja soveltamistilanteessa. Tutkimus ei sitä vastoin pyri sellaisen kaiken kattavan ”normatiivisen pysäytyskuvan” luomiseen, josta kotimaiset

---

10 Lambert-Abdelgawad 2008 s. 18.

11 EUT: C-224/01 Köbler, ratkaisuehdotuksen k. 39. Ks. vastaavaan tapaan julkisasiamies Tesauron ratkaisuehdotus yhdistetyissä asioissa C-46/93 ja C-48/93 Brasserie du pêcheur, ratkaisuehdotuksen k. 34.

12 Popularisoidusti kysymys voitaisiin muotoilla seuraavaan tapaan: pitääkö lainvoimaisia tuomioita purkaa herkemmin tai jopa kansallisen purkunormiston edellytyksistä poiketen, jos tuomio on eurooppaoikeuden kannalta virheellinen? – Todettakoon, että tutkimuksessani erityisenä mielenkiinnon kohteena on sellainen jännitteinen tilanne, jossa eurooppaoikeuden vaatima tuomiopurku vaikuttaisi kansallisen purkunormiston johdosta kohtaavan ongelmia taikka purkunormin selvän sanamuodon johdosta jopa estyvän.

lainsoveltajat voisivat poimia vastaukset erilaisiin käytännössä esiintyviin asetelmiin – pääpaino on pikemminkin oikeudellisessa systematisoinnissa, kuten jäljempänä metodeja koskevassa luvussa tuodaan esiin.

Tutkimuskysymyksen muotoilusta voidaan johtaa seuraava kaksiosainen hypoteesi:

- Eurooppaoikeus pystyy vaikuttamaan eurooppaoikeuden vastaisen kansallisen tuomion lopullisuuteen, toisin sanoen kansallinen oikeus ei ole tässä suhteessa (ainakaan kaikissa tilanteissa) immuuni eurooppaoikeuden vaikutukselle.
- Eurooppaoikeus ei kuitenkaan automaattisesti mitätöi eurooppaoikeuden vastaisen kansallisen tuomion lopullisuutta eikä toisin sanoen kategorisesti (aina) velvoita purkamaan lopullisia tuomioita kansallisen oikeuden edellytyksistä riippumatta.

Tutkimuksen tavoitteena on testata tämän kaksiosaisen hypoteesin paikkansapitävyys sekä ennen kaikkea tuottaa lisävalaistusta siihen, missä kohtaa ääripäiden 1) ”lopullinen tuomio on aina immuuni eurooppaoikeuden vaikutukselle” ja 2) ”eurooppaoikeuden vastainen tuomio on kansallisesta oikeudesta riippumatta aina purettava” välistä skaalaa vastaus tutkimuskysymykseen sijaitsee ja millaisena se kummassakin eurooppaoikeudellisessa järjestelmässä näyttäytyy. Edelleen tutkimuksen tavoitteena on hahmottaa, mitä eroja ja yhteneväisyyksiä EIS:n vaikutusten ja EU-oikeuden vaikutusten välillä on tutkimuskohteen kannalta.

2.2 Rajauksista ja painotuksista

Tutkimuksen eurooppaoikeutta koskevassa tarkastelussa (johon tutkimus painotuu) ei tehdä erityisiä rajauksia tai painotusvalintoja sen osalta, mistä kansallisesta *prosessilajista* on kysymys – tällaisessa erottelussa ei olisi mieltäkään, sillä tutkimusaihetta koskevat eurooppaoikeuden tasolla pitkälti samat normit siitä riippumatta, onko kyse siviili-, rikos- vai hallintoprosessista.¹³ Sen sijaan siltä osin kuin tarkasteltavaksi tulee kansallinen prosessioikeus, tutkimuksessa – etenkin sen johdanto- ja yhteenveto-osassa – keskitytään siviili- ja rikosprosessiin hallintoprosessin jäädessä täydentävien huomioiden varaan. Tätä sinänsä jossain määrin harmillista rajausta perustele – tutkimuksen laajuuden rajaustarpeen lisäksi – se, että siviili- ja rikos-tuomioiden oikeusvoimaisuus on perinteisesti vahvempi ja ilmiönä stabiilimpi kuin

---

13 Esimerkkeinä EU-oikeudelliset tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteet sekä EIS:n järjestelmään liittyvät korjaamis- ja lopettamisvelvollisuusnormit. EU-oikeudessa hallintoprosessiin liittyvänä erityisenä normina tai oppina voidaan käsillä olevan tutkimusteeman osalta mainita lähinnä EUT:n kehittämä niin sanottu Kühne & Heitz -kriteeristö. Kriteeristöllä on keskeinen merkitys EUT:n oikeuskäytännön kehitysjatkumossa, ja se tuodaankin tutkimuksessani esiin (ks. *Vähätalo* 2016 s. 244–245 ja 247–249 sekä jäljempänä luku IV-2.2.4) siitä huolimatta, että se koskee *viranomaisten hallintopäätösten* eikä *tuomioistuinratkaisujen* lopullisuutta.

hallintoprosessissa annettavien ratkaisujen.¹⁴ Tämän vuoksi siviili- ja rikosprosessi soveltuvat erityisen hyvin kansallisen tuomion oikeusvoiman ja eurooppaoikeuden välisten potentiaalisten jännitteiden konkretisointiin.¹⁵

Tutkimuksessani mielenkiinto ei kohdistu suomalaisten tuomioistuinten tekemisiin ratkaisuihin vaan eurooppaoikeudellisiin normistoihin ja siihen, miten ne nivELYvät kansallisiin oikeusjärjestyksiin. Kotimaisia purkuratkaisuja ja eräitä oikeusvoiman ulottuvuutta koskevia ratkaisuja kyllä hyödynnetään jonkin verran sen havainnollistamisessa, miten eurooppaoikeus voi (tai voisi) tällaisessa asetelmassa ilmetä, mutta ne eivät ole varsinainen tutkimuskohde, eikä niitä käydä systemaattisesti lävitse. Kysymyksessä on pikemminkin aineistoon ja metodeihin liittyvä painotusvalinta kuin varsinainen tutkimuskysymyksen rajaus. Perustelen tätä valintaa sillä, että kun ”lopullisuuden eurooppalaistuminen”¹⁶ on eurooppaoikeuden tasollakin vasta verrattain tuore ja muotoaan hakeva kehityskulku, olisi kotimaista oikeuskäytäntöömme koskeva analyysi mielestäni vielä tarpeettoman varhainen. Tutkimusta on perusteltua painottaa sellaisille alueille, jotka ovat eurooppaoikeudessa vielä suhteellisen vähän tutkittuja ja samalla olleet myös suomalaisessa oikeusyhteisössä vain vähäisen huomion kohteena.

Kansallisen tuomion eurooppaoikeuden vastaisuus (eli tuomiota rasittava eurooppaoikeudellinen virhe) otetaan tutkimuksessa ikään kuin annettuna käsitteenä, toisin sanoen siinä ei pohdita oikean ja väärän laintulkinnan välisen rajanvedon kysymyksiä. Tutkimuksessa ei liioin kyseenalaisteta tai problematisoida EIT:n ja EUT:n kompetenssia lausua EIS:n ja EU-oikeuden oikeasta tulkinnasta.

Selvyyden vuoksi on EU-oikeuden vastavuoroisen tunnustamisen instrumenttien osalta syytä todeta, ettei tutkimuskysymyksen piiriin kuulu sen arvioiminen, mikä merkitys toisessa jäsenvaltiossa tunnustettavaksi ja täytäntöönpantavaksi haettua lopullista tuomiota mahdollisesti rasittavalla EU-oikeudellisella virheellä olisi tunnustamistilanteessa. Tällaista kysymystä olisi arvioitava pikemminkin sovellettavaksi tulevan, vastavuoroista tunnustamista koskevan säädöksen kieltäytymisperusteista kuin purkunormistoa vasten. Sitä vastoin tutkimuskysymyksen piiriin kuuluu tilanne, jossa EU-lainsäädäntöön kuuluvaa vastavuoroisen tunnustamisen instrumenttia itseään on sovellettu tunnustamistilanteessa (väitetyksi) väärin ja tätä koskeva ratkaisu on tullut lainvoimaiseksi.¹⁷

---

14 Ks. myös esim. *Vähätalo* 2016 s. 220–221 viitteineen ja lisäksi *Koivuluoma ym.* 2020 s. 360: ”Hallintoprosessissa oikeusvoimalla ei ole kuitenkaan nähty olevan niin suurta roolia kuin siviili- ja rikosprosessissa.”

15 Varsinaisena rajauksena sanottu näyttäytyy lähinnä Suomen oikeutta koskevassa johdanto- ja yhteenveto-osan luvussa IV-4. Lisäksi luvussa II-2 painotetaan siviili- ja rikosprosessioikeutta.

16 Olen käyttänyt ilmaisua ensimmäisen väitöskirja-artikkelin lopussa (*Vähätalo* 2016 s. 273), ja tarkoitan sillä kansallisen tuomion lopullisuuden suhteellistumista siinä mielessä, että virheellisten tuomioiden lopullisuus kohtaa eurooppaoikeuden taholta enenevästi painetta siihen, että lopullisuus syrjäytetään.

17 Ks. tällaisesta asetelmasta EUT: C-234/04 *Kapferer*, jota on käsitelty myös artikkeliosuudessa (*Vähätalo* 2016 s. 234, 247 ja 251).

Edelleen on selvyden vuoksi todettava, ettei väitöskirjassa tutkita kaikkea ihmis-oikeussuojaan vaikuttavaa kansainvälisperäistä normistoa. Esimerkiksi YK:n piirissä solmittu kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (KP-sopimus, SopS 8/1976) jää tutkimuksen ulkopuolelle.¹⁸ Tutkimuskysymyksiin vastaaminen ei myöskään edellytä pohdintaa EU:n liittymisestä Euroopan ihmisoikeussopimukseen.¹⁹

3 Tutkimuksen oikeustieteellinen konteksti ja metodit

3.1 Tutkimuksen teoreettisista puitteista ja kontekstista

3.1.1 Oikeusvarmuudesta

Tuomioiden oikeusvoiman taustaperusteluna viitataan usein oikeusvarmuuden periaatteeseen. Oikeusvarmuuden periaatteen voikin sanoa toimivan eräänlaisena ylä-tason prismana sellaisten – muun muassa oikeudelliseen ennakoitavuuteen ja stabiiliteettiin liittyvien – näkökohtien tarkastelulle, jotka ovat relevantteja lainvoimaisten tuomioiden pysyvyyden kannalta, tarkasteltiinpa kysymystä eurooppaoikeudellisessa tai kansallisessa asetelmassa. Tauno Tirkkonen on jo 1930-luvulla todennut oikeusvarmuuden vaativan, että tuomioistuinten ratkaistaviksi saatetut asiat saadaan ilman kohtuutonta viivytystä lopulliseen päätökseen.²⁰ Jos tuomiot eivät voisi tulla oikeusvoimaisiksi, prosessin tarkoitusten toteuttaminen (kuten oikeussuojan antaminen) kävisi mahdottomaksi, kun tuomioistuimen antamien ratkaisujen oikeellisuus voisi tulla tarkasteltavaksi yhä uudelleen ja uudelleen.²¹ Oikeusvarmuuden merkitys tuomioiden lopullisuuden taustatekijänä on ylipäänsä tunnustettu niin prosessi- kuin eurooppaoikeudellisessa tutkimuksessa; lopullisuusproblematiikasta on puhuttu esimerkiksi jännitteenä laillisuusvaatimuksen (tuomioiden olisi oltava

---

18 Artikkeliosuudessa (*Vähätalo* 2019 s. 319) on kylläkin oikeusvertailevassa tarkoituksessa luotu lyhyesti silmäys siihen, miten YK:n ihmisoikeuskomitea on lähestynyt toteamansa ihmisoikeusloukkauksen korjaamista.

19 Ylipäänsä EIS:n vaikutukset kansallisen tuomion lopullisuuteen (EIS:n loukkauksen perusteella) sekä vastaavanlaiset EU-oikeuden vaikutukset (EU-oikeuden loukkauksen perusteella) on mahdollista hahmottaa omina vaikutussuhteinaan siitäkkin huolimatta, että samaa tuomiota voi toki rasittaa kummankin eurooppalaisen oikeusjärjestyksen loukkaus – jopa siten, että nimenomaan yksi ja sama virhe loukkaa samalla niin EIS:ta kuin EU-oikeutta. Esimerkiksi EU-oikeudellisessa jutussa annettua lopullista kansallista tuomiota saattaa rasittaa EIT:n toteama ihmisoikeusloukkaus, joka samalla merkitsee myös EU:n perusoikeuskirjan loukkausta. Tällöin seurauksena ei nähdäkseen ole mitään sen kummempaa kuin se, että purkuintanssin tulisi purkunormeja soveltaessaan osata arvioida *sekä* EIT:n tuomion täytäntöönpanoa koskevia velvollisuuksia *että* EU-oikeuden mahdollisia vaikutuksia – seurauksena olisi toisin sanoen tutkimukseni ”osien summa”.

20 *Tirkkonen* 1937 s. 3.

21 *Tirkkonen* 1933 s. 36.

oikeita ja lainmukaisia) ja oikeusvarmuuden vaatimusten (lopullisten tuomioiden pysyvyyteen tulisi voida luottaa) välillä.²²

Miten oikeusvarmuutta sitten on lähestytty teoreettisena konseptina ja millainen on oma lähestymistapani siihen? Modernia kotimaista keskustelua on viitoittanut erityisesti Aulis Aarnion ja Aleksander Peczenikin jaottelu muodolliseen ja aineelliseen oikeusvarmuuteen. Lainkäytön kontekstissa kyse on siitä, että oikeudellisen ratkaisutoiminnan pitää olla paitsi ennakoitavaa ja ei-mielivaltaista (muodollinen oikeusvarmuus), myös materiaalisesti hyväksyttäviä ja oikeudenmukaisia ratkaisuja tuottavaa (aineellinen oikeusvarmuus).²³ Peczenik on kärjistäen havainnollistanut aineellisen oikeusvarmuuden näkökulmaa ns. Hitler-argumentilla: juutalaisia vainonneet lait ja päätökset natsi-Saksassa olivat epäilemättä ennakoitavia, mutta eivät hyväksyttäviä yleisten moraalikäsitysten mukaan, minkä vuoksi olisi absurdia katsoa oikeusvarmuuden vaatimusten täyttyneen sanotun ennakoitavuuden johdosta.²⁴ Siten aineellisesta oikeusvarmuudesta löytyy luonnonoikeudellinen elementti siinä missä muodollisen oikeusvarmuuden tausta-ajatteluna voidaan pitää oikeuspositivismia. Juha Raitio on pitänyt muodollisen ja aineellisen oikeusvarmuuden ajatuksia valideina,²⁵ joskin ainakin EU-oikeuden kontekstissa riittämättöminä.²⁶ Hän onkin ehdottanut ikään kuin muodollisen ja aineellisen oikeusvarmuuden välimaastoon sijoittuvaa faktuaalisen oikeusvarmuuden käsitettä, joka kiinnittyy taustaltaan oikeusrealismiin ja painottaa oikeusnormien stabiliteettia ja oikeusnormien tehokkuutta. Elina Paunio väitöskirjassa tukeudutaan ajatukseen siitä, että oikeusvarmuudella on muodollinen ja aineellinen puoli.²⁷ Prosessin tavoitteita koskevassa prosessioikeudellisessa keskustelussa on saatettu viitata aineelliseen oikeusvarmuuteen, jolla tässä kontekstissa tarkoitetaan erityisesti tuomio-oikeellisuuden tavoitetta.²⁸ Epäilevästi aineellisen oikeusvarmuuden käsitteen hyötyihin ja mielekkyyteen on suhtautunut muun muassa Kaarlo Tuori.²⁹

Tutkimusaiheittani on mahdollista tarkastella muodollisesta ja aineellisesta oikeusvarmuudesta esitettyjä käsityksiä vasten. Raitio toteaa, että mitä kasuistisempaa

---

22 Ks. esim. *Cappelletti* 1989 s. 68; *Becker* 2007 s. 1039; *Groussot – Minssen* 2007 s. 387; *Skouris* 2008 s. 675–676; *Lindell* 2012 s. 422; *Kornezov* 2014 s. 825; *Zeuner – Koch* 2014 s. 4. Ks. myös *OM-komiteanmietintö 2002:8* s. 6: ”Ylimääräistä muutoksenhakua tarvitaan sen varmistamiseksi, että aineellinen oikeudenmukaisuus voi toteutua siinäkin tapauksessa, että ratkaisu sen jo saatua lainvoiman osoittautuu virheellisille perusteille rakentuvaksi. Toisaalta oikeusvarmuuteen liittyvistä syistä menettelyn käyttöala on pidettävä suppeana.”

23 *Aarnio* 1987 esim. s. 4 ja 1997b esim. s. 191–192.

24 *Peczenik* 1995 s. 97–98 ja aineellisesta oikeusvarmuudesta myös s. 91–95.

25 *Raitio* 2012 s. 405 ja 418. Ks. myös *Raitio* 2019 s. 62, jossa lisäksi viitataan oikeusvarmuuteen eräänlaisena liukumana ennakoitavuuden ja hyväksyttävyyden välillä.

26 *Raitio* 2003 s. 375–376.

27 *Paunio* 2011 esim. s. 6–7 ja 65 ss.

28 *Virolainen – Vuorenää* 2021b s. 117.

29 *Tuori* 2003 s. 360–362.

oikeusvarmuuden soveltaminen on, sitä enemmän tullaan painottaneeksi (faktaalista ja) aineellista oikeusvarmuutta.³⁰ Voidaankin argumentoida, että silloin kun EIT tai EUT (tai EIS:n järjestelmän tapauksessa myös Euroopan neuvoston (EN) ministerikomitea) on poikkeuksellisesti antanut kansalliselle tasolle sellaisen impulssin, että tuomio on kansallisen purkunormiston rajat ylittäen välttämätöntä purkaa,³¹ kyse on ollut siitä, että ennakoitavuutta painottavasta muodollisesta oikeusvarmuudesta on siirrytty yksittäistapauksen olosuhteiden johdosta kohti (faktaalista ja erityisesti) aineellista oikeusvarmuutta. Kysymys voi olla esimerkiksi niin vakavasta ihmisoikeusloukkauksesta tai niin merkittävästä häiriöstä EU:n sisämarkkina- tai muille keskeisille tavoitteille, että jättämällä se oikaisematta (pakotetun tuomionpurun tietä) loukattaisiin oikeusvarmuutta kokonaisuutena vielä enemmän kuin kunnioittamalla ennakoitavuutta ja siihen liittyvää lainvoimaisten tuomioiden pysyvyyttä. EUT:n sanoin ”[Edellä kuvatuissa] olosuhteissa on katsottava, että näin merkittävät [oikeusvoimasta johtuvia esteitä unionin] sääntöjen tehokkaalle soveltamiselle ei voida perustellusti pitää oikeutettuina oikeusvarmuuden periaatteen³² johdosta ja että niiden on rästen katsottava olevan tehokkuusperiaatteen vastaisia.”³³

Myös EIT on useissa merkittävässä ratkaisuisaan korostanut oikeusvarmuuden periaatteen olevan implisiittisesti läsnä kaikissa EIS:n artikloissa sekä olennaisen tärkeä osa EIS:n johdannossakin mainittua oikeusvaltioperiaatetta. Mielestäni seuraavasta oikeustapaussitaatista kursivoimieni kohtien voidaan nähdä ilmentävän yhtäältä ennakoitavuutta ja stabiliteettia painottava muodollista oikeusvarmuutta (A) ja toisaalta oikeusyhteisön hyväksyntää painottavaa materiaalista komponenttia (B):

“Its assessment of the circumstances brought before it for examination has also always been based on the principle of legal certainty which is implicit in all the Articles of the Convention and constitutes one of the fundamental aspects of the rule of law (...) In this regard the Court also reiterates that the right to a fair trial must be interpreted in the light of the Preamble to the Convention, which declares the rule of law to be part of the common heritage of the Contracting States. Now, one of the fundamental aspects

---

30 *Raitio* 2003 s. 379.

31 EU-oikeudessa kyse on tällöin esimerkiksi siitä, että tuomion pysyvyyttä suojaavan kansallisen purkunormiston soveltaminen katsottaisiin tehokkuusperiaatteen vastaiseksi (EU-oikeudesta johtuvien oikeuksien toteutumista suhteettomasti hankaloittavaksi), ja EIS:n järjestelmässä esimerkiksi siitä, että EN:n ministerikomitea kieltäytyy katsomasta EIT:n tuomion täytäntöönpanoa loppuun suoritetuksi ennen tuomionpurun myöntämistä, tai siitä, että EIT toteaa EIS 46(4) artiklan mukaisessa rikkomusmenettelyssä taikka samaa asiaa koskevan uuden valituksen johdosta loukkauksen, joka tosiasiaa olisi ollut estettävissä vain tuomionpurun myöntämisellä (ks. tältä osin *Vähätalo* 2019 s. 389–402).

32 Mainittakoon tässä yhteydessä, että EU:n oikeusjärjestelmässä oikeusvarmuuden periaate nauttii unionioikeuden yleisen oikeusperiaatteen asemaa (ks. esim. EUT: C-72/15 *Rosneft*, k. 161).

33 EUT: C-2/08 *Fallimento Olimpiclub*, k. 31. Vastaavasti C-249/11 *Byankov*, k. 81; C-505/14 *Klausner Holz Niedersachsen* k. 45.

of the rule of law is the principle of legal certainty (...), which, inter alia, guarantees [A] *a certain stability in legal situations* and contributes to [B] *public confidence in the courts* (...)³⁴

Vaikka sitaatti ei koske loukkauksen toteavan EIT:n tuomion (jäljempänä ”loukkaustuomio”) täytäntöönpanoa vaan eräitä EIS 6 artiklasta kansalliselle tasolle johdettavia substanssivaatimuksia, on oikeusvarmuuden merkitys myös ensin mainitussa kontekstissa tiedostettu.³⁵

Kokoavasti toteaisiin ensinnäkin sen, että oikeusvarmuuden periaate näyttää olevan olennainen niin eurooppaoikeudessa kuin kansallisessa oikeudessa – itse asiassa missä tahansa oikeusjärjestelmässä³⁶ – ja tällainen maaperän yhteisyys voi tietysti jossain määrin edesauttaa eurooppaoikeuden ja kansallisen oikeuden välistä oikeudellista dialogia. Toiseksi esittäisin pienen problematisoinnin sitä houkuttelevaa ajatusta kohtaan, että tuomionpurussa olisi aina kysymys punninnasta laillisuusvaatimuksen ja oikeusvarmuuden välillä. Näin voidaan varmaankin peukalosääntönä sanoa, mutta oikeusvarmuudessa ja laillisuudessa ei kuitenkaan viime kädessä liene kysymys yhteismitallisista käsitteistä tai ilmiöistä, jotka voitaisiin asettaa ikään kuin vastakkain toinen toisiaan vasten punnittaviksi (toisin kuin esimerkiksi monesti perusoikeudet). Oikeusvarmuus nimittäin kykenee jo itsessään kantamaan ja painottamaan sellaisia näkökohtia kuin laillisuus, ennakoitavuus, hyväksyttävyyys ja oikeudenmukaisuus, minkä lisäksi oikeusvarmuus sijoittuu ylipäänsä oikeudellisten periaatteiden kategoriassa niin korkealle metatasolle, että oikeudellisen ratkaisutoiminnan kannalta periaatteen käyttökelpoisuuteen on syytä suhtautua tietyllä varovaisuudella. Ainakin laajaa ja monikasvoista oikeusvarmuuden periaatetta tulisi varoa mieltämästä oikeudellisessa tulkinta- ja soveltamistilanteessa sellaisena argumenttina, joka aina ja kategorisesti puoltaa purkamatta jättämistä – saati sellai-

34 EIT: *Nejdet Şahin and Perihan Şahin v. Turkey* [GC] 20.10.2011, k. 56–57; samoin esim. *Lupeni Greek Catholic Parish and Others v. Romania* [GC] 29.11.2016, k. 116(a).

35 Esimerkiksi tuomionpurkua koskevan EN:n ministerikomitean suosituksen R(2000)2 selitysmuistiossa on kiinnitetty huomiota valittajan kansallisen vastapuolen oikeutettuihin odotuksiin (k. 15) sekä perusteltu suosituksen sisällytettyjä purun kynnystä nostavia kriteerejä seuraavasti (k. 10): ”The purpose of these additional criteria is to identify those *exceptional situations* in which the objectives of [B] securing the *rights of the individual* and the effective implementation of the Court’s judgments prevail over the [A] principles underlying the doctrine of *res judicata*, in particular that of *legal certainty*, notwithstanding the undoubted importance of these principles.” (Recommendation of the Committee of Ministers on the re-examination or reopening of certain cases at domestic level following judgments of the European Court of Human Rights, adopted by the Committee of Ministers on 19 and 21 January 2000 at its 694th Session, jäljempänä *suositus R(2000)2*). Kirjaimilla A ja B tarkoitan samaa kuin edellä leipätekstissä: luonnehdintoja, joiden voi mielestäni nähdä ilmentävän oikeusvarmuuden muodollista (A) ja materiaalista (B) komponenttia. – Edelleen oikeusvarmuuden merkitys EIT:n tuomioiden täytäntöönpanossa (kansallisen tuomion pysyvyyden kannalta) on tiedostettu EIT:n oikeuskäytännössä (esim. *Bochan v. Ukraine (no. 2)* [GC] 5.2.2015, k. 57).

36 Näin myös *Schermers – Waelbroeck* 2001 s. 64.

sena voittaja-argumenttina, joka itsessään loisi ehdottoman esteen purkamiselle.³⁷ Mielekkäämpää on tarkastella oikeusvarmuuden konkreettisia osatekijöiden³⁸ merkitystä tapauksen olosuhteissa – esimerkiksi sitä, onko käsillä olevassa tapauksessa sellaisia yksityisiä kansallisia vastapuolia (tai kolmansia), joiden *oikeutettuja odotuksia* tulisi suojata yllättävää (eurooppaoikeuden tasolta johtuvaa, kansallisessa purkunormistossa asetetut rajat ylittävää) tuomionpurkua vastaan. Nähdäkseni tämä näkemys on varsin lähellä EU-tuomioistuimen lähestymistapaa, jossa ainakin toisinaan pyritään tarkastelemaan oikeusvarmuuden vaatimuksia kunkin tapauksen olosuhteissa ja selvittämään, onko näistä vaatimuksista löydettävissä tukea oikeusvoiman kunnioittamiselle (joskaan EUT:n perustelutapa ei ole aina ollut avoimin mahdollinen).

3.1.2 Eurooppaoikeuden suhteesta kansalliseen oikeusjärjestykseen

3.1.2.1 Aluksi

Vaikka oikeusvarmuus ja oikeusvoima ovat eurooppaoikeuden ja kansallisen oikeuden tasoille yhteisiä ongelmakenttiä, ei tämä kuitenkaan millään muotoa riitä poistamaan tai ratkaisemaan eurooppaoikeuden ja kansallisen oikeuden vuorovaikutukseen liittyviä pulmia – esimerkiksi sitä potentiaalista jännitettä, joka voi syntyä, jos eurooppaoikeuden tasolla edellytettäisiin tuomionpurkua ja kansallinen purkunormisto näyttäisi sen estävän. Siten keskeisimpänä oikeudellisena ja teoreettisena viitekehyksenä työlleni on *eurooppaoikeuden ja kansallisen oikeuden välinen subde*. Seuraavassa pyrin karkealla tasolla hahmottelemaan, millaisia käsityksiä tämän suhteen perusolemuksesta on esitetty ja mitä näkökulmia haluan itse painottaa.

3.1.2.2 EIS:n suhteesta kansalliseen oikeusjärjestykseen

Lähtökohtana kansainvälisen oikeuden ja kansallisen oikeuden välisen suhteen arvioinnissa on ensinnäkin se, että valtio on *pacta sunt servanda* -maksimin mukaisesti velvollinen huolehtimaan kansainvälisoikeudellisen velvoitteen toteutumisesta myös valtionsisäisin toimin. Valtio ei voi tukeutua sisäiseen oikeuteensa – edes valtiosääntönsä – perusteena kansainvälisoikeudellisesta velvoitteestaan poikkeamiselle.³⁹ Toiseksi, kansainväliset sopimukset eivät kuitenkaan lähtökohtaisesti määrää omasta vaikutustavastaan valtionsisäisen oikeusjärjestyksen sisällä. Ne eivät esimerkiksi määrää itselleen etusijaa mahdollisiin ristiriidassa oleviin kansallisiin oikeusnormeihin nähden, ja ne jättävät valtioille vapauden valita, millä keinoin

37 Ks. myös *Vähätalo* 2016 s. 207.

38 Ks. näistä esim. *Schermers – Waelbroeck* 2001 s. 64–87; *Tridimas* 2006 s. 242 ss.; *Raitio – Tuominen* 2020 s. 294 ss.; erityisesti oikeusvoimakysymyksen kannalta *Vähätalo* 2016 s. 207 ss.

39 Ks. esim. *Scheinin* 1991 s. 22; valtiosopimusoikeutta koskevan Wienin yleissopimuksen (SopS 33/1980) 27 artikla; PCIJ: *Treatment of Polish Nationals and Other Persons of Polish Origin or Speech in the Danzig Territory* 4.2.1932, k. 62; PeVL 2/1990 vp s. 2.

ne huolehtivat sopimusveloitteiden toteutumisesta oikeudenkäyttöpiirissään⁴⁰ – poikkeuksena lähinnä seuraavassa alaluvussa käsiteltävä EU:n oikeusjärjestelmä.

Siten niin teoriassa kuin käytännössä esiintyy erilaisia malleja sen suhteen, miten kansainvälisiä veloituksia toteutetaan valtionsisäisessä oikeusjärjestyksessä – klassisina perusvaihtoehtoina monismi ja dualismi. Monistinen käsitys painottaa oikeusjärjestyksen ykseyttä, siis kansainvälisen ja valtionsisäisen oikeuden näkemistä yhden ja saman normijärjestelmän osina. Monistisessa järjestelmässä valtiosopimus tulee ratifioinnin tai muun hyväksymismenettelyn kautta automaattisesti osaksi valtionsisäistä oikeutta ja on myös suoraan sovellettavissa tuomioistuimissa ja muissa viranomaisissa (ainakin niiltä osin kuin sopimusmääräykset ovat riittävän täsmällisiä). Dualistinen käsitys puolestaan painottaa kansainvälisen oikeuden ja valtionsisäisen oikeusjärjestyksen erillisyyttä. Dualistisessa järjestelmässä esimerkiksi tarvitaan erillinen lainsäädäntötoimi, jotta kansainvälisen oikeuden tasolla velvoittavat sopimusmääräykset tulisivat osaksi valtionsisäistä oikeutta ja sovellettaviksi ratkaisutoiminnassa.⁴¹

Euroopan ihmisoikeussopimus edustaa siinä mielessä klassista kansainvälistä oikeutta, että se noudattaa kahta alussa mainittua peruslähtökohtaa: valtio ei voi suhteessa kansainvälisen oikeuden tasoon oikeuttaa rikkomustaan vetoamalla kansalliseen oikeuteensa, mutta EIS ei kuitenkaan määrää valtionsisäisistä vaikutuksistaan.⁴² Myös EIT on pitänyt tästä kiinni,⁴³ vaikka se on toisaalta korostanut EIS:n erityisluonnetta yksilöiden oikeuksia suojaavana sopimuksena ja todennut EIS 1 artiklaan sisältyvän ihmisoikeuksien turvaamisveloitteen tavoitteena olevan, että sopimuksen mukaiset oikeudet turvattaisiin *välittömästi* jokaiselle valtion lainkäyttövaltaan kuuluvalla.⁴⁴ Joka tapauksessa mainittu EIS 1 artiklan turvaamisveloite samoin kuin EIS 13 artiklan veloite luoda valtionsisäisiä oikeussuojakeinoja sekä

---

40 Ks. esim. *Drzewicki* 1990 s. 6; *Scheinin* 1991 s. 23; *Pellonpää ym.* 2018 s. 43.

41 Ks. esim. *Scheinin* 1991 s. 16; *Lambert* 1999 s. 33–35; *Pellonpää ym.* 2018 s. 43; *Ojanen* 2016 s. 60, joista viimeksi mainitussa todetaan, että käytännössä valtioiden ratkaisut ovat erilaisia muunnelmia dualismin ja monismin perusmalleista.

42 Ks. esim. *Lambert* 1999 s. 39–40; *Pellonpää ym.* 2018 s. 45.

43 EIT: *Swedish Engine Drivers' Union v. Sweden* 6.2.1976, k. 50: "(...) nor the Convention in general lays down for the Contracting States any given manner for ensuring within their internal law the effective implementation of any of the provisions of the Convention." Samoin esim. *Sisojeva and Others v. Latvia* [GC] 15.1.2007, k. 90; *El Majaoui and Stichting Touba Moskee v. the Netherlands* [GC] 20.12.2007, k. 32.

44 EIT: *Ireland v. the United Kingdom* [Plenary] 18.1.1978, k. 239: "Unlike international treaties of the classic kind, the Convention comprises more than mere reciprocal engagements between contracting States. It creates, over and above a network of mutual, bilateral undertakings, objective obligations which, in the words of the Preamble, benefit from a "collective enforcement". (...) [I]n the text of Article 1 (art. 1), the drafters of the Convention also intended to make it clear that the rights and freedoms set out in Section I would be directly secured to anyone within the jurisdiction of the Contracting States (...) That intention finds a particularly faithful reflection in those instances where the Convention has been incorporated into domestic law (...)."

yksilöiden käytössä oleva kansainvälinen valvontamekanismi suhteellistavat tai suuntaavat jossain määrin edellä kuvatun valtioiden valinnanvapauden käyttämistä.⁴⁵ Samalla sanottu kansainvälinen valvontamekanismi ja EIT:n norminanto tuovat EIS:n järjestelmään ylikansallisia piirteitä.⁴⁶

Suomen valtiosäännön perusratkaisua voidaan pitää siinä mielessä dualistisena, että perustuslaissa erotetaan kansainvälisen velvoitteen hyväksyminen (94 §) ja sen voimaansaattaminen osaksi Suomen oikeusjärjestystä (95 §).⁴⁷ Koska kuitenkin sopimukset Suomessa käytännössä aina inkorporoidaan⁴⁸ blankettilla osaksi kansallista oikeutta, Suomen järjestelmää on luonnehdittu *de facto* monismiksi tai monismille analogiseksi tilanteeksi.⁴⁹

Myös Euroopan ihmisoikeussopimus on inkorporoitu Suomen oikeuteen.⁵⁰ Perustuslakivaliokunnan sanoin sopimus on ”valtionsisäisesti samassa asemassa kuin lait yleensä”.⁵¹ Inkorporoinnin seurauksena Euroopan ihmisoikeussopimus on siis suoraan sovellettavissa tuomioistuimissa ja muissa viranomaisissa. Toisaalta se ei ole perustuslain vaan tavallisen eduskuntalain tasolla – siitäkään huolimatta, että blankettilaki hyväksyttiin supistetussa perustuslainsäätämisyjärjestyksessä.⁵²

Niinpä EIS:n ja kotoperäisen lain välisessä ristiriidassa on pyrittävä ensin ratkaisemaan ristiriita ihmisoikeusystävällisellä tulkinnalla, jonka merkitystä jo perustuslakivaliokunta EIS:n voimaansaattamisen yhteydessä korosti⁵³ ja joka saa nykyisin normatiivista tukea myös perustuslain 22 §:ssä säädetystä julkisen vallan velvollisuudesta turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Jos taas ihmisoikeusvelvoitteen ja kotoperäisen lain välillä on ristiriita, jota ei voida tulkinnan keinoin ratkaista ihmisoikeusvelvoitteen edellyttämällä tavalla, on – KKO:n yksimielistä täysistuntoratkaisua lainaten – arvioitava ensiksikin sitä, merkitseekö ihmisoikeusvelvoitteen vastaisuus samalla myös perustuslain vastaisuutta, ja toiseksi sitä, onko perustuslainvastaisuus [perustuslain 106

---

45 Ks. *Scheinin* 1991 s. 23–24.

46 Ks. *Tuori* 2007 s. 294–295. – Lisäksi EIT on toistuvasti todennut EIS:n olevan ”constitutional instrument of European public order”, mikä voidaan nähdä pyrkimyksenä korostaa EIS:n perinteisestä kansainvälisestä oikeudesta pidemmälle menevää luonnetta (ks. esim. *Al-Dulimi and Montana Management Inc. v. Switzerland* [GC] 21.6.2016, k. 145).

47 Ks. esim. *Ojanen* 2016 s. 60.

48 Inkorporaatiolla tarkoitetaan kansainvälisen velvoitteen normatiivisen sisällön *sisällyttämistä* erillisellä lainsäädäntötoimella sellaisenaan osaksi valtionsisäistä oikeusjärjestystä. Ks. lähemmin esim. *Scheinin* 1991 s. 19; *Ojanen – Scheinin* 2011 s. 181.

49 Ks. *Karapuu – Rosas* 1990 s. 201; *Hannikainen – Rosas* 1990 s. 266; *Ojanen – Scheinin* 2011 s. 181; *Saraviita* 2011 s. 786.

50 Toki täydentävästi käytettiin normaaliin tapaan *transformaatiota*, eli kotimaista aineellista lainsäädäntöä muutettiin potentiaalisten normikollisoiden eliminoimiseksi.

51 PeVL 2/1990 vp s. 2.

52 *Pellonpää ym.* 2018 s. 67.

53 PeVL 2/1990 vp s. 3.

§:ssä⁵⁴ tarkoitettulla tavalla] ilmeistä”⁵⁵ Koska EIS:n turvaamille ihmisoikeuksille on yleensä löydettävissä vastinpari kotimaisesta perusoikeusjärjestelmästä, voidaan Pellonpään viitaten todeta, että EIS on tosiasiallisesti paljolti saanut 106 §:ää sovellettaessa samanlaisen etusijan kuin perustuslain perusoikeussäännökset.⁵⁶

Lambert on väitöskirjassaan pitänyt edellä mainittuja klassisia dikotomioita (dualismi/monismi tai EIS:n inkorporointi/ei-inkorporointi kansalliseen oikeusjärjestykseen) jossain määrin riittämättöminä selitysmalleina – ja etenkin tehokkuuden mittareina – erityisesti siltä osin kuin arvioidaan *EIT:n tuomioiden* valtiosisäisiä vaikutuksia.⁵⁷ Hän hyödyntää pluralistista käsitystä, jonka merkityssisältönä hän painottaa usean normijärjestelmän (tässä EIS:n ja kansallisen oikeusjärjestyksen) symbioottista rinnakkaiseloa, ristiin linkittymistä ja jatkuvaa vuorovaikutusta.⁵⁸ Lambert ei kiistä sitä, että EIS on omista lähtökohdistaan hierarkkisesti ylemmän asteista oikeutta kansalliseen oikeuteen nähden, mutta katsoo, ettei a) EIS:n muodostamasta oikeusjärjestyksestä ja b) kansallisesta oikeusjärjestyksestä voida kuitenkaan muodostaa yhtä monistisen teorian mukaista, kelseniläisen hierarkiapyramidin malliin pakotettua oikeusjärjestystä.⁵⁹ Toisaalta hän esittää perusteita, joiden johdosta hän katsoo myös oikeusjärjestysten erillisyyttä painottavan tiukan dualismin osuvan harhaan. Tältä osin hän viittaa muun muassa EIS:n muodostaman oikeusjärjestyksen ja kansallisen oikeusjärjestyksen päällekkäisyyteen ihmisoikeussuojan toteuttamisessa (esim. ihmisoikeussuojaa koskevilla normeilla on päällekkäinen maantieteellinen soveltamisala ja suojan kohteena ovat samat henkilöt) sekä siihen vuorovaikutukseen ja dialogiin, jossa EIS:n muodostaman oikeusjärjestyksen normien tarkempi sisältö määrittyy EIT:n ja kansallisen tason välillä.⁶⁰

Tutkimuksessani ei irtauduta siitä lähtökohdasta, että EIS:n ja EIT:n tuomioiden valtiosisäiset vaikutukset (ja siten myös EIS:n ja kansallisen tason välisen suhteen määrittäminen dualismi–monismi-asteikolla kaikkine muunnelmineen) riippuvat viime kädessä kunkin sopimusvaltion valtiosäännössä omaksutuista ratkaisuksista.⁶¹

---

54 Pykälän mukaan, jos tuomioistuimen käsiteltävänä olevassa asiassa lain säännöksen soveltaminen olisi ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa, tuomioistuimen on annettava etusija perustuslain säännökselle.

55 KKO 2015:14, k. 31.

56 *Pellonpää ym.* 2018 s. 81.

57 *Lambert* 1999 esim. s. 33 ja 44. – Ks. myös esim. *Keller – Stone Sweet* 2008 s. 683; *Gerards – Fleuren* 2014 s. 337: ”The theoretical notions of monism and dualism say very little about the kind of methods and instruments certain state will have at its disposal to give effect to international norms in its national legal system.”

58 *Lambert* 1999 passim, erit. s. 44–57.

59 *Lambert* 1999 esim. 48. Ks. Kelsenin normipyramidista myös *Jääskinen* 2008 esim. s. 102.

60 *Lambert* 1999 erit. s. 36–38 ja 52–53.

61 Ks. myös *Pellonpää ym.* 2018 s. 45: ”*EIT:n tuomioilla* ei myöskään ole *suoraan sopimuksen nojalla* välittömiä vaikutuksia kansallisen oikeuden tasolla.”

Tämä ei kuitenkaan estä painottamasta Lambertin tavoin monisyyistä vuorovaikutusta eurooppalaisten ja kansallisten normien ja toimijoiden välillä (riippumatta siitä, mistä sopimusvaltiosta on kysymys). Esimerkiksi kansalliset tuomioistuimet ovat usein lainsäätäjää ketterempiä reseptoimaan EIT:n uudesta oikeuskäytännöstä johtuvia muutoksia kansalliseen oikeusjärjestykseen,⁶² ja niillä on EIT:n tuomioiden täytäntöönpanossa paljon monipuolisemmat toimintamahdollisuudet ja -velvollisuudet kuin voisi kuvitella katsomalla pelkästään EIS 46 artiklan niukkaa sanamuotoa ja viittaamalla lakonisesti tapaan, jolla sanottu artikla on saatettu valtiosisäisesti voimaan. Nämä toimintamahdollisuudet ja -velvollisuudet eivät yleensä määrity umpiossa eivätkä vain yksin EIS:n muodostaman oikeusjärjestyksen tai yksin kansallisen oikeusjärjestyksen perusteella (siis esimerkiksi pelkkään kansalliseen purkunormistoon katsomalla), vaan niihin liittyy – jäljempänä osissa III ja IV ilmi käyvin tavoin – vuorovaikutusta niin oikeusjärjestysten kuin instituutioiden välillä.

3.1.2.3 EU-oikeuden suhteesta kansalliseen oikeusjärjestykseen

EU-oikeudesta tekee (perinteisiin kansainvälisoikeudellisiin järjestelmiin nähden) erityisen muun muassa sen kyky määrätä omasta asemastaan ja vaikutuksistaan jäsenvaltioissa riippumatta näiden valtiosääntöisistä ratkaisuista kansainvälisen ja kansallisen oikeuden väliseen suhteeseen.⁶³ EU-oikeuden valtiosisäisillä vaikutuksilla on toki perustansa kunkin jäsenvaltion valtiosäännössä vähintään siinä mielessä, että EU:n perussopimusten voimaantulo edellyttää aina jokaisen jäsenvaltion ratifointia maan oman valtiosäännön mukaisesti,⁶⁴ mutta unioniin liittyttyään jäsenvaltio on velvollinen noudattamaan unionioikeutta osana jäsenvaltion voimassa olevaa oikeutta ilman, että tämä edellyttäisi erillisiä voimaansaattamistoimia.⁶⁵ Tässä mielessä unionioikeuden suhdetta kansalliseen oikeuteen voidaan luonnehtia monistiseksi niissäkin valtioissa, joissa muutoin noudatetaan dualismia.⁶⁶ Jäsenvaltioissa on noudatettava EUT:n jo 1960–1970-luvuilla vahvistamia periaatteita unionioikeuden ja kansallisen oikeuden välisestä suhteesta – näitä ovat erityisesti EU-oikeuden suora sovellettavuus, välitön oikeusvaikutus, etusija ja tulkintavaikutus sekä EU-oikeuden vaatimukset kansalliselle prosessia ja oikeussuojakeinoja koskevalle oikeudelle (ku-

62 *Kellerin ja Stone Sweetin* (2008 s. 687) tutkimuksessa todettu tavoin tuomioistuimet ovat monissa sopimusvaltioissa näyttelleet suorastaan johtavaa roolia EIS:n inkorporoinnissa ja muussa kansalliseen oikeusjärjestykseen reseptoinnissa.

63 *Ojanen* 2016 s. 61. Ks. myös *Scheinin* 1991 s. 23.

64 *Ojanen* 2016 s. 61.

65 EU:n direktiivit edellyttävät erillisiä toimia, jotta niiden normatiivinen sisältö konkreettisesti tulisi osaksi kansallista oikeusjärjestystä (siltä osin kuin kansallinen lainsäädäntö ei jo valmiiksi vastaa direktiivin vaatimuksia), mutta tämäkin tapahtuu EU-oikeudessa määriteltyjen edellytysten mukaisesti – ja direktiivien täytäntöönpanovelvollisuutta laiminlyötessä direktiivitkin kykenevät tietyissä relaatioissa saamaan välittömiä oikeusvaikutuksia.

66 Näin *Jääskinen* 2007 s. 361.

ten tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteet).⁶⁷ Tämän oikeuskäytännön lähtökohtana on ollut unionioikeuden autonomian ja tehokkaan toteutumisen korostaminen, mikä edellytti irtautumista perinteisestä kansainvälisoikeudellisesta ajattelutavasta.⁶⁸

Oikeuskirjallisuudessa on vuosikymmenten mittaan esitetty erilaisia teoreettisia malleja EU-oikeuden ja kansallisen oikeuden välisen suhteen hahmottamiseksi ja kuvaamiseksi.⁶⁹ On saatettu esimerkiksi tehdä rinnastus *liittovaltion ja osavaltioiden oikeuden väliseen suhteeseen* tai luonnehtia EU:n oikeusjärjestystä *ylikansalliseksi ja autonomiseksi oikeusjärjestykseksi*⁷⁰. EU-tuomioistuimien itse on painottanut EU-oikeuden mieltämistä *osaksi kunkin jäsenvaltion oikeusjärjestystä*.⁷¹ Viimeksi sanotulla näkemyksellä on yhtymäkohtia monismiin: EU-oikeus tulee sovellettavaksi joko suoraan sellaisenaan (erityisesti asetukset) tai kansallisten täytäntöönpanotoimien välityksellä (erityisesti direktiivit). Ojaseen mukaan EU-oikeuden valtiosisäisen soveltamisen arjen näkökulmasta kenties paras tapa hahmottaa EU-oikeuden ja kansallisen oikeuden välistä suhdetta on ymmärtää ne *osaksi samaa normikokonaisuutta, jonka eri osat ovat monimuotoisessa vuorovaikutuksessa toistensa kanssa*. EU-oikeuden tehokas valtiosisäinen toteutuminen edellyttää käytännössä monimuotoista vuorovaikutusta kansallisen oikeuden kanssa jo siksi, että EU-oikeudesta pitkälti puuttuu

67 Ks. näistä esim. *Ojanen* 2016 s. 66 ss.; *Raitio – Tuominen* 2020 s. 233 ss.

68 *Jääskinen* 2007 s. 361. – EUT:n omana kiteytyksenä EU:n oikeusjärjestyksen eräistä erityispiirteistä perinteiseen kansainväliseen oikeuteen verrattuna ks. esim. unionin tuomioistuimen lausunto 1/09, k. 65: ”Vakiintuneesta oikeuskäytännöstä ilmenee, että toisin kuin tavanomaisilla kansainvälisillä sopimuksilla, unionin perussopimuksilla on perustettu uusi oikeusjärjestys, jolla on omat toimitukset, jonka hyväksi valtiot ovat rajoittaneet suvereenia oikeuksiaan yhä laajemmilla aloilla ja jonka oikeussubjekteja ovat sekä jäsenvaltiot että niiden kansalaiset (...). Tällä tavoin perustetun unionin oikeusjärjestyksen olennaisia ominaispiirteitä ovat erityisesti sen ensisijaisuus jäsenvaltioiden oikeuteen nähden ja lukuisien niiden kansalaisten ja niihin itseensä sovellettavien säännösten ja määräysten välitön oikeusvaikutus (...)” Ks. myös esim. *Rosas* 2020 s. 361–362.

69 Ks. kootusti *Ojanen* 2016 s. 62–65.

70 Ks. myös esim. *Tuori* 2007 s. 296 ja 300. – Ylikansallisuutta ilmentävät esimerkiksi mahdollisuus antaa EU-lainsäädäntöä määränemistöllä sekä se, että EU-oikeuden valtiosisäinen asema ja sovellettavuus määräytyvät EU-oikeuden tasolta. Autonomisuudella viitataan muun muassa EU-oikeuden tulkinnan itsenäisyyteen suhteessa kansallisiin oikeusjärjestyksiin ja kansainväliseen oikeuteen. Jäsenvaltioiden tuomioistuimissa on toisinaan tukeuduttu ajatukseen EU-oikeudesta jäsenvaltioiden oikeusjärjestyksistä erillisenä ylikansallisena oikeusjärjestyksenä, jonka soveltamisalaan kuuluva asiaa ratkaistessaan kansallinen tuomari ikään kuin astuu pois valtiosisäisen oikeusjärjestyksen piiristä. (Ks. *Ojanen* 2016 s. 62.)

71 Ks. EUT: 6/64 *Costa v. ENEL*, tuomion s. 217: ”Toisin kuin tavanomaisilla kansainvälisillä sopimuksilla, ETY:n perustamissopimuksella on perustettu *oma oikeusjärjestys*, joka on *sisällytetty perustamissopimuksen voimaantullessa jäsenvaltioiden oikeusjärjestyksiin* [‘became an integral part of the legal systems of the Member States’] ja jota jäsenvaltioiden tuomioistuimien on sovellettava.” Ks. vastaavasti C-6/90 ja C-9/90 *Francoovich*, k. 31: ”On ensinnäkin muistettava, että ETY:n perustamissopimuksella on perustettu *oma oikeusjärjestys, joka on sisällytetty jäsenvaltioiden oikeusjärjestyksiin* [‘integrated into the legal systems of the Member States’] ja jota kansallisten tuomioistuimien on sovellettava.” – Ks. myös *Rosas – Armati* 2018 s. 63: ”Unlike public international law, Union law is, by its own force, part of the national legal orders of the Member States.”

sen valtiosisäistä täytäntöönpanoa määrittävä normisto – sen sijasta EU-oikeuden valtiosisäisessä soveltamisessa ja täytäntöönpanossa tukeudutaan jäsenvaltioiden kansallisiin oikeusjärjestyksiin.⁷² EU-oikeuden ja kansallisen oikeuden välisen suhteen hahmottaminen dynaamisena vuorovaikutussuhteena, jossa eri oikeuslähteiden keskinäissuhteet ja merkitys määräytyvät viime kädessä kunkin asiakokonaisuuden mukaan, voidaan Ojasen mukaan liittää myös *oikeudellisesta pluralismista*⁷³ käytyyn keskusteluun.⁷⁴

Katson Ojasen tavoin, ettei EU-oikeuden ja kansallisen oikeuden välistä suhdetta ole syytä hahmottaa niin, että se olisi jokaisessa tilanteessa täysin samanlainen. Kansallisessa lainkäytössä kyse on siitä, että tapauksen ratkaisemiseksi sovellettava normisto ei yleensä ole palautettavissa vain yhteen oikeuslähteeseen, vaan se koostuu useista EU-oikeudesta ja kansallisesta oikeudesta kerätystä normielementeistä. Tämä ratkaisutoiminnan dynaamisuus ja kontekstuaalisuus ei tarkoita mielivaltaisuutta ja sattumanvaraisuutta, vaan sitä suuntaavat ja määrittävät EU-oikeuden tasolta tietyt periaatteet, kuten etusija.⁷⁵ Jääskinen on puhunut siitä, että eurooppalaistuneessa oikeudessa konstruoidavat kontekstuaaliset oikeusjärjestykset sisältävät sekä unionioikeudellisia että kotoperäisiä normeja järjestettyinä johdonmukaiseksi normatiivisen merkityksen kentäksi. Tavallisena esimerkkinä lainkäytön puolelta hän mainitsee tilanteet, joissa kansallisista materiaalisista normeista, niiden tulkintavaihtoehtojen valinnan ratkaisuista EU-normeista ja/tai sellaisinaan sovellettavista EU-normeista sekä kansallisista prosessinormeista rakentuu tiettyä tosiasiallista tilannetta vastaava kontekstuaalisen oikeusjärjestyksen kuvaus.⁷⁶ Rosas on katsonut unionin oikeudella ja kansallisella oikeudella olevan siinä määrin liittymäkohtia, että sovelialta tuntuisi puhua niiden muodostamasta *yhteisestä oikeusjärjestelmästä* sekä

72 Ojanen 2016 s. 64. Ks. myös Claes 2006 s. 60.

73 Ks. oikeudellisesta pluralismista esim. Tuori 2007 s. 301–302, jossa tällä käsitteellä tarkoitetaan keskeisesti sitä, että useampi oikeusjärjestys on samalla maantieteellisellä alueella rinnakkaisessa, jolle on ominaista vuorovaikutus ja rajojen avonaisuus niin normijärjestysten kuin institutionaalisten rakenteidenkin välillä. Ks. erityisesti EU-oikeuden ja kansallisen valtiosäännön kannalta Puumalainen 2018 s. 17–18, jossa kuvataan (valtiosääntö)pluralismiin kuuluvan ajatus paitsi moninaisuudesta (samalla alueella on voimassa sekä EU:n että jäsenvaltion oikeusjärjestys), myös dynaamisuudesta ja jatkuvasta vuorovaikutuksesta – oikeusjärjestysten välisiä suhteita ei voida tällaisissa olosuhteissa järjestää hierarkkisesti eikä staattisesti. Ks. myös Douglas-Scott 2002 s. 42–44; julkisasiamies Pólares Maduron ratkaisuehdotus asiassa EUT: C-127/07 *Arcelor Atlantique ja Lorraine ym.*, ratkaisuehdotuksen k. 15–17. Valtiosääntöpluralismista käydystä keskustelusta laajemmin ks. Tuominen 2017. Jääskinen (2008 s. 146) pitää radikaalia pluralismia perustelluimpana tapana ymmärtää EU-oikeuden ja kansallisen oikeuden suhde oikeusjärjestyksinä mutta katsoo samalla sen paradoksin jäävän avoimeksi, miten EU-oikeutta ja kansallista oikeutta sovelletaan ja noudatetaan rinnakkaisina niin kuin ne olisivat osa samaa oikeusjärjestystä, vaikka ne samalla käsitteellistetään erillisiksi oikeusjärjestyksiksi. Tämän paradoksin ratkaisemiseksi hän turvautuukin kontekstuaalisen oikeusjärjestyksen käsitteeseen, jolla hän tarkoittaa oikeusjärjestyksen ilmenemistä momentaarisenä, territoriaalisena ja asiakohtaisena normijärjestyksenä.

74 Ojanen 2016 s. 64.

75 Näin Ojanen 2016 s. 65.

76 Jääskinen 2008 s. 156. Ks. kontekstuaalisesta oikeusjärjestyksestä myös s. 146 ss.

varata unionioikeuden itsenäisyyden korostaminen lähinnä sen kuvaamiseen, mikä on unionioikeuden suhde kansainväliseen oikeuteen (eikä jäsenvaltion kansalliseen oikeuteen).⁷⁷

Oman tutkimusaiheeni kannalta – jossa on kysymys ennen muuta kansallisen lainkäyttäjän näkökulmasta EU-oikeuteen sekä erityisesti EU-oikeuden ja kansallisen prosessinormiston suhdetta koskevista opeista – olennaista on juuri järjestelmien välisen kiinteän yhteyden ja vuorovaikutuksen painottaminen. EU-oikeuden ylikansallisen luonteen esiintuominenkaan ei sinänsä osu täysin harhaan, sillä hyväksyn EU-oikeuden kompetenssin itse määrittää muun muassa tutkimusaiheeni kannalta relevantit EU-oikeuden vaikutustavat suhteessa kansalliseen oikeuteen – mutta ylikansallisuus ei yksin tarjoa tyydyttävää lähestymiskulmaa tuomioiden lopullisuuden eurooppalaistumiseen. Tämä johtuu jo siitä, ettei EU-oikeudessa juurikaan ole tuomioiden lopullisuutta (sisällöllisesti) koskevaa omaa normistoa eikä myöskään sellaista rakenteellista etusijaa suhteessa kansallisiin purkunormistoihin, jonka nojalla viimeksi mainittujen normistojen olisi automaattisesti taivuttava oikaisemaan aineellisen EU-oikeuden loukkaukset. Kansallinen purkuinstanssi soveltaa asiaa nimenomaisesti koskevan EU-sääntelyn puuttuessa kansallista purkunormistoa, jonka soveltamiselle EU-oikeus kuitenkin asettaa samanlaisia oikeudellisia reunaehtoja kuin kansallisten prosessinormien soveltamiselle muutoinkin (erityisesti tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteet).

Mitä tulee EU-oikeuden tasolla määritettyihin EU-oikeuden ja kansallisen oikeuden välistä suhdetta koskeviin periaatteisiin, kuten etusijaan ja välittömään oikeusvaikutukseen, en kiistä sitä, että niiden merkitys voi näyttäytyä jossain määrin erilaisena riippuen siitä, tarkastellaanko niitä EU-oikeuden vai kansallisen (valtiosääntö-) oikeuden näkökulmasta.⁷⁸ Työekonomisista syistä lähestymistapani on kuitenkin ottaa ikään kuin annettuna näiden periaatteiden pätevyys sekä kansallisten tuomioistuinten velvollisuus noudattaa niitä. En lähde toisin sanoen problematisoimaan sitä, missä määrin esimerkiksi etusijaperiaatteen pätevyyden voi mahdollisesti sanoa riippuvan kustakin kansallisesta valtiosäännöstä (kenties *muiltakin kuin* perussopimusten ja niiden muutosten *voimaansaattamista* koskevilta osin), vaikka muun muassa Mikko Puumalaisen väitöskirjassa muistutetaan kansallisen valtiosääntöoikeuden relevanssista ja asioiden katsomisesta pluralistisesti eikä yksin EU-oikeuden näkökulmasta.⁷⁹ Valtiosääntöoikeuden jättäminen työni EU-oikeudellisessa osuu-

77 *Rosas* 2020 s. 370. Ks. myös *Rosas – Armati* 2018 s. 15.

78 Ks. esim. *Ojanen* 2016 s. 61 ja 132–134.

79 *Puumalainen* 2018. Puumalaisen havaintoihin kuuluu muun muassa se, että Suomen oikeusjärjestyksen suhtautuminen etusijaperiaatteeseen on ollut hyväksyvä jopa säädöstasosta riippumatta – valtiopäiväasiakirjoissa Suomen oikeusjärjestys on nähty osana hierarkkista järjestelmää, jossa Suomen oikeusjärjestys väistyy konfliktitilanteessa. Hän jatkaa: ”Periaatetta ei ole problematisoitu eikä mahdollisia konfliktimahdollisuuksia edes Suomen oikeusjärjestyksen ydinarvojen kanssa ole hahmotettu. Perustuslakivaliokunnan soveltamiskäytännön tarkastelu osoitti, että sen jälkeen kun

nessa sivuun ei merkitse sisällöllistä kannanottoa aiheeseen, vaan sen tarkoituksena on ollut pitää tutkimuksen laajuus kohtuullisissa mittasuhteissa – katson nimittäin, että tutkimusaiheeni on mahdollista tarkastella mielekkäästi ilmankin.⁸⁰ Tämän menettelytavan hyväksyttävyyttä puoltaa – paitsi EU-oikeudellisesta näkökulmasta menettelytavan tietynlainen ”oikeaoppisuus” – myös suomalaisesta näkökulmasta se, että kansallisessa lainkäytössämme etusijaperiaatteen kaltaiset EU-oikeuden vaikutustavat on (toisin kuin joissakin muissa jäsenvaltioissa etenkin tiettyinä aikakausina) hyväksytty sangen vähäeleisesti ja mutkattomasti.⁸¹

Ylipäänsä tutkimukseni piiriin eivät kuulu klassiset äärikysymykset erityisesti EU-oikeuden ja kansallisten perustuslakien potentiaalisista ristiriidoista tai siitä, palautuuko EU-oikeuden valtiosisäinen pätevyys viime kädessä EU-oikeuteen, kansalliseen oikeuteen vai kansainväliseen oikeuteen (ja tähän liittyvästä ns. kompetenssikompetenssin ongelmasta). Nämä kysymykset eivät enenkään lainkäytön arkipäivässä muutoinkaan näyttele kovin merkittävää roolia. Jääskisen toteamin tavoin, vaikka unionioikeuden ja kansallisen valtiosäännön äärimmäisessä tai fundamentaalaisessa konfliktissa ei ole mahdollista konstruoida ristiriidatonta kontekstuaalista oikeusjärjestystä, joka sisältäisi sekä unionioikeuden että kansallisen oikeuden, on tällaiset konfliktit toistaiseksi vältetty sillä, että ylimmillä kansallisilla tuomioistuimilla on ollut taipumus välttää mahdollisen ristiriitatilanteen esittämistä tällaisena äärimmäisenä konfliktina.⁸²

3.1.3 Normiteoreettisia huomautuksia

Lainoppiin painottuvan väitöskirjan luonnollisena tutkimuskohteena ovat (eurooppalaiseen ja kansalliseen oikeusjärjestykseen kuuluvat) erilaiset *oikeusnormit* ja niiden väliset suhteet. Oikeusteorian piirissä on ryhmitelty oikeusnormeja eri tavoin, esimerkiksi *regulatiivisiin normeihin* (tiettyjen tekojen tai asiantilojen määrittäminen käsketyiksi, kielletyiksi tai sallituiksi) ja *konstitutiivisiin normeihin*, joita ovat *kompetenssinormit* (valtaoikeuksien luominen, kelpuutuksen antaminen tai sen rajoittaminen), *menettelynormit* ja *legaalmääritelmät*.⁸³ H. L. A. Hartin oikeuste-

---

perustuslakivaliokunnan käytännössä tunnustettiin ja tunnustettiin EU:n ja Suomen oikeusjärjestysten erillisyydet, etusijaperiaate hyväksyttiin ilman varauksia. Vaikka näin on Suomen oikeusjärjestyksessä väitetty, niin ei kuitenkaan pluralistisesta näkökulmasta ole. (...) Ehdoton sitoutuminen perustuu virheelliseen käsitykseen Suomen oikeusjärjestyksen luonteesta EU:n jäsenenä ja sen suhteesta EU:n oikeusjärjestykseen. Tai ainakin tämä suhde on artikuloitu virheellisesti.” (Puumalainen 2018 s. 378)

80 Vrt. samansuuntaisesti *Havu* 2013 s. 31: ”EU-oikeuden velvoittavuus lähtökohtaisesti oletetaan läpi tämän tutkimuksen ilman erillistä teoreettista analyysiä.”

81 Ks. viimeksi sanotusta myös esim. *Jääskinen* 2008 s. 49; *Ojanen* 2016 s. 238.

82 *Jääskinen* 2008 s. 157. Mainitun teoksen julkaisemisen jälkeen on toki nähty eräiden yksittäisten jäsenvaltioiden tuomioistuinten taholta lähestymistapaa, jota kenties voidaan pitää aiempaa uhmakkaampana. – *Ojanen* (2016 s. 65) toteaa, että sekä ylimmillä kansallisilla tuomioistuimilla että EUT:lle on ollut ominaista pyrkimys välttää tilanteita, joissa ne joutuisivat ratkomaan tällaisia perimmäisiä kysymyksiä.

83 Ks. *Aarnio* 1989 s. 70–77.

oriassa *primaarinormeja* (tiettyjen tekojen tai asiantilojen määrittäminen käskeytyiksi, kielletyiksi tai sallituiksi) täydentävät *sekundaarinormit*, jotka ovat tiivistäen *primaarinormien käyttämistä* koskevia normeja. Sekundaarinormeihin kuuluvat Hartin jaottelussa *tunnistamisnormit* ("rules of recognition"; normit, joiden avulla primaarinormit voidaan tunnistaa voimassa olevaksi oikeudeksi), *muuttamisnormit* ("rules of change"; normit, joilla voidaan luoda, kumota tai muuttaa primaarinormeja) sekä *sanktio- tai tuomitsemisnormit* ("norms of adjudication"; normit, joilla primaarinormit tehdään tehokkaiksi esimerkiksi määrittämällä primaarinormien rikkomisesta aiheutuvat oikeusseuraamukset sekä asettamalla näiden oikeusseuraamusten toteuttamista koskevat viranomaisten toimivalta- ja menettelysäännöt).⁸⁴ Toisinaan on puhuttu myös *metanormeista*, joilla yleensä tarkoitetaan muiden normien *käyttämistä* ohjaavia normeja, kuten normien oikeusjärjestykseen kuuluvista osoittavia normeja (vrt. Hartin teoriassa erityisesti tunnistamisnormit) sekä normeja, jotka oikeudellista ratkaisutoimintaa silmällä pitäen ohjaavat normien yhdistelemistä, yhteensovittamista ja niiden välisten ristiriitojen ratkaisemista (esim. *lex superior-, lex posterior- ja lex specialis* -maksimit).⁸⁵

Tutkimukseni painottuu *muihin kuin* regulatiivisiin normeihin (tai Hartin käsitteistössä primaarinormeihin); Hartin jaottelua mukaillen voidaan sanoa, että tutkimus keskittyy sekundaarinormeihin kuuluviin sanktio- tai tuomitsemisnormeihin (norms of adjudication). Esimerkiksi EU-oikeuden osalta keskeisenä viitekehystenä ovat ne EU-oikeudet vaatimukset kansalliselle prosessi- ja sanktionormistolle, joilla tähdätään siihen, että materiaalisesta EU-oikeudesta johtuvat yksityisten oikeudet toteutuisivat jäsenvaltiotasolla tehokkaasti (erityisesti tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteet sekä tehokkaan oikeussuojan periaate; tätä viitekehystä tarkastellaan lähemmin jäljempänä osassa III). Vastaavasti EIS:n järjestelmässä Lambert lukee EIT:n tuomioiden oikeusvaikutuksia ja täytäntöönpanoa koskevat normit "norms

---

84 Ks. *Hart* 1994 s. 94–99 (termien suomennot omiani). – Viimeksi mainitun "norms of adjudication" -kategorian osalta voitaneen vetää yhteys myös *Makkoseen* (1981 s. 40 ss.), joka puhuu käyttäytymisnormien ohella *reaktionormeista* (käyttäytymisnormista poikkeamiseen liittyvä reaktio erityisesti viranomaisen taholta) ja *reaktiotapanormeista* (erityisesti menettelysäännöt, joita tuomioistuimen tai muun viranomaisen on noudatettava, kun se ryhtyy toimimaan jonkin reaktionormin perusteella). Esimerkiksi jos käyttäytymisnormi velvoittaa takaajan vastaamaan päävelasta tietyllä tavalla, reaktionormi edellyttää, että olemassa on tuomioistuin, joka voi määrätä tietyn oikeusseuraamuksen, jos takaaja laiminlyö velvollisuutensa – ja reaktiotapanormit puolestaan määrittävät sitä, millä tavalla tuomioistuimet sanottua oikeusseuraamusta koskevaa asiaa käsittelevät. Jäljempänä osassa III käsitellään vaatimuksia siitä, että EIS:n sopimusvaltioiden ja EU:n jäsenvaltioiden tulee ihmisoikeusloukkausten tai EU-oikeudesta johtuvien oikeuksien loukkausten varalle tarjota tehokkaita oikeus(suoja)keinoja, joihin kohdistuu niin prosessuaalisia kuin materiaalisia vaatimuksia (esim. loukkauksesta seuraavan reaktion adekvaattisuus suhteessa loukkaukseen), sekä asettaa tätä varten toimivaltaiset tuomioistuimet ja viranomaiset sekä näille menettelysäännöt tiettyjen eurooppaoikeudesta johtuvien reunaehto- jensa puitteissa.

85 Ks. esim. *Klami* 1983 s. 205; *Suviranta* 1996 s. 43–48 viitteineen.

of adjudication” -kategoriaan.⁸⁶ Tämä on mielestäni loogista, sillä kysymys on EIT:n toteaman ihmisoikeusloukkauksen seurauksia koskevasta normistosta, jolla tähdätään ihmisoikeussuojan tehokkaaseen toteuttamiseen, siis ihmisoikeuksien sisältöä koskevien substanssinormien tehokkaiksi tekemiseen. Edelleen tutkimuksessani ovat esillä ne metanormit, jotka koskevat eurooppalaisten ja kansallisten normien yhdistelemistä ja yhteensovittamista sekä niiden välisten ristiriitojen ratkaisemista. Karkeasti ottaen voidaan sanoa, että EU-oikeudessa tällaiset metanormit on määriteltävä kaikkia jäsenvaltioita velvoittavalla tavalla EUT:n oikeuskäytännössä (siis EU-oikeuden tasolla), kun taas EIS:n järjestelmässä puheena oleva metanormisto sijoittuu tai painottuu yhä tänäkin päivänä kunkin sopimusvaltion omaan oikeusjärjestykseen, erityisesti valtiosääntöön.

3.2 Tutkimuksen metodeista

3.2.1 Lainopillinen metodi

Tutkimus on ensisijaiselta ja pääasialliselta metodiltaan lainopillinen. Tutkimuksessa pyritään löytämään tutkimuskysymykseen mahdollisimman hyvin argumentoituja vastauksia *tunnistamalla* tutkimusongelmaa koskevia oikeusnormeja sekä *tulkitsamalla* ja *systematisoimalla* niitä.

Ensimmäisenä tehtävänä on ollut tutkimusongelmaa koskevien oikeusnormien *tunnistaminen*. Esimerkiksi EIS:n osalta kysymys on kansainvälisen oikeuden loukkauksen seurauksia koskeviin oppeihin kuuluvista korjaamis- ja lopettamisvelvollisuusnormeista, jotka välittyvät EIS:n järjestelmään ennen muuta EIS 41 ja 46 artiklan kautta. EU-oikeudessa taas kysymys on pääasiassa EU-oikeuden ja kansallisen prosessioikeuden suhdetta koskevista tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteista, jotka ovat kehittyneet EUT:n oikeuskäytännössä ja oikeustieteen jatkojalostamina. Näiden ja eräiden muiden normistojen ”löytäminen” (tai vastaavasti eräiden muiden normistojen poissulkeminen) sekä relevanttien oikeustapausten tunnistaminen, voidaan nähdä osana tutkimuksen lainopillista metodia – samoin tietysti relevanttien *kansallisten* normien sekä eurooppalaisten ja kansallisten normien suhdetta määrittävien metanormien tunnistaminen.

Toiseksi tällaisten normistojen *tulkinta* on luonnollisesti osa lainopillista tutkimusta. EU-oikeuden osalta keskeisessä roolissa on kansalliselle prosessi- ja sanktionormistolle vaatimuksia asettavien monisyisten normien tulkinta. EIS:n osalta puolestaan korostuvat korjaamis- ja lopettamisvelvollisuusnormien tulkitseminen erikseen, suhteessa toisiinsa sekä suhteessa eräisiin valikoituihin ihmisoikeuksien substanssia koskeviin määräyksiin ja niiden tavoitteisiin. Kansallisen oikeuden osalta tarkastellaan ennen muuta eurooppaoikeudellisten normistojen vaikutuksia

---

86 Lambert 1999 s. 12.

ylimääräistä muutoksenhakua ja oikeusvoiman ulottuvuutta koskevien normistojen tulkintaan. Mitä tulkintaotteeseen tulee, pyrin lähestymään tutkimuskohdetta koskevia normistoja mahdollisimman systemaattisella tavalla, mutta myöskään teleologista otetta unohtamatta: eurooppaoikeuden vaikutuksilla kansallisten tuomioiden lopullisuuteen on tietty taustansa, kontekstinsa ja tarkoituksensa (minkä vuoksi tutkimuksessa käsitellään myös esimerkiksi a) tuomionpurkua suhteessa vaihtoehtoihin korjauskeinoihin sekä b) tuomioistuimia eurooppaoikeuden toteuttajina ylipäänsä) ja kansallisilla lopullisuusnormistoilla puolestaan omat funktionsa. Molempien tarkoituserien tiedostaminen voi esimerkiksi edesauttaa maaperän löytymistä sellaisille tulkintaratkaisuille, joilla eurooppaoikeuden ja kansallisen oikeuden välinen *prima facie* normijännite voi olla ratkaistavissa tulkinnalla, siis (Klamin käsittein) *harmonisoinnilla* eliminoinnin⁸⁷ sijasta.

Tutkimuksen pääpaino on lainoppiin kuuluvassa *oikeudellisen systematisoinnin* tehtävässä, jolla kiteytetysti tarkoitetaan voimassa olevan oikeuden normien keskinäisten suhteiden määrittämistä.⁸⁸ Jo relevantit eurooppalaiset normistot itsessään edellyttävät paikoin työlästäkin systematisointia, minkä lisäksi korostuu kysymys siitä, miten eurooppaoikeudelliset normistot ja kansallinen lopullisuusnormisto linkittyvät ja vaikuttavat toinen toisiinsa. Asia voidaan Havuun viitaten ilmaista myös niin, että kyse on sen tutkimisesta, *miten eurooppaoikeuden ja kansallisen oikeuden kokonaisuutta on tarkasteltava*, jotta relevantit oikeussäännöt ja niiden relevantti, soveltuva sisältö voitaisiin saada selville.⁸⁹ Systematisointitehtävän painottaminen vie samalla tutkimuksen joitakin osuuksia lähemmäs teoreettista kuin käytännöllistä lainoppia.⁹⁰

Siltalan toteamin tavoin oikeudellinen systematiikka on *staattinen* eli suljettu ja vakioitu, jos oikeuslähteiden ja niistä johdettujen oikeudellisten ratkaisuperusteiden keskinäissuhteet ovat ennalta määritettävissä ja systemaattisesti vakioitavissa formaalisen konfliktinratkaisunormien sekä lainopillisten dogmien ja konstruktioiden avulla. Oikeudellinen systematiikka on *dynaaminen* eli tilannesidonnainen ja avoin yhteiskunnallisille arvoille tai tavoitteille, jos oikeuslähteiden ja niistä johdettujen ratkaisuperusteiden keskinäiset suhteet eivät ole ennalta tai edes jälkikäteen systemaattisesti vakioitavissa formaalisen oikeudellisten konfliktinratkaisunormien sekä oikeudellisten dogmien ja konstruktioiden avulla. Lainsäädäntöön perustuvat oikeussäännöt

87 Ks. Klami 1982 s. 42–45.

88 Ks. esim. Siltala 2003 s. 368.

89 Ks. Havu 2013 s. 8. Tavoitteena ei sen sijaan ole kattavan pysäytyskuvan luominen kaikesta aiheeseen liittyvästä normimassasta (vrt. samansuuntaisesti Havu 2013 s. 17) vaan pikemminkin oikeudellisten vuorovaikutussuhteiden jäsentely ja systematisointi, joka käsitykseni mukaan kestää aikaa, vaikka normien itsensä sisältö jossain määrin muuttuisi (esimerkiksi jos kansallinen purkunormisto uudistettaisiin taikka EIT:n tai EUT:n aihetta koskeva oikeuskäytäntö saisi uudenlaisia painotuksia).

90 Aarnio (1989 s. 303 ja 1997a s. 40) pitää teoreettisen lainopin päätehtävänä nimenomaan systematisointien tuottamista, kun taas oikeusnormien tulkinta ja tulkintasuositusten esittäminen määrittäyty hänen jaottelussaan käytännölliseksi lainopiksi.

noudattavat Siltalan mukaan staattista systematiikkaa, kun taas oikeusperiaatteet ja prejudikaattiperustainen oikeus lähtökohtaisesti dynaamista systematiikkaa.⁹¹

Kuten jo artikkeliosuudessa mutta erityisesti jäljempänä tässä johdanto- ja yhteenveto-osassa ilmenee, eurooppaoikeuden vaikutus tuomioiden lopullisuuteen ei ole läheskään kaikilta osin puristettavissa staattiseen muottiin. Tämä koskee paitsi eurooppaoikeuden ja kansallisen oikeuden rajapintaa, myös itse eurooppaoikeuden normistoja, jotka – tutkimusaiheeni koskevilta osin – ovat pitkälti prejudikaattien ja oikeusperiaatteiden varassa ja kiinnittyvät vain melko etäisesti kirjoitettuun normistoon. Siihen, millä tavoin eurooppaoikeudelliset normistot vaikuttavat kussakin tapauksessa kansallisen tuomion lopullisuuteen, liittyy ainakin osin sellaista tilanneherkkyyttä, joka pakenee formaaleja konfliktinratkaisunormeja, dogmeja ja konstruktioita.⁹² Toisaalta jäljempänä ilmenee, että tutkimuskohteelle ja sitä koskeville normistoille on löydettävissä vakioituja kiinnekohtia ja siten eräille aspekteille on mahdollista rakentaa vakioitavissa oleva ”luuranko”. Tutkimukseni metodista voidaankin systematisoinnin osalta sanoa, että pyrin yhtäältä rakentamaan vakioituja jäsenysmalleja niiltä osin kuin tämä osoittautuu mielekkääksi ja totuudenmukaiseksi tavaksi jäsentää tutkimuskohdetta, toisaalta tunnistamaan eri tavoin tilanneherkkiä tai kontekstisidonnaisia elementtejä.

3.2.2 Muut metodit

Kuten edellä on todettu, kysymys on ensi sijassa lainopillisesta tutkimuksesta. Tutkimuksessa kuitenkin hyödynnetään täydentävästi myös eräitä muita metodeja siltä osin kuin niistä on arvioitu olevan lisähyötyä tutkimuksen tavoitteiden saavuttamisessa.

Oikeusvertailua hyödynnetään tutkimuksessa kahdessa erilaisessa relaatiassa. Ensinnäkin valtion tasoa ylempien järjestelmien välinen vertailu (etenkin EIS:n järjestelmä verrattuna EU:n oikeusjärjestelmään – taikka jompikumpi näistä verrat-

91 *Siltala* 2003 s. 788–789.

92 Esimerkiksi EU-oikeudelliselle tehokkuusperiaatteelle voidaan kyllä antaa tietty vakioitu perussisältö, mutta silti sen vaikutukset tiettyyn prosessioikeudelliseen kysymykseen riippuvat muun muassa EUT:n oikeuskäytännön kehitysvaiheesta ja siitä, miten merkittävän esteen kansallisen prosessinormin arvioidaan – myös omiin tarkoituksiinsa suhteutettuna – luovan EU-oikeuden toteutumiseksi tapauksen olosuhteissa. *Bobek* (2012 s. 312), josta sittemmin tuli EUT:n julkisasiamies, on jopa luonnehtinut EUT:n harjoittamaa tehokkuusperiaatteen soveltamista siten, että – metodisesti kurinalaisen soveltamisen sijasta – tosiasiaa toteutettu testi on usein pikemminkin ”a sort of ‘I-know-it-when-I-see-it’ effectiveness test”; näin kärjistävään kannanottoon en toki itse yhdy. – EIS:n järjestelmässä relevantilla normistolla (erityisesti EIS 46(1) artiklan käsittämät korjaamis- ja lopettamisvelvollisuusnormit) on tietty vakioitu perussisältö, mutta niiden kiteytyminen joko purkuvollisuuden tuottavaksi, purkua suosittavaksi tai tuomionpurun kannalta ei-relevantiksi saattaa riippua muun muassa tapauksen olosuhteista (EIT:n toteaman ihmisoikeusloukkauksen uhrin asema tietyllä tarkasteluhetkellä jne.), EIT:n ja ministerikomitean kulloisenkin käytännön painotuksista, muista mahdollisista käytettävissä olevista (tuomionpurulle vaihtoehtoisista) keinoista täyttää korjaamis- ja lopettamisvelvollisuudet sekä osin jopa arvostuksenvaraisista punnintoista tuomionpurun ja muiden mahdollisten toteuttamiskeinojen välillä.

tuna johonkin muuhun kansainväliseen/ylkansalliseen järjestelmään⁹³) kulkee jo tutkimusongelman määrittelyn johdosta mukana läpi tutkimuksen.⁹⁴ Sisällyttämällä väitöskirjan otsikosta ilmenevät kaksi eurooppaoikeudellista järjestelmää samaan tutkimukseen on mahdollista saavuttaa niiden eroavaisuuksien ja yhteneväisyyksien kautta tiedollista lisäarvoa, havainnollisuutta ja toivoakseni osiensa summaa parempi ymmärrys tutkimuskohteesta. Kansallisen oikeuden näkökulmasta on varottava suhtautumasta lopullisuuden eurooppalaistumiseen liian yksisilmäisesti: kun EIS:n järjestelmällä ja EU:n oikeusjärjestelmällä on lukuisia perustavanlaatuisia eroja, ei myöskään niiden vaikutus kansallisten tuomioiden lopullisuuteen voi olla samanlainen. Toisaalta järjestelmien välillä on tutkimuskohteen osalta yhteneväisyyksiä ja jopa tiettyä konvergenssia,⁹⁵ jotka nekin on hyödyllistä tiedostaa.

Toiseksi oikeusvertailua hyödynnetään – vähemmässä määrin ja vähemmän systemaattisesti – myös perinteisemmässä, valtioiden oikeusjärjestysten välisessä relaatiossa.⁹⁶ Tältä osin tarkoituksena on tilanteesta riippuen esimerkiksi sen tutkiminen, onko kysymys tietyistä Suomen prosessioikeuden erityispiirteistä vai yleiseurooppalaisemmasta linjasta⁹⁷ (mikä puolestaan voi olla merkityksellinen jatkopäätelmien kannalta), taikka kyse voi olla pyrkimyksestä ymmärtää tiettyä valtiota koskevan EIT:n tai EUT:n ratkaisun merkitystä Suomen kontekstissa,⁹⁸ argumentaatiotuesta Suomen oikeustilan jonkin piirteen edullisuutta tai epäedullisuutta koskevalle kannanotolle⁹⁹ tai tuen hakemisesta jonkin yksittäisen prosessinormin tai -kysymyksen tulkintaan¹⁰⁰. Sitä vastoin tutkimuksessa ei perehdytä ulkomaisten tuomioistuinten tekemiin eurooppaoikeudellisiin purkuratkaisuihin, sillä tutkimuksen fokuksessa eivät ole minkään tietyn valtion (edes Suomen) purkuratkaisut.

93 Etenkin EIS:ta koskevassa osuudessa hyödynnetään jossain määrin EIS:n järjestelmän ja muiden kansainvälisten ihmisoikeusjärjestelmien (tai muiden kansainvälisoikeudellisten regiimien) välistä vertailua. EIS:n järjestelmä on nimittäin koko historiansa ajan ollut varsin avoin muita vastaavia järjestelmiä (ja yleistä kansainvälistä oikeutta) kohtaan, kun taas EUT mielellään korostaa EU-oikeuden *sui generis* -luonnetta eikä ainakaan julkilausutusti useinkaan tukeudu mainitun tyyppisiin vertailuihin.

94 Tämä näkyy paitsi johdanto- ja yhteenvedo-osassa (erityisesti yhteenvedon luonteisissa luvuissa III-3 ja V, mutta myös joko EIS:n järjestelmää tai EU-oikeutta koskevien osuuksien ”sisällä”), myös artikkeliosuudessa (ks. *Vähätalo* 2016 s. 189, 193, 209, 212, 254–255, 270 ja 273; *Vähätalo* 2019 s. 316–320, 326, 332, 344–345, 359, 363, 364–365, 390 ja 408).

95 Ks. esim. *Vähätalo* 2016 s. 273.

96 Artikkeliosuudessa erityisesti *Vähätalo* 2016 s. 214–218, 225, 228–230, 233, 236, 240, 241, 248–249 ja 269; *Vähätalo* 2017 s. 494–495, 501, 506, 507, 510 ja 514; *Vähätalo* 2019 s. 348, 358, 370, 379, 383, 388, 398 ja 402.

97 Tämä on esimerkiksi ensimmäisen väitöskirja-artikkelin (*Vähätalo* 2016) lukuun 3 sisältyvän oikeusvertailun pääasiallinen funktio. Tunnetusti niin EUT kuin EIT saattavat etenkin periaatteellisesti merkittävässä kysymyksissä ammentaa – julkilausutusti tai julkilausumattomasti – jäsen- ja sopimusvaltioissa vallitsevista linjauksista.

98 Esim. *Vähätalo* 2016 s. 248–249; *Vähätalo* 2019 s. 402.

99 Esim. *Vähätalo* 2019 s. 383 ja 388.

100 Esim. *Vähätalo* 2017 s. 506 ja 514.

Tutkimuksessa hyödynnetään jossain määrin myös kehityskulkujen tarkastelua.¹⁰¹ Lienee liioiteltua puhua *oikeushistoriallisesta metodista*, mutta pyrin yhtä kaikki välttämään tutkimusongelman lähestymistä yksinomaan ajallisesti pistemäisenä ilmiönä. Jo pelkästään EIT:n tai EUT:n oikeuskäytännön ymmärtäminen edellyttää usein sen tunnustamista dynaamisena ajallisena jatkumona; tällainen lähestymistapa myös edesauttaa mahdollisuuksia ennakoida kehitystä tulevaisuudessa. Myös oikeusvoima tulisi hahmottaa pitkäikäisenä – lähestulkoon ikaikaisena – ilmiönä, jonka merkitys ei esimerkiksi eurooppalaisen integraation myötä katoa minnekään, mutta jonka vahvuus ja ilmenemismuodot ovat sidoksissa kulloisiinkin yhteiskuntakäsityksiin. Kuten olen edellä luvussa I-1 ja ensimmäisen väitöskirja-artikkelin lopussa¹⁰² tuonut esiin, viime vuosikymmeninä käynnissä on ollut paitsi tuomioistuinten painoarvon ja vallan, myös niiden vastuun kasvaminen: lisääntyneiden mandaattien on katsottava edellyttävän kattavia korjausliikkeitä.¹⁰³

3.3 Asemoitumisesta suhteessa aiempaan tutkimukseen

Euroopan ihmisoikeussopimuksen osalta tutkimus voidaan nähdä jatkumona väitöskirjoille, joissa tutkitaan EIT:n tuomioiden vaikutuksia ja täytäntöönpanoa sopimusvaltioissa. Jörg Polakiewiczin vuonna 1993 julkaistu väitöstutkimus oli aikanaan osaltaan edesauttamassa ja syventämässä niiden yleisen kansainvälisen oikeuden alaan kuuluvien oppien vakiinnuttamista EIS:n järjestelmään, jotka koskevat kansainvälisoikeudellisen loukkauksen seurauksia.¹⁰⁴ Elisabeth Lambertin (sittemmin Lambert-Abdelgawad) väitöskirja syvensi EIT:n tuomioiden vaikutusten analyysia ja hyödynsi oikeusvertailua sekä pluralistista mallia näiden vaikutusten sopimusvaltiotason tarkastelussa.¹⁰⁵ Merkittävä pohja tutkimukselleni ovat niin ikään samaa aihepiiriä koskevat Xavier-Baptiste Ruedinin ja Satu Heikkilän väitöskirjat.¹⁰⁶ Kokonaista väitöskirjaa tai monografiaa ei nähtävästi ole toistaiseksi omistettu tuomionpurkukysymykselle, vaan keskustelua on käyty artikkeleissa sekä edellä mainittujen ja eräiden muiden teosten alaluvuissa. Suomessa keskustelu on – Satu Heikkilän väitöskirjaa lukuun ottamatta – ollut suhteellisen niukkaa, ja se on yleensä painottunut ihmisoikeusliityntöjä omaavien kansallisten purkuratkaisujen

101 Esim. *Väbätalo* 2019 s. 322–323, 327–331, 345–346, 378 ja 379.

102 *Väbätalo* 2016 s. 274–275.

103 Lisäksi väitöstyössä saatetaan täydentävästi ja *ad hoc*-tyyppisesti hyödyntää eräitä muita metodeja, joita on pyritty selostamaan asyayhteyksissään. Esimerkkinä voidaan viitata kolmanteen väitöskirja-artikkeliin sisältyvään pieneen otantatutkimukseen EN:n ministerikomitean valvontakäytännöstä (*Väbätalo* 2019 s. 339–343).

104 *Polakiewicz* 1993.

105 *Lambert* 1999.

106 *Ruedin* 2009; *Heikkilä* 2016.

analysointiin ja kommentointiin.¹⁰⁷ Kommentoinnin yhteydessä tarve laajempaan akateemiseen tutkimukseen on noteerattu.¹⁰⁸

EU-oikeuden osalta väitöskirjaani voidaan tarkastella yhtäältä suhteessa tutkimukseen, joka koskee EU-oikeuden loukkausten oikaisemista esimerkiksi jäsenvaltion vahingonkorvausvastuun tai rikkomusmenettelyn avulla, ja toisaalta – ennen kaikkea – osana EU-oikeuden ja kansallisen prosessioikeuden suhdetta koskevaa tutkimuslinjaa.

Ensin mainitussa suhteessa tutkimus tulee lähelle erityisesti Bernhard Hofstötterin tutkimusta, jossa kansallisten tuomioistuinten ”tottelemattomuutta” (non-compliance) tutkitaan paitsi suhteessa jäsenvaltion vahingonkorvausvastuuseen, myös muihin mahdollisiin korjauskeinoihin.¹⁰⁹ Jäsenvaltion vahingonkorvausvastuuta koskevasta tutkimuksesta voidaan mainita keskeisenä esimerkkinä myös Pekka Aallon väitöskirja.¹¹⁰ EU-oikeuden vaikutus kansallisen tuomion oikeusvoimaan on ollut esillä muutamissa artikkeleissa – työni kannalta kenties merkittävimpänä voidaan pitää Alexander Kornezovin artikkelia¹¹¹ – sekä Henning Juntusen suppeahkossa Saksan oikeuteen kiinnittyvässä väitöskirjassa.¹¹² Araceli Turmon mittava väitöstutkimus oikeusvoimasta unionin oikeudessa taas koskee EUT:n omien tuomioiden oikeusvoimaa eikä EU-oikeuden vaikutuksia kansallisten tuomioiden oikeusvoimaan ja on siten pikemminkin tutkimukseni serkku kuin sisarus.¹¹³ Juha Raition väitöskirja oikeusvarmuudesta¹¹⁴ liittyy ylätasolla oman tutkimuksen teemaan, kuten jo edellä on käynyt ilmi, mutta oma lainopillinen, oikeudellista ratkaisutoimintaa silmällä pitävä tutkimukseni ei lopulta hyödynnä erityisen merkittävästi – jo edellä hyvin laajaksi ja monikasvoiseksi metatason periaatteeksi todettua – oikeusvarmuuden periaatetta.

EU-oikeuden vaikutus kansallisiin oikeussuojakeinoihin ja prosesseihin on ollut esillä lukuisien artikkelien¹¹⁵ lisäksi eräissä monografoissa, kuten Michael Douganin väitöstutkimukseensa perustuvassa teoksessa vuodelta 2004, Diana-Urania Galettan teoksessa vuodelta 2010 ja Vincent Couronnen väitöstutkimuksessa vuodelta

---

107 Ks. erityisesti *Pellonpää* 2010.

108 Ks. *Grönqvist* 2015 s. 406.

109 *Hofstötter* 2005. – Ks. myös *Varga* 2016 oikeusvertailevana väitöskirjana, joka painottuu jäsenvaltion vahingonkorvausvastuuseen mutta jossa tarkastellaan myös tuomionpurkua EU-oikeudellisen loukkauksen korjauskeinona kaikissa jäsenvaltioissa.

110 *Aalto* 2011.

111 *Kornezov* 2014.

112 *Juntunen* 2008. Juntusen väitöskirjassa painotetaan EU-oikeuden vaikutuksia *hallintopäätösten* lopullisuuteen. Vaikutukset *tuomioiden* lopullisuuteen ovat tarkasteltavina kyseisen tutkimuksen luvussa 5 (s. 211–251) erityisesti EUT:n Köbler-, Traghetti del Mediterraneo -, Kapferer- ja Lucchini -tuomioiden kautta.

113 *Turmo* 2017. Sen sijaan Turmon artikkeli vuodelta 2021 koskee omaa tutkimusaiheittani (*Turmo* 2021).

114 *Raitio* 2003.

115 Esim. *Kakouris* 1997; *Prechal* 1997; *van Gerven* 2000; *Haapaniemi* 2009; *Prechal – Widdershoven* 2011; *Bobek* 2012.

2015.¹¹⁶ Hahmotellessani jäljempänä osassa III EU:n oikeussuojakehikkoa (osassa IV tapahtuvan, tutkimusaiheittani koskevan tarkastelun pohjaksi) olen hyödyntänyt muun muassa juuri viitattuja artikkeleja sekä monografioista erityisesti Douganin teosta. Kotimaassa sanotun kaltaista tutkimusta on tehty ennen muuta tiettyjen aineellisen oikeuden alojen piirissä: oman tutkimukseni kannalta tärkeimpänä mainittakoon Katri Havun kilpailuoikeudellista vahingonkorvausta koskeva väitöstutkimus vuodelta 2013.¹¹⁷ Koen itselleni läheisenä Havun tutkimuksen tiedonintressin, joka koskee sitä, miten EU-oikeuden ja kansallisen oikeuden regiimit ja lopulliselta soveltumiseltaan epävarmat normit ovat jäsenneuvostossa yhdeksi tiettyä oikeuskysymystä koskevaksi sääntelykokonaisuudeksi – ja jossa tunnustetaan, että EU-oikeuden ja kansallisen oikeuden välillä on epäselvä siirtymäalue, jolla kyse ei ole vain yksioikoisesta jommankumman normiston soveltumisesta vaan pikemminkin normistojen ”sekoitussuhteesta”.¹¹⁸ Kilpailuoikeudellista pätemättömyyttä koskevassa Antti Aineen monografiassa on ylimääräistä muutoksenhakua koskeva jakso.¹¹⁹ Voin yhtyä Aineen näkemyksiin siitä, että aiheesta ei ole kyse yksinomaan EU:n (kilpailu)oikeudesta tai prosessioikeudesta vaan niiden yhteisvaikutuksesta.¹²⁰ Tutkimusta EU-oikeuden suhteesta yleisemmin suomalaiseen siviili- ja rikosprosessioikeuteen on tehnyt erityisesti Pekka Haapaniemi¹²¹ ja Ruotsissa vastaavasti muun muassa Torbjörn Andersson¹²². Kansallisten tuomioistuinten roolia EU-oikeuden toteuttamisessa on tutkinut muun muassa Tuomas Ojanen.¹²³

Kansallisen prosessioikeuden kannalta väitöstutkimukseni voidaan nähdä puheen-
vuorona ylimääräistä muutoksenhakua koskevassa tutkimuksessa. Ylimääräisen
muutoksenhaun eurooppaoikeudellisia ulottuvuuksia on tutkittu meillä hyvin vähän,
mutta kovin suosittu tutkimuskohde ei ylimääräinen muutoksenhaku ole ylipään-
säkään ollut. Monografioista voidaan mainita Tauno Tirkkosen tutkimus vuodelta
1937, Irma Lagerin oikeusvertaileva väitöskirja vuodelta 1972, ylimääräistä muutok-
senhakua hallintoasioissa koskeva Pekka Hallbergin teos vuodelta 1986 sekä Pekka
Koposen laaja tutkimus vuodelta 2017.¹²⁴ Näistä viimeksi mainittuun tukeudutaan

---

116 *Dougan* 2004; *Galetta* 2010; *Couronne* 2015.

117 *Havu* 2013. – Lisäksi voidaan mainita Anne Nenosen väitöstutkimus, joka koskee oikeussuojaa hankintalakiin ulkopuolelle jäävissä hankinnoissa (*Nenonen* 2014).

118 *Havu* 2013 s. 7 ja 17. Havu toteaa edelleen (s. 8): ”Soveltuvan oikeuden määrittämisen ongelmat liittyvät siihen, että käsillä olevaa asiakysymystä koskevaa oikeutta ei voida koota pelkästään EU-oikeuden ja jäsenvaltion oikeuden materiaalisista normeista. EU-oikeuden ja kansallisen oikeuden hienosyinen vuorovaikutus ja hierarkia muokkaavat lopulta sovellettavaksi päätyvien normien joukkoa ja sisältöä merkittävästi.”

119 *Aine* 2013 s. 320–344.

120 *Ibid.* esim. s. 321 ja 344.

121 Ks. (em. EU-oikeudellista perspektiiviä koskevan laajan artikkelin *Haapaniemi* 2009 ohella) *Haapaniemi* 1999, *Haapaniemi* 2003 ja *Haapaniemi* 2016.

122 Ks. esim. *Andersson* 1997 ja *Andersson* 1999.

123 Esimerkkeinä Ojanen väitöskirja (*Ojanen* 1998) ja sen eräitä keskeisiä havaintoja suomen kielellä summaava artikkeli (*Ojanen* 1999).

124 *Tirkkonen* 1937; *Lager* 1972; *Hallberg* 1986; *Koponen* 2017.

tutkimuksessani yhtenä merkittävänä voimassa olevan kansallisen oikeuden kuvaajana. Muutoin ylimääräinen muutoksenhaku on ollut Suomessa esillä osana oppi- ja käsikirjoja sekä eräissä artikkeleissa. Hieman vähemmän läheistä sukua työni on oikeusvoiman ulottuvuutta koskeville tutkimuksille, joista voidaan mainita esimerkkeinä Matti Hepolan, Jarkko Männistön ja Anu Mantilan väitöstutkimukset.¹²⁵ Männistön pohdinta muun muassa oikeusvoimaopin tilanneherkkyyden ja joustavuuden tarpeista on saanut jatkoa Tuula Linnan palkitussa artikkelissa vuodelta 2015,¹²⁶ ja oman tutkimukseni EU-oikeudellinen osuus jossain määrin resonoi näitä pohdintoja.

3.4 Asemoitumisesta oikeudenalajaottelussa

Tutkimukseni on sijoitettavissa ihmisoikeusjuridiikan (ja kansainvälisen oikeuden), EU-oikeuden sekä prosessioikeuden alueille. Voidaan joko sanoa, että tutkittavana on eurooppalaisen oikeuden vaikutus kansallisiin prosessioikeuksiin, tai tutkimusaihe voidaan jo eurooppaoikeuden tasollakin mieltää valmiiksi EU-prosessioikeuteen ja ”EIS:n järjestelmän prosessioikeuteen” (siis EIS:n järjestelmän omia prosessikysymyksiä koskevaan juridiikkaan) kuuluvaksi. Siltä osin kuin tutkitaan EIS:n vaikutusten niveltymistä Suomen kansalliseen oikeusjärjestykseen, myös valtiosääntöoikeus saa tutkimuksessa merkitystä.¹²⁷

4 Käytetyistä käsitteistä ja muita teknisiä huomioita

Eurooppaoikeudella tarkoitetaan tässä työssä sekä Euroopan ihmisoikeussopimusta että EU:n oikeutta; tutkimuksen luettavuus on välttämättä edellyttänyt jonkin sellaisen termin käyttämistä, joka kattaa kompaktisti nämä molemmat. Olen hyödyntänyt tässä tarkoituksessa eurooppaoikeus-käsitteen laajaa merkitysyhteyttä – Ojasen mukaan eurooppaoikeuden voidaan laajassa merkitysyhteydessään katsoa muodostuvan kahdesta perusosasta: EU-oikeudesta ja Euroopan neuvoston alaisesta oikeudesta.¹²⁸ Termin hyödyntäminen on tosin sillä tavoin valikoivaa, että Euroopan

---

125 Hepola 2005; Männistö 2013; Mantila 2020.

126 Linna 2015.

127 Edellä luvussa I-3.1.2.3 olen jo tuonut esiin, että vaikken kiistä valtiosääntöoikeuden relevanssia myöskään EU-oikeuden valtiosisäisiä vaikutuksia arvioitaessa, pidän mahdollisena (ja tutkimukseni laajuuden hallitsemiseksi välttämättömänä) olettaa noita vaikutuksia koskevien, erityisesti EUT:n oikeuskäytännössä kehitettyjen periaatteiden pätevyys valtiosisäisissä oikeusjärjestyksissä ilman lähempää syventymistä aiheeseen.

128 Ojanen 2016 s. 4. Lisäksi laajasti ymmärretyn eurooppaoikeuden voidaan hänen mukaansa ajatella kattavan vielä muutakin, kuten Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestön eri aikoina laaditut asiakirjat.

neuvoston alaisesta oikeudesta katetaan vain Euroopan ihmisoikeussopimuksen muodostama oikeusjärjestys (EIS sitä koskevina tulkinta- ja valvontakäytäntöineen), ei esimerkiksi muita Euroopan neuvoston piirissä laadittuja yleissopimuksia.¹²⁹

Eurooppaoikeuden vastaisella tuomiolla tarkoitetaan sellaista kansallista tuomioistuinnratkaisua,¹³⁰ joka on *materiaalisesti* ristiriidassa eurooppaoikeuden kanssa tai joka on syntynyt eurooppaoikeudesta johtuvia *menettelyllisiä* vaatimuksia rikkoen. Kysymys on siis virheellisestä materiaalien tai prosessuaalien oikeusnormien soveltamisesta, kun taas virheelliset näyttöratkaisut ovat kokonaan tutkimukseni ulkopuolella.

Lopullisuudella tarkoitetaan sellaista tuomioistuinnratkaisun pysyvyyttä, jota voidaan horjuttaa enää korkeintaan ylimääräisen muutoksenhaun kautta, sekä sitovuutta suhteessa tulevaisuuteen (erityisesti suhteessa myöhemmin vireille pantaviin oikeudenkäynteihin). Suomessa tutuin termiin sillä tarkoitetaan tuomioistuinnratkaisun lain- ja oikeusvoimaa.¹³¹ Tuomiosta tulee lainvoimainen, kun kaikki tavanomaiset muutoksenhakukeinot on käytetty tai niiden käyttämiselle varatut määräjät ovat kuluneet umpeen ilman muutoksenhakuun ryhtymistä. Pysyvä, lain- ja oikeusvoiman saavuttanut ratkaisu yleensä sitoo (toki kansallisen oikeuden sisällöstä ja esimerkiksi prosessilajista ja asian laadusta riippuen) suhteessa tulevaisuuteen etenkin sillä tavalla, ettei samaa asiaa voida enää ottaa uudelleen tutkittavaksi (negatiivinen oikeusvoimavaikutus). Tuomiossa vahvistettu päätelmä voidaan myös joutua asettamaan sellaisenaan myöhemmän, eri oikeudenkäynnissä annettavan tuomion perustaksi, jos tämä päätelmä on myöhemmässä oikeudenkäynnissä esikysymyksen luonteinen (positiivinen oikeusvoimavaikutus). Ylimääräisen muutoksenhaun avulla on mahdollista murtaa tuomion lainvoima ja oikeusvoima.¹³²

Käytän käsitettä *Euroopan unioni* universaalina, aikaan sitomattomana terminä – siis myös Maastrichtin sopimusta edeltäneestä ajasta sekä Maastrichtin ja Lissabonin sopimuksen välisestä ajasta – siten esimerkiksi ilmaisujen Euroopan yhteisö (EY) tai

---

129 Ks. samanlaisena terminologisena valintana myös esim. *Pellonpää* 2010 s. 381.

130 Virtaviivaistetulla ”tuomio”-termillä tarkoitetaan kattaa tutkimuksessa siis kaikenlaiset tuomioistuinnratkaisut huolimatta siitä, että jäsen- ja sopimusvaltioissa on varsin tyypillistä jaotella tuomioistuinnratkaisuja erilaisin perustein tiettyihin alakategorioihin, esimerkkinä tuomiot, päätökset ja määräykset.

131 Lopullisuus-termi ei ole Suomen prosessioikeudessa kovin vakiintunut (vrt. esim. *Andrews* 1994 s. 501 ss.: ”Principle of Finality”), mikä on itse asiassa keskeinen syy sille, että olen valinnut termin käytettäväksi tutkimuksessani. Tutkimukseni painopiste on nimittäin eurooppalaisessa oikeudessa, minkä vuoksi olen pyrkinyt terminologisilla valinnoilla tekemään jonkin verran pesäeroa Suomen kansallisessa oikeudessa vahvan painolastin omaaviin, dogmaattisesti latautuneisiin oikeuskäsitteisiin, jotka eivät kaikella todennäköisyydellä menisi joka tapauksessa yksi yhteen muissa EIS:n sopimusvaltioissa ja EU:n jäsenvaltioissa vallitsevien käsitysten kanssa. Joihinkin tutkimuksen kannalta relevantteihin, valtioita yhdistäviin ja erottaviin lopullisuusproblematiikan piirteisiin palataan jäljempänä luvussa II-3. – Suomen oikeuden kannalta lain- ja oikeusvoiman käsitteet ovat kiteytettävissä myös siten, että *lainvoima estää* (tavanomaisen) *muutoksenhaun* ja *oikeusvoima estää uuden oikeudenkäynnin* (ks. *Lappalainen* 2001 s. 407).

132 Esim. *Leppänen – Välimaa* 1998 s. 125 ja 173–174.

Euroopan talousyhteisö (ETY) kaltaisia termejä esiintyy vain eräissä suorissa sitaateissa. Sama koskee EU-tuomioistuimen käsitettä. Tällaista käsitteellistä yksinkertaistamista puolustavat tutkimuksen luettavuus sekä se, ettei tutkimukseni keskiössä ole EU:n ja sen instituutioiden historiallinen kehitys.

Suomen (oikeus)kielessä on koko EU-jäsenyyden ajan ollut käyttökelpoinen ilmaisu, kun halutaan kuvata sitä, mitä EU:n oikeusjärjestys ja/tai oikeusjärjestelmä käsittää (”EU-oikeus”, ”EU-oikeudessa”). EIS:n osalta aivan vastaavaa ilmaisua ei ole vakiintunut – ilmaisu ”Euroopan ihmisoikeussopimuksessa” tuntuu harhaanjohtavan kapeasti viittavan vain EIS:n sopimusmääräyksiin¹³³ eikä englannin kielessä usein käytettyä ilmaisua ”in ECHR law” voida myöskään sananmukaisesti kääntää ilmaisulla ”EIS-oikeudessa” (tai ”EIS:n oikeudessa”) tai ainakaan tällainen käännös ei tunnu luontealta. Olen valinnut käännökseksi ”EIS:n järjestelmässä”, jonka voidaan ajatuksellisesti mieltää tarkoittavan ”Euroopan ihmisoikeussopimuksen myötä syntyneessä oikeusjärjestyksessä ja/tai -järjestelmässä”¹³⁴

Todettakoon, etten ole pitänyt tarpeellisenä erotella, puhutaanko kulloinkin eurooppalaisesta (esimerkiksi EIS:n muodostamasta) *oikeusjärjestyksestä* vai *oikeusjärjestelmästä*, vaan päinvastoin tällainen erottelu olisi tutkimuksessani jossain määrin keinotekoinen. Termien tiukkaa erottelua päätyy oman väitöskirjansa aiheen kannalta pitämään tarpeettomana myös Lambert.¹³⁵ Sinänsä Lambert katsoo – mielestäni perustellusti – EIS:n järjestelmän muodostavan sillä tavoin itsenäisen ja omintakeisen kokonaisuuden normeja, instituutioita ja oppeja, että on oikeutettua luonnehtia EIS:n järjestelmää oikeusjärjestykseksi ja/tai -järjestelmäksi.¹³⁶ EU-oikeuden osalta tästä ei mielestäni vallitse mitään epäilyä.

---

133 Jättäen ulkopuolelleen laajemman EIS:n myötä syntyneen oikeusjärjestyksen ja -järjestelmän, mukaan lukien esimerkiksi EIT:n oikeuskäytäntö sekä EIT:n tuomioiden täytäntöönpanoon liittyvät normit, instituutiot ja prosessit.

134 Ilmaisu ”EIS:n järjestelmässä” ei siis sekään ole suomen kielessä kovin vakiintunut ilmaisu, mutta se esiintyy esimerkiksi Edilex-tietokannan haun mukaan useissa kotimaisissa artikkeleissa. Joskus on myös käytetty ilmaisua ”Euroopan ihmisoikeusjärjestelmässä”. – EIT itse käyttää sangen usein vastaavaa ilmaisua ”in the Convention system”, ks. esim. *Refah Partisi (the Welfare Party) and Others v. Turkey* [GC] 13.2.2003, k. 96 sekä kohtien 86 ja 90 edellä olevat väliotsikot; *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland* (no. 2) [GC] 30.6.2009, k. 83 ja 91. Ks. tästä myös Lambert 1999 s. 11.

135 Ks. Lambert 1999 s. 10. Samansuuntaisesti Scheinin (1991 s. 1) päätyy pitämään tarpeettomana seurata suomalaisessa oikeusteoreettisessa keskustelussa usein tehtyä erottelua oikeusjärjestyksen ja oikeusjärjestelmän välillä. Scheinin käyttää vain oikeusjärjestyksen käsitettä, jolla hän tarkoittaa systematisoitua normijärjestystä. – Todettakoon käsitteiden perinteisestä käyttötavasta, että *oikeusjärjestyksenä* pidetään yleensä voimassa olevien oikeusnormien kokonaisuutta, kun taas *oikeusjärjestelmään* liittyy pidemmälle menevä – ja *oikeustieteen* panosta edellyttävä – ajatus sanottujen oikeusnormien järjestämisestä sisäisesti johdonmukaiseksi ja keskenään yhteensovitetuksi systemaattiseksi kokonaisuudeksi (ks. esim. Aarnio 1989 s. 289; Pöyhönen 1999).

136 Ks. Lambert 1999 s. 9–32.

Tutkimuksessani on tarvittu jokin ytimekäs ja kuvaava suomenkielinen käänös tuomioistuinratkaisun lopullisuuden murtamista koskevalle yleistermille ”reopening”. Paremman tai yhtä ytimekkään vaihtoehdon puutteessa olen valinnut käänökseksi *tuomionpurku* siitä huolimatta, että Suomen kansallisessa siviili- ja rikosprosessioikeudessa sillä viitataan vain materiaaliseen virheellisyyteen liittyvään ylimääräiseen muutoksenhakukeinoon, kun taas menettelyvirheiden johdosta lainvoimainen tuomio *poistetaan*.¹³⁷ Tuomionpurku-termiä käytetään siten laajassa ilmiötason merkitysyhteydessä lukuun ottamatta Suomen oikeutta koskevaa lukua IV-4, jossa erotellaan oikeudenkäymiskaaren (OK, 4/1734) 31 luvun mukaisesti toisistaan tuomion *purkaminen* ja *poistaminen*. Vastaava kaksoismerkitys on termillä *purkuhakemus*: hyödynnän sitä pääsääntöisesti yleisterminä ja ainoastaan Suomen oikeutta koskevassa luvussa IV-4 käytän sitä oikeudenkäymiskaaren mukaisessa suppeassa merkitysyhteydessään eli vastakohtana menettelyvirheisiin liittyvälle *kantelulle*. Purettavaksi (tai poistettavaksi) haettua tuomioistuinratkaisua nimitän toisinaan *kohderatkaisuksi*.

Alaviitteiden tarpeettoman raskassoutuisuuden välttämiseksi en ole ilmoittanut EUT:n tuomioista alaviitteissä muita tietoja kuin asianumeron ja tapauksen nimen. Nykypäivänä kukin ratkaisu tai ratkaisuehdotus on jo näillä tiedoilla helposti löydettävissä EUT:n Internet-sivuilla olevasta InfoCuria-tietokannasta, mutta halutesaam lukija löytää *lisäksi* kunkin ratkaisun tai ratkaisuehdotuksen ECLI-numeron¹³⁸ ja antopäivän lähdeluetteloon sisällyttämästäni oikeustapausluettelosta.¹³⁹ EIT:n tuomioihin ja päätöksiin viitataan tavanmukaisesti asian nimellä ja ratkaisun päivämäärällä, joilla tiedoilla kukin ratkaisu on löydettävissä HUDOC-tietokannasta. Niin ikään tavanmukaisesti EIT:n ratkaisujen osalta on kautta linjan ilmoitettu, jos kysymys on suuren jaoston (GC) tai täysistunnon (Plenary) ratkaisusta tai jos kysymys on tuomion sijasta päätöksestä (dec.).

Olen käyttänyt sitaateissa itse lisättyjä kursivoiteja niin runsaasti, että ilmoitan ainoastaan, jos kysymyksessä *ei* poikkeuksellisesti olisi itse lisäämäni vaan alku-

---

137 Hallintoprosessissa taas purkua sovelletaan myös menettelyvirheiden osalta (ks. laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa (HOL, 808/2019) 117 §). Suomen oikeuden osalta tutkimukseni fokuksessa ovat edellä mainituin tavoin siviili- ja rikosprosessi.

138 EUT on itsekin luopunut käyttämästä *kokoelmanumeroja* viitattaessa omiin aiempiin ratkaisuihinsa. Sen sijasta EUT ilmoittaa asian nimen, asianumeron, ratkaisun antopäivän ja ECLI-numeron. Ks. https://curia.europa.eu/jcms/jcms/P_126035/ft.

139 Todettakoon, että neljän kaikkein varhaisimman viittaamani EUT:n tuomion osalta (SNUPAT-, van Gend en Loos-, Costa v. ENEL- ja Salgoil-tuomiot) olen viitannut tiettyyn tuomion kohtaan oikeustapauskokoelman sivunumeron avulla, sillä EUT ei vielä tuolloin käyttänyt numeroituja perustelukappaleita. Näiltä osin viitaukset luonnollisesti kohdistuvat tuomioista myöhemmin laadittuun suomenkieliseen erityispainokseen, kuten myös sitaattien suomenkielisydestä on pääteltävissä, ja noudattavat sen sivunumerointia.

peräistekstissä esiintynyt kursivointi. Merkintätapa on tässä suhteessa sama kuin kolmannessa väitöskirja-artikkelissa.¹⁴⁰

5 Väitöskirjan rakenne

Kyseessä on artikkeliväitöskirja, joka muodostuu johdanto- ja yhteenvedo-osasta sekä kolmesta vertaisarvioidusta artikkelista.

Johdanto- ja yhteenvedo-osan käsillä olevan osan I tarkoituksena on ollut määrittää tutkimustehtävä sekä arvioida ja kuvata sen oikeustieteellistä kontekstia. Seuraavaksi esitetään kaksi ”substanssijohdannon” luonteista osuutta, joissa hahmotellaan tutkimuskohteen materiaalista kontekstia. Näistä ensimmäisessä (osa II) luodaan silmäys tuomioiden lopullisuuteen oikeudellisena ilmiönä ja toisessa (osa III) kartoitetaan kansallisten tuomioistuinten roolia eurooppaoikeuden toteuttamisessa sekä niitä normatiivisia mekanismeja, joita EIS:n järjestelmässä ja EU:n oikeudessa on olemassa kansallisten lainkäyttöraatkaisujen eurooppaoikeuden mukaisuuden turvaamiseksi yhtäältä ennen lainvoimaa ja toisaalta lainvoiman jälkeen. Tämän jälkeen vuorossa on yhteenvedon luonteinen osa IV, jossa analysoidaan ja vedetään yhteen tutkimustuloksia eurooppaoikeuden vaikutuksista kansallisen lopullisuusnormiston tulkintaan ja soveltamiseen. Mainitun osan lopussa (luku IV-4) konkretisoidaan tarkastelua käyttämällä Suomen siviili- ja rikosprosessioikeutta ikään kuin case-esimerkkinä. Osan IV tarkoituksena ei ole ainoastaan referoida artikkelien päähavaintoja vaan myös rikastaa käsittelyä osassa III hahmoteltavan eurooppaoikeudellisen oikeussuojan toteuttamiskehyksen sekä tuoreimman EIT:n ja EUT:n oikeuskäytännön pohjalta samoin kuin entisestään lujittaa tutkimuskohteen jäsentymistä mahdollisimman systemaattiseksi ja loogiseksi normatiiviseksi kokonaisuudeksi. Lopuksi esitetään lyhyesti muutamia kokoavia loppupäätelmiä (osa V).

Artikkeliosuus muodostuu kahdesta laajasta ja yhdestä normaalimittaisesta reference-artikkelista, jotka ovat alkuperäisessä julkaisuasussaan väitöskirjan liitteinä. *Ensimmäisessä artikkelissa*¹⁴¹ on tutkittu EU-oikeuden vaikutuksia sellaisten kansallisten tuomioiden lopullisuuteen, jotka ovat *materiaalisesti* ristiriidassa EU:n oikeuden kanssa. Artikkelissa on pohdittu yleisellä tasolla virheellisten tuomioiden pysyvyyttä puoltavia ja sitä vastaan puhuvia intressejä (artikkelin luku 2), eritelty prosessuaalisia välineitä tämän intressikonfliktin ratkaisemiseen (artikkelin luku 3) ja tutkittu EUT:n oikeuskäytännön avulla sitä, mitä vaikutuksia EU-oikeus kykenee

---

140 Ks. *Väbätalo* 2019 s. 320. – Ensimmäisessä (*Väbätalo* 2016) ja toisessa (*Väbätalo* 2017) väitöskirja-artikkelissani olen ilmoittanut jokaisella kerralla erikseen, onko kyseessä itse lisäämäni vai alkuperäistekstissä esiintynyt kursivointi.

141 *Väbätalo* 2016.

asettamaan sanottujen (kansallisten) prosessuaalisten välineiden käytölle (artikkelin luku 4). *Toisessa artikkelissa*¹⁴² on konkretisoitu EU-oikeudellisten tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden niveltymistä kansalliseen prosessinormistoon. Siinä on nostettu esiin se, että EU-oikeudesta voi johtua myös *menettelyllisiä* vaatimuksia (kuten artikkelissa huomion kohteena oleva virallistutkinta), joiden laiminlyöntiin voidaan joutua palaamaan ylimääräisen muutoksenhaun yhteydessä tai oikeusvoiman ulottuvuutta arvioitaessa. Kysymys on tavallaan epäsuorasta lopullisuuden eurooppalaistumisesta: kehittämällä EU-oikeudellista virallistutkintavelvoitetta EUT on paitsi tehostanut EU-oikeuden toteutumista lainvoimaa edeltävässä vaiheessa, myös (välillisesti) ”luonut” uudenlaisia EU-oikeudesta johtuvia menettelyvirheitä, joihin voidaan kansallisen purkunormiston puitteissa puuttua (vaikkei itse purkunormiston soveltamisen rajoja venyttävää EU-oikeuden vaikutusta syntyisikään).

*Kolmannessa artikkelissa*¹⁴³ on tutkittu Euroopan ihmisoikeussopimuksen vaikutuksia kansallisten tuomioiden lopullisuuteen. Siinä on ensiksi tarkasteltu normatiivisesta ja institutionaalaisesta näkökulmasta EIS:n vaikutuksia sen suhteen, mihin todettujen ihmisoikeusloukkausten on tarkoitettu sopimusvaltioissa johtavan (artikkelin luvut 2–3). Tämän jälkeen on tarkasteltu eräiden tyypillisimpien ihmisoikeusloukkausten kannalta, mikä merkitys tuomionpurulla niiden korjaamisessa ja lopettamisessa voi olla ja mitä ongelmia tuomionpurkuun voi liittyä (luvut 4–5). Näiden aineiden pohjalta on ollut mahdollista tutkia sopimusvaltionäkökulmaa eli sitä, miten EIS:n vaikutus niveltyy kansalliseen oikeuteen yleisesti ja Suomen prosessioikeuteen erityisesti (luku 6). Lopuksi on tutkittu tuomionpurun epäämisen mahdollisia seurauksia (jakso 7) sekä sitä, voiko EIS:sta johtua purkuvaikutuksia myös tapauksissa, joita ei ole saatettu EIT:n käsiteltäväksi (jakso 8).

Vaikka artikkeliosuus on käsillä olevassa niteessä ladottu vasta johdanto- ja yhteenveto-osan perään, viitataan kuitenkin artikkeliosuuteen mennessä aikamuodossa (artikkeleissa ”on havaittu” tai ”havaittiin”). Tämä vastaa paremmin todellisuutta: artikkelit on laadittu ja julkaistu ajallisesti ensin, ja johdanto- ja yhteenveto-osuudessa pikemminkin analysoidaan tutkimusaihetta niiden pohjalta kuin pohjustetaan niiden laatimista.

---

142 *Vähätalo* 2017.

143 *Vähätalo* 2019.

OSA II – JOHDANTO 1: YLEISESTI TUOMIOIDEN LOPULLISUUDESTA

1 Aluksi

Olen käsitellyt tuomion lopullisuuden ja sen horjuttamisen taustasyitä samoin kuin lopullisuuden normatiivista kehystä jo artikkeliosuudessa.¹⁴⁴ Pidän kuitenkin tarpeellisenä vielä – paitsi vetää yhteen tuossa yhteydessä tehtyjä havaintoja, myös – jonkin verran syventää lopullisuuden ja sen horjuttamisen taustasyiden arviointia (luku II-2). Olen valinnut tähän tarkasteluun neljä näkökulmaa. Ensimmäinen on klassinen lopullisuuden ja sen horjuttamisen perussyitä koskeva kiteytys, muut näkökulmat ovat lopullisuusproblematiikan suhde yhtäältä perus- ja ihmisoikeuksiin, toisaalta prosessin funktioihin ja kolmanneksi lainkäyttöjärjestelmän toimivuuteen ja eräisiin keskeisiin prosessin laatutavoitteisiin. Näillä osa-alueilla arvioidaan yhtäältä *lopullisuuden* merkitystä ja toisaalta virheellisen (siis lainsoveltamisvirheen rasittaman¹⁴⁵) tuomion *horjuttamismahdollisuuden* merkitystä. Luvussa pidetään silmällä erityisesti siviili- ja rikostuomioiden lopullisuutta, ja hallintoprosessista esitetään täydentäviä huomioita alaviitetasolla. Lopullisuusproblematiikan prosessuaalisista hallinnointikeinoista esitetään tämän jälkeen muutamia suppeita havaintoja täydentämään ja syventämään artikkeliosuudessa esitettyä (luku II-3).

2 Neljä näkökulmaa lopullisuuden ja sen horjuttamisen väliseen intressikonfliktiin

2.1 Lopullisuuden ja sen horjuttamisen perusfunktioista

Klassinen tapa kuvata virheellisten tuomioiden lopullisuutta koskevaa dilemmaa on jäsentää se jännitteeksi yhtäältä oikeusvarmuuden tai oikeusrauhan ja toisaalta tuomio-oikeellisuuden (tuomioiden tulisi olla lain- ja oikeudenmukaisia sekä vastata

---

144 *Väbätalo* 2016 s. 198–230; *Väbätalo* 2019 s. 359–362 ja 371–389.

145 Kuten myös edellä luvussa I-4 on selvennetty, tutkimukseni piiriin eivät kuulu näyttökysymykset eikä siten virheellisyys siinä merkityksessä, ettei tuomio vastaa todellista ulkoprosessuaalista asiantilaa.

riittävän hyvin asioiden oikeaa tilaa) välillä.¹⁴⁶ Oikeusvarmuuden on jo edellä todettu olevan varsin monisyinen metatason periaate.¹⁴⁷ Täsmällisempää tai ainakin konkreettisempää on korostaa oikeusrauhan ja oikeussuhteiden vakauden tavoitetta lopullisuuden taustaperusteluna.¹⁴⁸ Ilman oikeusvoimainstituutiota siviili- ja rikosprosessi eivät pystyisi täyttämään keskeisiä tarkoituksiaan, kuten tavoitetta riitojen ratkaisemisesta ja oikeussuojan antamisesta, mitä käsittelen jäljempänä prosessin funktioita koskevassa alaluvussa.¹⁴⁹ Samalla toistuvan prosessaamisen ehkäisemisellä on luonnollisesti prosessiekonomisia tavoitteita; oikeusvoiman voidaan sanoa kannustavan asianosaisia huolelliseen prosessaamiseen, kun tiedossa on, että uutta yrittystä ei enää lopullisen ratkaisun jälkeen ole.¹⁵⁰ Edelleen oikeusvoimalla voidaan sanoa pyrittävän myös ehkäisemään keskenään ristiriitaisten tuomioiden syntymistä.¹⁵¹ Kaikesta edellä sanotusta havaitaan, että tuomioiden lopullisuus palvelee niin yksittäisen oikeusjutun asianosaisia kuin yhteiskuntaa laajemminkin.¹⁵²

Mahdollisuus horjuttaa virheellisten ratkaisujen lopullisuutta taas kiinnittyy tuomio-oikeellisuuden tavoitteeseen ja ajatukseen siitä, että tuomioistuinten tulisi ratkaista asioita voimassa olevan oikeuden mukaisesti: pohjimmiltaan siis laillisuus- ja oikeusvaltioperiaatteisiin.¹⁵³ Tältäkin osin asiaa voidaan tarkastella paitsi yksilöä koskevana (yksilö ei ole saanut tarvitsemaansa oikeussuojaa), myös järjestelmätasolla: yhteiskunnan vakaus ja ihmisten luottamus tuomioistuihin edellyttävät, että tuomioistuimet antavat ainakin pääsääntöisesti lainmukaisia ratkaisuja,

---

146 Oikeusvertailevassa katsauksessa *Zeuner – Koch* (2014 s. 4) kuvataan tämä oikeusvoimaa koskeva jännitteinen asetelma suorastaan yleismaailmalliseksi, vaikka sen suhteen tehdyt painotusratkaisut tietenkin vaihtelevat valtiosta ja oikeuskulttuurista toiseen. Ks. myös *Cappelletti* 1989 s. 68; *Groussot – Minssen* 2007 s. 387; *Skouris* 2008 s. 675–676; *Lindell* 2012 s. 422; *Kornezov* 2014 s. 825; *Mäenpää* 2019 s. 587. EUT: esim. C-249/11 *Byankov*, k. 77; EIT: esim. *Moreira Ferreira v. Portugal (no. 2)* [GC] 11.7.2017, k. 62.

147 Tältä osin lopullisuuden taustaperusteluna voidaan viitata erityisesti oikeusvarmuuden muodolliseen puoleen, käytännössä siis ennakoitavuuteen sekä siihen luottamukseen ja niihin odotuksiin, joita oikeussubjekteilla on lainvoimaisten tuomioiden pysyvyyttä kohtaan. Ks. *Vähätalo* 2016 s. 206–208.

148 *Tirkkonen* 1933 s. 36; *Cappelletti* 1989 s. 68; *Leppänen – Välimaa* 1998 s. 125; *Lappalainen* 2001 s. 400; *Turmo* 2017 s. 69.

149 Todettakoon, että vastaavasti hallintoprosessissa annettujen tuomioistuinratkaisujen lähtökohtaista kykyä tulla pysyviksi on perusteltu muun muassa oikeusvarmuudella, oikeussuhteiden vakaudella sekä hallintoprosessin oikeusturvafunktion toteuttamisedellytysten turvaamisella (ks. *Mäenpää* 2019 s. 541), minkä ohella hallinnollisessa kontekstissa varsin keskeisessä roolissa on *luottamuksensuojaperiaate* (ks. tältä osin *Vähätalo* 2016 s. 208 viitteinen).

150 Ks. esim. *Lappalainen* 2001 s. 400. Oikeusvoimavaikutuksen laajuuden (oikeusvoiman ulottuvuuden) kytkennöistä toistuvan prosessaamisen annosteluun ja optimoimiseen ks. *Männistö* 2013 s. 41 ss. Ks. myös *Andrews* 1994 s. 511.

151 *Andrews* 1994 s. 511; *Zeuner – Koch* 2014 s. 11.

152 Ks. myös esim. *Tirkkonen* 1933 s. 36; *Andrews* 1994 s. 511; *Lappalainen* 2001 s. 400.

153 Esim. *Cappelletti* 1989 s. 68; *Groussot – Minssen* 2007 s. 387; *Koivuluoma ym.* 2020 s. 342. EUT on jo hyvin varhaisessa oikeuskäytännössään vuonna 1961 lausunut seuraavaa: ”(...) oikeusvarmuuden turvaamisen periaatetta, niin tärkeä kuin se onkin, ei voi soveltaa absoluuttisesti, vaan sen soveltaminen on yhdistettävä laillisuusperiaatteen soveltamiseen.” (EUT: 42/59 ja 49/59 *SNUPAT*, tuomion s. 116.)

ja aineellisen oikeuden taustalla olevien – mitä moninaisimpien – tavoitteiden toteutuminen edellyttää, että aineellista oikeutta sovelletaan tuomioistuimissa oikein.¹⁵⁴ Eurooppaoikeudellisten virheiden osalta tuomio-oikeellisuuden tavoitteen sisältyy myös kansallisen ja eurooppalaisen tason väliseen suhteeseen liittyvä systeeminen erityiselementti: valtio on sitoutunut turvaamaan ihmisoikeudet sekä noudattamaan EU:n oikeusjärjestystä ja vilpittömän yhteistyön periaatteen mukaisesti myötävaikuttamaan EU-oikeuden tehokkaaseen ja yhdenmukaiseen toteutukseen. Eurooppaoikeuden vastainen lopullinen tuomio merkitsee siten tavallaan häiriötä eurooppaoikeuden toteuttamisessa ja tuomion purkaminen taas tilanteen palauttamista sellaiseksi, jossa valtion eurooppaoikeudellinen loukkaus päättyy ja yksilöt saavat osakseen eurooppalaisesta oikeusjärjestyksestä johtuvat oikeudet ja velvollisuudet.

2.2 Lopullisuuden suhteesta perus- ja ihmisoikeuksiin

Tuomioiden oikeusvoimalla on myös perus- ja ihmisoikeuskytkentöjä. *Liian huterana tuomioiden pysyvyys* voi tulla arvioitavaksi oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä (erityisesti siihen liittyvää oikeusvarmuusvaatimusta, joka turvaa lainvoimaisten tuomioiden pysyvyyttä)¹⁵⁵ tai omaisuudensuojaa¹⁵⁶ vasten ja rikosasioissa luonnollisesti myös *ne bis in idem* -kieltoa vasten, jos pysyvyys horjuu rikosasian vastaajan vahingoksi. Toisaalta sen enempää *ne bis in idem* -kielto kuin oikeudenmukainen oikeudenkäynti tai omaisuudensuojakaan eivät muodosta kategorista estettä ylimääräisen muutoksenhaun olemassaololle ja soveltamiselle. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta on sallittua purkaa lainvoimaisia tuomioita, kunhan tämä ei tapahdu pelkästään uuden oikeudenkäynnin käymisen tarkoituksessa eikä siis ole tavallista muutoksenhakua valepuvussa (”appeal in disguise”). Purkamisen on oltava ”necessary by circumstances of a substantial and compelling character”, esimerkkinä oikeudellisten virheiden tai väärinkäytösten korjaaminen.¹⁵⁷ *Ne bis in idem* -kiellon

---

154 Olenkin artikkeliosuudessa päätellyt (*Vähätalo* 2016 s. 199), että virheellisten tuomioiden horjuttamisen puolesta puhuvia syitä on näin ollen vähintään sama määrä kuin aineellisen oikeuden taustalla olevia tavoitteita: siis äärettömästi.

155 Esim. EIT: *Brumarescu v. Romania* [GC] 28.10.1999, k. 62; *Ryabykh v. Russia* 24.7.2003, k. 52–58; *Tregubenko v. Ukraine* 2.11.2004, k. 37; *Roşca v. Moldova* 22.3.2005, k. 24–28; *Giuran v. Romania* 21.6.2011, k. 28–30. Ks. erityisesti hallintoprosessin kannalta lisäksi *Mäenpää* 2019 s. 541: ”Tuomioistuimenettä ei voitaisi pitää oikeudenmukaisena eikä oikeusturvan takeita voitaisi myöskään pitää riittävinä ja tehokkaina, jos hallintotuomioistuimen lopullisen päätöksen tilalle voitaisiin normaalisti vielä tehdä uusi päätös samassa asiassa.”

156 Esim. EIT: *Brumarescu v. Romania* [GC] 28.10.1999, k. 74; *Tregubenko v. Ukraine* 2.11.2004, k. 51 ja 55; *Roşca v. Moldova* 22.3.2005, k. 31; *Giuran v. Romania* 21.6.2011, k. 46.

157 Esim. EIT: *Ryabykh v. Russia* 24.7.2003, k. 52; *Roşca v. Moldova* 22.3.2005, k. 25; *Moreira Ferreira v. Portugal (No. 2)* [GC] 11.7.2017, k. 62. Viimeksi mainitussa tuomiossa viitataan (k. 62) myös esim.

osalta jo kirjoitetussa sopimustekstissä on ylimääräisen muutoksenhaun mahdollistava mutta sille tiettyjä puitteita asettava sopimusmääräys.¹⁵⁸ Siten kokonaiskuvaksi jää se, että EIS turvaa oikeutta lainvoimaisten tuomioiden pysyvyyteen mutta toisaalta sallii ylimääräisen muutoksenhaun käyttämisen, kunhan tiettyjä sen soveltamiselle asetettuja ulkorajoja noudatetaan.

Voiko sitten *liian vahva tuomion pysyvyys* (liian kapea mahdollisuus tuomionpurkuun) joutua ristiriitaan perus- ja ihmisoikeuksien kanssa? Tästä näkökulmasta kytkentä perus- ja ihmisoikeuksiin jää etäisemmäksi. Sen enempiä Euroopan ihmisoikeussopimuksesta¹⁵⁹ kuin nähdäkseni myöskään esimerkiksi Suomen kansallisesta perustuslaista ei ole johdettavissa oikeutta ylimääräisen muutoksenhaun käytettävissä oloon tai tuomionpurun myöntämiseen.¹⁶⁰ Lainvoimaisiin ratkaisuihin johtavissa prosesseissa toki syyllistytään jatkuvasti materiaaliin tai menettelyllisiin virheisiin, jotka saattavat muodostaa perus- tai ihmisoikeusloukkauksen, mutta loukkauksen perustaa tällöin kyseinen virhe itsessään – ei se seikka, ettei sanottua virhettä ole tuomionpurulla korjattu tai edes voitu korjata. Ihmisoikeusherkkänä asetelmana voidaan kuitenkin pitää omaa tutkimusaiheittani, jossa on kyse tuomionpurun suhteesta EIT:n toteaman (lopullista tuomiota rasittavan) ihmisoikeusloukkauksen korjaamiseen ja lopettamiseen. Kansallisen perustuslain vastaisuudelle taas ei ole annettu erityismerkitystä Suomen purkunormistossa¹⁶¹ eikä havaintojeni mukaan

---

perusteisiin, joissa kyseessä on ”emergence of new facts” tai “discovery of a fundamental defect in the previous proceedings that could affect the outcome of the case”.

158 Kysymys on EIS:n 7. lisäpöytäkirjan 4 artiklan 2 kappaleesta: ”Edellisen kappaleen määräykset eivät estä ottamasta juttua uudelleen tutkittavaksi asianomaisen valtion lakien ja oikeudenkäyntimenettelyn mukaisesti, jos on näyttöä uusista tai vasta esiin tulleista tosiseikoista tai jos aiemmassa prosessissa on tapahtunut sellainen perustavaa laatua oleva virhe, joka voisi vaikuttaa lopputulokseen.” Ks. lähemmin esim. *Hirvelä – Heikkilä* 2017 s. 1316. – KP-sopimuksessa vastaavaa poikkeusta ei ole, minkä johdosta Suomi on tehnyt sopimuksen 14(7) artiklaan edelleen voimassa olevan varauman (ks. asetus kansalaisyhteiskunnaksi ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen sekä siihen liittyvän valinnaisen pöytäkirjan voimaansaattamisesta 2 §; Written replies to the list of issues adopted by the Human Rights Committee to be taken up in connection with the consideration of the sixth periodic report of Finland 3.5.2013 (CCPR/C/FIN/Q/6), s. 2).

159 Esim. EIT: *Bochan v. Ukraine* (No. 2) [GC] 5.2.2015, k. 44; *Moreira Ferreira v. Portugal* (No. 2) [GC] 11.7.2017, k. 60(a). – Esimerkiksi oikeus tuomioistuimeen pääsyyn ei edellytä tuomionpurun myöntämistä, tuomioistuimeen pääsyhän on toteutunut jo lainvoimaiseen tuomioon johtaneissa prosesseissa. Oikeutta tuomionpurkuun ei voida johtaa myöskään tehokkaita oikeussuojakeinoja koskevasta EIS 13 artiklasta (ks. *Vähätalo* 2019 s. 313–314). Eri asia on, että ainakin osa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeista voi soveltua myös purkumenettelyssä, jos sellainen on kansallisesti olemassa. Ks. esim. EIT: *Bochan v. Ukraine* (No. 2) [GC] 5.2.2015, 44–56; *Moreira Ferreira v. Portugal* (No. 2) [GC] 11.7.2017, k. 60–72.

160 Tilanne on ainakin lähtökohtaisesti sama myös EU:n perusoikeuskirjan osalta (ks. esim. *Hofmann* 2021 s. 1280). Mahdollisia poikkeuksia unionioikeuden loukkaustilanteissa pohditaan luvussa IV-2.2.2.4.

161 Hallintoprosessin osalta on tosin todettava, että HOL:n esitöiden mukaan HOL 117 §:n 2 momenttiin sisältyvää *purkukynnysäännöstä* (jonka mukaan päätöksen saa purkaa vain, jos päätös loukkaa yksityisen oikeutta tai jos yleinen etu vaatii päätöksen purkamista) sovellettaessa merkitystä on muun ohessa sillä, onko päätöksessä kyse *perusoikeuksiin* kuuluvasta yksityisestä tai yleisestä edusta (HE

juuri myöskään purkukäytännössä.¹⁶² Ajateltavissa tietenkin on, että purkuinstanssi hyödyntäisi perusoikeusmyönteistä purkunormien tulkintaa silloin, kun lainvoimaista tuomiota rasittaa perustuslain loukkaus – erityisesti jos kysymys on siitä, että lainvoimaisen tuomion voimassa pysyttäminen ylläpitää perusoikeusloukkausta.¹⁶³

Lisäksi *oikeusvoiman ulottuvuudesta* voidaan löytää kytkentöjä perus- ja ihmis-oikeuksiin. Siviiliprosessissa erittäin laaja oikeusvoimavaikutus saattaisi herättää kysymyksiä tuomioistuimeen pääsyn toteutumisesta, kun uutta kannetta pyritään saamaan tutkittavaksi.¹⁶⁴ Erittäin suppea siviilituomion oikeusvoimavaikutus taas voisi joutua jännitteeseen oikeusvarmuuden vaatimusten kanssa.¹⁶⁵ Rikosprosessissa liian suppea oikeusvoiman ulottuvuus voi merkitä *ne bis in idem*-kiellon loukkausta.

2.3 Lopullisuuden suhteesta prosessin funktioihin

Tuomioiden lopullisuutta on mahdollista tarkastella myös *prosessin tarkoitusten eli funktioiden* kannalta, onhan tuomio prosessin tuote. Siviiliprosessin funktioina on vaihtelevin painotuksin pidetty mikrotasolla, siis tarkastelukulman painottuessa yksittäisten oikeusjuttujen tasoon, *oikeussuojan antamista ja konfliktien ratkaisemisesta* sekä laajemmin yhteiskunnan tasolla *käyttäytymisen ohjaamista* (ohjausfunktio). Rikosprosessin funktioina taas pidetään mikrotasolla *rikosvastuun toteuttamista* (ja tähän liittyvää oikeussuojan antamista rikoksella tapahtuvia oikeudenloukkauksia vastaan) ja *oikeusturvafunktiota* (prosessissa on varmistettava, ettei syyttömiä tuomita) sekä makrotasolla niin ikään *käyttäytymisen ohjaamista*. Lisäksi prosessilajeille yhteisinä funktioina mainitaan usein *oikeutta luova funktio* (prejudikaattifunktio) ja *kontrollifunktio* (esimerkiksi lainsäätäjän ja toimeenpanovallan toimien kontrolloin-

---

29/2018 vp s. 187).

162 Tuomion purkamisen tai poistamisen perusteena oleva *virhe* on toki saattanut olla perusoikeusloukkaus tai esimerkiksi perustuslain 106 §:n soveltamista koskeva laiminlyönti, kuten tapauksessa KKO 2015:14 – tarkoitan kuitenkin sitä, ettei kotimaisessa oikeuskäytännössä näyttäisi olleen tapana venyttää tai ylittää purkunormistossa asetettuja rajoja sen seikan johdosta, että kohderatkaisua rasittaa perustuslain loukkaus.

163 Ks. kuitenkin empiirisenä havaintona *Koponen* 2017 s. 17: ”Korkeimmalla oikeudella ei ole juurikaan ollut ylimääräisessä muutoksenhaussa tapana ottaa ratkaisuperusteiden pohdinnassa esille perusoikeusmyönteisen tulkinnan tarvetta. Kantelu- ja purkuperusteiden yksittäisten tunnusmerkkin soveltamisessa on voitu päätyä hakijan oikeuksia laajentavaan lopputulokseen tavanomaisten laintulkinta-argumenttien nojalla.”

164 Ks. *Männistö* 2004a s. 47–49. Kytkenästä oikeussuojan saatavuuteen ks. myös *Jokela* 2015 s. 580–581. Toisaalta riski ei liene reaalinen, jos ensiprosessissa on riittävän laajat mahdollisuudet kanteen muuttamiseen.

165 Nämä siviiliprosessin osalta todetut näkökohdat soveltuvat nähdäkseni pitkälti myös hallintoprosessiin. Ks. *Koivuluoma ym.* 2020 yhtäältä sivulla 359 (”Oikeusvoima rajoittaa näin ollen myös perustuslaissa turvattua oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.”), toisaalta sivulla 360 todettua (”Kun päätös on saanut lainvoiman, täytyy viranomaisten ja kansalaisten voida luottaa siihen, että päätös pysyy ja mukauttaa toimenpiteensä tämän tosiseikan mukaisesti (...).”).

ti suhteessa perustuslain ja eurooppaoikeuden vaatimuksiin), minkä lisäksi prosessin voidaan – oikeusjärjestyksen rakenteeseen liittyen – sanoa olevan olemassa siksi, että aineellinen oikeus voisi toteutua.¹⁶⁶

Hallintolainkäytön funktioiksi on esitetty nykypäivänä erityisesti tehokkaan oikeusturvan (ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin) toteuttamista, oikeusriidan ratkaisemista, lainmukaisuuden turvaamista sekä ohjausfunktiota ja oikeutta kehittävää tehtävää.¹⁶⁷ Nähdäkseni nämäkin funktiot ovat ylätasolla tarkasteltuina verrannollisia siihen, mitä edellä on esitetty yleisen lainkäytön oikeussuoja-, riidanratkaisu-, ohjaus-, prejudikaati- ja kontrollifunktioista.

Selvää on, etteivät mitkään prosessin funktioista voisi toteutua, ellei prosessi kykenisi kulminoitumaan tuomioon: ei ole prosessi-instituutiota ilman tuomiota (tai muuta vastaavaa tuomioistuinratkaisua). Jotkut prosessin funktioista vesittyisivät myös, jos kulminaatiopisteenä ei olisi nimenomaan *lopullinen* tuomio, vaan sellainen tuomio, jonka oikeellisuuden voisi loputtomiin kyseenalaistaa. Tämä koskee erityisen vahvasti mikrotason funktioita: ilman oikeusvoimaa *konfliktit* eivät milloinkaan saisi todellista ratkaisua ja *oikeussuoja* jäisi roikkumaan ilmaan.¹⁶⁸ Rikosprosessissa yhtäältä *rikosvastuu* ei milloinkaan lopullisesti toteutuisi, mutta toisaalta myöskään rikosasian vastaajat eivät saisi todellista *oikeusturvaa* osakseen, jos he voisivat milloin tahansa joutua uuden prosessin kohteeksi samassa asiassa. Lopullisuuden yhteys ohjausfunktioon, oikeutta luovaan funktioon ja kontrollifunktioon jää jossain määrin etäisemmäksi tai abstraktimmaksi. On ajateltavissa, ettei *oikeutta luova funktio* juuri vesittyisi, vaikka samoja asioita voitaisiin saattaa uudelleen tuomioistuinten käsiteltäväksi: tällöinhän tuomioistuimet luultavasti soveltaisivat uudelleen aiemmassa käsittelyssä kehittämiään oikeusohjeita.¹⁶⁹ Prosessin *ohjausvaikutus* taas saattaisi heiketä lopullisuusinstituution puuttuessa, kun oikeussubjektit tietäisivät, etteivät he aineellisen oikeuden mukaisista käyttäytymistavoista poiketessaan tulisi prosessissa lopullisesti sanktioituiksi.¹⁷⁰ *Kontrollifunktion* toteuttaminen saattaisi vaikeutua, jos tuomioistuinten ratkaisuihin ei liittyisi sellaista arvovaltaista vahvistamista ja sitovuutta, jota muiden valtiolinten toimien kontrollointi edellyttää.

Miten sitten *virheellisten* tuomioiden lopullisuutta tulisi prosessin funktioiden kannalta arvioida? Nähdäkseni *konfliktinratkaisufunktion* osalta on argumentoi-

---

166 Ks. prosessin funktioita koskevasta keskustelusta Jokela 2016 s. 27–29; Virolainen – Vuorenpää 2021a s. 69–80.

167 Ks. Mäenpää 2019 s. 21–25, jossa näiden lisäksi mainitaan erikseen vielä hallintolainkäytön oikeusvaltiollisesta tehtävästä.

168 Ks. myös esim. Tirkkonen 1933 s. 36; Männistö 2013 s. 44 sekä erityisesti hallintoprosessin osalta Mäenpää 2019 s. 541; Koivuluoma ym. 2020 s. 360.

169 Yhtenä osoituksena tästä voidaan pitää sitä, että relevanttia oikeuskäytäntöä on voinut syntyä sellaisillakin aloilla, joilla oikeusvoimavaikutus on heikkoa tai olematonta (Suomessa erityisesti tietyt hallinto- ja hakemusasiat).

170 Ks. myös Männistö 2013 s. 44.

tavissa, että virheellistenkin ratkaisujen pysyttäminen palvelee kyseistä funktiota paremmin kuin lopullisuuden horjuttaminen: konflikti on jo ratkaistu eikä uusi kierros tuo tähän tehtävään lisäarvoa, kunhan ensimmäinen kierros on ollut menettelyllisesti oikeudenmukainen.¹⁷¹ Muiden funktioiden osalta tilanne on lähtökohtaisesti päinvastainen. *Oikeussuojan* antaminen (tai rikosprosessin osalta rikosvastuun toteuttaminen sekä tälle rajoitteita ja puitteita asettava oikeusturvafunktio) puoltaa virheellisten ratkaisujen lopullisuuden murtamista – näin on sitä selvemmin, mitä merkittävämmästä virheestä on kysymys.¹⁷² *Ohjausfunktion* osalta relevanttia lienee se, kuinka laajalle levinneestä virheestä on kysymys. Yksittäinen alemman oikeusasteen ratkaisu ei vaikuta oikeusyhteisön käyttäytymiseen samassa määrin kuin virheellinen ylimmän tuomioistuimen ratkaisu tai muutoin laajalle levinnyt virhe. *Kontrollifunktion* osalta tärkeän tapauksen muodostaa eurooppaoikeuden mukaisuuden kontrollointi. Tähän asetelmaan liittyy ikään kuin kansallisen tason vastuu eurooppalaista tasoa kohtaan: kansallinen tuomioistuin on tehnyt virheen eurooppaoikeudellista mandaattia toteuttaessaan. Erityisen ongelmallista on, jos ylimmän kansallisen tuomioistuimen eurooppaoikeudellinen virhe pysytetään voimassa, koska tämä voi (osaltaan myös prosessin *oikeutta luovan funktion* kautta) monistaa virheen koko valtion alueelle, esimerkiksi luoden harhakuvan tietyn kansallisen säännöksen sopusoinnusta eurooppaoikeuden kanssa.

2.4 Lopullisuuden suhteesta lainkäyttäjärjestelmän toimivuuteen ja eräisiin prosessin laatutavoitteisiin

Edelleen lopullisuudella on yhteyksiä siihen, kuinka tehokkaasti lainkäyttäjärjestelmä toimii ja miten prosessin keskeiset laatutavoitteet (kuten varmuus ja prosessiekonomia) toteutuvat. Kuvaavaa onkin, että EUT on kansallisten tuomioiden oikeusvoimaa koskevassa vakiolausumassaan toistuvasti viitannut ”hyvän lainkäytön varmistamiseen” yhtenä perusteluna sille, miksi ratkaisujen lopullisuuden kunnioittaminen on tärkeää.¹⁷³ Liian hutera tuomioiden pysyvyys, kuten hyvin laaja purkumahdollisuus, vähentäisi asianosaisten intressiä huolelliseen prosessamiseen, vesittäisi tavanomaisen muutoksenhaun merkitystä sekä kuormittaisi paitsi

---

171 Ks. samoin tavanomaisen muutoksenhaun kannalta *Nylund* 2015 s. 434: ”*Konfliktlösningsfunktion*en är uppfylld när underrätten har avgjort målet. Därför bidrar inte ett överklagande till bättre konfliktlösnings, förutom om processen i underrätten inte varit rättvis.” Kursivointi alkuperäistekstissä.

172 Ainoastaan jos kysymys on sellaisesta lainsoveltamisvirheestä, joka ei vaikuta lopputulokseen tai vaikuttaa siihen vain vähän, voitaisiin ajatella oikeussuojan jo toteutuneen sillä tavoin riittävästi, ettei oikeussuojan antaminen perustelisi lopullisuuden horjuttamista.

173 Esim. EUT: C-224/01 *Köbler*, k. 38; C-234/04 *Kapferer*, k. 20; C-2/08 *Fallimento Olimpiclub*, k. 22; C-40/08 *Asturcom Telecomunicaciones*, k. 36; C-507/08 *komissio v. Slovakia*, k. 59; C-213/13 *Impresa Pizzarotti*, k. 58.

purkuinstansseja, myös oikeuslaitosta ylipäänsä, sillä myönteistä purkuratkaisua seuraa monesti palauttaminen ja uusi prosessi muutoksenhakumahdollisuuksineen. Toisaalta terveeseen ja toimivaan lainkäyttäjärjestelmään sopii sellainen korjausmekanismi, joka ei rajoitu tiukasti vain lainvoimaa edeltävään vaiheeseen. Yksilöiden luottamusta lainkäyttäjärjestelmän toimivuuteen olisi omiaan horjuttamaan, jos karkeatkin virheet olisi lainvoiman myötä aina jätettävä voimaan.¹⁷⁴

Prosessin keskeiset laatutavoitteet – erityisesti varmuus (tuomio-oikeellisuuden tavoite) ja prosessiekonomia (nopeuden ja kohtuuhintaisuuden tavoitteet)¹⁷⁵ – voivat jo itsessään olla jännitteisessä suhteessa toinen toisiinsa.¹⁷⁶ Niinpä myös tuomion lopullisuuden merkitys näyttää niiden valossa erilaisena. Tuomio-oikeellisuuden kannalta on lähtökohtaisesti eduksi, jos virheellisiä tuomioita voidaan riittävän matalalla kynnyksellä purkaa.¹⁷⁷ Prosessikokonaisuuksien keskimääräiset kestot ja hinnat taas lähtökohtaisesti kasvaisivat sitä enemmän, mitä helpommin olisi mahdollista saada asia tuomionpurun tietä uuteen käsittelyyn. Tätäkin näkökohtaa voidaan tosin eurooppaoikeudellisten virheiden osalta problematisoida, mikäli ajatellaan, että EIS:n ja EU:n oikeusjärjestelmät tulevat jossakin vaiheessa vääjäämättä puuttumaan ainakin laajamittaisina (systemaattisina) vallitseviin virhetilanteisiin. Kokonaisprosessiekonomiia – tarkasteltiinpa sitä asianosaisten tai tuomioistuinten kannalta – ei välttämättä edistä se, että tuomioita jätetään purkamatta, jos seurauksena on lopulta EIT:n loukkaustuomio tai SEUT 258–260 artiklan mukaisessa rikkomusmenettelyssä annettava EUT:n langettava tuomio, jonka täytäntöönpanossa sitten joka tapauksessa joudutaan vuosien päästä ryhtymään tarvittaviin korjaustoimiin.¹⁷⁸

Oikeusvoiman ulottuvuudella voidaan etenkin siviiliprosessissa säädellä prosessiekonomiia ja toistuvan litigaation määrää oikeudenkäynnin asianosaisten välillä.¹⁷⁹ Laaja oikeusvoiman ulottuvuus ohjaa kantajaa esittämään kaikki relevantit kannevaatimukset ja -perusteet yhdessä oikeudenkäynnissä, mikä voi paisuttaa oikeudenkäyntiä mutta suojella vastaajaa uudelta prosessilta myöhemmin. Suppea oikeusvoiman ulottuvuus taas edistää yksittäisen prosessin keskitystä mutta kasvat-
taa toistuvan litigaation mahdollisuuksia.

174 Ks. myös *Welamson – Munck* 2011 s. 169; *Rautio* 2021 s. 1203.

175 Mainituilla laatutavoitteilla on *Mäenpään* (2019 s. 56) toteamin tavoin yleisinä prosessiperiaatteina merkitystä myös hallintoprosessissa.

176 Ks. esim. *Viirolainen – Vuorenpää* 2021b s. 118–119. – Mitä enemmän tuomio-oikeellisuuteen panostetaan, sitä enemmän aikaa ja rahaa asian käsittely voi viedä.

177 Tällainen korrelaatio ei tosin vällinne rajattomasti. Jos ajateltaisiin, ettei tuomioilla olisi lainkaan lopullisuutta, tämä voisi johtaa asianosaisten taholta huolimattamaan prosessaamiseen ja kenties myös tuomioistuinten taholta huolimattomampaan ratkaisutoimintaan, millä olisi puolestaan kielteisiä vaikutuksia tuomio-oikeellisuuteen.

178 EU-oikeudessa myös varoenttiilinä toimivan jäsenvaltion vahingonkorvausvastuun toteuttaminen aiheuttaa niin yksilön kuin oikeuslaitoksen kannalta varsin kuormittavan uuden prosessikokonaisuuden.

179 Ks. *Männistö* 2013 s. 53–59; *Zeuner – Koch* 2014 s. 11.

3 Ylimääräinen muutoksenhaku ja oikeusvoiman ulottuvuus lopullisuuden säätelykeinoina

Perusajatus siitä, että tuomiot voivat tulla lopullisiksi ja saada tulevaisuuteen nähden sitovia vaikutuksia, on yhteinen kaikille moderneille oikeusjärjestelmille.¹⁸⁰ Tarkemmat käsitykset ja normistot tietysti vaihtelevat merkittävästi. Näyttää siltä, että yksi ainakin eurooppalaisille oikeuskulttuureille yhteinen piirre on mahdollisuus tehdä systematisointi yhtäältä arvioon tuomion muodollisesta lopullisuudesta siinä merkityksessä, voidaanko tuomiota enää tavanomaisin muutoksenhakukeinoin muuttaa (lainvoima, laga kraft, formelle Rechtskraft, force de chose jugée), ja toisaalta siihen kysymykseen, miten ja missä laajuudessa tuomio materiaaliselta sisällöltään sitoo asianosaisia (tai muita) toisessa oikeudenkäynnissä (oikeusvoima, rättskraft, materielle Rechtskraft, autorité de la chose jugée).¹⁸¹ Joissakin Euroopan valtioissa tuomion lainvoimaisuus on oikeusvoimavaikutuksen syntymisen välttämätön ennakkoodellytys,¹⁸² joissakin ei.¹⁸³ Jaottelu tuomion muodolliseen lopullisuuteen (horjuttamismahdollisuuden puuttumisen merkityksessä) ja tuomion oikeusvoimavaikutuksen arviointiin (myöhemmän oikeudenkäynnin yhteydessä) on tehtävissä myös EIT:n ja EUT:n omien tuomioiden osalta.

EIT:n tuomion *lopulliseksi tulemista* koskevana normeina voidaan viitata EIS 44 artiklaan, jossa määrätään lopulliseksi tulon ajankohdasta, sekä EIT:n työjärjestyksen

---

180 Ks. esim. *Zeuner – Koch* 2014 passim; *Kornezov* 2014 s. 809; *Turmo* 2017 s. 69.

181 Teoksessa *Zeuner – Koch* 2014 s. 4–5 mainitaan joinakin esimerkkeinä tällaisen jaottelun tekevästä maista Ruotsi, Saksa, Italia, Espanja sekä entiset sosialistiset oikeusjärjestelmät. Vaikka mainittu teos koskee siviiliprosessia, puheena oleva jaottelu pätee luonnollisesti myös rikosprosessiin sekä ainakin pääpiirteissään myös hallintoprosessiin. Ks. hallintoprosessin kannalta esim. *Mäenpää* 2019 s. 540–541 (Suomen oikeus); *Juntunen* 2008 s. 19–72 (Saksan oikeus); *Caille* 2017 (Ranskan oikeus): ”La décision revêtu de l’autorité de la chose jugée ne doit pas être confondue avec la décision passée en force de chose jugée.”

182 Näitä ovat esimerkiksi edeltävässä alaviitteessä nimeltä mainitut valtiot (*Zeuner – Koch* 2014 s. 4–5) sekä tietysti Suomi.

183 Ranskassa jo ensimmäisen oikeusasteen antama tuomio kykenee saamaan oikeusvoimavaikutuksen (autorité de la chose jugée), vaikka tavanomainen muutoksenhakutie olisi vielä avoinna eikä tuomio olisi siten lainvoimainen (force de chose jugée). Oikeusvoimavaikutus kuitenkin ”keskeytyy”, jos tavanomaiseen muutoksenhakuun ryhdytään (*Zeuner – Koch* 2014 s. 6). Kassaatiovalitus korkeimpaan oikeuteen katsotaan Ranskassa jo siinä mielessä ylimääräiseksi muutoksenhakukeinoksi, ettei alemman asteen antaman tuomion oikeusvoimavaikutus tällaisen valituksen johdosta keskeydy ja että tuomio saavuttaa myös lainvoiman, vaikka kassaatiomahdollisuus olisi vielä avoimena (s. 6 ja 9). Sen jälkeen kun kassaatiomahdollisuuskin on umpeutunut, Ranskassa on tuomion täyttä lopullisuutta kuvaava kolmaskin kategoria: irrevocabilité. Tuomion sitovuuden syvenemistä onkin kuvattu kolmivaiheisena skaalana: autorité de la chose jugée – force de chose jugée – irrevocabilité (s. 6–7). Englannissa ja Yhdysvalloissa ensi asteen tuomio saa oikeusvoimavaikutuksen, vaikka tavanomainen muutoksenhaku olisi vireillä (s. 6). – Uskon, että Suomen oikeuden kaltainen vireilläolovaikutus (*lis pendens*) kuitenkin kaventaa tässä käsitellyn eron tosiasiallista merkitystä.

kohtiin 80 (revision) ja 81 (rectification of errors), joissa on kyse mahdollisuudesta *muuttaa* lopulliseksi tullutta EIT:n tuomiota.¹⁸⁴ EIT:n tuomion *oikeusvoimavaikutusta* on käsitelty erityisesti kirjallisuudessa, mutta normitasollakin voidaan viitata etenkin EIS 35(2)(b) ja 46(1) artiklaan.¹⁸⁵

EU-oikeudessa on hyvin vähän lainvoimaa ja oikeusvoimaa koskevia kirjoitettuja normeja, vaikka molemmat ilmiöt ovat kiistatta olemassa.¹⁸⁶ EUT:n tuomion *lopulliseksi (lainvoimaiseksi) tulemista* välillisesti ilmentävinä normeina voidaan kuitenkin mielestäni pitää EUT:n perussäännöstä erityisesti 42 artiklaa (”third-party proceedings” / ”tierce opposition”, jossa on kysymys kolmannen tahon mahdollisuudesta riitauttaa EUT:n jo antama tuomio tietyssä määräajassa; ks. tästä myös unionin tuomioistuimen työjärjestyksen 157 artikla), 44 artiklaa (”revision” / ”révision”, jonka mukaan EUT:n tuomion uudelleen käsittely on tietyin edellytyksin mahdollista jopa kymmenen vuoden ajan tuomiosta lukien, kun uusia seikkoja ilmenee; ks. tähän liittyen myös unionin tuomioistuimen työjärjestyksen 159 artikla) ja 56 artiklaa (jossa säädetään unionin yleisen tuomioistuimen tuomiota vastaan tehtävän muutoksenhaun määräajasta, mikä samalla implikoi tuomion pysyväksi jäämistä tällaisen määräajan umpeutuessa) sekä unionin tuomioistuimen työjärjestyksestä erityisesti 103 artiklaa (mahdollisuus oikaista EUT:n ennakkoratkaisussa olevia selviä virheitä), 154 artiklaa (EUT:n tuomion oikaiseminen) ja 155 artiklaa (tuomion täydentäminen). EUT:n tuomioiden *oikeusvoimavaikutusta ja sen ulottuvuutta* koskevia kirjoitettuja oikeusnormeja ei käytännössä ole,¹⁸⁷ ja asia kehittyi pääosin EUT:n oikeuskäytännössä.¹⁸⁸

Molemmilla osa-alueilla on merkittävää normatiivista hajontaa valtioiden välillä. Esimerkiksi tietyn valtion lainvoimakäsite vaihtelee muutoksenhakujärjestelmän erityispiirteiden mukaan, sillä sanottu käsite yleensä kulminoituu rajanvetoon muutoksenhakukeinon ”tavanomaisuuden” (ordinary) tai ”ylimääräisyyden” (extraordinary) välillä.¹⁸⁹ Myös ylimääräisen muutoksenhakemuksen menestymiselle

---

184 Kirjallisuudessa ks. *Heikkilä* 2016 s. 92–98.

185 Ks. *Heikkilä* 2016 s. 98–108 viitteineen.

186 Ks. esim. *Turmo* 2017 s. 26–27.

187 Ks. esim. *Turmo* 2017 s. 26.

188 Ks. EUT:n tuomioiden oikeusvoimavaikutuksesta *Turmo* 2017 passim ja esim. EUT: 159/84, 267/84, 12/85 ja 264/85 *Ainsworth v. komissio*, määräyksen k. 3–4; C-442/04 *Espanja v. neuvosto*, k. 25. *Turmo* varoittaa (s. 26–28) sekoittamasta toisiinsa seuraavia unionin oikeusjärjestyksessä olemassa olevia ilmiöitä: 1) oikeusvoima (autorité de la chose jugée), 2) lainvoima (force de chose jugée), 3) heti julistamispäivästä alkava tuomion sitovuus (force obligatoire, ks. unionin tuomioistuimen työjärjestyksen 91 artikla) ja 4) EUT:n tuomioiden täytäntöönpanokelpoisuus (force exécutoire, ks. erit. SEUT 280 artikla).

189 Määrittelykriteerin epätarkkuudesta ja tulkinnanvaraisuudesta ks. myös *Leppänen – Välimaa* 1998 s. 124; *Herzog – Karlen* 2014 s. 6–7. *Zeuner* ja *Koch* (2014 s. 9) toteavat, että vaikka Ranskassa kassaatiovalitus korkeimmalle oikeudelle katsotaan ylimääräiseksi (extraordinary), Italiassa taas samanlainen valitus sekä Saksassa ja Itävallassa jossain määrin vertailukelpoinen valitus korkeimpaan

asetetut edellytykset vaihtelevat merkittävästi, vaikka tiettyjä suhteellisen yleisiä tyyppitapauksia – kuten vakava menettelyllinen tai materiaallinen virhe taikka uudet seikat tai todisteet – on havaittavissa.¹⁹⁰ Edelleen joissakin valtioissa saman, lainvoimaisesti ratkaistun asian ottaminen uuteen käsittelyyn ei ole varsinaista muutoksenhakua ainakaan instanssijärjestysmielessä, vaan laissa säädetään vain edellytyksistä, joilla alioikeus voi myöhemmin käsitellä jo lopullisesti ratkaistun asian uudelleen.¹⁹¹ Oikeusvoimavaikutuksen laajuus puolestaan vaihtelee valtioissa niin objektiiviselta (se, missä laajuudessa tuomion materiaallinen sisällitys tulee sitovaksi) kuin subjektiiviselta (oikeusvoimavaikutuksen kattama henkilöpiiri) ulottuvuudeltaan.¹⁹²

Tällaiset vaihtelut eivät kuitenkaan nähdäkseni estä tekemästä Kornezovin tavoin¹⁹³ jo edellä esille tuotua väljää jaottelua kahden ilmiön välille:

- 1) Kysymys tuomion oikeusvoimavaikutuksen *poistamisesta* tietyllä prosessuaalisella välineellä (ylimääräisellä muutoksenhakukeinolla tai siihen rinnastuvalla uudelleenkäsitteilyllä), minkä seurauksena vanha tuomio ei jää voimaan, vaan sama asia käsitellään alusta asti uudelleen;
- 2) Kysymys (voimassa olevan ja voimaan jäävän) tuomion vaikutuksista eli sen *oikeusvoimavaikutuksen* laajuudesta eri oikeudenkäynnissä.

Voidaan siten sanoa, että lopullisuusproblematiikalla on (ainakin) kaksi säätely- tai hallinnointikeinoa. Jaottelu auttaa ymmärtämään erityisesti EU-oikeuden vaikutuksia lopullisuusproblematiikkaan. Eräissä EUT:n ennakkoratkaisuissa on ollut kysymys kansallisen tuomion oikeusvoiman ulottuvuuden hallinnoinnista eikä siitä, että olisi vaadittu tuomion purkamista. Esimerkiksi Klausner Holz Niedersachsen -tapauksessa saksalainen oikeusvoimaoppi olisi velvoittanut tois-

---

oikeuteen katsotaan tavanomaiseksi (ordinary) muutoksenhakukeinoksi. – *Tirkkonen* (1937 s. 20) päätyy pitämään Suomen oikeuden kannalta pätevimpänä erottelukriteerinä tavanomaisen ja ylimääräisen muutoksenhakukeinon välillä sitä, onko kyseiseen muutoksenhakukeinoon turvautuminen mahdollista ainoastaan poikkeuksellisissa tilanteissa ja rajoitetuin edellytyksin vai säännönmukaisesti ja tavallisissa tapauksissa. Ylimääräisen muutoksenhakukeinon määrittelyä lainvoiman avulla (keino, jota käytetään lainvoimaisia tuomioita vastaan) ja lainvoiman määrittelyä muutoksenhakukeinon luonteen avulla (lainvoimaista tuomiota vastaan voidaan käyttää enää ylimääräisiä muutoksenhakukeinoja) hän pitää (s. 16) osuvasti kehätodistelun omaisina. Ks. myös *Leppänen – Välimaa* 1998 s. 12.

190 Ks. esim. ”Compilation of written contributions on the provisions in the domestic legal order for re-examination or reopening of cases following judgments of the Court” (saatavilla osoitteesta <https://rm.coe.int/1680654d4f>); *BIICL-raportti* s. 18–19.

191 Ks. *Leppänen – Välimaa* 1998 s. 126; *Herzog – Karlen* 2014 s. 21–25.

192 Ks. esim. siviiliprosessissa *Zeuner – Koch* 2014 s. 23–70; *BIICL-raportti* s. 14 ss. Rikosprosessissa jonkinlaista oikeusvoiman ulottuvuuden ”minimiharmonisointia” edustaa EIS:n ja EU:n perusoikeuskirjan sisältämä *ne bis in idem* -kielto. Tämäkään ei tarkoita, että rikostuomioiden oikeusvoiman ulottuvuus olisi valtioiden välillä identtinen, sillä valtion on sallittua ulottaa rikostuomion negatiivinen oikeusvoimavaikutus *ne bis in idem* -kiellon kattamaa alaa laajemmalle (siis estää uuden syytteen tutkiminen sellaisessakin tilanteessa, jossa *ne bis in idem* -kielto ei olisi tutkimista estänyt).

193 Ks. *Kornezov* 2014 erit. s. 812–814.

tamaan sopimuksen pätevyyttä koskeneessa ensiprosessissa vahvistetun virheen (puun toimitussopimuksen havaitsematta jäänyt ristiriita EU:n valtioneuvoston päätöksen kanssa, kun sopimus oli vahvistettu päteväksi) myöhemmässä suoritusvelvollisuutta koskeneessa riita-asiassa.¹⁹⁴ Italialainen oikeusvoimaoppi taas olisi Fallimento Olimpclub -asiassa velvoittanut toistamaan EU:n arvonalisäverosääntelyä koskevan virheen myöhemmässä eri oikeudenkäynnissä (jälkiprosessissa), vaikka siinä oli kysymys eri verovuodesta.¹⁹⁵ EUT katsoi, ettei näin merkittäviä esteitä EU-oikeuden toteutumiseksi voitu oikeuttaa oikeusvoiman periaatteella. EIS:n loukkausten oikaisemisessa on yleensä kyse nimenomaan ylimääräisestä muutoksenhausta, siis tuomion oikeusvoimavaikutuksen poistamisesta ja asian käsittelemisestä uudelleen.¹⁹⁶

Ilmiöillä on toki läheinen looginen yhteys muun muassa siinä mielessä, ettei ylimääräisen muutoksenhakukeinon käyttämiselle ole lähtökohtaisesti tarvetta tilanteessa, jossa (lopullisellakaan) tuomiolla ei ole sellaista oikeusvoimavaikutusta, joka estäisi uuden kanteen, hakemuksen tai syytteen tutkimisen samassa asiassa.¹⁹⁷ Tämä yhteys voidaan havaita myös oikeushistoriallisessa kehityksessä. Niin kauan kuin tuomioilla ei tietyissä oikeusoloissa ole ollut kykyä saada oikeusvoimavaikutusta vaan samaa asiaa on vapaasti voitu käsitellä useampaan kertaan, ei ole ollut edes tarvetta tavanomaisille tai ylimääräisille muutoksenhakukeinoille – lopullisuuden puuttuminen ja uusi käsittelemismahdollisuus voidaan tällaisissa oloissa nähdä jopa jonkinlaisena korvikkeena oikeussuojakeinoille.¹⁹⁸ Varsinaisia ylimääräisiä muutoksenhakukeinoja voidaankin tietyn oikeusjärjestelmän kehityksessä tunnistaa vasta, kun järjestelmässä on kehittynyt ajatus tuomioiden oikeusvoimaisuudesta.¹⁹⁹ Sitä mukaa kuin tuomioiden lopullisuusinstituutio, muutoksenhakukeinot ja tuomioistuinten instanssijärjestys ovat jollain tavoin vakiintuneet – näin esimerkiksi Ruotsi-Suomessa 1600-luvulla²⁰⁰ – alkaa olla erotettavissa myös ylimääräisiksi luonnehdittavia muutoksenhakukeinoja.²⁰¹ Tällaiset muutoksenhakukeinot samalla heijastelevat kunkin aikakauden käsityksiä tuomiovallan itsenäisyydestä tai epäitsenäisyydestä. Kun Ruotsi-Suomessa ylin tuomiovalta

---

194 EUT: C-505/14 *Klausner Holz Niedersachsen*.

195 EUT: C-2/08 *Fallimento Olimpclub*.

196 Mahdoton ajatus ei silti ole, että jossakin tilanteessa EIS:n loukkaus pystyttäisiin korjaamaan – tai ainakin uusi EIS:n loukkaus ehkäisemään – kaventamalla *oikeusvoiman ulottuvuutta* totutusta. Ks. luku IV-4.3.1.5.

197 Suomen siviili- ja rikosprosessioikeuden mukaan ylimääräistä muutoksenhakemuksta ei lähtökohtaisesti voida edes tutkia, jos purettavaksi haetun tuomion oikeusvoimavaikutus ei estäisi uutta oikeudenkäyntiä asiassa (ks. *Leppänen – Välimaa* 1998 s. 126; *Koponen* 2017 s. 105). Hallintoprosessissa vastaavan kaltainen periaate ilmenee ainakin siitä, ettei HOL 117.2 §:n mukaisen purkukynnyksen katsota yleensä täyttyvän, jos hakija voi esimerkiksi panna uuden hakemuksen vireille viranomaisessa aiemman päätöksen oikeusvoimavaikutuksen estämättä (ks. *Mäenpää* 2019 s. 596).

198 *Cars* 1959 s. 27; *Ekelöf* 1972 s. 113.

199 *Männistö* 2004b s. 328.

200 *Tirkkonen* 1937 s. 54; *Ekelöf* 1972 s. 113.

201 *Tirkkonen* 1937 s. 54–55.

kuului kuninkaalle, tulee ymmärrettäväksi, että myös tuomionpurkusäännösten historiallisena perustana on kuninkaalle kuulunut oikeus purkaa vääräperusteiset ja liian ankarat tuomiot.²⁰²

---

202 Ks. *Tirkkonen* 1937 s. 55.

OSA III – JOHDANTO 2: KANSALLINEN TUOMIO JA SEN VIRHEELLISYYS EUROOPPAOIKEUDELLISESSA KONTEKSTISSA

1 Kansallinen tuomio ja sen virheellisyys EIS:n järjestelmässä

1.1 Yleistä kansallisen tuomioistuimen roolista EIS:n järjestelmässä²⁰³

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 1 artiklan mukaan valtiot ovat velvollisia takaamaan EIS:ssa määritellyt oikeudet ja vapaudet jokaiselle lainkäyttövaltaansa kuuluvalla. Valtio vastaa tässä tehtävässä kaikkien sen lukuun laskettavien tahojen teoista ja laiminlyönneistä, edustivatpa nämä tahot lainsäädäntö-, toimeenpano- tai tuomiovaltaa.²⁰⁴ Puheena oleva sopimusmääräys voidaan nähdä paitsi tiukkana ja moniin tahoihin säteilevänä velvoitteena, myös subsidiariteettiperiaatteen ilmentymänä:²⁰⁵ EIS:n järjestelmässä on *ensi sijassa sopimusvaltion elinten tehtävänä* turvata ihmisoikeuksien toteutuminen.²⁰⁶ Subsidiariteettiperiaate on EIS:n järjestelmässä keskeisessä roolissa, ja kaikkein selvimmin se ilmenee EIS 13 ja 35(1) artikloista.²⁰⁷ Ensin mainittu määräys edellyttää valtiolta tehokkaan *kansallisen* oikeussuojakeinon tarjoamista jokaiselle, jonka EIS:ssa turvattuja oikeuksia on loukattu.²⁰⁸ Jälkim-

---

203 Tässä luvussa käsitellään tuomioistuinten roolia EIS:n tasolta tulevien velvollisuuksien ja vastuiden näkökulmasta, mutta on paikallaan huomauttaa, ettei kansallisten tuomioistuinten rooli suinkaan rajoitu vain EIS:n tasolta tulevien impulssien vastaanottamiseen. Kansallisilla tuomioistuimilla on vastavuoroisesti vaikutusta myös EIT:n tulkintojen muotoutumiseen – voidaan puhua EIT:n ja kansallisten tuomioistuinten välisestä dialogista, joka osaltaan liittyy EIT:n hyödyntämään oikeusvertailevaan tulkintamettiin (ks. esim. *Lavapuro* 2011 s. 479; *Pellonpää* 2012; *Gerards* 2014 s. 71–86).

204 Esim. EIT: *Andrejeva v. Latvia* [GC] 18.2.2009, k. 56. Ks. myös *Schabas* 2015 s. 90; *Pellonpää ym.* 2018 s. 22.

205 Näin esim. EIT: *Kudla v. Poland* [GC] 26.10.2000, k. 152.

206 Esim. EIT: *Handyside v. UK* [Plenary] 7.12.1976, k. 48; *Demopoulos and Others v. Turkey (dec.)* [GC] 1.3.2010, k. 69. – Subsidiariteettiperiaate lisättiin myös EIS:n johdanto-osaan 1.8.2021 voimaan tulleella EIS:n 15. lisäpöytäkirjalla.

207 EIT on saattanut viitata subsidiariteettiperiaatteeseen myös muunlaisissa asiayhteyksissä, esimerkkinä se, että EIT lähtökohtaisesti välttää puuttumista kansallisten tuomioistuinten näyttöratkaisuihin (esim. *Tanli v. Turkey* 10.4.2001, k. 110).

208 Oikeussuojakeinon tarjoamisvelvollisuus ei koske vain tilanteita, joissa ihmisoikeuksia tiedetään varmuudella loukatun. Riittää, että henkilö pystyy esittämään loukkaamista koskevan ”perusteltavissa olevan väitteen” (arguable claim).

mäisenä mainittu määräys estää EIT:ta tutkimasta valitusta ennen kuin asiassa on turvaututtu kaikkiin (tehokkaiksi katsottaviin) kansallisiin oikeussuojakeinoihin.²⁰⁹

Erityisesti juuri kuvattu – kansallisten oikeussuojakeinojen käyttämisvaatimukseen liittyvä – subsidiariteetti on omiaan korostamaan kansallisten tuomioistuinten roolia ja vastuuta. Juuri kansallisilla tuomioistuimilla on EIS 35(1) artiklan vuoksi yleensä viimeinen sana kansallisen lainsäädännön, päätöksen tai käytännön sopusoinnusta EIS:n kanssa ennen kuin asia voi tulla EIT:n käsiteltäväksi.²¹⁰ Kellerin ja Stone Sweetin sanoin ”[o]f all national officials, judges are the most systematically exposed to the direct supervision of the ECtHR. It is hardly surprising that, in many States, the courts have taken the lead in incorporating the Convention, and in strengthening other quasi-constitutional mechanisms of reception [of the ECHR].”²¹¹ Kansallisilla tuomioistuimilla on tärkeä rooli niin ihmisoikeussuojan toteuttamisessa konkreettisten yksittäistapausten tasolla kuin EIS:n ja EIT:n linjausten kansalliseen oikeusjärjestykseen vastaanottamisessa (reseptiossa) yleisellä tasolla.²¹² Seuraavassa tarkastellaan näitä rooleja ja niiden keskeisiä oikeusperustoja.

Yksittäistapauksellisen ihmisoikeussuojan toteuttaminen kansallisissa tuomioistuimissa (ennen EIT:n harjoittaman valvonnan ajankohtaistumista) kytkeytyy – paitsi kulloinkin sovellettavaksi tulevaan EIS:n *substanssinormiin*²¹³, myös – EIS 1

---

209 Näillä kahdella sopimusmääräyksellä on kiinteä yhteys: 13 artiklan vaatimuksia täyttämätöntä oikeussuojakeinoja ei tarvitse 35 artiklan näkökulmasta käyttää (ks. *Harris ym.* 2018 s. 749), kun taas 13 artiklan vaatimukset täyttäviin oikeussuojakeinoihin tulisi lähtökohtaisesti – ei kuitenkaan poikkeuksetta (ks. esim. *Pellonpää ym.* 2018 s. 979) – 35 artiklan kannalta turvautua ennen kuin EIT voi tutkia valituksen. Jos kuitenkin valittajan käytettävissä on useita kansallisia oikeussuojakeinoja (jotka ovat siten vaihtoehtoisia, että niillä on olennaisesti sama tarkoitus), valittajan ei tarvitse kokeilla niitä kaikkia saadakseen valituksen EIT:n käsiteltäväksi (ks. esim. EIT: *Jasinskis v. Latvia* 21.12.2010, k. 50). – Siitä, että puheena olevien sopimusmääräysten välillä on ”close affinity”, ks. myös EIT: *Vallianatos and Others v. Greece* [GC] 7.11.2013, k. 51 oikeuskäytäntöviittauksineen.

210 Näin myös esim. *Keller – Stone Sweet* 2008 s. 687.

211 Ibid.

212 Ks. *Keller – Stone Sweet* 2008 s. 688; *Gerards* 2014 s. 33.

213 Substanssinormeilla tarkoitetaan EIS:n määräyksiä, jotka koskevat itse ihmisoikeuksien sisältöä. Näiltä osin EIS:n järjestelmästä tietysti johtuu moninaisia velvollisuuksia nimenomaan kansallisille tuomioistuimille, ilmeisenä esimerkkinä EIS 6 artiklan mukaisen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin järjestäminen. – Tässä yhteydessä voidaan huomauttaa, että mainitulla 6 artiklalla on sekä merkittäviä eroja että joitakin yhtymäkohtia 13 artiklan kanssa. EIS 13 artikla on EIS:n järjestelmässä ikään kuin metatason normi (edellä luvussa I-3.1.3 käsitellyn pohjalta sitä voitaisiin luonnehtia H. L. A. Hartin jaottelussa ns. sekundaarinormiksi), joka koskee väitettyjen *EIS:n loukkausten* oikaisemista kansallisella tasolla – kyseessä on siis EIS:n omista lähtökohdistakin katsottuna ”prosessuaalinen” normi. EIS 6 artikla taas on EIS:n takaamien ihmisoikeuksien substanssia koskeva normi, jonka soveltamisala määritetty ilman liityntää muihin EIS:n takaamiin ihmisoikeuksiin: soveltamisalassa ovat artiklan 1 kappaleen mukaisesti yksilön oikeudet ja velvollisuudet (civil rights and obligations) sekä yksilöä koskeva rikossyyte. Toisaalta EIS 6 artiklalla on yhteyksiä 13 artiklan kanssa. Esimerkiksi ensin mainittu on suhteessa 13 artiklaan *lex specialis* -normi niin, ettei 6 artiklan loukkauksen toteuttamisen ohessa ole yleensä tarpeen erikseen tutkia mahdollista 13 artiklan loukkausta (ks. tällaisista keskinäissuhteista lähemmin *Hirvelä – Heikkilä* 2017 s. 1140–1141).

artiklasta ilmenevään *turvaamisvelvollisuuteen* ja yleensä lisäksi EIS 13 artiklan *tehokkaita oikeussuojakeinoja* koskevaan sopimusmääräykseen. Sanotut artiklat eivät kylläkään luo ehdotonta velvollisuutta osoittaa tiettyjä tehtäviä juuri tuomioistuimille. EIS 13 artiklassa jätetään lähtökohtaisesti kansallisesti määriteltäväksi, millaisia oikeussuojakeinoja minkäkin tyyppisten loukkausten varalle tarjotaan, eikä siinä siten vaadita, että oikeussuojaa toteutettaisiin aina nimenomaan tuomioistuimissa. Jos kuitenkin kyseessä on muunlainen viranomainen kuin tuomioistuin, tämän viranomaisen toimivaltuuksiin ja sen tarjoamiin takeisiin kiinnitetään huomiota arvioitaessa, onko oikeussuojakeino 13 artiklan edellyttämällä tavalla tehokas.²¹⁴ Tällaiset reunaehdot käytännössä ohjaavat oikeussuojan toteuttamisvelvollisuutta tuomioistuinten tehtäväkenttään. Tehokkaan oikeussuojakeinon sisältöä koskeviin vaatimuksiin palataan seuraavassa alaluvussa. Lisäksi kirjoitettua EIS:n sopimusmääräyksistä ilmenemättömänä periaatteena voidaan viitata *tehokkuusperiaatteeseen*, joka subsidiariteettiperiaatteen tavoin kuuluu koko EIS:n järjestelmän taustalla oleviin yleisiin periaatteisiin.²¹⁵ Jo vuonna 1968 EIT totesi EIS:n tavoitteena olevan tarjota tehokasta ihmisoikeussuojaa²¹⁶ ja sittemmin EIT on omaksunut tunnetuksi tulleen lausuman, jonka mukaan EIS:n tarkoituksena on ”to guarantee not rights that are theoretical or illusory but rights that are *practical and effective*”.²¹⁷

Arvioitaessa kansallisten tuomioistuinten roolia EIS:n mukaisen ihmisoikeussuojan toteuttamisessa eivät relevantteja tietenkään ole yksin EIS:n järjestelmään kuuluvat normit ja opit vaan myös niitä kansallisesti toteuttavat ja vahvistavat elementit. Suomen oikeusjärjestyksessä voidaan *ihmisoikeuksien turvaamisen* osalta viitata etenkin 1) siihen, että EIS on saatettu lakina voimaan, 2) perustuslain 22 §:ssä säädettyyn julkisen vallan velvollisuuteen turvata perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen sekä 3) jännitteiden ja normikollisoiden varalta ihmisoikeusystävälliseen tulkintaan sekä perustuslain etusijaa koskevaan perustuslain 106 §:ään (ja tähän liittyen oppiin perus- ja ihmisoikeuksien tulkinnallisesta harmonisoinnista siten, että monesti perustuslain etusija tuo samalla

214 EIT: *Kudla v. Poland* [GC] 26.10.2000, k. 157. Edelleen tuomion *de Souza Ribeiro v. France* [GC] 13.12.2012 mukaan (k. 79): ”When the ‘authority’ concerned is not a judicial authority, the Court makes a point of verifying its *independence* (...) and the *procedural guarantees* it offers applicants (...)” – Yleisenä vaatimuksena 13 artiklan suhteen on, että oikeussuojakeinon on oltava tehokas niin oikeudellisesti kuin tosiasiallisesti ja siinä on voitava tarjota ”appropriate relief”, joskaan 13 artikla ei takaa oikeutta myönteiseen lopputulokseen (*Kudla v. Poland* [GC] 26.10.2000, k. 157; *de Souza Ribeiro v. France* [GC] 13.12.2012, k. 78–79); tarkemmin sanoen tehokkuusarviointi ei riipu siitä, millä todennäköisyydellä oikeussuojakeino tarjoaa ihmisoikeusloukkaukseen vedonneelle henkilölle sen suhteen menestyksekkään lopputuloksen (”The ‘effectiveness’ of a ‘remedy’ within the meaning of Article 13 does not depend on the certainty of a favourable outcome for the applicant”).

215 Näin *Gerards* 2019 s. 3–5.

216 EIT: *Case relating to certain aspects of the laws on the use of languages in education in Belgium* [Plenary] 23.7.1968, k. I.B.5; tuoreemmassa oikeuskäytännössä esim. *Salduz v. Turkey* [GC] 27.11.2008, k. 51.

217 EIT: *Airey v. Ireland* 9.10.1979, k. 24.

de facto etusijan myös EIS:n määräyksille²¹⁸). *Tehokkaiden oikeussuojakeinojen* osalta voidaan viitata paitsi EIS:n itsensä voimassaoloon Suomen oikeusjärjestyksessä, myös oikeusturvaan koskevaan perustuslain 21 §:ään sekä siihen aineelliseen ja prosessuaaliseen lainsäädäntöön, johon turvautumalla yksilö voi pyrkiä saamaan häntä koskevia ihmisoikeusloukkauksia ehkäistyiksi, lopetetuiksi tai hyvitettyiksi. Joissakin tilanteissa EIS 13 artikla voi (osaltaan) vaikuttaa tällaisen kotimaisen lainsäädännön tulkintaan ja soveltamiseen.²¹⁹

Yleisen tason EIS-reseption kannalta kiinnostavin kysymys liittyy kansallisten tuomioistuinten osalta siihen, missä määrin niiden tulee noudattaa EIT:n linjaamia oikeusohjeita.²²⁰ Sikäli kuin EIT:n linjaus koskee *kyseessä olevaa valtiota*, velvollisuus voidaan johtaa paitsi EIS 1 artiklasta, monesti myös 46 artiklan yleisiä toimenpiteitä koskevista velvollisuuksista (general measures), jos linjaus sisältyy loukkauksen todenneeseen tuomioon. Sanottujen general measures -velvollisuuksien päämääränä on nimittäin ehkäistä vastaavien loukkausten toistuminen samassa valtiossa, ja yhtenä sen toteuttamiskeinona voi olla juuri kansallisen oikeuskäytännön muuttaminen.²²¹

Keskustelua onkin käyty enemmän siitä, missä määrin tiettyä valtiota A koskevas-
ta EIT:n tuomiosta ilmenevät tulkintalinjaukset mahdollisesti sitovat toisessa val-
tiossa B. Keskustelussa on saatettu huomauttaa, että EIS 46(1) artiklan sanamuodon
mukaisesti EIT:n tuomion sitovuus (oikeusvoimavaikutus, *res judicata*) ulottuu vain
asiassa osapuolena olleeseen valtioon (”jutuissa, joiden osapuolena ne ovat”). Toi-

---

218 Ks. edellä luku I-3.1.2.2.

219 EIS 13 artikla on käytännössä voinut myötävaikuttaa lainsoveltamistilanteessa esimerkiksi 1) vahingonkorvaukselle materiaalisen oikeusperusteen synnyttävästi (KKO 2008:10, k. 9 ja 21; KKO 2011:38, k. 11, 15 ja 16; KKO 2012:81, k. 16; KKO 2016:20, k. 22 ja 31); 2) muutoksenhakuoikeuden tulkintaa laajentavasti (KKO 2018:52, k. 14 ja 20; KHO 2010:53; KHO 2013:142; KHO 2018:8); 3) tietyn vaatimuksen tutkimismahdollisuutta laajentavasti (paikanetsinnän laillisuuden tutkiminen: KKO 2017:40, k. 12–17; kotietsintään liittyvän vahingonkorvausvaatimuksen tutkiminen: KKO 2014:57, k. 29–32 ja KKO 2014:58, k. 30–33); 4) menetetyn määräajan palauttamista koskevan normiston tulkintaa laajentavasti (KHO 2016:205; KHO 2016:206); taikka 5) rangaistusseuraamusta alentavasti (KKO 2005:73, k. 8–9 ja 17).

220 Kysymys EIS:een kirjattujen *sopimusmääräysten* suorasta sovellettavuudesta tuomioistuimissa sivuutetaan tässä. Tämän teeman kiinnostavuutta lieenee jossain määrin vähentänyt se, että nyttemmin EIS vaikuttaa olevan Suomen tavoin (kaikissa tai lähes kaikissa) muissakin sopimusvaltioissa paitsi valtiota sitova kansainvälisoikeudellinen sopimus, myös osa näiden valtiosisäistä oikeusjärjestyksestä (ks. esim. *Keller – Stone Sweet* 2008 s. 683; *Voermans* 2011 s. 367; *Pellonpää ym.* 2018 s. 46). Tämä otaksuttavasti helpottaa sopimuksen suoraa soveltamista tuomioistuimissa, joskaan ei poista valtioiden välisiä eroja siinä, millaisena sopimuksen soveltaminen kunkin valtion tuomioistuimissa tarkemmin näyttäytyy.

221 Ks. tämän ylätasen velvollisuuden oikeusperustoista *Ruedin* 2009 s. 206 ja 214; *Heikkilä* 2016 s. 137–140 sekä oikeuskäytännön muuttamisesta kyseisen velvollisuuden yhtenä toteuttamiskeinona *Ruedin* 2009 s. 224–226; *Heikkilä* 2016 s. 145–146. Ks. EIT:n näkemyksenä kansallisten tuomioistuinten velvollisuuksista tällaisessa asetelmassa *Fabris v. France* [GC] 7.2.2013, k. 75, jota on siteerattu jäljempänä tämän alaluvun alaviitteissä.

saalta on puollettu EIT:n tuomion prejudikaattityyppistä tulkinnallista sitovuutta (josta EIS:ta koskevassa tutkimuksessa usein käytetään nimeä *res interpretata*) tällaisessakin asetelmassa.²²²

Katsoisin, että kansallisten tuomioistuinten tosiasiallinen velvollisuus noudattaa myös muiden valtioiden suhteen annetuista tuomioista ilmeneviä oikeushojeita voidaan EIS:n määräysten näkökulmasta johtaa välillisesti 1) EIS 32 artiklasta, jonka mukaan EIT:lla on toimivalta lausua EIS:n oikeasta tulkinnasta ja soveltamisesta; ja 2) siitä, että EIS 1 artikla velvoittaa turvaamaan ihmisoikeuksien toteutumisen ja siten ehkäisemään ihmisoikeusloukkausten syntymistä (mikä ei puolestaan onnistu, jos kansallisella tasolla poiketaan EIT:n linjauksista).²²³ Sikäli kuin EIS:n määräykset on tiettyssä valtiossa tavalla tai toisella saatettu valtiosisäisesti voimaan, kansallisten tuomioistuinten on vaikea katsoa voivansa tulkita sopimusta poiketen siitä, miten EIT on sitä EIS 32 artiklan nojalla tulkinnut.²²⁴ Asiaa ei pidä sekoittaa siihen huomattavasti vaikeampaan kysymykseen, miten menetellään, jos soveltamistilanteessa sanottu EIT:n tulkinta on ristiriidassa kansallisen lain sanamuodon kanssa.²²⁵ Viirtaan puheena olevan teeman osalta vielä EIT:n omaan käsitykseen sellaisena kuin sen täysistunto on asian ilmaissut vuonna 2007 eräessä ei-lainkäytöllisessä asiayhteydessä: ”Although its judgments do not, strictly speaking, have *erga omnes* effect (see Article 46 of the Convention), all States should take due notice of judgments against other States, especially judgments of principle, thereby pre-empting potential findings of violations against themselves.”²²⁶ Kaiken kaikkiaan voidaan

---

222 Ks. esim. *Chlebny* 2014 s. 238; *Gerards* 2014 s. 21 ss. – Ks. myös *Heikkilä* 2016 s. 145–146, jonka mukaan itse asiassa lähes kaikissa sopimusvaltioissa tunnustetaan nykyisin tavalla tai toisella EIT:n oikeuskäytännön suora sovellettavuus kansallisissa tuomioistuimissa, vaikka sen käytännön toteuttamismuodoissa onkin suuria vaihteluita.

223 EIS 32 artiklaan viittaavat tässä yhteydessä myös *Gerards* ja *Fleuren* (2014 s. 350) sekä *Chlebny* 2014 s. 238.

224 Ks. myös EIT: *Opuz v. Turkey* 9.6.2001, k. 163: ”(...) the Court will consider whether the national authorities have sufficiently taken into account the principles flowing from its judgments on similar issues, *even when they concern other States*.” Johtoa voidaan hakea myös sopimuksen päämäärästä luoda Eurooppaan yhteinen ihmisoikeuksien vähimmäissuojan taso sekä ns. autonomisen tulkinnan periaatteesta, jonka mukaan EIS:een sisältyvien käsitteiden tulkinta määrittyy yhtenäisesti EIS:n tasolla eikä riipu kunkin kansallisen oikeuden mukaisista tulkinnoista (ks. *Gerards* 2014 s. 22–23). – Eri asia on, ettei kaikilla eri valtioiden suhteen annetuilla EIT:n tuomioilla välttämättä ole relevanssia tietyn toisen valtion kannalta tai että tällainen relevanssi voi toisinaan olla vaikeasti pääteltävissä. Esimerkiksi harkintamarginaalidoktriini voi hämärtää tietyn tuomion transponoitavuutta toisen valtion olosuhteisiin, eikä EIS:n järjestelmässä ylipäänsä ole yhtä pitkälle menevää yhdenmukaisen tulkinnan periaatetta kuin EU-oikeudessa (ks. tästä *Polakiewicz* 2001a s. 52–53).

225 Tällaisen kollisiotilanteen potentiaalinen hankaluus voidaan aivan hyvin myöntää ilman, että samalla kiistetään sitä, että kollisiotilanteessa esillä olevan *EIS:n normin* oikea tulkinta on EIT:n sille vahvistama tulkinta (riippumatta siitä, onko vastaajavaltio ollut tällaisessa asiassa ”oma” vai ”vieras”). Kollisiotilanteiden ratkaisuperusteet ovat vahvasti sidoksissa kunkin valtion valtiosääntöön ja laintulkintadoktriiniin, kun taas sen myöntämisellä, miten EIS:n määräysten oikea tulkinta määrittyy, ei tällaista sidosta ole.

226 *Opinion of the Court on the Wise Persons’ Report (as adopted by the Plenary Court on 2 April 2007)* s. 3.

todeta, että yhtäältä EIT:n tuomioilla ei voida sanoa olevan kaikkiin sopimusvaltioihin ulottuvaa oikeudellisesti velvoittavaa *erga omnes* -vaikutusta samalla tavalla yksiselitteisesti kuin EUT:n ennakkoratkaisuilla on EU-oikeudessa, mutta toisaalta tosiasialliselle velvollisuudelle noudattaa EIT:n koko oikeuskäytäntöä on edeltä ilmevästi löydettävissä perusteita.²²⁷

Lopuksi on syytä korostaa, että vaikka edellä on tarkasteltu kansallisten tuomioistuinten roolia lähinnä EIS:n sopimusmääräysten kannalta, tämä ei tietenkään merkitse sitä, etteikö kansallisilla valtiosäännöillä olisi olennainen merkitys siinä, mihin asti tuomioistuimet katsovat voivansa ulottaa toimivaltuuksiaan EIS:n mukaisen ihmisoikeussuojan toteuttamisessa. Tämä palautuu siihen kansainvälisoikeudellisille järjestelmille tyypilliseen piirteeseen, että viime kädessä lopputulos (se, noudattaako valtio kokonaisuutena kysymyksessä olevaa velvoitetta vai ei) ratkaisee ja tarkemmat toteuttamiskeinot – mukaan lukien valtion eri elinten välinen työnjako sekä suora sovellettavuutta ja normiristiriitujen ratkaisemista koskevat kysymykset – jäävät lähtökohtaisesti kansalliseen harkintaan.²²⁸ Vaihtelua on esimerkiksi sen suhteen,

---

227 Vastaavasti EIT:n tuomioilla ei ole yleistä taannehtivaa *ex tunc* -vaikutusta samalla tavoin riidattomasti kuin EUT:n ennakkoratkaisuilla on EU-oikeudessa (ks. EU-oikeuden osalta jäljempänä luku III-2.2.2). Problematiikasta on esitetty monensuuntaisia näkemyksiä. Ks. esim. *Popelier* 2014 s. 280, jossa vedotaan taannehtivuuden tueksi EIT:n tuomioiden deklaratorisuuteen (siihen, että EIT:n tuomioissa vain lausuttaisiin julki se, mitä EIT:n sopimusmääräykset ovat niiden voimaantulosta lukien edellyttäneet); vrt. *Bjorge* 2011 s. 12, jossa osuvasti problematisoidaan mainitun kaltaista argumentaatiota viitaten siihen, että nimenomaan dynaamis-evolutiiviset kehitysasteleat kuuluvat olennaisena osana EIT:n oikeuskäytäntöön. Bjorgekin tosin tuo esiin, ettei EIT:lla itsellään ole ollut pidäkkeitä soveltaa tuomiossa nro 1 omaksumaansa uutta linjausta myös myöhemmissä tuomioissaan nro 2 ja 3, vaikka viimeksi mainittujen tuomioiden pohjana olevat faktat olisivatkin ajoittuneet tuomiota nro 1 edeltävään ”vanhan” oikeuskäytännön kauteen. Kansallisella tasolla voi olla tulkinnanvaraisempaa, kuinka laajoihin taannehtiviin toimiin linjaa muuttaneen uuden oikeustapauksen johdosta tulisi ryhtyä kyseisen EIT:n käsittelemän yksittäistapauksen ulkopuolella, ks. lähemmin *Vähätalo* 2019 s. 404 viitteineen. – Tulkinnanvaraisuutta ei sen sijaan liity siihen, että EIT:n käsittelemän yksittäistapauksen puitteissa loukkaustuomion vaikutukset ovat luonnollisesti taannehtivia suhteessa kyseisen jutun (menneisyydessä tapahtuneisiin) tosiseikkoihin, mukaan lukien asiassa annetut kansalliset tuomiot, vaikka ne olisi annettu ”vanhaan” EIT:n oikeuskäytäntöön luottaen, ks. *Vähätalo* 2019 s. 406.

228 Ks. myös esim. *Gerards* 2014 s. 25 ja 33. Siksi EIT ei ole voinut kovin pitkälle menevästi ”harmonisoida” nimenomaan kansallisille tuomioistuimille kuuluvia *yleisen tason* tehtäviä EIS:n toteuttamisessa (ibid. s. 24–25 – juuri sanottua ei pidä sekoittaa EIS:n substanssiartikloista, kuten 6 artiklasta, nimenomaan kansallisille tuomioistuimille johtuviin velvollisuuksiin). Toisaalta tämä vapaus näyttää jossain määrin suhteellistuneen EIT:n oikeuskäytännön valossa, ks. esim. EIT: *Paulic v. Croatia* 22.10.2009, k. 42, jossa lausuttu näyttää puuttuvan lainsäätäjän ja tuomioistuimen väliseen toimivallanjakoon: ”Furthermore, no legal provision of domestic law should be interpreted and applied in a manner incompatible with Croatia’s obligations under the Convention.” Ks. miedompana (mutta suuren jaoston arvovallalla sanottuna) esimerkkinä *Fabris v. France* [GC] 7.2.2013, k. 75: ”(...) [A]doption of general measures requires the State concerned to prevent, with diligence, further violations similar to those found in the Court’s judgments (...). This imposes an obligation on the domestic courts to ensure, in conformity with their constitutional order and having regard to the principle of legal certainty, the full effect of the Convention standards, as interpreted by the Court.” – Esimerkkinä EIT:n turhautumisesta sitä kohtaan, etteivät tuomioistuimet ole lainsäädäntötyön kangerrellessa toteuttaneet tarvittavaa ihmisoikeussuojaa, ks. *Vermeire v. Belgium*

missä määrin tuomioistuimet katsovat voivansa poiketa EIS:n kanssa ristiriitaiseksi osoittautuneen kansallisen normin selvästä sanamuodosta taikka ratkaista järjestelmätason ihmisoikeusongelmia oikeuskäytännössä ikään kuin lainsäätäjän sijasta. Varsin merkittävä osa EIT:n ja kansallisten tuomioistuinten välistä suhdetta (tai ylipäänsä EIS:n ja kansallisen oikeuden välistä suhdetta) koskevasta tutkimuksesta osoittautuikin pohjavireeltään valtioiden väliseksi vertailuksi. Tällaisessakin tutkimuksessa kansallisten tuomioistuinten rooli on kuitenkin yleisesti ottaen havaittu ihmisoikeussuojan toteuttamisessa hyvin merkittäväksi.²²⁹

1.2 EIS:n loukkauksen oikaisemisesta ennen kansallisen tuomion lainvoimaisuutta

Edeltävässä alaluvussa käsiteltyyn nojautuen voidaan todeta, että vaikka EIS:n järjestelmässä ei ole pitkälle menevästi harmonisoitu sitä, missä määrin yleistä ihmisoikeussuojan toteuttamista koskevien tehtävien olisi ehdottomasti kuuluttava juuri tuomioistuimille, tuomioistuinten tulee toimivaltuuksiensa rajoissa tehdä kaikki voitavansa, jotta niiden käsittelemissä asioissa ihmisoikeussuoja toteutuu EIS:n edellyttämällä tavalla.²³⁰ Tämän velvollisuuden taustalla vaikuttavat erityisesti ihmisoikeuksien sisältöä koskevat substanssinormit, tehokkuusperiaate, EIS 1 artikla ja lisäksi EIS 13 artikla siltä osin kuin sopimusvaltioissa juuri tuomioistuimet ovat sanotussa artiklassa tarkoitetun tehokkaan oikeussuojan toteuttamisareenana. Mikäli sopimusvaltiossa EIS:n määräykset ovat tuomioistuimissa suoraan sovellettavaa oikeutta, EIS 13 artiklan tehokkaan oikeussuojan vaatimus lähtökohtaisesti toteutuu juuri siinä, että yksilö voi vedota ihmisoikeusloukkaukseen tuomioistuimessa, joka voi puolestaan arvioida loukkauksen käsilläoloa ja ottaa sen ratkaisussaan huomioon.²³¹

29.11.1991, k. 25–26: "It cannot be seen what could have prevented the Brussels Court of Appeal and the Court of Cassation from complying with the findings of the Marckx judgment, as the Court of First Instance had done. (...) An overall revision of the legislation (...) was not necessary at all as an essential preliminary to compliance with the Convention as interpreted by the Court in the Marckx case. *The freedom of choice allowed to a State* as to the means of fulfilling its obligation under Article 53 [nyk. 46] cannot allow it to suspend the application of the Convention while waiting for such a reform to be completed (...)."

229 Ks. esim. *Keller – Stone Sweet* 2008 s. 687–688; *Andenas – Bjorge* 2013 s. 259–260.

230 Ks. myös EIT: *Fabris v. France* [GC] 7.2.2013, k. 72: "[W]here an applicant's pleas relate to the 'rights and freedoms' guaranteed by the Convention the courts are required to examine them with particular rigour and care."

231 Ks. esim. *Hirvelä – Heikkilä* 2017 s. 1144. EIS 13 artiklan loukkausta ei todettu esimerkiksi tapauksessa EIT: *De Wilde, Ooms and Versyp v. Belgium* [Plenary] 18.6.1971 seuraavin perustein (k. 95): "(...) [T]he Court limits itself to finding that Articles 3 to 8 (art. 3, art. 4, art. 5, art. 6, art. 7, art. 8) of the Convention are directly applicable in Belgian law. If, therefore, the applicants considered that the administrative decisions put in issue had violated the rights guaranteed by these articles, they could have challenged them before the Conseil d'État."

EIS 13 artiklalla voidaan sanoa olevan ikään kuin prosessuaalinen ja materiaallinen komponentti.²³² Prosessuaalinen pääsy tuomioistuimeen tai muuhun viranomaiseen ei riitä, vaan tämän pääsyn myötä pitäisi voida tarjota ihmisoikeusloukkaukseen jokin mielekäs materiaallinen korjausliike (”appropriate relief”), joka voi tapauksesta riippuen liittyä loukkauksen ennaltaehkäisemiseen, lopettamiseen taikka (jälkikäiteiseen) korjaamiseen tai hyvittämiseen.²³³ Käytännössä kysymys voi olla esimerkiksi alemman oikeusasteen tai hallintoviranomaisen antaman ratkaisun kumoamisesta tai muuttamisesta taikka vahingonkorvauksen tai muun rahahyvityksen myöntämisestä monien muiden esimerkkien ohessa. Se, ettei yksilö oikeussuojakeinoa käyttäessään saa väittämänsä ihmisoikeusloukkaukseen menestyksestä korjausta, ei itsessään perusta EIS 13 artiklan loukkausta; artikla ei takaa oikeutta tiettyyn lopputulokseen. Tällöin kyse on ”vain” toissijaisen kansainvälisen valvonnan ajankohtaistumisesta: yksilö voi seuraavaksi tehdä valituksen EIT:lle, ja EIT saattaa todeta sopimusvaltion loukanneen kysymyksessä olevaa EIS:n substanssinormia. Sitä vastoin EIS 13 artiklan loukkaus olisi käsillä silloin, kun oikeussuojakeinoa ei ole ollut olemassa tai kun keinoa ei voida pitää tehokkaana esimerkiksi siksi, ettei sen yhteydessä ennalta arvioitunakaan ole ollut mahdollisuuksia menestyksekkäästi puuttua ihmisoikeusloukkaukseen.²³⁴

Ihmisoikeussuojaa toteuttaessaan kansallisten tuomioistuinten tulee EIS:n sopimusmääräysten lisäksi ottaa huomioon niiden tulkintaa koskeva EIT:n oikeuskäytäntö – näin on myös (kansallisen) muutoksenhaun aikana annettavien uusien EIT:n tuomioiden osalta.²³⁵ Koska EIT:n oikeuskäytännöstä ei löydy selviä vastauksia läheskään kaikkiin mahdollisiin EIS:n tulkintaa koskeviin kysymyksiin ja koska EIS:n järjestelmässä ei ole EU-oikeuden järjestelmään rinnastuvaa ennakkoratkai-

---

232 Ks. esim. *Reid* 2015 s. 971.

233 Ks. esim. *Harris ym.* 2018 s. 750. Oikeuskäytännössä ks. esim. EIT: *Kudla v. Poland* [GC] 26.10.2000, k. 157–158: ”Article 13 of the Convention guarantees the availability at national level of a remedy to enforce the substance of the Convention rights and freedoms in whatever form they may happen to be secured in the domestic legal order. The effect of Article 13 is thus to require the *provision of a domestic remedy to deal with the substance of an ‘arguable complaint’ under the Convention and to grant appropriate relief(...)* [E]ffective’ in the sense either of preventing the alleged violation or its continuation, or of *providing adequate redress* for any violation that had already occurred”.

234 Viimeksi sanotut näkökohdat on ytimekkäästi tiivistetty EIT:n tuomiossa *M.S.S. v. Belgium and Greece* [GC] 21.1.2011, k. 394: ”The Court reiterates that while the effectiveness of a remedy does not depend on the certainty of a favourable outcome for the applicant, the lack of any prospect of obtaining adequate redress raises an issue under Article 13 (...).” – Erilaisista oikeussuojakeinon tehokkuutta koskevista vaatimuksista ja ulottuvuuksista, joita ei ole tässä tarpeen käsitellä, ks. esim. *Harris ym.* 2018 s. 749–754.

235 Suomen muutoksenhakujärjestelmä tarjoaa varsin hyvät mahdollisuudet siihen, että ihmisoikeusnäkökohtia voidaan ottaa huomioon vielä muutoksenhakuvaiheessa, vaikkakin seurauksena saattaa olla jutun palauttaminen alempaan oikeuteen. Toivottavaa on tietysti monestakin syystä, että ihmisoikeusnäkökohdat huomioitaisiin mahdollisimman varhaisessa vaiheessa (ks. myös esim. *Koskelo* 2012 s. 98–99 ja 103).

sumenettelyä,²³⁶ kansallisten tuomioistuinten tulee epäselvissä tilanteissa pyrkiä tulkitsemaan EIS:n määräyksiä samanlaisin tulkintametoidein kuin EIT itse.²³⁷

Kansallisten tuomioistuinten vastuun ohella myös yksilöllä itsellään on kansallisessa prosessissa vastuuta: yksilön on paitsi muodollisesti käytettävä muutoksenhakukeinot, myös vedottava (ainakin asiallisesti) ihmisoikeusloukkaukseen; muutoin tehokkaita oikeussuojakeinoja ei katsota EIS 35(1) artiklan kannalta käytetyiksi eikä EIT ota valitusta tutkittavaksi.²³⁸ Yksilön vetoamisvelvollisuuteen ei vaikuta sekään, olisiko kansallinen tuomioistuin mahdollisesti ollut kansallisen oikeuden mukaan velvollinen ottamaan kyseisen ihmisoikeusloukkauksen huomioon viran puolesta.²³⁹ Osa yksilön vastuuta on myös velvollisuus noudattaa muutoksenhakuun liittyviä määräaikoja ja muita kansallisen oikeuden mukaisia prosessuaalisia vaatimuksia – jälleen uhalla, että EIT muutoin jättää 35(1) artiklan nojalla valituksen myöhemmin tutkimatta.²⁴⁰ Yksilö ei siis saa käyttäytyä passiivisesti eikä antaa asian tulla lainvoimaiseksi ennenaikaisesti, jos hän mieltii säilyttää mahdollisuuden saada valituksensa EIT:n tutkittavaksi.

Kansalliset tuomioistuimet eivät tietenkään aina huolellisesti toimiessaankaan pysty korjaamaan EIS:n loukkauksia. Tarkoituksenani ei ole väittää, että EIS:n loukkaus aina henkilöityisi juuri *tuomioistuinten* virheeksi (tai vastaavasti, että niiden antamia tuomioita voitaisiin sanoa ”virheellisiksi”) kaikissa niissäkään tapauksissa, jotka sinänsä saatetaan kaikkien mahdollisten kansallisten tuomioistuinten käsiteltäviksi ja joissa EIT sittemmin toteaa loukkauksen. Kyse voi olla esimerkiksi toimivallan rajoista (kuten siitä, ettei kansallinen valtiosääntö mahdollista tuomioistuimelle kansallisen lain selvästä sanamuodosta poikkeamista EIS:n nojalla²⁴¹)

---

236 Ylimmillä kansallisilla tuomioistuimilla on elokuussa 2018 voimaan tulleen EIS:n 16. lisäpöytäkirjan perusteella mahdollisuus pyytää EIT:lta neuvoa-antavaa lausuntoa EIS:n tulkintaan ja soveltamiseen liittyvistä periaatekysymyksistä. Menettelyyn liittyy kuitenkin seulonaa: EIT:n suuren jaoston lautakunta päättää, hyväksytäänkö vai hylätäänkö lausunnon antamista koskeva pyyntö. Muilla kuin ylimmillä kansallisilla tuomioistuimilla ei ole mahdollisuutta pyynnön tekemiseen.

237 Ks. tästä *Lavapuro* 2011 passim. EIT:n noudattamista tulkintametoideista ks. myös *Pellonpää ym.* 2018 s. 330 ss.

238 Esim. EIT: *Sormunen v. Finland (dec.)* 4.1.2011. – Taustalla on subsidiariteettiperiaate ja ajatus siitä, että kansallisille viranomaisille on tarjottava mahdollisuus asioiden korjaamiseen ennen kansainvälisen valvonnan ajankohtaistumista. Ks. rajoituksista ja poikkeuksista kotimaisten oikeussuojakeinojen käyttämistä koskevan säännön soveltamiseen *Harris ym.* 2018 s. 60–62.

239 Esim. EIT: *Sormunen v. Finland (dec.)* 4.1.2011.

240 EIT: *Selmouni v. France* [GC] 28.7.1999, k. 74. – EIT on ylipäänsä ymmärtäväinen kansallisia muutoksenhakumääräaikoja kohtaan, ellei jokin niihin liittyvä erityispiirre (kuten määräajan kohtuuton lyhyys) suorastaan estä henkilöä käyttämästä tarjolla olevaa oikeussuojakeinoja. Ks. esim. *Pérez de Rada Cavanilles v. Spain* 28.10.1998, k. 45: “The rules on time-limits for appeals are undoubtedly designed to ensure the proper administration of justice and compliance with, in particular, the principle of legal certainty. Those concerned must expect those rules to be applied. However, the rules in question, or the application of them, should not prevent litigants from making use of an available remedy.” Ks. myös *Marc Brauer v. Germany* 1.9.2016, k. 35–36 oikeuskäytäntöviittauksineen.

241 Suomessa tällaisen tilanteen riskiä vähentävät edellä selostetusti ennen muuta perustuslain 106 §:n

tai siitä, ettei kansallinen oikeusjärjestys ole kerta kaikkiaan kyennyt tarjoamaan yksilön kannalta tyydyttävää keinoa loukkauksen korjaamiseksi. Toisaalta monessa tapauksessa EIS:n loukkaus kulminoituu (ainakin osaksi) sillä tavoin kansallisen tuomion virheellisyyteen, että asiaan joudutaan potentiaalisesti palaamaan ylimääräisen muutoksenhakemuksen muodossa EIT:n käsittelyn jälkeen. Tällöin kyse on karkeasti ottaen joko siitä, että menettelyssä on ollut virhe, tai siitä, että tuomio on lopputulokseltaan ristiriidassa EIS:n vaatimusten kanssa.

1.3 Virheellisiin lainvoimaisiin tuomioihin liittyvät korjausmekanismit

1.3.1 Tapaukset, joissa EIT on todennut loukkauksen

Kansallisten oikeussuojakeinojen käyttämisvaatimuksesta (EIS 35(1) artikla) johtuu, että EIT:n tutkittavakseen ottamissa valituksissa pohjalla on yleensä nimenomaan lainvoimainen tuomio. Jos EIT:n käsittelyn tuloksena on loukkauksen toteaminen, sopimusvaltiolle (ja sen piirissä jälleen niin lainsäädäntö-, toimeenpano- kuin tuomiovallalle²⁴²) syntyy EIS 46(1) artiklan nojalla velvollisuus:

- lopettaa loukkauksen aiheuttanut toiminta (lopettamisvelvollisuus);
- korjata loukkauksesta aiheutuneet seuraukset eli asettaa valittaja niin pitkälle kuin mahdollista sellaiseen asemaan, jossa hän olisi ilman loukkauksen tapahtumista (*restitutio in integrum*, korjaamisvelvollisuus); ja
- velvollisuus estää samanlaisten loukkausten tapahtuminen vastaisuudessa (esimerkiksi lainsäädäntömuutoksin tai oikeuskäytäntöä muuttamalla).²⁴³

Loukkauksen uhrin kannalta relevantteja näistä ovat lopettamis- ja korjaamisvelvollisuudet, joista käytetään usein kootusti nimeä ”individual measures” (valittajaa suoraan koskevat toimenpiteet). Konkreettisia keinoja, joita voidaan käyttää korjaamis- tai lopettamisvelvollisuuden täyttämiseksi, ei ole mahdollista luetella lähimainkaan tyhjentävästi. Esimerkkeinä voidaan monien muiden ohessa mainita rahalliset hyvitykset, tuomionpurku, armahdus, vapaudenriiston kohteena olevan henkilön vapauttaminen, jonkin aiemmin evätyn oikeuden myöntäminen, jonkin aiemmin asetetun kiellon poistaminen, pitkittyneen oikeudenkäynnin saattaminen loppuun kiireellisesti sekä riistetyn omaisuuden palauttaminen.²⁴⁴ Kansallisen tuomioistuimen rooli saattaa näiltä osin ajankohtaistua erityisesti yksilön tehdessä

---

etusijasäännös sekä sen soveltamiseen liittyvä perus- ja ihmisoikeuksien tulkinnallinen harmonisointi.

242 Esim. *Verhoeven* 1984 s. 287; *Polakiewicz* 2001b s. 66.

243 Esim. EIT: *Scozzari and Giunta v. Italy* [GC] 13.7.2000, k. 249; *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (no. 2)* [GC] 30.6.2009, k. 85. Ks. myös Rules of the Committee of Ministers for the supervision of the execution of judgments and of the terms of friendly settlements 10.5.2006, as amended on 18.1.2017 (jäljempänä *ministerikomitean täytäntöönpanosäännöt*), 6 kohta.

244 Ks. myös esim. *Ruedin* 2009 s. 138–143 ja 147 ss.

EIT:n tuomion jälkeen purkuhakemuksen taikka osoittaessa tuomioistuimelle muun kyseiseen ihmisoikeusloukkaukseen liittyvän oikeuspujopyynnön (esimerkiksi vahingonkorvauskanne julkisvaltaa vastaan tai uusi hakemus lapsen tapaa-misoikeutta koskevassa asiassa). Edes EIT:n EIS 41 artiklan nojalla määräämä rahahyvitys ei yleensä sulje pois velvollisuutta tarkastella, onko ”individual measures”-velvollisuudet täytetty.²⁴⁵ Voidaankin puhua yksilön ihmisoikeussuojan toteuttamisesta *ex post* (kansainvälisen valvonnan jälkeen), siinä missä edeltävässä alaluvussa käsiteltiin tuomioistuinten roolia ihmisoikeussuojan turvaamisessa *ex ante*, ennen kansainvälisen valvonnan ajankohtaistumista (ja samalla ennen kansallisen tuomion lainvoimaiseksi tulemistä).

EIT:n tuomion täytäntöönpanokeinojen valinta on periaatteessa kyseisen sopimusvaltion harkinnassa, mutta EN:n ministerikomitea valvoo EIS 46(2) artiklan nojalla toimien riittävyttä.²⁴⁶ Ministerikomitean valvonnan lisäksi valtioiden harkintavaltaa saattavat supistaa myös sopivia täytäntöönpanokeinoja koskevat lausumat, joita EIT itse nykyisin sisällyttää joihinkin tuomioihinsa. Osa loukkauksista on luonteeltaan sellaisia, ettei niiden lopettamiseen tai korjaamiseen välttämättä ole kuin yksi mielekäs keino – esimerkiksi tuomionpurku voi joskus olla tällainen keino, sillä muun muassa väärästä rikostuomiosta tuomitulle koituvia haittoja voi muutoin olla mahdotonta poistaa. Lopettamisvelvollisuus on ehdoton ja edellyttää muun muassa EIS 7 artiklan (rikosoikeudellinen laillisuusperiaate) vastaisen rangaistuksen täytäntöönpanosta luopumista, mikä kansallisesta järjestelmästä riippuen voi puolestaan edellyttää tuomionpurkua. Myös korjaamisvelvollisuuden piirissä selkeä preferenssi on toimissa, jotka ”aidosti” korjaavat valittajan tilanteen – loukkauksen seuraukset pitää korjata niin pitkälle kuin mahdollista. Rahahyvitys on tarkoitettu toissijaiseksi korjauskeinoksi, mikä ilmenee myös EIS 41 artiklan sanamuodosta. Oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevat vakavat loukkaukset voivat usein edellyttää korjauskeinokseen juuri ylimääräistä muutoksenhakua; rahalla hyvittäminen on etenkin aineellisen vahingon (pecuniary damage) osalta hankalaa, koska ei voida varmuudella tietää, millaiseksi oikeudenkäynnin lopputulos olisi oikeudenmukaisessa oikeudenkäynnissä muodostunut.²⁴⁷

Tuomionpurun keskeinen merkitys monien ihmisoikeusloukkausten lopettamisessa tai korjaamisessa onkin kiistaton. Huomiota tulisi kuitenkin EIS:n järjes-

---

245 Ks. tästä *Väbätalo* 2019 s. 322–325 viitteineen sekä jäljempänä luku IV-2.1.4. – Lopettamisvelvollisuudella ei edes ole mitään varsinaista yhteyttä EIS 41 artiklaan, joka koskee korjaamisvelvollisuuden täyttämistä.

246 Jos kansallisen tason korjausliikkeet kangertelevat EIT:n tuomion täytäntöönpanossa, ministerikomitea voi käyttää erilaisia diplomaattisen painostuksen keinoja sekä ääritapauksessa saattaa asian EIT:n käsiteltäväksi EIS 46(4) artiklan mukaisessa rikkomusmenettelyssä (ks. *Väbätalo* 2019 s. 336–337 ja 389–390).

247 Ks. artikkeliosuudessa ministerikomitean ja EIT:n rooleista *Väbätalo* 2019 s. 326–343, sopimusvaltion harkintavallasta erit. s. 363–365 sekä rahahyvityksen ja ”aidon” restitutiion suhteesta s. 320–325.

telmässäkin kiinnittää myös tuomionpurun ongelmiin: useimmat lopullisuuden taustalla olevista intresseistä eivät sinänsä edes ihmisoikeusloukkauksen vuoksi katoa. Ongelma korostuu sellaisissa tapauksissa, joissa ihmisoikeusloukkauksen uhrin kansallisena vastapuolena on ollut toinen yksityinen – esimerkiksi rikoksen uhri tai siviilijutun vastapuoli. Tällainen kansallinen vastapuoli on täysin sivussa Strasbourgin prosessista ja voi ymmärrettävästi kokea epäoikeudenmukaisena, jos hänen luottamustaan lainvoimaisen tuomion pysyvyyteen vuosien päästä yllättäen järkytetään *valtion* syyksi laskettavan ihmisoikeusloukkauksen vuoksi. Tuomionpurun jälkeinen uusi oikeudenkäynti voi myös olla jokseenkin vaikea toteuttaa näytön heikennyttyä vuosien saatossa, eli oikeudenmenetykset voivat olla tosiasiaa lopullisia.²⁴⁸

Ministerikomitean suosituksen R(2000)2 laatijat tiedostivat kansallisen vastapuolen aseman merkityksen. Mitään erityistä ratkaisukeinoa ei esitetty, vaan suosituksen selitysmuistiossa vain melko kevyesti todetaan (k. 15), että ongelma oli joka tapauksessa jo olemassa tuolloin käytössä olleissa kansallisissa purkunormistoissa ja niissä hyödynnettyjä ”ratkaisuja” (solutions) tulisi soveltuvin osin hyödyntää myös EIS-perusteisessa purussa. Ongelmia kuitenkin syntyy, jos tällaisten ”ratkaisujen” (millä voidaan ajatella viitattavan muun muassa kansallisen oikeuden mukaisiin *muodollisiin ja aineellisiin purkuedellytyksiin*) soveltamista pidetään ministerikomiteassa paheksuttavana EIS 46 artiklan näkökulmasta. Toisaalta ministerikomitean käytännön perusteella vaikuttaa siltä, että tuomionpurkua vaaditaan ohi kansallisen purkunormiston rajojen vain suosituksen R(2000)2 tiukat edellytykset täyttävissä olosuhteissa.²⁴⁹ Mitä tulee Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen, tuomionpurun ongelmien tunnustaminen tai tunnustamatta jääminen näkyy ratkaisuisissa vaihtelevasti ja aihe vaikuttaa ylipäänsä jakavan tuomioistuimen jäseniä melko voimakkaasti. Jakautuneisuus on havaittavissa esimerkiksi tarkastelemalla vuoden 2017 merkkipaalaratkaisua *Moreira Ferreira v. Portugal* (no. 2) ja siihen liitettyjä eriäviä mielipiteitä.²⁵⁰

1.3.2 Muut kuin EIT:n toteamaan loukkaukseen päätyneet tapaukset

Muissa kuin EIT:n toteamaan loukkaukseen päätyneissä lainvoimaisten tuomioiden tilanteissa on kyse joko siitä, että 1) yksilö on jättänyt turvautumatta kaikkiin tehokkaiksi katsottaviin kansallisiin oikeussuojakeinoihin (eli on esimerkiksi tyytynyt käräjäoikeuden tuomioon); 2) yksilö on käyttänyt kaikki kansalliset oikeussuojakeinot mutta laiminlyönyt valittaa ihmisoikeustuomioistuimeen EIS 35(1) artiklassa

248 Ks. laajemmin tuomionpurun ongelmista EIS:n kontekstissa *Vähätalo* 2019 s. 359–362.

249 Ks. *Vähätalo* 2019 s. 337–339.

250 EIT: *Moreira Ferreira v. Portugal* (no. 2) [GC] 11.7.2017; ks. tuomion ja eriävien mielipiteiden analyysinä *Vähätalo* 2019 s. 395–402. – Ks. myös esim. *Romić and others v. Croatia* 14.5.2020 ja siihen liitetyt täydentävät äänestyslausekset.

tarkoitettu määrääjässä;²⁵¹ tai että 3) yksilö on saattanut asian EIT:een, jossa se on päättynyt muuhun lopputulokseen kuin loukkauksen toteamiseen²⁵². Kaikki nämä tapaukset rinnastuvat toisiinsa siinä mielessä, että yksilö ei saa edukseen EIS 46 artiklan mukaisia valtion täytäntöönpanovelvollisuuksia – ei edes silloin, kun kyseistä yksilöä koskeva loukkaus on selvästi samanlainen (ns. rinnakkaistapaus) kuin EIT:n käsittelyssä olleessa muussa tapauksessa, jossa on todettu loukkaus. Yksilön mahdollisuus korjauskeinoihin, kuten rahalliseen hyvitykseen tai tuomionpurkuun, jää mainituissa tapauksissa kansallisen oikeuden varaan. Tämä koskee kiistatta ainakin sellaisia loukkauksia, jotka ovat jo päättyneet. Edelleen jatkuvissa loukkauksissa EIS 1 artikla velvoittaa loukkausten lopettamiseen (ihmisoikeusloukkausten ehkäiseminen ja lopettaminen on nähtävä välttämättömänä osana ihmisoikeuksien turvaamista), mutta artiklan yleisluonteisuuden vuoksi siitä on vaikea johtaa niin konkreettisia velvollisuuksia, että artikla kykenisi horjuttamaan lainvoimaiseksi tulleen kansallisen tuomion lopullisuutta. Yksilöllä on sitä paitsi jatkuvan loukkauksen tilanteessa edelleen mahdollisuus saattaa asia EIT:n käsiteltäväksi, joten hän voi sitä kautta saada edukseen EIS 46 artiklan mukaiset täytäntöönpanotoimet.²⁵³

1.3.3 Yhteenveto

Yhteenvetona voidaan todeta, että kun virheellinen lainvoimainen tuomio sisältää EIS:n loukkauksen, EIS:n tasolta johtuvien vaikutusten intensiteetti riippuu ratkaisevasti siitä, onko asiassa hankittu EIT:n loukkaustuomio vai ei. Ensin mainitussa tapauksessa loukkauksen oikaisemiseksi on olemassa monenlaisia keinoja, joiden kokonaisuutena arvioitava lopputulos ratkaisee ('obligation de résultat'): loukkaus on saatava lopetetuksi ja korjatuksi. Näiden keinojen valintaan ja toteuttamiseen kohdistuu kansainvälistä jälkivalvontaa EN:n ministerikomitean taholta, ja joissakin tapauksissa sopimusvaltion harkintavalta voi loukkauksen luonteesta johtuen kutistua olemattomiin. Tietyissä tapauksissa EIS:n loukkaus voi merkitä jopa velvollisuutta tuomionpurkuun, mihin palataan jäljempänä osassa IV. Jos taas EIT ei ole todennut loukkausta tai asiaa ei ole saatettu EIT:n käsittelyyn, korjausliikkeet jäävät kansallisen oikeuden varaan.

---

251 Määräaika lyhennettiin 1.8.2021 voimaan tulleella 15. lisäpöytäkirjalla neljään kuukauteen. Jos kyseessä on luonteeltaan jatkuva loukkaus, määräaika alkaa juosta vasta, kun loukkaustilanne päättyy (ks. esim. *Hirvelä – Heikkilä* 2017 s. 1347).

252 Siis erityisesti valituksen tutkimatta jäämiseen tai asiaratkaisuun, jossa loukkausta ei todeta. Kahtena välimaastoon jäävänä erityistapauksena voidaan mainita sovintoratkaisut (friendly settlements) ja sopimusvaltion yksipuoliset julistukset (unilateral declarations), joihin palataan luvussa IV-2.1.1.

253 Asiaa käsitellään lähemmin artikkeliosuudessa (*Vähätalo* 2019 s. 402–404) ja jäljempänä luvussa IV-2.1.1.

2 Kansallinen tuomio ja sen virheellisyys EU:n oikeudessa

2.1 Yleistä kansallisen tuomioistuimen roolista EU-oikeuden toteuttamisessa

Euroopan unioni muodostaa tavoitteidensa, toimivaltansa sekä sisältämänsä normiston määrän ja laadun puolesta olennaisesti laajemman ja monitahoisemman oikeusjärjestelmän kuin EIS:n järjestelmä, joka keskittyy ihmisoikeussuojan turvaamiseen ja jonka keskeinen kirjoitettu normisto ilmenee yhdestä yleissopimuksesta lisäpöytäkirjoineen. EU:n keskeiset tavoitteet on ilmaistu Euroopan unionista tehdyn sopimuksen (SEU) 3 artiklassa, ja EU:n ja jäsenvaltioiden välisen toimivallanjaon pääpiirteet ilmenevät SEUT 2–6 artiklasta.²⁵⁴ SEU 4(3) artiklassa ilmaistun *vilpittömän yhteistyön periaatteen* mukaisesti jäsenvaltioiden on muun ohessa toteutettava kaikki yleis- tai erityistoimenpiteet, joilla voidaan varmistaa perussopimuksista tai EU-säädöksistä johtuvien velvoitteiden täyttäminen, tuettava unionia sen täyttäessä tehtäviään sekä pidättäydyttävä kaikista toimenpiteistä, jotka voisivat vaarantaa unionin tavoitteiden toteutumisen. Sanottu periaate koskee kaikkia jäsenvaltion piiriin kuuluvia julkisen vallan käyttäjiä niiden toimivallan rajoissa²⁵⁵ (lainsäädäntövalta, toimeenpanovalta ja tuomiovalta).

Kuten EIS:n järjestelmässä, myös EU:ssa merkittävä osa eurooppaoikeuden soveltamisesta tapahtuu kansallisissa tuomioistuimissa ja muissa viranomaisissa. ”Soveltamistaso” (eurooppalaiset vai kansalliset elimet) tosin määräytyy järjestelmissä erilaisin perustein. EIS:n järjestelmässä ajatuksena on, että ihmisoikeussuoja toteutetaan nimenomaan kansallisissa elimissä ja että ihmisoikeustuomioistuin sekä mahdollisesti ministerikomitea tulevat kuvaan vasta tarvittaessa kansallisten oikeussuojakeinojen tultua käytetyiksi. EU-oikeudessa taas riippuu kysymyksessä olevasta asiasta, kumpi taso on toimivaltainen, toisin sanoen tapahtuuko EU-oikeuden ”täytäntöönpano” *unionin elimissä* (esimerkiksi EU:n komission päätös ja valitustie EUT:een) vai hajautetun täytäntöönpanon mallin mukaisesti *kansallisissa elimissä* (jolloin koko prosessi sijoittuu – pois lukien mahdollinen ennakkoratkaisumenettely oikeudenkäynnin kuluessa – kansalliselle tasolle).²⁵⁶

254 Unionin toimivalta on alasta riippuen *yksinomaista*, jäsenvaltioiden kanssa *jaettua* tai jäsenvaltioiden toimivaltaa *täydentävää*. – Unionin toimivalta määräytyy *annetun toimivallan periaatteen* mukaisesti; toisin sanoen toimivalta, jota perussopimuksissa ei ole annettu unionille, kuuluu jäsenvaltioille (SEU 5 artiklan 1 ja 2 kohta).

255 Ks. esim. EUT: 14/83 *von Colson ja Kamann*, k. 26; C-106/89 *Marleasing*, k. 8; *Dashwood ym.* 2011 s. 323; *Raitio – Tuominen* 2020 s. 207. – Vrt. samansuuntaisesti luvun III-1.1 alussa EIS:n osalta sanottuun.

256 Ks. lähemmin esim. *Dougan* 2004 s. 1–4; *Ojanen* 2016 s. 98 ja 189–190; *Rosas – Armati* 2018 s. 270 ja 280.

Huomattava osa EU-oikeuden soveltamistoiminnasta tapahtuu kansallisella tasolla, ja kansallisten tuomioistuinten rooli onkin (myös) EU:n oikeusjärjestelmässä ratkaisevan tärkeä.²⁵⁷ Kansallisten tuomioistuinten on paitsi osattava soveltaa hyvin laajaa EU-lainsäädännön normimassaa, myös toteutettava lukuisia suoraan EU-oikeudesta johtuvia ylätasoinen velvollisuuksia ja mandaatteja, joilla pyritään turvaamaan EU-oikeuden tehokasta toteutumista ja EU-oikeudesta johtuvien oikeuksien tehokasta oikeussuojaa – viime kädessä ylläpitämään SEU 2 artiklassa ilmaistua oikeusvaltioperiaatetta. Kenties keskeisimpinä näistä velvollisuuksista ja mandaateista voidaan pitää seuraavia:²⁵⁸

- EU-normiston soveltaminen noudattaen EU-oikeuden ja valtiosisäisen oikeuden välistä suhdetta koskevia periaatteita (etusija, välitön oikeusvaikutus, suora sovellettavuus ja tulkintavaikutus);
- EU-säädösten pätevyuden ja oikean tulkinnan selvittäminen tilanteen sitä vaatiessa (ennakkoratkaisumenettelyyn turvautuminen ja muutoinkin EUT:n oikeuskäytännön noudattaminen); sekä
- tehokkaan oikeussuojan tarjoaminen ja tähän liittyen:
  - o oikeussuojakeinoja ja prosessinormistoa koskevien yleisten EU-oikeuden vaatimusten (kuten tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden) noudattaminen;
  - o eräiden suoraan EU-oikeudessa määriteltyjen oikeussuojakeinojen (kuten jäsenvaltion vahingonkorvausvastuun ja väliaikais määräysten) toteuttaminen.

Virheellinen kansallinen tuomio ei välttämättä merkitsekään häiriötä yksinomaan materiaalsen EU-normin ja sen taustalla olevien tavoitteiden kannalta. Samalla voi usein kyseenalaistua yleisemminkin se, onko kansallinen tuomari ”EU-tuomarina” toimiessaan toteuttanut mandaattinsa asianmukaisesti. Kuten EUT on todennut, ”SEU 19 artiklan, jossa SEU 2 artiklassa vahvistettu oikeusvaltiota koskeva arvo konkretisoituu, mukaan *kansallisten tuomioistuinten ja unionin tuomioistuimen tehtävänä* on taata unionin oikeuden täysi soveltaminen kaikissa jäsenvaltioissa ja yksityisillä unionin oikeuden nojalla olevien oikeuksien oikeussuoja”.²⁵⁹

Seuraavassa tarkastellaan ensiksi 1) EU-oikeudellisten virheiden oikaisemiseen myötävaikuttavia (EU-oikeuden ”oikeaa” ja tehokasta soveltamista edistäviä) EU-oikeudellisia mekanismeja *lainvoimaa edeltävässä vaiheessa* (luku III-2.2) ja tämän

257 Ks. myös esim. *Rosas* 2012 s. 105 ja 121; *Rosas* 2020 s. 366–367.

258 Ks. *Claes* 2006 s. 67–68 sisällöltään samansuuntaisena mutta eri tavoin jäseneltynä ja yksityiskohtaisempana luettelona.

259 EUT: C-216/18 PPU *Minister for Justice and Equality*, k. 50. EUT on useissa muissakin yhteyksissä tuonut esiin kansalliset tuomioistuimet nimenomaan EU:n tuomioistuinjärjestelmän osana ja EUT:n yhteistyökumppaneina. Ks. esim. unionin tuomioistuimen lausunto 1/09, k. 66 ja 68–69. Ks. myös *Rosas* 2020 s. 366–367. – Oikeusvaltioperiaatteen liittyen EUT on toistuvasti luonnehtinut EU:ta myös ilmaisulla ”oikeusunioni” (”union based on the rule of law”), ks. esim. edellä mainitun *Minister for Justice and Equality* -tuomion k. 49.

jälkeen 2) mekanismeja, jotka kykenevät potentiaalisesti toimimaan korjausliikkeinä vielä tuomion *lainvoimaiseksi tulon jälkeenkin* (luku III-2.3).

2.2 EU-oikeuden loukkauksen oikaisemisesta ennen kansallisen tuomion lainvoimaisuutta

2.2.1 Välitön oikeusvaikutus, suora sovellettavuus, tulkintavaikutus ja etusija

Väliotsikossa mainitut EU-oikeuden valtiosisäisten vaikutustapojen klassikot ovat ratkaisevan tärkeitä elementtejä sen takaamisessa, että EU-oikeus toteutuu kansallisissa tuomioistuimenmenettelyissä tehokkaasti. Ne eivät ilmene suoraan EU:n perussopimuksista²⁶⁰ tai muusta kirjoitetusta oikeudesta, vaan ne ovat kehittyneet EUT:n oikeuskäytännössä, jossa niiden taustatueksi on viitattu muun ohessa vilpittömän yhteistyön periaatteeseen.

Välittömän oikeusvaikutuksen perinteisenä merkityssisältönä on ollut EU-oikeuden kyky luoda tietyin edellytyksin *yksityisille oikeussubjekteille*²⁶¹ tuomioistuinteitse täytäntöönpanokelpoisia *oikeuksia* joko jäsenvaltiota vastaan (vertikaalinen välitön oikeusvaikutus) tai toisia yksityisiä oikeussubjekteja vastaan (horisontaalinen välitön oikeusvaikutus).²⁶² Vaikka tämäkin välittömän oikeusvaikutuksen merkityssisältö on edelleen ajankohtainen, vuosikymmenten mittaan näkökulma on kuitenkin laajentunut. Yksityisellä oikeussubjektilla voi olla oikeus vedota vaatimuksensa perusteena EU-oikeuteen myös ilman, että vedotun säännöksen sisältönä olisi subjektiivinen yksityisen oikeus (esimerkkinä EU:n ympäristösääntely).²⁶³ Edelleen välitöntä oikeusvaikutusta voidaan tarkastella *kansallisen tuomioistuimen velvollisuuksien* näkökulmasta. Välitön oikeusvaikutus voi tarkoittaa tuomioistuimen velvollisuutta suojata – yksityisen vaatimuksesta tai viran puolesta – yksityisen EU-oikeudellista oikeutta tai muutoin tukeutua EU-oikeuteen lainkäyttöratkaisunsa itsenäisenä

260 Poikkeuksena tästä voidaan nähdä SEUT 288 artiklan ilmentämä asetusten *suora sovellettavuus*.

261 Jäljempänä käytetään myös EU-oikeudellisessa tutkimuksessa vakiintunutta termiä ”yksityinen”.

262 Ks. EUT: 26/62 *van Gend en Loos*, tuomion s. 167: “[Y]hteisö muodostaa kansainvälisessä oikeudessa uuden oikeusjärjestyksen, jonka hyväksi jäsenvaltiot ovat rajoittaneet suvereneja oikeuksiaan, vaikkakin rajatuilla aloilla; tämän oikeusjärjestyksen *oikeussubjekteja ovat sekä jäsenvaltiot että niiden kansalaiset*. Sen vuoksi jäsenvaltioiden lainsäädännöstä riippumattomalla yhteisön oikeudella *yksityisille perustetaan velvoitteiden lisäksi oikeuksia, joista tulee osa heidän oikeudellista asemaansa*.” Ks. myös tuomion s. 169, jossa todetaan että tapauksessa kyseessä olleella perustamissopimuksen materiaalisella määräyksellä ”on *välittömiä oikeusvaikutuksia* ja sillä perustetaan *yksilöllisiä oikeuksia, joita kansallisten tuomioistuinten on suojeltava*”.

263 Ks. myös *Ojanen* 1999 s. 276–277; *Prechal – Hancher* 2002 erit. s. 94–100. Tällainen näkökulmien moninaisuus ilmenee jo esim. tuomion EUT: 8/81 *Becker* englanninkielisen version or-rakenteesta (k. 25): ”(...) those provisions may, in the absence of implementing measures adopted within the prescribed period, be relied upon as against any national provision which is incompatible with the directive *or* in so far as the provisions define rights which individuals are able to assert against the State.”

perustana (eikä vain kansallisen oikeuden tulkinnassa), mihin saattaa liittyä myös ristiriitaisen kansallisen säännöksen soveltamatta jättäminen.²⁶⁴

Kaikella EU-oikeudella ei ole välitöntä oikeusvaikutusta, vaan tämä vaikutustapa liittyy sellaisiin säännöksiin, jotka ovat: 1) selviä ja yksiselitteisiä siten, että tuomioistuin voi soveltaa niitä; ja lisäksi 2) ehdottomia siten, ettei niiden soveltamiselle ja täytäntöönpanolle ole asetettu mitään erityisiä ehtoja tai edellytyksiä. Kolmanneksi, direktiivien vertikaalisen välittömän oikeusvaikutuksen edellytyksenä on, että direktiivin kansallinen täytäntöönpano määräajassa on laiminlyöty (virheellinen tai kokonaan puuttuva täytäntöönpano), eikä direktiiveillä ole milloinkaan horisontaalista, yksityisten välisiin suhteisiin ulottuvaa välitöntä oikeusvaikutusta.²⁶⁵

EU-oikeuden *suoran sovellettavuuden* sivuutan muutamalla lyhyellä maininnalla. EU-oikeudessa suoralla sovellettavuudella on tapana viitata siihen, että tiettyjen EU-normien tuleminen osaksi valtiosisäistä oikeutta ei edellytä erillisiä kansallisia lainsäädäntötoimia (vrt. esim. direktiivien kansallinen täytäntöönpano). Esimerkkinä voidaan mainita SEUT 288(2) artiklan kuvaus EU-asetuksen oikeusvaikutuksista: ”Asetus pätee yleisesti. Se on kaikilta osiltaan velvoittava, ja sitä sovelletaan sellaisenaan kaikissa jäsenvaltioissa.” Niin ikään EU:n perussopimukset ovat voimaan tultuaan jäsenvaltioissa suoraan sovellettavaa oikeutta. Suoralla sovellettavuudella – toisin kuin välittömän oikeusvaikutuksen periaatteella – ei ole yksilön oikeuksia korostavaa piirrettä. Kaikki suoraan sovellettavat normit eivät ole välittömästi vaikuttavia.²⁶⁶

Siinä missä välittömän oikeusvaikutuksen keskiössä on kansallisen tuomioistuimen kannalta tukeutuminen välittömästi EU-säännökseen lainkäyttöratkaisun perusteena, EU-oikeuden *välillisessä* oikeusvaikutuksessa eli *tulkintavaikutuksessa* on kyse siitä, että EU-oikeuteen tukeudutaan vain välillisesti kansallisen oikeuden tulkinnassa. Vaikutus on siten pehmeämpi mutta toisaalta soveltamisalaltaan laajempi: tulkintavaikutus voi liittyä *kaikkeen* EU-oikeuteen ja ilmetä niin vertikaalisessa kuin horisontaalisessa suhteessa – näin myös direktiivien osalta. Tulkintavaikutuksen keskeisenä sisältönä on *velvollisuus* tulkita kansallista lainsäädäntöä mahdollisimman pitkälle EU-oikeuden mukaisesti, jotta EU-oikeuden mukainen tulos saavutetaan.²⁶⁷ Siihen, mitä ”mahdollisimman pitkälle” käytännössä tarkoittaa, on mahdotonta antaa yleispätevää vastausta, mutta kiteytyksinä keskeisistä EUT:n näkemyksistä voidaan esittää seuraava sitaatti suuren jaoston Impact-tuomiosta:

---

264 Ks. näkökulmista välittömään oikeusvaikutukseen esim. *Ojanen* 1999 s. 275–283; *Ojanen* 2016 s. 73–76.

265 Ks. esim. *Ojanen* 2016 s. 83.

266 Ks. *Raitio – Tuominen* 2020 s. 241. – Ks. välittömän oikeusvaikutuksen ja suoran sovellettavuuden eroista lähemmin *Ojanen* 1999 s. 270–271.

267 Ks. esim. EUT: C-106/89 *Marleasing*, k. 8; C-91/92 *Faccini Dori*, k. 26. Tulkintavaikutuksen eksplikoinnin kannalta lähtölaukauksena voidaan pitää EUT:n tuomiota asiassa 14/83 *von Colson ja Kamann*.

”100. Kansallisen tuomioistuimen velvollisuutta tukeutua direktiivin sisältöön, kun se tulkitsee ja soveltaa asiaan liittyviä kansallisen oikeuden säännöksiä, rajoittavat tosin yleiset oikeusperiaatteet, muun muassa oikeusvarmuutta ja taannehtivuuskieltoa koskevat periaatteet, eikä se voi olla perustana kansallisen oikeuden *contra legem* -tulkinnalle²⁶⁸ (...).

101. Yhdenmukaisen tulkinnan periaate edellyttää kuitenkin, että kansalliset tuomioistuimet tekevät *toimivaltansa rajoissa kaiken mahdollisen* ottamalla huomioon kansallisen oikeuden kokonaisuudessaan ja soveltamalla siinä hyväksytyjä tulkintatapoja²⁶⁹ taatakseen kyseessä olevan direktiivin täyden tehokkuuden ja päätyäkseen ratkaisuun, joka on direktiivillä tavoitellun päämäärän mukainen (...).²⁷⁰

Jollei EU-oikeuden ja kansallisen oikeuden välistä normijännitettä ole mahdollista purkaa tulkintavaikutuksen avulla, tuomioistuimen on EU-oikeuden *etusijaperiaatteen* nojalla jätettävä EU-oikeuden kanssa ristiriidassa oleva kansallinen normi soveltamatta.²⁷¹ Kyse on kansallisen normin soveltamatta jättämisestä ratkaistavana olevassa oikeusjutussa eikä säännöksen julistamisesta yleisesti pätemättömäksi.²⁷² Etusijan toteuttamisvelvollisuus koskee kaikkia kansallisia tuomioistuinta – EU-oikeus ei salli sitä, että kansallinen tuomioistuin joutuisi ensin odottamaan esimerkiksi lainsäätäjän, muutoksenhakuasteen tai perustuslakituomioistuimen toimia ristiriidan poistamiseksi.²⁷³ Eri asia on, että lainkäytössä ilmi tullut ristiriita

---

268 Jatkossa lähden siitä EUT:n vakiintuneesta kannasta, ettei EU-oikeuden tulkintavaikutus velvoita kansallista tuomioistuinta *contra legem* -soveltamiseen. Problematiikka on kuitenkin moniulotteinen. Ojanen (1999 s. 246–247) on katsonut, ettei tulkintavaikutuksen rajoja tulisi pyykittää kansallisen säännöksen ”sanamuotoon”, sillä sanamuotoon sisältyvien kielellisten ilmausten oikeudellinen merkitys avautuu vasta konkreettisesti tulkintatilanteessa, oikeusjärjestyksen kokonaisuuden ja jutun faktojen valossa. Ojanen ymmärtääkin ilmaisun ”*contra legem*” laajemmin: se viittaa hänen ajattelussaan johtopäätökseen, johon on päädytty, kun tulkintavaikutuksen rajoja on arvioitu kaikkien asiassa vaikuttavien tekijöiden ja siten säännöksen sanamuotoon palautuvien näkökohtien ohella myös esimerkiksi yleisten oikeusperiaatteiden valossa. Haapaniemi (1999 s. 16) on katsonut tulkintavaikutuksen velvoittavan *contra legem* -tulkintaan silloin, kun tällainen tulkinta(tapa) on kansallisessa oikeudessa mahdollinen.

269 Se, että viime kädessä tulkintavaikutuksen ulkorajoja määrittävät myös kansallisessa oikeudessa hyväksytyt tulkintametodit, käy ilmi myös esim. tuomioista EUT: C-397/01–C-403/01 Pfeiffer ym., k. 116; C-378/07–C-380/07 Angelidaki ym., k. 200; C-501/12–C-506/12, C-540/12 ja C-541/12 Specht, k. 88; C-573/17 Poplawski, k. 23.

270 C-268/06 Impact, k. 100–101 (oikeuskäytäntöviittaukset poistettu). – Ks. tulkintavaikutuksen rajoista laajemmin myös Ojanen 1999 s. 242 ss. ja Ojanen 2016 s. 95–96 oikeuskäytäntöviittauksineen.

271 Esim. EUT: 157/86 Murphy, k. 11. Etusijaperiaate lanseerattiin alun perin EUT:n tuomiossa 6/64 Costa v. ENEL. Se ei vielääkään ilmene EU:n perussopimuksista, mutta Lissabonin sopimukseen sisältyy Julistus (N:o 17) Euroopan unionin oikeuden ensisijaisuudesta (EUVL C 202, 7.6.2016, s. 344). Julistus ei itsessään ole oikeudellisesti sitova asiakirja, mutta siinä viitataan etusijaperiaatetta koskevaan oikeudellisesti sitovaan EUT:n oikeuskäytäntöön.

272 Ks. esim. EUT: C-10/97–C-22/97 IN.CO.GE., k. 21.

273 Ks. erityisesti EUT: 106/77 Simmenthal, k. 21–24.

EU-oikeuden ja kansallisen normin välillä voi antaa lainsäätäjälle aiheen pikaisiin lainsäädäntötoimiin.

2.2.2 EUT:n ennakkoratkaisut

Ennakkoratkaisumenettely on olennaisen tärkeä elementti EU-oikeuden yhdenmukaisen tulkinnan ja soveltamisen turvaamisessa ja siten myös sellaisten kansallisten tuomioiden ehkäisemisessä, jotka jäisivät lainvoimaisiksi EU-oikeuden vastaisina. Samalla se on EUT:n ja kansallisten tuomioistuinten välisen dialogin väylä, joka on merkittävällä tavalla myötävaikuttanut myös unionioikeuden kehittymiseen. EU-oikeuden *tulkinnan* ohella ennakkoratkaisua voidaan pyytää unionin sekundaarlainsäädännön *pätevyydestä*, minkä johdosta ennakkoratkaisumenettelyllä on lisäksi laillisuusvalvonnallinen funktio.

SEUT 267 artiklan 1–3 kohdan mukaan:

”Euroopan unionin tuomioistuimella on toimivalta antaa ennakkoratkaisu:

- a) perussopimusten *tulkinnasta*;
- b) unionin toimielimen, elimen tai laitoksen säädöksen *pätevyydestä ja tulkinnasta*.

Jos tällainen kysymys tulee esille *jäsenvaltion tuomioistuimessa*, tämä tuomioistuin *voi*, jos se katsoo, että kysymys on ratkaistava, jotta se voi antaa päätöksen, *pyytää Euroopan unionin tuomioistuinta ratkaisemaan sen*.

Jos tällainen kysymys tulee esille sellaisessa *kansallisessa tuomioistuimessa käsiteltävänä olevassa asiassa, jonka päätöksiin ei kansallisen lainsäädännön mukaan saa hakea muutosta*, tämän tuomioistuimen *on saatettava kysymys Euroopan unionin tuomioistuimen käsiteltäväksi*.”

Siteeratun artiklan 3 kohdassa tarkoitettuja tuomioistuinta, joiden päätöksiin ei kyseisessä asiassa saa hakea muutosta (jatkossa käytetään yksinkertaisuuden vuoksi toisinaan myös ilmaisua ”ylimmät tuomioistuimet” huolimatta ilmaisun epätarkkuudesta), koskee siis *velvollisuus* pyytää ennakkoratkaisua.²⁷⁴ Tämän velvollisuuden ”erityisenä tavoitteena on estää sellaisen kansallisen oikeuskäytännön syntyminen jäsenvaltiossa, joka olisi ristiriidassa [EU:n] oikeuden sääntöjen kanssa.”²⁷⁵ Ylimmät

---

274 Suomessa esimerkiksi hovioikeudet eivät ole 3 kohdassa tarkoitettuja tuomioistuinta siitä huolimatta, että valittaminen korkeimpaan oikeuteen edellyttää KKO:n myöntämää valituslupaa – hovioikeuden ratkaisu on nimittäin riitautettavissa KKO:ssa, joka voi puolestaan myöntää valitusluvan esimerkiksi unionioikeuden soveltamiseen liittyvän kysymyksen perusteella samoin kuin pyytää EUT:lta 267(3) artiklan mukaisin edellytyksin ennakkoratkaisua jossakin asian käsittelyn vaiheessa. Ks. Ruotsia koskeva EUT: C-99/00 *Lyckeskog*, k. 16–19, ja sen johdosta *Haapaniemi* 2003. Ks. myös *Rosas* 2009 s. 555.

275 EUT: 107/76 *Hoffmann-La Roche v. Centrafarm*, k. 5; C-99/00 *Lyckeskog*, k. 14. Ks. myös *Haapaniemi* 2003 s. 832.

tuomioistuimet ovat toisin sanoen omiaan luomaan oikeuskäytäntöä, jota kyseisen jäsenvaltion muut tuomioistuimet seuraavat, joten EU-oikeuden kanssa ristiriitaisten ratkaisujen syntymistä on niissä kaikin keinoin ehkäistävä. Velvollisuutta ennakkoratkaisun pyytämiseen ei kuitenkaan ns. CILFIT-kriteerien mukaan ole, jos tulkintaongelma on ratkaistavissa EUT:n aikaisemman oikeuskäytännön avulla (*acte éclairé*) taikka jos asia on muutoin niin selvä ja yksiselitteinen, ettei kansallisella tuomioistuimella ole mitään perusteltuja epäilyjä EU-oikeuden oikeasta tulkinnasta (*acte clair*).²⁷⁶

EU-säädöksen *pätemättömyksi* toteaminen kuuluu EUT:n yksinomaiseen toimivaltaan. Siten jos mikä tahansa kansallinen tuomioistuin pitää EU-säädöstä pätemättömänä, sillä on käytännössä velvollisuus ennakkoratkaisun pyytämiseen ennen kuin se voi perustaa ratkaisunsa EU-säädöksen pätemättömyyden varaan – tällainen velvollisuus ei rajoitu vain ylimpiin kansallisiin tuomioistuihin.²⁷⁷ Sitä vastoin EU-säädöksen *tulkinta* ei sinällään ole mikään EUT:n yksinomaiseen toimivaltaan kuuluva operaatio; lainsäädännön tulkinta kuuluu kaiken lainkäytön jokapäiväisiin ydintehtäviin ja koko EU:n oikeussuojakoneisto halvaantuisi, jos vähäisinkin EU-säännösten tulkinta olisi kansallisilta tuomioistuimilta kielletty. On kuitenkin syytä korostaa, että kansallisten tuomioistuinten on tärkeää noudattaa suurta vapautta EU-oikeuden yhdenmukaisen soveltamisen turvaamisessa ja pyytää ennakkoratkaisua aina tarvittaessa – myös silloin, kun siihen ei olisi EU-oikeudesta johtuvaa velvollisuutta. Niin ikään voidaan korostaa sitä, miten tärkeää EUT:n oikeuskäytännön tunteminen kaikille kansallisille tuomioistuimille on. Kansallinen tuomioistuin ei ole velvollinen noudattamaan ainoastaan sitä ennakkoratkaisua, joka on annettu juuri sen esittämään ennakkoratkaisupyyntöön, vaan myös muuta EUT:n oikeuskäytäntöä (ennakkoratkaisujen ns. *erga omnes* -vaikutus).²⁷⁸ Ennakkoratkaisujen ajallisen ulottuvuuden osalta voidaan mainita, että EUT:n ennakkoratkaisuille on

---

276 EUT: 283/81 *CILFIT*, k. 13–16.

277 Näin myös *Ojanen* 2016 s. 203. Kansallisten tuomioistuinten on myös aina lähdettävä olettamasta, jonka mukaan asiaan soveltuva EU-säädös on pätevä (ns. pätevyysoletama) (*ibid.*).

278 EUT:n ennakkoratkaisujen tällainen kaikkiin ulottuva *erga omnes* -vaikutus on nyttemmin laajalti hyväksytty oikeuskirjallisuudessa (ks. esim. *Lenaerts ym.* 2014 s. 244–246; *Ojanen* 2016 s. 209–210). Teoksessa *Lenaerts ym.* 2014 (s. 245) perustelutukea tälle haetaan erityisesti EU-oikeuden yhdenmukaisen tulkinnan tavoitteesta sekä siitä, että EUT:n ennakkoratkaisut ovat deklaratorisia – niissä vahvistetaan, miten tietyä EU-oikeuden säännöstä tulee tulkita. *Ojanen* (2016 s. 210) ja *Turmo* (2017 s. 465) viittaavat niihin sanktioihin, joita EUT:n oikeuskäytännön noudattamisen laiminlyönti voi jäsenvaltiolle aiheuttaa, siis erityisesti SEUT 258–260 artiklan mukaiseen rikkomusmenettelyyn sekä jäsenvaltion vahingonkorvausvastuuseen (ks. jälkimmäisestä C-224/01 *Köbler*, k. 56: ”Joka tapauksessa yhteisön oikeuden rikkominen on riittävän ilmeinen, jos kyseistä [kansallisen tuomioistuimen] päätöstä tehtäessä on jätetty selvästi noudattamatta yhteisöjen tuomioistuimen asiaa koskevaa oikeuskäytäntöä.”) *Ojanen* tuo lisäksi esiin sen mielestäni tärkeän seikan, että ratifoimalla unionin perussopimukset ja tunnustamalla EUT:n toimivallan kaikki jäsenvaltiot ovat samalla hyväksyneet sen, että EU-oikeuden tulkinta ja EU-säädösten pätevyys määräytyvät EUT:n oikeuskäytännössä SEUT 267 artiklan mukaisessa ennakkoratkaisumenettelyssä ja muissa perussopimusten mukaisissa menettelyissä.

taannehtiva ns. *ex tunc* -vaikutus: niistä ilmenevien, EU-säädösten pätemättömyyttä tai tulkintaa koskevien kannanottojen katsotaan olevan takautuvasti voimassa kyseisen säädöksen voimaantulosta lukien.²⁷⁹

2.2.3 Tehokas oikeussuoja sekä tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteet

2.2.3.1 Aluksi

Tehokkaan oikeussuojan periaate on jäsenvaltioiden yhteisiä valtiosääntöperinteitä ilmentävä EU- oikeuden yleinen oikeusperiaate. Tehokkaan tuomioistuINVALVONNAN olemassaolo kuuluu myös erottamattomana osana oikeusvaltioperiaatteeseen, joka on yksi SEU 2 artiklassa mainituista unionin perusarvoista.²⁸⁰ Oikeussuojan toteuttaminen jakautuu EU:ssa ikään kuin kahteen kerrokseen: se lepää osaksi EUT:n, osaksi kansallisten tuomioistuinten varassa.²⁸¹ Tässä yhteydessä sivuutetaan sellaiset oikeussuojakeinot, joiden toteuttaminen kuuluu nimenomaan EUT:n omaan toimivaltaan, esimerkkinä SEUT 263 artiklan mukainen kumoamiskanne, jolla riitautetaan EU-toimielinten toimien laillisuus. Sitä vastoin keskitytään jäsenvaltioiden tuomioistuinten tehtäväkenttään. Tätä tehtäväkenttää koskeva perussäännös sisältyy SEU 19(1) artiklan toiseen alakohtaan, jonka mukaan ”jäsenvaltiot säätävät tarvittavista muutoksenhakukeinoista²⁸² tehokkaan oikeussuojan takaamiseksi [’*remedies sufficient to ensure effective legal protection*’] unionin oikeuteen kuuluvilla aloilla”. Jäsenvaltioilla on siten velvollisuus luoda ”oikeussuojakeinojen ja menettelyjen järjestelmä [’*a system of legal remedies and procedures*’], jolla voidaan taata oikeus

279 EUT: esim. 61/79 *Denkavit Italiana*, k. 16; C-453/00 *Kühne & Heitz*, k. 21. Poikkeuksellisesti EUT voi rajata ennakkoratkaisunsa ajalliset vaikutukset ainoastaan ennakkoratkaisun antamisen jälkeiseen aikaan, ks. esim. 43/75 *Defrenne v. Sabena*. *Kühne & Heitz* -asian ratkaisuehdotuksessa (k. 39) taannehtivuuden taustaintressi kiteytetään seuraavasti: ”Mainitunlainen periaate estää sen, ettei yhteisön oikeus sovellettaessa ajan mittaan vääristy soveltamisen yhtenäisyyden ja täysimääräisen tehokkuuden kustannuksella.” – Jäljempänä osassa IV havaittavin tavoin edes EUT:n tuomioiden *ex tunc* -vaikutus ei lähtökohtaisesti velvoita sivuuttamaan kansallisen tuomion oikeusvoimaa.

280 Ks. esim. EUT: C-64/16 *Associação Sindical dos Juízes Portugueses*, k. 35–36; C-72/15 *Rosneft*, k. 73.
281 Ks. esim. *Dougan* 2004 s. 1–3; *Mäenpää* 2011 s. 412–413 sekä näistä kerroksista tarkemmin esim. *Dashwood ym.* 2011 s. 135–207 ja 287–319.

282 En pidä termiä ”muutoksenhakukeino” onnistuneena käännöksenä termille ”remedy”, koska se on omiaan luomaan remedy-käsitteen sisällöstä liian kapea-alaisen – yksin prosessuaalisen ja pelkkään muutoksenhakuun rajoittuvan – kuvan (ks. myös *Rosas* 2009 s. 568 ja 2020 s. 366). Perusoikeuskirjan 47 artiklassa ”remedy” on käännetty onnistuneemmin ”oikeussuojakeinoksi”. – Muun muassa Katri Havun väitöskirjassa (*Havu* 2013) ”remedy” on käännetty ilmaisulla ”oikeuskeino”. Pidän tätä ilmaisua onnistuneena ja mahdollisesti kaikkein oikeaoppisimpana, mutten pidä myöskään EU-lainsäädännössä (kuten em. perusoikeuskirjan määräyksessä) ja EUT:n tuomioissa käytettyä suomenkielistä käännöstä ”oikeussuojakeino” vääränä tai harhaanjohtavana, minkä vuoksi päädyn itse käyttämään viimeksi sanottua ”virallista” käännöstä. Oikeussuojakeinossahan on pohjimmiltaan kyse – varsin sananmukaisesti – *keinosta hakea oikeussuojaa*.

tehokkaaseen oikeussuojaan”.²⁸³ Velvollisuutta terästää yksityisen näkökulmasta²⁸⁴ perusoikeuskirjan 47 artikla, jossa määrätään seuraavaa:

”Jokaisella, jonka unionin oikeudessa taattuja oikeuksia ja vapauksia on loukattu, on oltava tässä artiklassa määrättyjen edellytysten mukaisesti käytettävissään *tehokkaat oikeussuojakeinot tuomioistuimessa* [‘right to an effective remedy before a tribunal’].

Jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa, joka on etukäteen laillisesti perustettu. Jokaisella on oltava mahdollisuus saada neuvoja ja antaa toisen henkilön puolustaa ja edustaa itseään.

Maksutonta oikeusapua annetaan vähävaraisille, jos tällainen apu on tarpeen, jotta asianomainen voisi tehokkaasti käyttää oikeutta saattaa asiansa tuomioistuimen käsiteltäväksi.”

Siteeratun 47 artiklan 1 kohta pohjautuu osaltaan²⁸⁵ tehokkaita oikeussuojakeinoja koskevaan EIS 13 artiklaan, joskin menee sen vaatimuksia pidemmälle: EU:n perusoikeuskirjan mukaan oikeussuojaa on toteutettava nimenomaan *tuomioistumisissa*, kun taas EIS 13 artiklassa ei tällaista vaatimusta aseteta. Vastaavasti siteeratun artiklan 2 kohta pohjautuu oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevaan EIS 6 artiklaan mutta menee jälleen ihmisoikeussopimusta pidemmälle: perusoikeuskirjan 47(2) artiklan mukainen tuomioistuimeen pääsy ei rajaudu EIS 6 artiklan tavoin pelkästään (viimeksi mainitun artiklan tarkoittamalla tavalla siviilioikeudellisiin) oikeuksiin ja velvollisuuksiin (”civil rights and obligations”) tai rikossyytteisiin.²⁸⁶

---

283 EUT: C-50/00 P *Unión de Pequeños Agricultores v. neuvosto*, k. 41; C-583/11 P *Inuit Tapiriit Kanatami ym. v. parlamentti ja neuvosto*, k. 100–101.

284 SEU 19(1) artiklan toinen alakohta ja perusoikeuskirjan 47 artikla molemmat ilmentävät samaa tehokkaan oikeussuojan periaatetta. Voidaan sanoa, että ensin mainittu määräys korostaa jäsenvaltion velvollisuuden näkökulmaa, jälkimmäisessä taas korostuu yksilön oikeus; ks. esim. EUT: C-73/16 *Puškár*, k. 58: ”Tämä jäsenvaltioiden [SEU 19(1) artiklan mukainen] *velvollisuus* vastaa *oikeutta*, joka vahvistetaan perusoikeuskirjan 47 artiklassa (...)” Ks. edelleen *Hofmann* 2021 s. 1263, jossa (muun muassa tapaukseen C-64/16 *Associação Sindical dos Juízes Portugueses* viitaten) todetaan, että SEU 19(1) artiklan määräyksellä – jossa puhutaan ”unionin oikeuteen kuuluvista aloista” – on siinä mielessä laivampi soveltamisala, ettei se rajoitu perusoikeuskirjan määräysten tapaan asioihin, joissa jäsenvaltiot ”soveltavat unionin oikeutta” perusoikeuskirjan 51(1) artiklassa tarkoitetulla tavalla.

285 Perusoikeuskirjan puheena oleva määräys pohjautuu EUT:n vakiintuneeseen oikeuskäytäntöön, jossa puolestaan on ammennettu – tuomioistuinvalvonnan periaatteen taustaperusteluna – EIS 6 ja 13 artiklasta sekä jäsenvaltioiden yhteisistä valtiosääntöperinteistä (ks. erityisesti EUT: 222/84 *Johnston*, k. 18). Lisäksi on syytä mainita, että jo ennen juuri mainittua (tehokkaan oikeussuojan periaatteen läpimurtona pidettävää) Johnston-tapausta EUT oli useasti painottanut, että *vilpittömän yhteistyön periaatteesta* johtuu kansallisille tuomioistuimille velvollisuus varmistaa välittömään oikeusvaikutukseen perustuva yksityisten oikeussubjektien oikeussuoja (ks. esim. 33/76 *Rewe*, k. 5; kirjallisuudessa ks. esim. *Dougan* 2004 s. 53–54).

286 Nämä erot perusoikeuskirjan ja EIS:n välillä tuodaan esiin myös *perusoikeuskirjan selityksissä*

Niin SEU 19(1) artiklan toinen alakohta kuin perusoikeuskirjan 47 artikla ovat kuitenkin varsin yleisluontoisia määräyksiä. Ne jättävät auki esimerkiksi sen, *min-käläisiä oikeussuojakeinoja* jäsenvaltion pitää tarjota unionioikeudesta johtuvien oikeuksien loukkausten varalle; *mitkä kansalliset tuomioistuimet* missäkin asioissa ovat toimivaltaisia antamaan oikeussuojaa (esim. käräjäoikeudet vai hallinto-oikeudet); ja *millaisia prosessisääntöjä* kyseistä oikeussuojakeinoja käytettäessä pitäisi noudattaa. Siltä osin kuin unioni (käytännössä EU-lainsäätävä tai EUT) ei ole antanut sisällöllisiä normeja oikeussuojakeinoja ('remedies') ja prosessia ('procedures') koskevista seikoista, näistä säätäminen jääkin jäsenvaltioiden tehtäväksi tiettyjen EU-oikeudellisten vaatimusten ja reunaehtojen puitteissa. Katri Havuun viitaten voidaan todeta, että kansallinen oikeussuojakeinoja ja prosessia koskeva oikeus ikään kuin valjastetaan EU-oikeuden edellyttämällä tavalla palvelemaan EU-oikeuden tavoitteita;²⁸⁷ kansallinen oikeus täydentää EU-oikeudelta jääneet aukot.²⁸⁸ Kuvattua EU-oikeuden aukollisuutta ja sen täyttämiseen liittyvää jäsenvaltioiden toimivaltaa luonnehditaan toisinaan ilmaisulla "jäsenvaltioiden prosessiautonomia" ("procedural autonomy"; oikeussuojakeinoja erityisesti painotettaessa joskus myös "remedial autonomy"²⁸⁹ ja jäsenvaltion viranomaisten ja tuomioistuinten toimivallanjakoa erityisesti painotettaessa joskus lisäksi "institutional autonomy"²⁹⁰). "Autonomiaa"

---

47 artiklan kohdalla. – Tässä yhteydessä voidaan mainita yleisemminkin siitä, että EIS asettaa perusoikeuskirjan 52(3) artiklan mukaisesti vähimmäistason vastaavien perusoikeuksien suojalle EU-oikeudessa.

287 *Havu* 2013 s. 33.

288 *Ibid.* s. 35. – Vastaavan tyyppisiä kielikuvia ovat esittäneet muutkin. Ks. esim. *Lenaerts ym.* 2014 s. 107: "[T]he European Union essentially 'piggybacks' on what is provided for in the national legal systems. At the same time, however, the national legal systems are under an important 'obligation de résultat', meaning that the enforceability of Union law rights must be ensured by virtue of the Union principles of equivalence and effectiveness."

289 Ilmaisua "remedial autonomy" on toisinaan käytetty etenkin oikeuskirjallisuudessa (ks. esim. *Varga* 2017 s. 55; *Craig* 2018 s. 758 ss.), samoin eräissä julkisasiamiesten ratkaisuehdotuksissa, ks. esim. julkisasiamies Trstenjakin ratkaisuehdotus asiassa C-591/10 *Littlewoods Retail ym.*, k. 24; julkisasiamies Jääskisen ratkaisuehdotus asiassa C-562/12 *Liivimaa Libaveis*, k. 47 ja 57. Ks. myös julkisasiamies Tesauron ratkaisuehdotus yhdistetyissä asioissa C-46/93 ja C-48/93 *Brasserie du pêcheur*, k. 47, jossa käytetään ilmaisua "Member States' autonomy with regard to judicial remedies for the infringement of rights conferred by Community provisions".

290 Ilmaisua "institutional autonomy" on etenkin oikeuskirjallisuudessa saatettu käyttää silloin, kun on haluttu erityisesti viitata jäsenvaltioiden toimivaltaan määrittää kussakin asiassa toimivaltaiset tuomioistuimet ja muut viranomaiset (ks. *Haapaniemi* 2009 s. 89–90 viitteinen). Ilmaisua ei ole tavaton EUT:n oikeuskäytännössäkään, ks. esim. C-310/16 *Dzivev ym.*, k. 30: "It follows that, even though the penalties and administrative and/or criminal procedures relating to those penalties established by Member States in order to counter infringements of harmonised VAT rules fall within their procedural and *institutional autonomy*, that autonomy is nevertheless limited by the principle of effectiveness, which requires that such penalties be effective and dissuasive, in addition to the principle of proportionality and the principle of equivalence (...)." Ks. aiheeseen liittyen myös C-54/96 *Dorsch Consult*, k. 40. – Siitä, että "toimivallan jakoa jäsenvaltion sisällä suojataan SEU 4 artiklan 2 kohdalla", ks. esim. C-328/19 *Porin kaupunki*, k. 46.

koskeva ilmaus on tosin tutkimuksessa perustellusti todettu harhaanjohtavaksi²⁹¹ muun muassa juuri siksi, että EU-oikeus asettaa jäsenvaltioille aihepiiriin liittyviä vaatimuksia ja reunaehtoja – eikä EU myöskään ole läheskään vailla toimivaltaa antaa sääntelyä oikeussuojakeinoista ja prosessista, vaikkakin tämä toimivalta on kaiken kattavaa harmonisointia silmällä pitäen puutteellinen.²⁹²

Ennen kuin siirrytään lähemmin tarkastelemaan oikeussuojan toteuttamiseen liittyviä EU-oikeuden vaatimuksia, on otettava kantaa siihen, miten aihepiirin kannalta keskeiset käsitteet – erityisesti EU-oikeudesta johtuvat *oikeudet* ja niiden toteuttamiseen liittyvät *oikeus(suoja)keinot* (remedies) ja *prosessisäännöt* – linkittyvät toisiinsa ja mitä erityisesti ”oikeussuojakeinon” käsite ylipäänsä tarkoittaa. Professori Walter van Gerven, joka toimi uransa aikana myös EU-tuomioistuimen julkisasiamiehenä ja asianajajana, tuli tunnetuksi pyrkimyksistään selvittää mainittujen käsitteiden keskinäissuhteita. Hänen perusnäkemysinsä kuuluu seuraavaa. Unionioikeudesta johtuvat *oikeudet* (rights) on määritelty yhdenmukaisesti unionioikeudessa: jäsenvaltion on toteutettava ne *sellaisinaan*.²⁹³ *Oikeussuojakeinot* (remedies) ja *prosessit* (procedures) linkittyvät ”oikeuteen” seuraavasti: ”The concept of *right* refers, in my view, to a legal position which a person (...) may have and which in its normal state can be enforced by that person against (some or all) others before a court of law by means of one or more *remedies*, those are classes of action, intended to make good infringements of the rights concerned, in accordance with *procedures* governing the exercise of such classes of action and intended to make the remedy concerned operational.”²⁹⁴ Oikeussuojakeinossa (remedy) on siten kyse *mahdollisuudesta esittää tuomioistuimessa tietty vaatimus* EU-oikeudesta johtuvan oikeuden (väitetyn) loukkaamisen tai muun häiriötilan oikaisemiseksi.²⁹⁵ Vanha latinankielinen maksimi *ubi jus ibi remedium* (”missä oikeus, siellä oikeussuojakeino”) on nykypäivänäkin ajankohtainen: kunkin oikeuden toteutumisen turvaamiseksi on oltava olemassa oikeussuojakeino.²⁹⁶

”Remedy” kuuluu kenties epämääräisimpien, laveimpien ja vaikeimmin käännettävien oikeudellisten käsitteiden kategoriaan. Common law -oikeuskulttuuria edustavan

---

291 Ks. esim. *Kakouris* 1997 s. 1410–1411; *Rosas* 2004 s. 372; *Haapaniemi* 2009 erit. s. 118–119; *Bobek* 2012; *Rosas – Armati* 2018 s. 280–281. – Sen sijaan EUT itse on alkanut 2000-luvulla käyttää käsitettä ”prosessiautonomia” (suomeksi myös ”menettelyllinen itsemääräämisoikeus”) tuomioissaan.

292 Ks. esim. *Storskrubb* 2017 s. 361–362. EU-lainsäätäjän toimivaltaa kansallisen prosessioikeuden harmonisoinnissa pohditaan lyhyesti jäljempänä luvussa IV-1.2.

293 *Van Gerven* 2000 s. 503 ja 526; ks. myös *Havu* 2013 s. 251.

294 *Van Gerven* 2000 s. 502. Kursivoinnit alkuperäistekstissä.

295 Ks. myös *Havu* 2013 s. 233.

296 Maksimiin viittaaminen on melko yleistä myös EU-oikeudellisessa tutkimuksessa (ks. esim. *van Gerven* 2000 s. 503; *Tridimas* 2006 s. 422; *Mäenpää* 2011 s. 433; *Havu* 2013 s. 233), ja siihen on viitattu myös eräissä julkisasiamiesten ratkaisuehdotuksissa (ks. esim. julkisasiamies Póitres Maduron ratkaisuehdotus asiassa C-181/03 P *Nardone v Commission*, k. 40; julkisasiamies Sharpstonin ratkaisuehdotus asiassa C-413/15 *Farrell*, k. 32).

juristin mielessä se rinnastuu pitkälti ”oikeuteen”²⁹⁷ – ja siis aineellisoikeudelliseksi käsitteeksi – kun taas skandinaavisen juristin mielessä se painottuu turhankin puhtaasti ”prosessuaaliseksi” käsitteeksi, siis mahdollisuudeksi saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi.²⁹⁸

Itse lähtisin siitä, että oikeussuojakeinoon (remedy) kuuluu sekä prosessuaaliseksi että materiaaliseksi luonnehdittavia osatekijöitä. Pääsy tuomioistuimeen ei riitä, jollei tuomioistuinprosessissa ole mahdollista saada (materiaalista) oikeussuojaa unionioikeudelliselle oikeudelle – yksinkertaistaen siis jokin konkreettinen korjaus unionioikeudellisen oikeuden ”häiriötilaan”.²⁹⁹ Siten oikeussuojakeino ei ole sen enempää pelkkää prosessuaalista tuomioistuimeen pääsyä kuin myöskään pelkkää sieltä haettavaa aineellisen oikeuden mukaista oikeusseuraamusta. Oikeussuojakeino voidaan mieltää *mahdollisuudeksi esittää tuomioistuimelle (tietyn EU-oikeudesta johtuvan) oikeuden toteuttamiseen liittyvä vaatimus odotuksin, että tuomioistuin voi tarjota juuri tälle oikeudelle oikeussuojaa*. Yhteys EIS 13 artiklaan tulee tässä ilmeiseksi.³⁰⁰

Vaikka ulko-oikeudellisiin vertailuihin sisältyy aina riskejä, rohkenen lääketieteeseen vertaamalla ehdottaa, ettei ”remedy” ole sama asia kuin *lääke* tai *tietty lääketieteellinen hoito* (vrt. materiaallinen oikeusseuraamus) eikä myöskään pelkkä mahdollisuus *mennä lääkäriin* (vrt. asian saattaminen vireille tuomioistuimessa, tuomioistuimeen pääsy), vaan jotakin sen tapaista kuin *mahdollisuus mennä lääkäriin odotuksin saada juuri omaan vaivaan adekvaattia hoitoa* (mikäli tämä osoittautuu tutkimusten perusteella perustelluksi).

---

297 Ks. van Gerven 2000 s. 526. Ks. myös Tridimas 2006 s. 422.

298 Kenties yhtenä esimerkinomaisena osoituksena tästä ”yliprosessuaalisesta” remedy-käsityksestä voidaan pitää myös sen kääntämistä SEU 19(1) artiklassa liian kapea-alaisella termillä ”muutoksenhakukeino” (samoin ruotsinkielisessä versiossa ”möjligheter till överklagande”).

299 Ks. myös EU:n perusoikeuskirjaa koskevassa kommentaariteoksessa Hofmann 2021 s. 1277–1278: ”Compliance with the right to an effective remedy then depends both on whether the Member State offers procedural rules granting fair prospects for a case to be instituted and provides admissibility criteria allowing actual access to a court. (...) [It] also requires provision of a remedy which is capable of addressing the violation of the right. (...) The consequences of this analysis are best illustrated by the cases that have considered both procedural remedies in the sense of individual rights of access to a court as well as the substantive remedies available where a claim is successful.” Teoksen aiemmassa painoksessa hän on myös huomauttanut (Hofmann 2014 s. 1217 alav. 101) perusoikeuskirjan kieliversioiden välillä olevan vähintäänkin vivahteroja siinä, missä määrin kukin ”oikeussuojakeinoon” käänнос (remedy, Rechtsbehelf, recours) kykenee kattamaan siihen tosiasiaasi liittyviä osatekijöitä.

300 Oikeussuojakeinoon tehokkuus edellyttää EIS:n järjestelmässä, että yksilön esittämällä vaatimuksella on varteenotettavat menestymisen mahdollisuudet ja että siinä voidaan tarjota ”appropriate relief” (ks. edellä jakso III-1.2). – Koska EU:n perusoikeuskirjan 47 artiklan on taattava vähintään EIS 6 ja 13 artiklan vähimmäistaso (ks. esim. EUT: C-682/15 *Berlioz Investment Fund*, k. 54), ei tältäkkään kannalta ole ajateltavissa, että EU-oikeudessa voitaisiin sivuuttaa EIS 13 artiklan käsittämä, oikeussuojakeinoon koskeva materiaallinen elementti.

EU-oikeudellisessa kirjallisuudessa usein mainittuja ja EUT:n oikeuskäytännössä esiintyviä klassisia oikeussuojakeinoja (remedies) ovat: restitutio (kuten EU-oikeuden vastaisesti perittyjen maksujen palauttaminen), kompensatio (erityisesti vahingonkorvaus), väliaikaiset tai lopulliset kieltomääräykset ('interim reliefs', 'injunctions') sekä ehkä tärkeimpänä mahdollisuus riitauttaa (ja saada sitä kautta kumotuiksi / sivuutetuiksi / soveltamatta jätetyiksi) jäsenvaltion toteuttamia, unionioikeuden vastaisiksi väitettyjä toimia ('setting aside of national measures' tai laueammin myös 'judicial review').³⁰¹ Aiemmin todettua mukailien voitaisiin tosin täsmentää oikeussuojakeinon tarkoittavan pikemminkin *mahdollisuutta vaatia* (ja perusteltua odotusta saada, jos vaatimus osoittautuu oikeutetuksi) *tuomioistuimelta jotakin edellä mainituista* (siis esimerkiksi: 'palautusvaatimus', 'vahingonkorvauskanne', 'vaatimus väliaikaismääräyksen antamisesta' tai 'valitus hallintopäätöksestä').

Lisäksi *jäsenvaltioissa* hyvin tavallisia oikeussuojakeinoja ovat *muutoksenhakukeinot tuomioistuimen ratkaisuihin ylempään tuomioistuimeen*. Tällainen suppeasti määritelty muutoksenhaku jää oikeussuojakeinoja käsittelevässä EU-oikeudellisessa kirjallisuudessa vähemmälle huomiolle uskoakseni sen vuoksi, että 1) EU-oikeudessa ei ole normia, joka yleisesti ja kaikissa asiaryhmissä velvoittaisi tarjoamaan oikeussuojakeinon *useammassa kuin yhdessä* tuomioistuinasteessa, kunhan yksikin tuomioistuinaste täyttää tehokkaan oikeussuojan vaatimukset,³⁰² ja että 2) näin määritellyn muutoksenhaun primaarisena ja välittömänä tarkoituksena ei ole enää juuri tietyn EU-oikeudesta johtuvan oikeuden toteuttaminen, vaan pikemminkin sen kontrollointi, onko alempi tuomioistuin ratkaissut "varsinaista" primaarista oikeussuojakeinoa koskevan asian oikein.

2.2.3.2 EU-oikeuden vaatimuksista oikeussuojakeinoille ja prosessille

Oikeussuojan toteuttamiseen liittyviä EU-oikeuden vaatimuksia on vuosien saatossa systematisoitu oikeustieteessä usein eri tavoin ilman, että näiden tapojen eroavaisuudet olisivat tarkoittaneet ainakaan merkittäviä erimielisyyksiä itse asiasisällöstä.

---

301 Nämä nimetään oikeussuojakeinoiksi ("remedyiksi") esimerkiksi julkaisuissa *Prechal* 1997 s. 7–8; *van Gerven* 2000 s. 503; *Craig* 2018 s. 760–761 ja 782. Oikeuskäytännössä ks. restitution (maksujen palauttamisen) osalta esim. EUT: 199/82 *San Giorgio*, k. 12: "(...) entitlement to the repayment of charges levied by a Member State contrary to the rules of Community law is a consequence of, and an adjunct to, the rights conferred on individuals by the Community provisions prohibiting charges having an effect (...)." Kompensation osalta ks. yksityisen ja jäsenvaltion välisessä relaatiassa C-6/90 ja C-9/90 *Franovich* sekä yksityisten välisessä relaatiassa C-453/99 *Courage*, k. 26. Väliaikaismääräysten (interim reliefs) osalta ks. esim. C-213/89 *Factortame*. Kansallisten toimenpiteiden EU-oikeuden mukaisuuden riitauttamisen ('setting aside of national measures' tai laueammin 'judicial review') osalta mainitaan niin *Prechalin* em. kirjoituksessa (s. 7) kuin perusoikeuskirjan selityksissäkin (47 artiklan kohdalla) EUT:n tuomiot asioissa 222/84 *Johnston*, 222/86 *Heylens* ja C-97/91 *Borelli*.

302 Ks. esim. *Lenaerts ym.* 2014 s. 112 ja siinä viitattu EUT: C-69/10 *Samba Diouf*, k. 69: "Tehokkaan oikeussuojan periaatteella annetaan yksityiselle oikeus saattaa asia tuomioistuimen käsiteltäväksi mutta ei useassa oikeusasteessa."

Kukin näistä lähestymistavoista lienee lopulta vain jonkinlainen ”best effort” moni-
mutkaisen asiakokonaisuuden (ja jossain määrin epäkoherentin tai ainakin toisinaan
vaikeasti ennakoitavan EUT:n oikeuskäytännön³⁰³) jäsenitelemiseksi.

Pidän Michael Douganin monografiassa ”National remedies before the Court of
Justice” esitettyä kolmiosaista tarkastelua yhtenä lainopin kannalta havainnollisena
tapana jäsenillä EUT:n oikeuskäytännöstä ilmeneviä vaatimuksia. Tarkastelun
ensimmäisessä vaiheessa (1°) tarkistetaan, onko jäsenvaltio taannut *tuomioistuimeen
pääsyn* perusoikeuskirjan 47 artiklan (ja SEU 19(1) artiklan toisen alakohdan)
edellyttämällä tavalla. Sanottu perusoikeuskirjan määräys kodifioi EUT:n jo *Johns-
ton*-tuomioissa painottamaa oikeutta: ”Jäsenvaltioiden on taattava, että tuomioistui-
met valvovat tehokkaasti yhteisön oikeuden sovellettavien säännösten ja määräysten
sekä sellaisen kansallisen lainsäädännön, jonka tarkoituksena on panna täytäntöön
direktiivissä säädetyt oikeudet, noudattamista.”³⁰⁴ Tarkasteluvaiheeseen kuuluvat
esimerkiksi vaatimukset tuomioistuinten riippumattomuudesta ja puolueettomuus-
desta³⁰⁵ sekä muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin keskeiset prosessuaaliset
takeet.³⁰⁶

Toiseksi (2°), sen jälkeen kun tuomioistuimeen pääsyä koskevan vaatimuksen on
todettu toteutuvan, EUT ottaa *lähtökohdaksi* sen, että *niiltä osin kuin asiaa koskeva
sisällöllinen unionioikeuden sääntely puuttuu, jäsenvaltion asiana on antaa oikeussuo-
jakeinoja ja prosessia*³⁰⁷ *koskevat säännökset*, joilla pyritään turvaamaan yksityisten

---

303 Ks. esim. *Tridimas* 2006 s. 422; *Bobek* 2012 s. 310 ja 319.

304 EUT: 222/84 *Johnston*, k. 19. Ks. myös k. 18, jossa viitataan EIS 6 ja 13 artiklaan sekä siihen, että
tuomioistuINVALVONTA ilmentää ”kaikille jäsenvaltioille yhteisten valtiosääntöperinteiden taustalla olevaa
yleistä oikeusperiaatetta”.

305 Ks. myös esim. EUT: C-192/18 *komissio v. Puola*, k. 98 alkaen.

306 Ks. *Dougan* 2004 s. 4–14. – Tehokkaiden oikeussuojakeinojen materiaalisempia ulottuvuuksia taas
käsitellään jäljempänä tässä alaluvussa myöhempien tarkasteluvaiheiden yhteydessä. Tarpeettomia raja-
aitoja tarkasteluvaiheiden välille ei ole syytä rakentaa, mutta ne voivat havainnollistavassa tarkoituksessa olla
hyödyksi. Vrt. myös *Rosas* 2004 s. 367, jossa tehdään seuraavanlainen jaottelu: 1) *tuomioistuinvalvonnan*
olomassaolo sinänsä (oikeus oikeudenkäyntiin); 2) EU-oikeuden ’täyden tehokkuuden’ periaatteen
ja siinä yhteydessä riittävän tehokkaan oikeussuojan periaatteen toteuttamiseksi välttämättömien
oikeussuojakeinojen olemassaolo (oikeus oikeudenmukaiseen ja tehokkaaseen oikeudenkäyntiin); 3) ns.
prosessiautonomia ja sitä rajoittavat *vastaavuusperiaate* ja *tehokkuusperiaate*.

307 EUT:n ”prosessiautonomialausumassa” – joka on siteerattuna kokonaisuudessaan jäljempänä tämän
alaluvun seuraavassa sisennetyssä tekstikappaleessa – puhutaan tarkkaan ottaen jäsenvaltion tehtävästä
antaa ”*menettelysäännöt* sellaisia *oikeussuojakeinoja varten*, joilla pyritään (...)”. Kuitenkin väistämätöntä
on, että myös *itse oikeussuojakeinot* jäävät jäsenvaltioiden tarkemmin määrittäväksi siltä osin kuin
unionioikeus ei ole itse tiettyä oikeussuojakeinoja edellyttänyt tai sen sisällöstä lausunut. Ks. tästä myös
Havu 2013 s. 268–269. Lisäksi on huomattava, että EUT on antanut prosessiautonomialausumaan
sisältyvälle menettelysäännön käsitteelle hyvin laajan sisällön, joka kattaa myös materiaalisiksi katsottavia
aspekteja (ks. esimerkkejä oikeuskäytännöstä *Haapaniemi* 2009 s. 94–95) ja siten van Gervenin jaottelussa
niin sanotusti ”oikeussuojakeinon tontille” kuuluvia elementtejä. – Toisinaan EUT on myös saattanut
käyttää ”menettelysäännön” sijasta laveampaa (ja todenmukaisempaa) ilmaisua, kuten ”substantive and
procedural conditions” (esim. C-46/93 ja C-48/93 *Brasserie du pêcheur*, k. 98–99; C-188/95 *Fantask*, k.
39).

EU-oikeudesta johtuvat oikeudet.³⁰⁸ Siltä osin kuin unionioikeudessa olisi oikeusjutun ratkaisemisen kannalta relevanttia sisällöllistä normistoa oikeussuojakeinoja ja/tai prosessia koskevista seikoista, noudatetaan luonnollisesti sitä – asia on tältä osin siirtynyt lähtökohtaisen kansallisen päätäntävällän piiristä EU-oikeuden piiriin. Tällaista EU-normistoa voi syntyä paitsi EU-lainsäätäjän, myös EUT:n toimesta. EUT on nimittäin tiettyjen oikeussuojakeinojen osalta – Dougan mainitsee esimerkiksi jäsenvaltion vahingonkorvausvastuuta koskevan Francovich-tuomion ja väliaikaismääräyksiä koskevan Zuckerfabrik-tuomion³⁰⁹ – itse kehittänyt niiden käyttöön liittyviä materiaalisia ja/tai prosessuaalisia edellytyksiä.³¹⁰ Todettakoon kuitenkin, että tällaisetkaan EUT:n tai EU-lainsäätäjän toimesta syntyvät sisällölliset EU-normit eivät (ainakaan unionioikeuden nykytilassa) käytännössä milloinkaan muodostane sellaista kattavaa sääntelyä, jonka perusteella *kaikki* EU-oikeudellisen oikeusjutun ratkaisemisen kannalta relevantit, oikeussuojakeinoja ja prosessia koskevat näkökohdat ratkeaisivat.

Kolmannessa tarkasteluvaiheessa (3°), EU-oikeudesta johtuu rajoja ja reunaeh-toja edellä mainitulle jäsenvaltioiden toimivallalle päättää itse oikeussuojakeinoja ja prosessia koskevasta sääntelystä niiltä osin kuin unionioikeudessa ei asiaa koskevaa sisällöllistä normistoa ole. Keskeisiä tällaisia reunaeh-toja ovat tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteet.³¹¹ *Vastaavuusperiaatteen* mukaan oikeussuojakeinoja ja prosessia koskevat kansalliset säännöt, joita sovelletaan EU-oikeuteen perustuviin vaatimuk-siin (oikeussuojakeinoihin), eivät saa olla *epäedullisempia* kuin ne säännöt, joita sovelletaan *samankaltaisiin* luonteeltaan jäsenvaltion sisäisiin oikeussuojakeinoihin.³¹² Samankaltaisuuden arvioinnissa kiinnitetään huomiota oikeussuojakeinojen kohteeseen, perusteeseen ja olennaisiin piirteisiin (purpose, cause of action and essential characteristics of those actions).³¹³ Toiseksi, *tehokkuusperiaatteen* mukaan oikeussuojakeinoja ja prosessia koskevat säännöt eivät saa olla sellaisia, että EU-oikeudessa ”vahvistettujen oikeuksien käyttäminen on *käytännössä mahdotonta tai*

308 Ks. Dougan 2004 s. 14 ss. ja EUT: esim. C-432/05 *Unibet*, k. 39 ja 42.

309 EUT: C-6/90 ja C-9/90 *Francovich*; C-143/88 ja C-92/89 *Zuckerfabrik Süderdithmarschen*. Ks. Dougan 2004 s. 19.

310 Ks. Dougan 2004 s. 19: ”(...) the presumption of national autonomy applies unless and until either the Community legislature or the Court have actively assumed responsibility for specifying the conditions under which an infringement of one’s Treaty rights will lead to the imposition of liability to make reparation.” Ks. myös Prechal 1997 s. 8–9.

311 Tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden keskeisenä taustaperusteluna on ollut vilpittömän yhteistyön periaate (ks. tältä osin esim. Dougan 2004 s. 53–54).

312 Ks. esim. EUT: C-234/17 *XC ym.*, k. 25. – Soveltamisesimerkkeinä ks. prosessisäännön kannalta esim. C-430/93 ja C-431/93 *van Schijndel*, k. 13 (väittämistaakan ja virallistutkinnan suhde), oikeussuojakeinon kannalta esim. C-295/04–C-298/04 *Manfredi*, k. 93 (vahingonkorvaus ja sen laajuus) sekä rangaistusluonteisten sanktioiden kannalta esim. 68/88 *komissio v. Kreikka*, k. 24; C-7/90 *Vandevenne*, k. 11; C-354/99 *komissio v. Irlanti*, k. 46.

313 Esim. EUT: C-234/17 *XC ym.*, k. 27.

suhteettoman vaikeaa”.³¹⁴ Tehokkuusperiaatteen mukaisessa arvioinnissa huomio kiinnittyy paitsi menettelysäännöstä EU-oikeuden toteutumislle koituvaan haittaan, myös menettelysäännön merkitykseen oikeudenkäynnin, sen kulun ja sen erityispiirteiden kannalta.³¹⁵ Tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteita kutsutaan toisinaan *Rewe-testiksi*, koska niiden lähtölaukauksena voidaan pitää vuoden 1976 Rewe-tuomiota.³¹⁶ Periaatteiden sisältö tiivistetään EUT:n ns. prosessiautonomialausumassa yleensä seuraavaan tapaan:

”[S]illoin, kun unioni ei ole antanut asiaa koskevia säännöksiä, kunkin jäsenvaltion asiana on menettelyllisen itsemääräämisoikeuden periaatteen nojalla *määrittää sisäisessä oikeusjärjestyksessään toimivaltaiset tuomioistuimet ja antaa menettelysäännöt sellaisia oikeussuojakeinoja varten, joilla pyritään turvaamaan unionin oikeuteen perustuvat yksityisten oikeudet*. Tämän osalta menettelysäännöt sellaisia oikeussuojakeinoja varten, joilla pyritään turvaamaan unionin oikeuteen perustuvat yksityisten oikeudet, eivät saa olla epäedullisempia kuin samankaltaisia kansallisen oikeuden piiriin kuuluvia oikeussuojakeinoja koskevat menettelysäännöt (*vastaavuusperiaate*), eikä niillä saada tehdä unionin oikeusjärjestyksen tarjoamien oikeuksien käyttämistä käytännössä mahdottomaksi tai suhteettoman vaikeaksi (*tehokkuusperiaate*).³¹⁷”

Douganin mallia voidaan kolmannen vaiheen (3°) osalta täsmentää tai jatkokehittää van Gervenin mallin pohjalta. On nimittäin niin, etteivät EU-oikeuden vaatimukset *oikeussuojakeinojen* osalta tyhjene Rewe-testin (minimi)vaatimuksiin (eivätkä toisaalta jo edellä käsiteltyyn vaatimukseen siitä, että yksilöllä on oltava pääsy oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin prosessuaaliset vaatimukset täyttävään tuomioistuinmenettelyyn).³¹⁸ Oikeussuojakeinoja koskevia sääntöjä (rules of remedies) nimittäin koskee jossain määrin laajempi vaatimuskehikko kuin ahtaasti määriteltyjä prosessisääntöjä (rules of procedures).

314 EUT: C-430/93 ja C-431/93 *van Schijndel*, k. 17.

315 Ks. esim. EUT: C-430/93 ja C-431/93 *van Schijndel*, k. 19.

316 EUT: 33/76 *Rewe*, k. 5. ”Suhteetonta vaikeutta” koskeva tehokkuusperiaatteen tiukennus ei tosin esiintynyt vielä Rewe-tuomiassa, jossa viitattiin vain käytännölliseen mahdottomuuteen, vaan vasta muutamaa vuotta myöhemmin tuomiassa 199/82 *San Giorgio*, k. 14.

317 Esim. EUT: C-377/14 *Radlinger ja Radlingerová*, k. 48. – Mainittakoon, että 2000-luvulla EUT on alkanut enenevästi sijoittaa edellä siteeratun ”prosessiautonomialausumansa” yhteyteen myös muistutuksen *tehokkaasta oikeussuojasta* yhtenä kansalliselle oikeudelle vaatimuksia ja reunaehtoja asettavana periaatteena (esim. C-268/06 *Impact*, k. 44–46; C-12/08 *Mono Car Styling*, k. 48–49; C-317/08–C-320/08 *Alassini*, k. 47–49; C-177/10 *Rosado Santana*, k. 87–89; C-93/12 *Agroconsulting-04*, k. 35–36; C-362/12 *Test Claimants in the Franked Investment Income Group Litigation*, k. 31–32; C-425/16 *Raimund*, k. 40–41; C-585/18, C-624/18 ja C-625/18 *A.K.*, k. 115; C-771/18 *komissio v. Unkari*, k. 62).

318 Dougankaan ei tätä suinkaan kiistä tai sivuuta, mutta hän tyypittelee tehokkuuteen liittyvää EUT:n oikeuskäytäntöä väljän, monikkumuotoisen ”Principle(s) of Effectiveness” -yläotsikon alla käyttäen ryhmittelyperusteena – ei niinkään ”dogmaattisia” EU-oikeudellisia periaatteita tai vaatimuksia – vaan erilaisia henkilörelaatioita (esim. ”Individual Rights Enforced *Against the Member States*”, ”Individual Rights Enforced *Against Other Private Parties*” jne.). Ks. *Dougan* 2004 s. 26 ss.

Ensinnäkin, jäsenvaltiolla on positiivinen velvollisuus varmistaa, että kaikenlaisiin potentiaalisiin EU-oikeuden loukkauksiin on ylipäänsä olemassa (ainakin yksi) oikeussuojakeino (vrt. myös SEU 19(1) artiklan toinen alakohta: ”Member States shall provide remedies sufficient to ensure effective legal protection in the fields covered by Union law.”) – kyse ei ole vain negatiivisesta velvollisuudesta³¹⁹ olla soveltamatta EU-oikeuden toteutumista suhteettomasti hankaloittavia prosessisääntöjä. Jos kansallisen oikeuden rakenteesta ilmenee, ettei yksityisen käytettävissä ole tietyn EU-oikeudesta johtuvan oikeuden toteuttamiseksi yhtäkään sellaista oikeussuojakeinoa, jolla edes epäsuorasti voitaisiin varmistaa kyseessä olevan oikeuden toteutuminen, EU-oikeus velvoittaa jäsenvaltion jopa kokonaan uudenlaisen oikeussuojakeinon luomiseen.³²⁰

Toiseksi, jotta oikeussuojakeino voitaisiin katsoa tehokkaaksi, sen tulee tuottaa – ei vain ”suhteettoman vaikeuden kiellon” mukaisen minimivaatimuksen täyttävää, vaan myös – *adekvaattia* (”adequate”; täysin riittävää, asianmukaista) oikeussuojaa. Kuten van Gerven toteaa, ”the form and extent³²¹ of the *remedy* are, in the absence of Community rules, a matter for the Member States, provided that the remedy made available under national law provides *adequate* (not just minimum) judicial protection, i.e.

---

319 Rewe-testiin kuuluvan tehokkuusperiaatteen pohjavireeltään ”negatiivista” luonnetta vertailevat tehokkaan oikeussuojan vaatimuksen moniulotteisempaan luonteeseen myös *Prechal* ja *Widdershoven* (2011 s. 40–42). Toisaalta kuten kirjoittajatkkin toteavat (s. 41 alav. 54), tosiasiaa myös Rewe-testin mukainen ”negatiivinen” tehokkuusperiaate voi saada positiivisia vaikutuksia: tietyn prosessisäännöksen sivuuttaminen voi nimittäin käytännössä samalla ”luoda” jotakin uutta, kuten laajentaa tuomioistuimen toimivaltaa tutkia tietty vaatimus (tai pakottaa kansallisen tuomioistuimen täyttämään sivuutetun prosessisäännöksen jättämän aukon jollakin, minkä sen toimivalta mahdollistaa; ks. tästä myös kirjoittajien viittaama *C-268/06 Impact*, erit. k. 54: ”Jos ennakkoratkaisupyynnön esittänyt tuomioistuin toteaa tällaisen tehokkuusperiaatteen loukkaamisen, sen on tulkittava sisäisiä toimivaltasääntöjä niin pitkälle kuin mahdollista siten, että ne mahdollistavat sen tavoitteen toteutumisen, joka koskee tehokkaan oikeussuojan takaamista yksityisille oikeussubjekteille yhteisön oikeuden perusteella kuuluvien oikeuksien osalta (...).”)

320 EUT: *C-432/05 Unibet*, k. 41. Samoin olisi tilanteessa, jossa ainut oikeussuojakeino olisi se, että yksityinen joutuu ensin rikkomaan kansallista oikeutta ja sitten tuota rikkomista seuraavassa (rikos- tai hallinto-oikeudellisessa) menettelyssä vetoamaan EU-oikeuteen (ks. tuomion k. 64) – tällainen oikeussuojakeino ei täyttäisi siis tehokkaan oikeussuojakeinon vaatimusta vaan jäsenvaltion pitäisi luoda uusi oikeussuojakeino. Ks. vastaavasti *C-583/11 P Inuit Tapiriit Kanatami*, k. 103–104 ja kirjallisuudessa *Craig* 2018 s. 760–761; *Hofmann* 2021 s. 1276–1277. – Vrt. ”alkuperäinen” EUT:n näkemys, jonka mukaan EU-oikeuden tarkoituksena ”ei ole ollut perustaa kansallisissa tuomioistuimissa käytettäviä muita oikeussuojakeinoja kuin ne, jotka kansallisessa oikeudessa on perustettu” (EUT: 158/80 *Rewe*, k. 44). Tämä alkuperäinen näkemys tosin suhteellistui voimakkaasti jo 1980- ja 1990-luvuilla, kun EUT edellytti eräissä tuomioissaan varsin suoraviivaisesti jopa *tiettyjen* oikeussuojakeinon, kuten EU-oikeuden vastaisesti kannettujen maksujen palauttamisen, väliaikais määräysten ja jäsenvaltion vahingonkorvausvastuun, käytettävissä oloa (ks. esim. *Craig – de Búrca* 2020 s. 288–289; *Craig* 2018 s. 760–761 oikeuskäytäntöviittauksineen; ks. myös *Prechal – Widdershoven* 2011 s. 41; *Hofmann* 2021 s. 1276).

321 Oikeussuojakeinon muotoon ja kattavuuteen (form and extent) viittavat myös *Hofmann* (2021 s. 1266) sekä EUT esimerkiksi tuomiossa *C-429/09 Fuß*, k. 93–95.

allows individuals to obtain redress which is *commensurate* [oikeassa suhteessa] *with* the nature and the degree of *interference* with those individuals' Community rights".³²² Siltä osin kuin tarkastelua painotetaan oikeusseuraamukseen tai sanktioon, joka oikeussuojakeinoa käytettäessä on voitava määrätä EU-oikeuden loukkauksen perusteella, voidaan Rewe-testin minimivaatimusten "ylittävä" (tai ainakin niitä laajentava tai monipuolistava) komponentti kiteyttää vaatimuksiksi seuraamusten *tehokkuudesta*, *oikeasuhtaisuudesta ja varoittavuudesta*, jotka liittyvät läheisesti adekvaattiuteen.³²³

Nähdäkseni van Gervenin jäsenyys on edellä selostetuilta osin hyväksyttävissä, joskin sillä tarkennuksella, että "adekvaattius" ei ole ilmaisuna erityisen laajalti lyönyt läpi EUT:n oikeuskäytännössä – sitä näytetään käytettävän lähinnä rahamääräisten seuraamusten kontekstissa. Asianmukaisempaa lienee SEU 19(1) artiklan sanamuotoonkin nähden puhua oikeussuojan *tehokkuudesta*, joskin tämä johtaa siihen tautologiaan, että *tehokkaana* pidettävissä olevan oikeussuojakeinon tulee tuottaa *tehokasta* oikeussuojaa.³²⁴

Vaikka Katri Havu hylkää eräät van Gervenin mallin hienojakoisimmat jaottelut³²⁵ ja joutuu muutoinkin korjaamaan ja täydentämään mallia eräiltä osin, hänenkin perusjäsenyöksensä pitkälti pohjautuu van Gervenin ajatuksiin. Havun mallissa nimittäin edetään unionioikeudellisesta *oikeudesta* – jonka sisällön on määräyttävä yhtenäisesti läpi unionin – *oikeussuojakeinoihin*, joista päättäminen taas (siltä osin kuin EU-oikeudessa ei ole lausuttu niiden tarkemmasta sisällöstä) on kansallisen toimivallan piirissä sillä reunaehdolla, että oikeussuojakeinot takaavat adekvaatin oikeussuojan. Adekvaatin oikeussuojan vaatimus kattaa tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteen mukaiset edellytykset, muttei tyhjenny niihin. "Puhtaasti" prosessuaalisten säännösten osalta on niin ikään en-

322 *Van Gerven* 2000 s. 503–504. Kursivoinnit alkuperäistekstissä.

323 Ks. seuraamusten ja sanktioiden osalta esim. *Lenaerts ym.* 2014 s. 136–139; *Haapaniemi* 2016 s. 17–19; *Ojanen* 2016 s. 107–108. Adekvaattiudesta (ja siitä, ettei sen merkitys tyhjene yksin rahamääräisten seuraamusten riittävyteen) ks. *Craig* 2018 s. 762. Oikeuskäytännössä ks. esim. EUT: 14/83 *von Colson ja Kamann*, k. 23: "Although, as has been stated in the reply to Question 1, full implementation of the directive does not require any specific form of sanction for unlawful discrimination, it does entail that that sanction be such as to guarantee *real and effective judicial protection*. Moreover it must also have a real *deterrent effect* on the employer. *It follows* that where a Member State chooses to penalize the breach of the prohibition of discrimination by the award of compensation, that compensation must in any event be *adequate in relation to the damage* sustained."

324 Tämä tautologia on tosin olemassa jo SEU 19(1) ja perusoikeuskirjan 47(1) artiklaa yhdessä luettaessa. Ensin mainittu nimittäin edellyttää "*remedies sufficient to ensure effective legal protection*" ja jälkimmäisenä mainittu takaa oikeuden "to an *effective remedy* before a tribunal". Tautologiaa lieventää se, että tehokkaan oikeussuojan periaate voidaan mielestäni ymmärtää laajana kattoperiaatteena, joka kattaa niin tuomioistuimeen pääsyä koskevan tarkasteluvaiheen, Rewe-testin mukaiset tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteen kuin oikeussuojakeinoja koskevan, minimitehokkuutta pidemmälle menevän tehokkuus- tai adekvaattiusvaatimuksen.

325 Hylkääminen koskee erityisesti oikeussuojakeinon "konstitutiivisten" ja "eksekutiivisten" elementtien erittelyä toisistaan (ks. *Havu* 2013 s. 238 ss.).

siksi tarkasteltava, miltä osin EU-oikeus on mahdollisesti lausunut niistä sisällöllisesti. Muilta osin jäsenvaltiolla on niistä päättävältä tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden rajoissa.³²⁶

Muitakin mahdollisia tapoja systematisoida oikeussuojaa koskevia EU-oikeuden vaatimuksia toki on. Läheisesti edellä käsiteltyä vastaten Tuomas Ojasen ja Olli Mäenpään teoksissa EU-oikeuden vaatimukset jaetaan oikeusturvan *saataavuuteen*, *vastaavuuteen* ja *tehokkuuteen*, joista saatavuus kulminoituu erityisesti tuomioistuimeen pääsyyn ja tehokkaiden oikeussuojakeinojen käytettävissä oloon liittyviin näkökohtiin.³²⁷ Niin ikään tutkimuksessa on saatettu jäsenellä EUT:n oikeuskäytäntöä tunnistamalla siitä erilaisia (tai ehkä pikemminkin eri aspekteja painottavia) linjoja³²⁸ – kuten erityisesti klassinen minimivaatimuksia painottava ”Rewe/Comet-linja”, intrusiivisempi EU-oikeuden täyttä tehokkuutta painottava ”Simmenthal/Factortame-linja” sekä perusoikeudellista tuomioistuimeen pääsyä ja oikeussuojaa painottava ”Johnston-linja” – jotka tapauksesta riippuen nostavat päätään ilman, että yksikään linjoista olisi historian saatossa sen enempää kuollut kuin myöskään varsinaisessa ristiriidassa toisen linjan kanssa. Edelleen systematisointia on saatettu tehdä *EUT:n oikeuskäytännön kronologisen kehittymisen* perusteella. Aihepiiriä koskevan EU-oikeuden dynaamisuuden vuoksi tällaiset kehitysvaiheet ovat siinä määrin relevantteja, että niiden päälinjat on syytä käsitellä tiiviisti seuraavassa tukeutuen EUT:n oikeuskäytäntöön ja eräisiin sitä analysoineisiin – olennaisilta osiltaan hyvin samansuuntaisiin – esityksiin.³²⁹

Ensimmäisessä kehitysvaiheessa (EU:n ensimmäiset vuosikymmenet aina 1980-luvun alkupuoliskolle asti) EUT yleensä totesi mahdollisten esiin nousseiden, oikeussuojakeinoja ja prosessia koskevien kysymyksenasettelujen jäävän ratkaistaviksi kansallisessa oikeudessa.³³⁰ Vuoden 1976 Rewe- ja Comet -tuomioissa tälle jäsenvaltioiden ”prosessi-autonomialle” asetettiin tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden muodossa eksplisiittiset reunaehdot, mutta kehityskautta leimasi näidenkin unionioikeudellisten vaatimusten

326 Ks. *Havu* 2013 erit. s. 232–259. Lisäksi Havu sisällyttää (s. 240) jäsenysmallinsa prosessuaalisia säännöksiä koskevaan osuuteen – *van Gerveniin* (2000 s. 504) viitaten – ns. tyhjäsitkemättömyydedellytyksen eli vaatimuksen siitä, etteivät prosessuaaliset säännökset saa muodostaa estettä sille adekvaatille oikeussuojalle, joka oikeussuojakeinoja koskevien sääntöjen on turvattava. Tämän lisäedellytyksen relevanssi jää kuitenkin epäselväksi ottaen huomioon ne vaatimukset, jotka sisältyvät jo tehokkuusperiaatteeseen, enkä viittaa siihen jatkossa.

327 Ks. *Mäenpää* 2011 s. 429–452; *Ojanen* 2016 s. 98–108.

328 Ks. esim. *Haapaniemi* 2009 passim; *Prechal – Widdershoven* 2011 passim. Ks. myös *Rosas* 2004 s. 364–367.

329 *Dougan* 2004 s. 227–293; *Arnulf* 2006 s. 268–329; *Tridimas* 2006 s. 420–422; *Haapaniemi* 2009; *Dougan* 2011.

330 Esim. EUT: 13/68 *Salgoil*, tuomion s. 374: ”Kansallisessa oikeusjärjestyksessä on määriteltävä, minkä tuomioistuimen toimivaltaan kuuluu tämän turvan varmistaminen ja päättää tältä osin, millaiseksi näin turvattu yksityisen oikeussubjektin asema olisi määriteltävä.”; 6/71 *Rheinmühlen*, k. 8; 51/71–54/71 *International Fruit Company*, k. 3–4.

mietous.³³¹ Vielä vuoden 1981 ns. Rewe II -tuomiossa EUT totesi, että EU-oikeuden tarkoituksena ”ei ole ollut perustaa kansallisissa tuomioistuimissa käytettäviä muita oikeussuojakeinoja kuin ne, jotka kansallisessa oikeudessa on perustettu” (englanniksi ytimekkäästi ”was not intended to create new remedies”).³³²

Toisessa kehitysvaiheessa (suurin osa 1980-luvusta sekä 1990-luvun alkupuoli) EUT otti selvästi aktiivisemman ja puuttuvamman lähestymistavan oikeussuojan toteuttamiseen jäsenvaltioissa. Tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteet tiukensivat otettaan kansallisesta oikeudesta.³³³ Lisäksi EUT:n oikeuskäytäntö alkoi tuottaa aiempaa enemmän myös ”positiivisia” velvollisuuksia. EUT esimerkiksi kehitti – edellä mainitun Rewe II -tapauksen lähestymistavasta poiketen – oikeussuojakeinoja, joita yksityisillä tulisi olla suoraan unionioikeuden perusteella käytettävissään jäsenvaltioiden tuomioistuimissa. Esimerkkeinä voidaan mainita väliaikaismääräykset (Factortame-tuomio 1990³³⁴) ja jäsenvaltion vahingonkorvausvastuu (Francovich-tuomio 1991³³⁵) sekä vuoden 1986 Johnston-tuomiosta ilmenevä korostus siitä, että yksityisillä on ylipäänsä oltava käytettävissään tehokas oikeussuojakeino kansallisessa tuomioistuimessa.³³⁶ EUT myös antoi useita keskeisiä ratkaisuja niiden seuraamusten laatuvaatimuksista, joita EU-oikeuden loukkaukseen liittyvän tehokkaan oikeussuojan toteuttamisessa tulisi olla käytössä.³³⁷

---

331 EUT: 33/76 *Rewe*; 45/76 *Comet*. Ks. näitä ennakoivasti jo esim. 94/71 *Schlüter*, k. 10–11: “(...) implementation [of a Regulation] must as a matter of principle be carried out in accordance with the rules of form and procedure of national law. *This principle of law must be reconciled with the need to apply Community law uniformly so as to avoid unequal treatment of exporters (...)*”

332 EUT: 158/80 *Rewe*, k. 44. Ks. tästä myös esim. 60/75 *Russo*, joka tuo selvästi esiin sen, ettei unionioikeus tuolloin esimerkiksi perustanut jäsenvaltion vahingonkorvausvastuuta koskevaa oikeussuojakeinoja, vaan asia jäi kansallisen oikeuden varaan (k. 9): ”Jos tällaista vahinkoa on aiheutunut yhteisön oikeuden rikkomisesta, valtio on korvausvelvollinen toimintansa seurauksista vahingon kärsineeseen henkilöön nähden valtion vastuuta koskevien *kansallisen oikeuden säännösten mukaisesti*.”

333 Esimerkiksi vuoden 1983 tuomiossa 199/82 *San Giorgio* (k. 4) tehokkuusperiaatteen liitettiin aiempaa tiukempi ”tai suhteettoman vaikeaa” -kynnys pelkän ”käytännössä mahdotonta” -vaatimuksen ohien ja todettiin tehokkuusperiaatteen vastaisiksi kaikki sellaiset ”presumptiot ja todistussäännöt, joiden mukaan verovelvollisen velvollisuutena on osoittaa, että aiheettomasti maksettuja veroja tai maksuja ei ole vyörytetty muiden oikeussubjektien maksettaviksi, ja sallittuja todistuskeinoja koskevat erityiset rajoitukset eli esimerkiksi se, että tältä osin saadaan käyttää vain asiakirjaselvitystä”. Vuoden 1991 tuomiossa C-208/90 *Emmott* EUT linjasi, että tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden valossa lähtökohtaisesti ymmärrettävää (ks. tuomion k. 17) määräaikaan direktiivin loukkaukseen perustuvan kanteen nostamiselle ei saisi soveltaa ennen kuin jäsenvaltio on asianmukaisesti täytäntöönpannut direktiivin (k. 23). Oikeuskäytännön kolmannen kehityskauden kuluessa Emmott-linjauksesta käytännössä luovuttiin (ks. tästä lähemmin *Arnold* 2006 s. 301–304).

334 EUT: C-213/89 *Factortame*.

335 EUT: C-6/90 ja C-9/90 *Francovich*.

336 EUT: 222/84 *Johnston*, k. 18–19. Ks. myös 222/86 *Heylens*, k. 14: “Since free access to employment is a fundamental right which the Treaty confers individually on each worker in the Community, *the existence of a remedy of a judicial nature against any decision of a national authority refusing the benefit of that right is essential in order to secure for the individual effective protection for his right*.”

337 Esim. EUT: 14/83 *von Colson ja Kamann*; C-271/91 *Marshall*. Varsinaisten (rangaistusluonteisten)

Kolmannessa kehitysvaiheessa (vuodesta 1993 eteenpäin) EUT:ta on pidetty vähemmän puuttavana kuin toisella mutta vaateliaampana kuin ensimmäisellä kaudella. Kolmatta kautta on luonnehdittu muun muassa ”valikoivaksi kunnioitukseksi” kansallista prosessinormistoa kohtaan³³⁸ tai nyansoiduksi lähestymistavaksi³³⁹. Painopisteen on katsottu siirtyneen kunnianhimoisesta prosessin ja oikeussuojakeinojen ”positiivisesta harmonisoinnista” takaisin kohti ”negatiivista harmonisointia”.³⁴⁰ Kautta ei leimaakaan uusien suoraan EUT:n oikeuskäytännössä määriteltyjen oikeussuojakeinojen luominen. Tämä tosin on vain luonnollista siihen nähden, että yleiset vaatimukset tehokkaiden oikeussuojakeinojen käytettävissä ololle – ja eräät nimenomaan EUT:n oikeuskäytännössä kehitetyt yksittäiset oikeussuojakeinot, kuten jäsenvaltion vahingonkorvausvastuu – olivat jo aiemmassa vaiheessa kiteytyneet ja edelleen ”voimassa”.³⁴¹ Tehokkuusperiaatteeseen tuli vuoden 1995 van Schijndel- ja Peterbroeck -tapauksen³⁴² myötä aiempaa selvemmin punnitseva elementti. Arvioitaessa, tekeekö kansallinen menettelysääntö EU-oikeuden soveltamisen mahdottomaksi tai suhteettoman vaikeaksi, tuli nimittäin eksplisiittisesti sallitaksi ottaa arvioinnissa huomioon – paitsi menettelysäännöstä EU-oikeuden toteutumiselle koitua haitta, myös – kyseisen ”menettelysäännön merkity[s]” koko oikeudenkäynnin, sen kulun ja sen erityispiirteiden kannalta eri kansallisissa oikeuselimissä”.³⁴³ Tällaista lähestymistapaa on luonnehdittu esimerkiksi ilmaisuilla ”balancing approach”³⁴⁴ tai prosessuaalinen ”rule of reason -testi”³⁴⁵.

Havu tunnistaa *mahdollisena neljäntenä kehitysvaiheena* tehokkaita oikeussuojakeinoja koskevien vaatimusten uuden esiinmarssin sekä osin myös vaatimukset *tietyistä* oikeussuojakeinoista. Hän viittaa tältä osin muun muassa kilpailuoikeudellista vahingonkorvausta koskeviin 2000-luvun Courage- ja Manfredi-tuomioihin.³⁴⁶ Tridimas nostaa (Havun tavoin³⁴⁷) tuolloisesta uusimmasta oikeuskäytännöstä esiin Muñoz-tapauksen

---

sanktioiden osalta ks. esim. 68/88 *komissio v. Kreikka*.

338 *Tridimas* 2006 s. 421 (”selective deference”).

339 *Craig* 2018 s. 770 ja 782 (”nuanced approach”).

340 *Dougan* 2004 s. 232–233.

341 Ks. samansuuntaisesti myös *Tridimas* 2006 s. 421: “[S]ince the general principles of the law governing remedies have now been established, the Court can entrust national courts to apply those principles and be more selective with regard to the national rules with which it takes issue.”

342 EUT: C-430/93 ja C-431/93 *van Schijndel*, k. 19; C-312/93 *Peterbroeck*, k. 14.

343 EUT: C-430/93 ja C-431/93 *van Schijndel*, k. 19. Lausuma jatkuu: ”Tämän osalta on otettava tarvittaessa huomioon kansallisen oikeusjärjestyksen perustana olevat periaatteet, joita ovat esimerkiksi puolustuksen oikeuksien suojaaminen, oikeusvarmuuden periaate ja oikeudenkäyntimenettelyn moitteeton kulku.” Tällainen ”punnintalausuma” on sittemmin toistettu lähes samanlaisena kymmenissä erilaisia prosessikysymyksiä koskevissa EUT:n tuomioissa.

344 *Van Gerven* 2000 s. 532–533; *Craig – de Búrca* 2020 s. 288.

345 *Prechal* 1998 s. 691.

346 EUT: C-453/99 *Courage*; C-295/04–C-298/04 *Manfredi*. Ks. *Havu* 2013 s. 228.

347 Ks. *Havu* 2013 s. 228 ja kyseisestä Muñoz-tapauksesta (EUT: C-253/00 *Muñoz ja Superior Fruiticola*) tarkemmin esim. mainitun teoksen s. 284–285.

siltä osin kuin EU-säädöksestä yksityiselle johtuvasta velvollisuudesta johdettiin tapauksessa subjektiivisia oikeuksia (toiselle) yksityiselle niin, että tällä katsottiin olevan oikeus nostaa ensin mainittua yksityistä vastaan kanne.³⁴⁸ Mikäli tulkitseen kirjoittajia oikein, voidaan ”uusimmasta” kaudesta siten nostaa esiin yhtenä ominaispiirteenä huomion kiinnittyminen aiempaa vahvemmin myös horisontaalisuhteen (yksityisten välisen suhteen) oikeussuojakeinoihin. Joka tapauksessa tämän alueen korostumista osoittavat mielestäni muun muassa kuluttaja(prosessi)oikeuden alueella 2000-luvulla tapahtuneet linjaukset, jotka ovat paikoin merkittävästikin puuttuneet kansalliseen prosessioikeuteen.³⁴⁹

Todettakoon lisäksi, että yksi 2000-luvun merkittäviä teemoja niin tieteellisessä keskustelussa kuin EUT:n oikeuskäytännössä on ollut tehokkaan oikeussuojan periaatteen sekä ”Rewe-testin” (tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden) välinen suhde. Esimerkiksi Arnall on vuonna 2018 pitänyt vain ajan kysymyksenä, milloin tehokkaan oikeussuojan periaate poistaa tarpeen erillisille tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteille. Hänen mielestään on jokseenkin tautologista sanoa, että tehokkaan oikeussuojan periaatetta loukataan, jos kansallinen oikeus (tehokkuusperiaatteen tarkoittamalla tavalla) suhteettomasti vaikeuttaa EU-oikeuteen perustuvan vaatimuksen toteuttamista. Myös vastaavuusperiaatteen sisältö olisi hänen mukaansa integroitavissa tehokkaan oikeussuojan periaatteeseen. Tällaisella periaatteiden sulauttamisella voitaisiin Arnallin näkemyksen mukaan saada kaivattua selvyyttä EUT:n oikeuskäytäntöön.³⁵⁰ Toisaalta Prechal ja Widdershoven ovat kiinnittäneet huomiota tehokkaan oikeussuojan periaatteen ja tehokkuusperiaatteen tiettyihin eroavaisuuksiin³⁵¹ sekä siihen, että ne ovat sisältönsä, soveltamisalansa ja vaikutuksensa puolesta *vain osittain* päällekkäisiä.³⁵² Nämä seikat ja vielä periaatteiden osin erilaiset taustaintressit³⁵³ huomioon ottaen kirjoittajat päätyvät katsomaan, että tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden sulauttaminen osaksi tehokkaan oikeussuojan periaatetta *ei välttämättä* olisi toivottavaa.³⁵⁴

---

348 Näin *Tridimas* 2006 s. 422.

349 Ks. näistä artikkeliosuudessa *Vähätalo* 2017 passim.

350 Ks. *Arnall* 2018 s. 1023–1026 (erit. s. 1026). Puheena olevasta keskinäisyydestä ks. myös esim. *Rosas* 2004 s. 367–368

351 *Prechal – Widdershoven* 2011 erit. s. 38–44 ja 50. Olen kiteyttänyt keskeisimmät heidän esittämänsä eroavaisuudet artikkeliosuudessa (*Vähätalo* 2016 s. 192).

352 *Prechal – Widdershoven* 2011 s. 46.

353 *Ibid.* s. 46: “In EU law, judicial protection often happens to coincide with this concern of effective application and enforcement, but *judicial protection is not the leading idea behind the Rewe principles. Their main focus is the effective application of Union law.*” sekä s. 50: “While the effectiveness principle (and also the principle of equivalence) primarily aims to guarantee an effective application of substantive EU law, the principle of effective judicial protection is intimately linked to the fundamental right of access to the court and, ultimately, to the idea of the ‘Rechtsstaat.’”

354 *Ibid.* s. 46–47 ja 50.

EUT:n oikeuskäytännössä on 2000-luvulla artikuloitu puheena olevaa keskinäis-suhdetta toisinaan periaatteiden itsenäisyyttä,³⁵⁵ toisinaan niiden päällekkäisyyttä (Rewe-testin kuulumista tehokkaan oikeussuojan periaatteen piiriin)³⁵⁶ painottaen – joskus asia on ilmaistu jopa niin päin, että tehokkaan oikeussuojan vaatimus sisältyisi tehokkuusperiaatteeseen³⁵⁷. Kokonaiskuvaksi jää – näistä EUT:n ”pedagogisista” keskinäissuhteen formuloinneista riippumatta – joka tapauksessa selvästi se, että (koko EU:n oikeussuojajärjestelmän valtiosääntöisenä peruspilarina oleva) tehokkaan oikeussuojan periaate sekä tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteet ovat keskenään limittyneitä, mutta kuitenkin itsenäisen normatiivisen sisällön omaavia EU-oikeudellisia vaatimuksia, joista yhtäkään ei saa kansallisella tasolla loukata. Toisin sanoen jäsenvaltioiden on varmistettava unionioikeudellisten oikeuksien tehokas oikeussuoja sekä tätä tehtävää toteuttaessaan lisäksi noudatettava – siltä osin kuin oikeussuojan tarkemmasta sisällöstä lausuva EU-sääntely puuttuu – tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteita.³⁵⁸ Nähdäkseni käsiteltävänä olevan tapauksen olosuhteista ja kysymyksenasettelusta riippuu, onko asiaa perusteltua arvioida tehokkaan oikeussuojan periaatteen, Rewe-testin vai näiden molempien avulla. Joskus tällainen arviointikriteerin valinta voi olla helppoa tai jopa itsestään selvää, joskus taas saattaa olla – eräiden kirjoittajien toteamin tavoin³⁵⁹ – vaikea ennustaa, kumpaa arviointikriteeriä EUT soveltaa.³⁶⁰

---

355 Ks. esim. EUT: C-12/08 *Mono Car Styling*, k. 49: ”Näin ollen vaikka yksityisen oikeussubjektin asiavaltuus ja oikeussuojan tarve määritetään lähtökohtaisesti kansallisessa lainsäädännössä, yhteisön oikeudessa edellytetään vastaavuusperiaatteen ja tehokkuusperiaatteen noudattamisen lisäksi kuitenkin, että kansallisessa lainsäädännössä ei loukata yksilön oikeutta tehokkaaseen oikeussuojaan.” Vastaavasti C-510/13 *E.ON Földgáz Trade*, k. 50.

356 Ks. esim. EUT: C-317/08, C-318/08, C-319/08 ja C-320/08 *Alassini*, k. 49: ”Nämä vastaavuus- ja tehokkuusvaatimukset *ilmentävät* [’embody’, ’exprimment’] jäsenvaltioiden yleistä velvollisuutta varmistaa yksityisillä oikeussubjekteilla unionin oikeuden perusteella olevien oikeuksien suoja tuomioistuimissa.” Vastaavasti C-268/06 *Impact*, k. 47.

357 EUT: C-61/14 *Orizzonte Salute*, k. 48 (suomenkielisessä versiossa ”sisältyy”; englannin- ja ranskankielisten versioiden mukaan tehokkuusperiaate ”*implies* a requirement of judicial protection” / ”*implique* une exigence de protection juridictionnelle”). *Krommendijk* (2016 s. 1411–1412) on kritisoinut muotoilua katsoen, ettei se ole omiaan selventämään tehokkaan oikeussuojan periaatteen ja tehokkuusperiaatteen keskinäissuhdetta.

358 Tämä on luettavissa myös erittäin keskeisenä pidettävästä oikeussuojaa koskevasta EUT:n ratkaisusta C-432/05 *Unibet*, k. 37–43. Ks. myös *Prechal* ja *Widdershovenin* (2011 s. 44) kiteytystä kyseisestä tapauksesta: ”[T]here is a right to effective judicial protection. It is up to the Member States to guarantee it. When laying down the respective rules, the Member States must make sure that effective judicial protection is safeguarded and that the principles of equivalence and effectiveness are respected.”

359 Esim. *Prechal – Widdershoven* 2011 s. 39; *Krommendijk* 2016 s. 1408–1409, 1414 ja 1416.

360 Myös verrattaessa eräitä EUT:n tuomioita samassa asiassa annettuihin julkisasiamiesten ratkaisuehdotuksiin vaikuttaa siltä, ettei arviointikriteerin valinta ole aina helppo tehtävä. Esimerkiksi asiassa C-93/12 *Agrokonsulting-04* julkisasiamies Bot piti perusteltuna tarkastella esillä olleita kysymyksiä ”yksinomaan” perusoikeuskirjan 47 artiklan näkökulmasta (ks. ratkaisuehdotuksen k. 29), kun taas EUT ratkaisi asian käytännössä tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden avulla (tuomion k. 35–58) tehokkaan oikeussuojan jäädessä lyhyen maininnan varaan (k. 59–60).

Tehokkaan oikeussuojan periaate on huomattavasti tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteita luontevampi instrumentti arvioitaessa esimerkiksi puuttuvan oikeussuojakeinon problematiikkaa, oikeussuojakeinon materiaalisien elementtien riittävyttä (adekvaattisuutta) taikka tuomioistuimeen pääsyyn tai oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin liittyviä vaatimuksia.³⁶¹ Tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteet taas soveltuvat mielestäni erityisen hyvin kansallisesti olemassa olevia oikeussuojakeinoja koskevien prosessisääntöjen arviointiin.³⁶² Lisäksi tehokkaan oikeussuojan periaate ei laajakantoisuudestaan ja perustavanlaatuisuudestaan huolimatta välttämättä pysty yksinään kattamaan kaikkia asetelmia tyydyttävästi.³⁶³

Viimeksi sanottuun on tosin väärinkäsitysten välttämiseksi lisättävä, että yleisesti ottaen tehokkaan oikeussuojan periaatteella on kuitenkin huomattavasti laajempi soveltamisala kuin tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteilla. Tehokkaan oikeussuojan periaate voi esimerkiksi saada merkitystä toteutettaessa oikeussuojaa paitsi kansallisissa tuomioistuimissa, myös EUT:ssa.³⁶⁴ Lisäksi tehokkaan oikeussuojan periaatteella on selkeä relevanssi myös prosessia ja oikeussuojakeinoja koskevan EU:n (sekundaari-) lainsäädännön tulkinnassa,³⁶⁵ kun taas tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden keskeisin tehtävä on asettaa reunaehdot kansalliselle oikeudelle nimenomaan kuvatus kaltaisen EU-lainsäädännön puuttuessa (”in the absence of EU rules governing the matter”, kuten EUT asian tyypillisesti ilmaisee).³⁶⁶

---

361 Ks. esimerkkejä *Prechal – Widdershoven* 2011 s. 40; ks. myös *Krommendijk* 2016 s. 1413.

362 Viittaa tässä myös siihen, mitä edellä on esitetty van Gervenin klassisesta jaottelusta; mukaan lukien se van Gervenin näkemys, että *oikeussuojakeinoja* koskee laajempi vaatimuskehikko kuin ahtaasti määritellyt *prosessisääntöjä*. Ks. samansuuntaisena pohdintana myös *Krommendijk* 2016 s. 1413–1414, jossa tosin osuvasti huomautetaan, ettei tällaisten jaottelujen tekeminen ole lainkaan helppoa.

363 Vrt. samansuuntaisesti *Prechal – Widdershoven* 2011 s. 49: ”What role is then left for the Rewe principles? Indeed, it may remain and function as one of the ‘outer limits’ to national procedural autonomy and will be particularly relevant in *areas that are not covered by the requirement of effective judicial protection*.” – Mainitsen jäljempänä esimerkkinä asetelman, jossa arvioidaan laittoman valtion tuen takaisinperinnän (tai muun yleisessä intressissä *yksityistä vastaan* toteutettavan prosessin) tehokkuutta. Kansalliset prosessijärjestykset voivat myös sisältää sellaisia saarekkeitä, joiden arviointiin tehokkaan oikeussuojan periaate ei muista syistä luontevasti istu. Esimerkin tästä tarjoaa oma tutkimuskohteeni eli ylimääräinen muutoksenhaku: kyseessä on tosin kiistatta *oikeussuojakeino*, mutta ajatus esimerkiksi tuomionpurusta *tehokkaana* oikeussuojakeinona ontuu. Ylimääräinen muutoksenhakuhan on tarkoitettu tiukkaan rajatuksi poikkeuskeinoksi – ei tuntuisi mielekkäältä vaatia, että esimerkiksi ilmeisiin lainsoveltamisvirheisiin rajautuvan poikkeuskeinon tulisi täyttää perusoikeuskirjan 47 artiklan vaatimukset. En pidäkään yllättävänä, että EUT on (artikkeliosuudessa ja jäljempänä osassa IV todetuina tavoin) lähestynyt ylimääräistä muutoksenhakua perinteisten tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden eikä niinkään tehokkaan oikeussuojan periaatteen avulla.

364 Ks. esim. *Prechal – Widdershoven* 2011 s. 35 ja 42.

365 Ks. esimerkkinä EUT: C-497/20 *Randstad Italia*, k. 50–51 ja 73.

366 Ks. *Krommendijk* 2016 s. 1407. Viimeksi sanottua jaottelua ei tosin tule ymmärtää liian kirjaimellisesti. Kuten *Krommendijk* huomauttaa (s. 1407–1408), Rewe-testin mukaisella tehokkuusperiaatteellakin voi olla merkitystä myös esimerkiksi sellaisessa tilanteessa, jossa tiettyä prosessuaalista kysymystä koskee sinänsä EU-direktiivin säännös mutta jossa jäsenvaltio on hyödyntänyt säännöksen jättämää kansallista liikkumavaraa.

Omalta osaltani voin todeta, että ymmärrän hyvin niin Arnullin kuin Prechalin ja Widdershovenin kannanottoja tehokkaan oikeussuojan periaatteen ja Rewe-testin keskinäissuhteen tulevaisuudesta. Yhtäältä entistäkin vahvempi nojautuminen tehokkaan oikeussuojan periaatteeseen erilaisissa lainkäyttöön liittyvissä kysymyksissä tuntuisi luontevalta – lainkäytössähän on keskeisesti kysymys juuri oikeussuojan toteuttamisesta. Kuitenkin myös tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden kaltaisille normeille jää mielestäni tarvetta, katsottiinpa sanotut periaatteet tehokkaan oikeussuojan periaatteen osatekijöiksi tai itsenäisiksi periaatteiksi. Esimerkiksi vastaavuusperiaatteen taustalla oleva ajatus unionioikeuden syrjimisen kiellosta tuntuu niin perustavanlaatuiselta, että periaatteen noudattamisvelvollisuuteen (velvollisuuteen poistaa unionioikeuden saama huonompi kohtelu) tietyn oikeussuojakeinon kohdalla ei voi mielestäni vaikuttaa se, täyttäisikö unionioikeuden saama huonompi kohtelu kaikesta huolimatta jo tehokkaan oikeussuojan vaatimukset.³⁶⁷ Toinen esimerkki koskee tehokkuusperiaatetta. Kuten Prechal ja Widdershoven ovat tuoneet esiin, tehokkaan oikeussuojan periaatteen pääfokus on *yksityiselle kuuluvien oikeuksien toteuttamisessa*, kun taas – taustaltaan yleisemmin unionioikeuden tehokasta toteutumista silmällä pitävä – tehokkuusperiaate pystyy kenties laveammin ja luontevammin toimimaan *myös yksityistä vastaan*. Kirjoittajat mainitsevat esimerkkeinä tästä sanktioiden määräämisen yksityiselle³⁶⁸, unionioikeudellisten maksujen kantamisen³⁶⁹ ja valtiontukien takaisinperinnän^{370,371}. Kaikki unionioikeuden tehokkaaseen toteuttamiseen liittyvät asetelmat eivät ole vaivatta palautettavissa yksilön oikeudeksi tehokkaaseen oikeussuojaan.

---

367 Toisin sanoen, jos kansallinen oikeus tarjoaa jollekin kansalliseen oikeuteen perustuvalla vaatimuksella huomattavan edullisen prosessuaalisen kohtelun – ikään kuin ”ylitehokasta” oikeussuojaa – ei mielestäni se, että tehokkaan oikeussuojan vaatimukset sinänsä täyttyvät, voisi poistaa tarvetta siihen, että (samankaltaisena pidettävän) EU-oikeuteen perustuvan vaatimuksen prosessuaalinen kohtelu korotetaan vielä paremmalle tasolle (eli samalle tasolle kuin kansalliseen oikeuteen perustuvan vaatimuksen kohtelu).

368 Ks. esim. EUT: 68/88 *komissio v. Kreikka*.

369 Ks. esim. EUT: 66/79, 127/79 ja 128/79 *Salumi*, k. 18–21.

370 Ks. esim. EUT: C-24/95 *Alcan*, k. 42 ja 50.

371 *Prechal – Widdershoven* 2011 s. 42. – Todettakoon vielä, että vaikka EUT:n vakiintuneen ns. prosessiautonomialausuman sanamuodossa tehokkuusperiaate kiinnittyy yksityisen oikeussubjektin oikeuksiin (”unionin oikeusjärjestyksessä *vahvistettujen oikeuksien* käyttäminen on käytännössä mahdotonta tai suhteettoman vaikeaa”, ks. esim. C-234/17 *XC ym.*, k. 22), sitä täsmentävässä, kansallisen menettelysäännön tarkoituksiin huomiota kiinnittävässä punnintalausumassa vastaava ilmaus on laajempi (”Tehokkuusperiaatteen osalta on muistutettava, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan kaikkia sellaisia tapauksia, joissa on kyse siitä, tekeekö kansallinen menettelysääntö *unionin oikeuden soveltamisen* mahdolltomaksi tai suhteettoman vaikeaksi, on tarkasteltava siten, että huomioon otetaan tämän säännön merkitys koko menettelyssä, menettelyn kulku sekä sen erityispiirteet eri kansallisissa elimissä.” – ks. mainitun tuomion k. 49).

40. Tässä yhteydessä *kansallisten tuomioistuinten ja unionin tuomioistuimen tehtävänä* on taata unionin oikeuden *täysi soveltaminen* kaikissa jäsenvaltioissa ja *yksityisillä unionin oikeuden nojalla olevien oikeuksien oikeussuoja*.

41. Näin suunnitellun tuomioistuinjärjestelmän kantavana voimana on SEUT 267 artiklassa määrätty *ennakkoratkaisumenettely*, jolla (...) on tavoitteena varmistaa, että unionin oikeutta tulkitaan yhtenäisesti, jolloin voidaan siis varmistaa sen johdonmukaisuus, täysi vaikutus ja itsenäisyys sekä viime kädessä perussopimuksilla luodun oikeuden ominaisuus.

42. (...) [*oikeudesta pyytää ennakkoratkaisu*] 43. (...) [*velvollisuudesta pyytää ennakkoratkaisu*]

44. Unionin tuomioistuimen vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan on lopuksi niin, että kansalliset tuomioistuimet, joiden tehtävänä on toimivaltansa rajoissa soveltaa unionin oikeuden säännöksiä tai määräyksiä, ovat velvollisia varmistamaan niiden täyden vaikutuksen niin, että ne tarvittaessa jättävät kaikki unionin oikeuden vastaiset kansalliset säännökset omasta aloitteestaan soveltamatta ilman, että niiden olisi pyydettävä tai odotettava, että nämä kansalliset säännökset ensin poistetaan lainsäädäntöiteitse tai jossain muussa perustuslaillisissa menettelyssä.

45. (...)

46. Kuten tämän tuomion 36 kohdassa on täsmennetty ja kuten julkisasiamies on ratkaisuehdotuksensa 55 kohdassa todennut, mainittu *perustuslaillinen kehys takaa siis jokaiselle henkilölle mahdollisuuden siihen, että hänelle unionin oikeusjärjestyksessä annettuja oikeuksia suojataan tehokkaasti jo ennen kuin lainvoimainen kansallinen ratkaisu annetaan.*³⁷²

2.3 Virheellisiin lainvoimaisiin tuomioiden liittyviä korjausmekanismeja

2.3.1 Aluksi

Voidaan ajatella, että lopullisuuden laskeutuminen virheellisen tuomion ylle ei sinänsä käsitteellisesti *poista* yksityiselle oikeussubjektille EU-oikeudesta johtuvaa oikeutta (esim. oikeus myydä tavara toiseen jäsenvaltioon ilman tullimaksuja ja vastaavia rajoitteita taikka oikeus kilpailullisesti toimiviin sisämarkkinoihin) eikä oikeutta sen loukkaamista korjaavaan oikeussuojakeinoon (esim. oikeus laittomasti kannettujen maksujen palautukseen tai oikeus kilpailuoikeudelliseen vahingonkorvaukseen). Tuomion lopulliseksi tuleminen myötä mahdollisuudet puuttua asiaan kuitenkin radikaalisti kapenevat, sillä sen enempää EUT:n oikeuskäytännössä kuin EU-lainsäädännössä ei ole vaadittu – ikään kuin normaalin oikeussuojakehikon jat-

372 EUT: C-234/17 *XC ym.*, k. 36–46. Katkelmasta on luettavuuden parantamiseksi poistettu kaikki oikeustapausviittaukset ilman, että näitä poistoja on indikoitu merkinnällä ”(...)”.

keeksi – oikeussuojakeinoa, joka yleisesti kykenisi kajoamaan lainvoiman saaneisiin unionioikeuden vastaisiin tuomioihin.³⁷³ ”Unionin oikeudessa oikeusvoima suojaa kyseistä virhettä”³⁷⁴ – unionioikeudellinen oikeus ja kansallisen tuomion oikeusvoima ovat jännitteessä keskenään, ja ensin mainittu lähtökohtaisesti väistyy jälkimmäisenä mainitun edessä. Sama koskee yksityisen *velvollisuuksia*. Oikeusvoima laskeutuu lähtökohtaisesti suojaamaan esimerkiksi tämän EU-oikeuden vastaisesti saamaa etua; yhtäältä unionioikeudellisen velvollisuuden (kuten tuollaisen edun palautusvelvollisuuden) ja toisaalta oikeusvoiman ja luottamuksensuojan välille syntyy jännite.

Joitakin korjausliikkeitä tällaisten asetelmien varalle kuitenkin unionioikeudessa tunnetaan. Ilmeisin tapaus, joka soveltuu yksityisen kärsimisiin loukkauksiin, on *jäsenvaltion vahingonkorvausvastuun* periaate: yksityinen voi nostaa valtiota vastaan vahingonkorvauskanteen ja pyrkiä siten toteuttamaan oikeutensa taloudellisen ulottuvuuden, vaikka väärä tuomio sinänsä jäisi voimaan. Toiseksi, jäsenvaltion lukuun laskettavaan EU-oikeuden loukkauksiin voidaan puuttua komission (tai toisen jäsenvaltion) taholta SEUT 258–260 artiklan mukaiseen *rikkomusmenettelyyn* turvautumalla – yksityiset tosin voivat vaikuttaa asiaan vain lähinnä tekemällä EU-oikeuden rikkomisesta kantelun komissiolle. Kolmanneksi, jos kansallisella tasolla on olemassa *ylimääräinen muutoksenhakukeino*, unionioikeus saattaa – tietyissä tilanteissa ja tiettyjen vaikutusmekanismien kautta – tarjota purkuhakemuksen käsittelyssä vetoapua vaikuttamalla kansallisten purkunormien tulkintaan ja soveltamiseen. Seuraavissa

---

373 Lisäksi yksityinen voi kohdata sen käytännöllisen ongelman, millä tavoin hän pystyy osoittamaan, että kansallisessa lainvoimaisessa tuomiossa on todella sovellettu EU-oikeutta virheellisesti (yksityinenhän ei tiettyjä rajattuja tilanteita lukuun ottamatta pysty saattamaan asiaa EUT:nkaan käsiteltäväksi). Monesti tehtävää helpottaa merkittävästi, jos EUT sittemmin antaa muun asian yhteydessä ennakkoratkaisun, joka tuo näkyville tietyssä valtiossa (samassa tai kenties eri valtiossakin) vallitsevan virheellisen EU-säädöksen tulkinnan (ks. myös esim. *Varga* 2017 s. 60).

374 EUT: C-69/14 *Târșia*, ratkaisuehdotuksen k. 20. Ks. vastaavasti *Târșia*-tuomion k. 28–29: ”Siltä osin kuin tuomioistuimen lainvoimainen ratkaisu, jossa veloitetaan maksamaan unionin oikeuden vastaiseksi todettu vero, on nyt esillä olevassa asiassa esteenä kyseisen veron palauttamiselle, on muistutettava oikeusvoiman periaatteen tärkeydestä (...). Näin ollen unionin oikeudessa ei edellytetä, että kansallisen tuomioistuimen olisi jätettävä soveltamatta kansallisia menettelysääntöjä, joiden perusteella tuomioistuinratkaisu on oikeusvoimainen, vaikka siten olisi mahdollista lopettaa unionin oikeuden vastainen kansallinen tilanne.”

alaluvuissa tehdään katsaus näihin kolmeen yleisen tason korjausliikkeeseen.³⁷⁵ Niistä viimeisenä mainittuun luonnollisesti pureudutaan tarkemmin osassa IV.

Selvyyden vuoksi voidaan todeta, etteivät lainvoimaisessa tuomiossa loukattujen EU-normien *etusija* tai *välitön oikeusvaikutus* ole sellaisinaan avuksi enää kansallisen tuomion lainvoimaiseksi tulon jälkeen.³⁷⁶ Areena, jolla yksityiset voivat toteuttaa EU-oikeuden välittömään oikeusvaikutukseen perustuvia oikeuksiaan, on ollut kansallinen tuomioistuinin prosessi – tältä areenalta on lainvoimaisuuden myötä poistuttu. EU-oikeudella ei myöskään yleisesti tunnusteta olevan sellaista rakenteellista etusijaa suhteessa kansalliseen prosessinormistoon, joka esimerkiksi automaattisesti syrjäyttäisi tuomionpurulle kansallisesti asetetut edellytykset.³⁷⁷

---

375 Nämä kolme korjausmekanismia eivät välttämättä muodosta tyhjentävää luetteloa, mutta katson niiden edustavan keskeisimpiä sellaisia mekanismeja, joilla on mahdollista pyrkiä oikaisemaan a) EU-oikeudesta johtuvin, oikeudellisesti sitovin vaikutuksin b) lainvoimaiseksi tulleiden virheellisten tuomioiden kielteisiä vaikutuksia c) periaatteessa kaiken tyyppisten EU-oikeuden loukkausten kohdalla. *Hofstätter* (2005 s. 189–191) mainitsee näiden lisäksi mahdollisuuden valittaa EIT:een. Tämä mahdollisuus kuitenkin koskee vain tiettyjä varsin rajoitettuja EU-oikeuden loukkauksia, esimerkkinä ylimmän kansallisen tuomioistuimen perustelematon laiminlyönti pyytää EUT:lta ennakkoratkaisua (ks. esim. EIT: *Dhabbi v. Italy* 8.4.2014, k. 31–34), ja kaiken kaikkiaan kyseinen mahdollisuus määrittyy EIS:n soveltamisalan mukaan kattamatta läheskään kaikkea EU-normistoa. – Lisäksi voidaan mainita tietyistä SEUT:een sisältyvistä erityisistä ”rikkomusmenettelyistä”, kuten komission toimivaltuuksista valtiontukia koskevan SEUT 108(2) artiklan tai julkisia yrityksiä ja kilpailusääntöjä koskevan SEUT 106(3) artiklan nojalla (ks. tällaisista menettelyistä ja niiden suhteesta varsinaiseen SEUT 258–260 artiklan mukaiseen rikkomusmenettelyyn *Lenaerts ym.* 2014 s. 172–179). Nämä kuitenkin linkittyvät vain tiettyyn aineellisen EU-oikeuden alaan. Samaa voidaan sanoa yksittäisiin EU-säädöksiin perustuvista oikaisumekanismeista.

376 Eri asia on, että etusijan ja välittömän oikeusvaikutuksen kaltaiset EU-oikeuden vaikutustavat voivat näytellä merkittävääkin roolia *kansallisten purkuedellytysten täyttymistä arvioitaessa*, esimerkiksi täyttämällä ”ilmeisesti väärää lainsoveltamista” koskevan edellytyksen (ts. purettavaksi haetussa ratkaisussa on loukattu EU-oikeuden etusijaa koskevaa periaatetta, minkä vuoksi se on virheellisenä purettava).

377 Etusijaperiaate on tarkoitettu kahden samaan asiaan soveltuvan, keskenään ristiriidassa olevan normin (EU-normi X ja kansallinen normi Y) välisen kollision ratkaisunormiksi (ks. myös *Ojanen* 1999 s. 290: ”Ainoastaan EY:n oikeuden ja kansallisen oikeuden sisältäessä toistensa kanssa ristiriitaisia oikeusnormeja *samalla soveltamisalalla* ratkaisuaselman kärjistyä varsinaiseksi normikonfliktiksi, joka kansallisen tuomioistuimen on ratkaistava jättämällä kansallinen säännös soveltamatta”, kursivointi alkuperäistekstissä; *Jääskinen* 2008 s. 130: ”(...) etusijaperiaatetta ei voida ymmärtää loogiseksi periaatteeksi vaan sisällölliseksi normikonfliktien ratkaisuperiaatteeksi (...)”; *Haapaniemi* 2009 s. 101). Materiaalisen EU-oikeuden säännös ja sen toteutumista rajoittava kansallinen prosessisääntely (kuten virheellisen tuomion lopullisuutta suojelevat normit) eivät lähtökohtaisesti ole kuvatuun kaltaisessa suorassa ristiriidassa samalla soveltamisalalla (ks. esim. *Jacobs* 1997 s. 26; *Prechal* 1998 s. 685–687 sekä nimenomaan oikeusvoiman osalta *Kornezov* 2014 s. 825: ”The primacy of EU law is not a suitable premise for examining national rules on *res judicata* either. (...) Primacy is essentially a rule of conflict. It mandates that a national rule that is incompatible with a EU rule should be set aside. Primacy is thus the guideline for choosing between functionally equal rules. But since there are no EU rules on *res judicata* that apply at the national level, there is no conflict between functionally equal rules.”). Kansallisen prosessioikeuden ja EU-oikeuden välisiä jännitteisiä asetelmia onkin tyyppitilanteissa (niiltä osin kuin tietystä prosessikysymyksestä ei ole EU-sääntelyä) toisinaan luonnehdittu – saksalaisperäistä käsiteparia lainaten – pikemminkin *epäsuoraksi* kuin *suoraksi kollisioksi* (ks. esim. *Ortlev – Verhoeven* 2012; ks. lisäksi *Prechal* 1998 s. 684–685).

Ennakkoratkaisumenettelystä voi olla *välillistä* hyötyä virheellisten lainvoimaisten tuomioiden problematiikan kannalta, jos esimerkiksi purkuinstanssi tiedustelee EUT:lta EU-oikeuden mahdollisista vaikutuksista purkunormien soveltamiseen. Mikään itseenäinen korjausliike ei kuitenkaan tällöin ole kyseessä, vaan EUT vain julkilausuu ne EU-oikeuden vaikutukset, jotka mahdollisesti käsillä olevassa tilanteessa kohdistuvat tuomionpurkua tai oikeusvoimaa koskevan normiston soveltamiseen.

2.3.2 Jäsenvaltion vahingonkorvausvastuu

Yksityisellä on suoraan EU-oikeuden nojalla oikeus saada jäsenvaltiolta tietyn edellytyksin korvausta niistä vahingoista, joita hänelle on syntynyt jäsenvaltion lukuun laskettavasta EU-oikeuden loukkauksesta. EUT totesi periaatteen vahvistaneessa Francovich-tuomiossaan sen olevan erottamaton osa perussopimuksella luotua järjestelmää ja perusteli sitä tarpeella taata EU-oikeuden täysi tehokkuus ja EU-oikeudesta johtuvien yksilöiden oikeuksien tehokas toteutuminen.³⁷⁸ Kaksitoista vuotta Francovich-tuomion jälkeen, vuoden 2003 Köbler-tuomiossa EUT vahvisti eksplisiittisesti, että jäsenvaltion vahingonkorvausvastuu voi syntyä myös *tuomioistuimen*, tarkemmin sanoen ”asiaa ylimpänä oikeusasteena käsitelleen” tuomioistuimen ratkaisun perusteella.³⁷⁹ Se, että EU-oikeuden loukkauksen taustalla oleva kansallinen tuomio on lain- ja oikeusvoimainen, ei saa estää jäsenvaltion vahingonkorvausvastuun syntymistä.³⁸⁰ Päinvastoin juuri ylimmässä mahdollisessa oikeusasteessa annettu ja siten lain- ja oikeusvoimainen tuomio voi oikeuttaa vahingonkorvaukseen.

Jäsenvaltion vahingonkorvausvastuun periaate muodostaa EU:n oikeusjärjestelmässä merkittävän oikeussuojakeinon, jolla pystytään periaatteessa kaikilla aineellisen oikeuden aloilla korjaamaan muun ohessa lainvoimaisten kansallisten tuomioiden virheellisyydestä aiheutuvia haittoja. Vahingonkorvausvastuulla on etenkin yksityisten tahojen välisiä oikeusriitoja silmällä pitäen se merkittävä etu, ettei sen aktualisoituminen horjuta tuomioiden lopullisuuden taustalla olevia intressejä, kuten oikeusrauhaa ja oikeussuhteiden vakautta. Virheellinen tuomio nimittäin jää voimaan, ja virhe oikaistaan sen aiheuttajan (eli valtion) ja yksityisen välisessä relaatiossa tarvitsematta loukata alkuperäisen oikeusjutun vastapuolen (tai kolmannen tahon) odotuksia tuomion lopullisuutta kohtaan. Toisaalta vahingonkorvausvastuun periaatteeseen liittyy myös sellaisia piirteitä tai puutteita, joiden johdosta EU:n oikeudessa jää tarvetta muunlaisillekin korjausmekanismeille. Käsittelen näitä piirteitä seuraavassa.

Ensinnäkin vahingonkorvausvastuun syntyedellytykset ovat varsin tiukat. Perusedellytyksinä on, että a) rikotulla oikeusnormilla on oltava tarkoitus antaa oikeuksia

378 EUT: C-6/90 ja C-9/90 *Francovich*, k. 32–35.

379 EUT: C-224/01 *Köbler*.

380 EUT: C-224/01 *Köbler*, k. 34 ja 40; C-69/14 *Târșia*, k. 40; C-234/17 *XC ym.*, k. 58; C-676/17 *Călin*, k. 56.

yksityisille, b) rikkomisen on oltava *riittävän ilmeistä* ja c) yksityiselle aiheutuneen vahingon on oltava välittömässä syy-yhteydessä valtion velvoitteen rikkomiseen. Tuomioistuimen menettelystä aiheutuneen rikkomisen ilmeisyyssarviointissa on otettava huomioon tuomioistuintoiminnan erityinen luonne sekä oikeutetut oikeusvarmuuden vaatimukset: jäsenvaltio voi olla vastuussa näin tapahtuneesta EU-oikeuden loukkauksesta ainoastaan siinä *poikkeustapauksessa*, että tuomioistuin on *selvällä tavalla rikkonut sovellettavaa oikeutta*.³⁸¹

Toiseksi, vahingonkorvauskanteen ajaminen valtiota vastaan vaatii yksityiseltä merkittävää taloudellisen riskin kantokykyä, ja prosessi on usein myös pitkäkestoinen. Toki tuomionpurkuakin voi seurata pitkäkestoinen ja kallis prosessi, jos asia palautetaan, mutta purkuinstanssin jo todettua esimerkiksi lainsoveltamista koskevan virheen käsilläolon ei palauttamista seuraava prosessi voine kuitenkaan kestoltaan ja kustannuksiltaan ylittää vahingonkorvauskanteen ajamisen rasituksiin.

Kolmanneksi, raha ei ole kaiken tyyppisten loukkausten osalta tyydyttävä korjauskeino; ”huolimatta huomattavista eduista, joita valtion vahingonkorvausvastuun syntyminen voi tarjota yksityisille, oikeuden taloudellisen sisällön saattaminen uudelleen voimaan on ainoastaan vähimmäisratkaisu; paras mahdollinen suojakeino on se, että aineellinen asiantila palautetaan täydellisesti”.³⁸² Esimerkiksi voidaan kysyä, korjaako raha tyydyttävästi yhä jatkuvan, perhesuhteita tai henkilön vapaata liikkumista koskevan loukkauksen taikka syyttömänä tuomitun henkilön rikostuomiosta kärsimät haitat.³⁸³ Lisäksi on syytä jälleen huomata, ettei EU-oikeuden loukkaus suinkaan aina tapahdu yksityisen tahon vahingoksi. Yksityinen on voinut esimerkiksi saada EU-oikeuden vastaista perusteetonta etua, jonka hän on EU-oikeuden nojalla velvollinen palauttamaan valtiolle. Tällaisten ”käänteisten vertikaalitalanteiden” oikaisuun jäsenvaltion vahingonkorvausvastuun periaate ei sovellu.

Neljänneksi, vahingonkorvausvastuun syntyminen näyttäisi EU-oikeuden tämänhetkissä kehitystilassa edelleen edellyttävän, että yksityinen on korvausvaatimuksen perusteena olevan oikeudenkäynnin yhteydessä käyttänyt kaikki tavanomaiset

---

381 Näin EUT: C-224/01 *Köbler*, k. 51–56; C-173/03 *Traghetti del Mediterraneo*, k. 32 ja 42–45. Tässä arvioinnissa on mainittujen perustelukohtien mukaan otettava huomioon erityisesti rikatun oikeusnormin selkeys ja täsmällisyys, rikkomisen tahallisuus, oikeudellinen virheen anteeksiannettavuus tai anteeksiantamattomuus ja EU-toimielimen mahdollinen kanta sekä se, että kyseinen tuomioistuin ei ole täyttänyt ennakkoratkaisun pyytämisvelvollisuuttaan. Joka tapauksessa EU-oikeuden rikkominen on riittävän ilmeinen, jos kyseistä päätöstä tehtäessä on jätetty selvästi noudattamatta EUT:n asiaa koskeava oikeuskäytäntöä.

382 EUT: C-224/01 *Köbler*, ratkaisuehdotuksen k. 39; olennaisilta osiltaan samoin jo C-46/93 ja C-48/93 *Brasserie du pêcheur*, ratkaisuehdotuksen k. 34. Ks. myös esim. *Kornezov* 2014 s. 810, 838 ja 840; *Varga* 2017 s. 62–63.

383 Havainto rinnastuu niihin EIS:n järjestelmään liittyviin piirteisiin, että a) rahahyvitys on *korjaamisvelvollisuuden (restitutio in integrum)* täyttämässä – EIS 41 artiklan sanamuodonkin mukaisesti – vasta toissijainen korjauskeino ja että b) yhä jatkuvien loukkausten *lopettamisvelvollisuutta* ei voida edes toissijaisesti täyttää rahalla.

muutoksenhakukeinot, eli vahingonkorvausvastuu ei voi syntyä muun tuomioistuimen kuin *asiaa ylimpänä oikeusasteena käsitelleen tuomioistuimen* virheestä.³⁸⁴ Rajaus korostaa sinänsä toivottavalla tavalla yksityisen vastuuta, ja sitä puoltavia perusteita voidaan löytää muun muassa: a) vahingonkärsijän velvollisuudesta rajoittaa kärsimäänsä vahinkoa (vahingonkorvausoikeudellinen näkökulma);³⁸⁵ b) siitä, että nimenomaan asiaa ylimpänä oikeusasteena käsitelleen tuomioistuimen tuomion jälkeen muutoksenhakukeinoja ei ole enää käytettävissä (prosessioikeudellinen näkökulma);³⁸⁶ c) symmetriasta ennakkoratkaisun pyytämistä koskevan velvollisuuden kanssa;³⁸⁷ sekä d) siitä periaatteesta, että kaikki kansalliset oikeussuojakeinot tulisi ensin käyttää ennen valtion kansainvälisen oikeuden loukkaukseen perustuvan vastuun syntymistä (kansainvälisoikeudellinen näkökulma)³⁸⁸. Voi kuitenkin olla niin, että yksityinen on aikanaan luopunut muutoksenhausta esimerkiksi sen vuoksi, ettei hän katsonut valituksellaan olevan menestymismahdollisuuksia tuolloinen kansallinen oikeuskäytäntö huomioon ottaen.³⁸⁹

On mahdollista, että ”asiaa ylimpänä oikeusasteena käsitellyttä tuomioistuinta” koskeva rajaus tulee ajan myötä suhteellistumaan tai kenties jopa poistumaan. Eräissä julkisasiamiesten ratkaisuehdotuksissa on pohdittu, pitäisikö joissakin tilanteissa myös sellaisen tuomioistuimen, joka ei ole käsitellyt asiaa ylimpänä mahdollisena oikeusasteena, antamasta ratkaisusta aiheutuneen vahingon johtaa korvausvelvollisuuteen.³⁹⁰ Lisäksi EUT on lisännyt eräisiin kansallisten tuomioiden purkamista koskeviin ennakkoratkaisuihinsa lausuman siitä, että (virheellisen) tuomion lopullisuuden vuoksi ei voida riistää kyseiseltä yksityiseltä mahdollisuutta vedota jäsenvaltion vahingonkorvausvastuuseen

---

384 Tämä on myös oikeuskirjallisuudessa valtaviiran tulkinta EUT:n oikeuskäytännöstä (kuten erityisesti tuomion EUT: C-224/01 *Köbler* tuomiolauselman kohtaan 1 sisältyvästä lausumasta, jonka mukaan jäsenvaltion vahingonkorvausvastuun periaatetta ”sovelletaan myös silloin, kun kyseinen rikkominen johtuu asiaa ylimpänä oikeusasteena käsittelevän tuomioistuimen päätöksestä”). Ks. pohdintana ja kannanottona tähän nimenomaiseen kysymykseen *Hofstätter* 2005 s. 144–146; *Scherr* 2008 s. 37–40. Ks. myös *Aalto* 2011 s. 187 sekä ”remains to be seen”-muodossa *Dashwood ym.* 2011 s. 314.

385 EUT on antanut merkitystä sille, onko vahingonkärsijä osoittanut ”kohtuullista huolellisuutta” vahingon välttämiseksi tai rajoittamiseksi, sekä sille, onko vahingonkärsijä ”käyttänyt ajoissa kaikkia hänen käytettävissään olleita oikeussuojakeinoja” (ks. EUT: C-46/93 ja C-48/93 *Brasserie du pêcheur*, k. 84–85).

386 Ks. EUT: C-224/01 *Köbler*, k. 34.

387 Ks. EUT: C-224/01 *Köbler*, k. 35.

388 Vrt. EIS 13 ja 35(1) artikla sekä Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, International Law Commission, 2001, 44(b) artikla. Ks. myös *Hofstätter* 2005 s. 145–146; *Scherr* 2008 s. 39–40.

389 Vahingonkorvauskanteen menestyminen taas voi myöhemmin tuntua realistiselta, jos tällä välin on muun asian yhteydessä saatu sellainen EUT:n kannanotto, joka eksplisiittisesti osoittaa kansallisen oikeuskäytännön virheellisyyden.

390 Ks. erityisesti julkisasiamies Bobekin ratkaisuehdotus asiassa EUT: C-676/17 *Călin*, ratkaisuehdotuksen k. 106–110. Ks. myös julkisasiamies Wahlin ratkaisuehdotus asiassa C-168/15 *Tomášová*, ratkaisuehdotuksen 30–48, jossa kylläkin selkeästi päädytään siihen, että vastuu rajautuu vain sellaisiin asioihin, jotka on saatettu ylimpään mahdolliseen tuomioistuimeen.

– vaikka ainakin ulkopuoliselle lukijalle näyttää siltä, että vahinkoon johtanut lainvoimainen tuomio ei ole näissä tapauksissa tosiasiaa ollut asiassa ylimmän mahdollisen tuomioistuimen antama.

Esimerkiksi Târşia-asiassa lainvoimainen, väitetysti virheellinen ratkaisu oli romanialaisen *Tribunalul Sibiu* -alioikeuden antama. Purkuhakemus, jonka käsittelyn yhteydessä pyydettiin EUT:n ennakkoratkaisua, tehtiin niin ikään tuolle samalle kansalliselle tuomioistuimelle.³⁹¹ Vaikken ole Romanian tuomioistuinjärjestelmän tuntija, tuntuisi hyvin yllättävältä, jos paikallinen alioikeus olisi ollut kyseisessä oikeusjutussa ylin mahdollinen tuomioistuin.³⁹² Tämä ei kuitenkaan estänyt EUT:ta toteamasta tuomionsa kohdassa 40 seuraavaa: ”Siltä osin kuin *asiaa ylimpänä oikeusasteena käsittelevä tuomioistuin on antanut lainvoimaisen ratkaisun, jolla Târşia velvoitettiin maksamaan vero*, joka pääasiallisesti todettiin myöhemmin unionin oikeuden vastaiseksi, on muistutettava, että unionin tuomioistuimen vakiintuneessa oikeuskäytännössä todetaan, että koska unionin oikeudesta johtuvien oikeuksien loukkausta tällaisella tuomioistuinratkaisulla ei voida normaalisti enää poistaa, yksityisiltä ei voida riistää mahdollisuutta vedota valtion vahingonkorvausvastuuseen ja saada tätä kautta oikeuksilleen oikeussuojaa.”

Asiassa Călin EUT puolestaan totesi ennakkoratkaisua pyytäneeseen romanialaiseen Curtea de Apel Ploiesti -tuomioistuimeen nimenomaisesti viittaamalla: ”(...) on muistutettava, kuten julkisasiamies totesi ratkaisuehdotuksensa 103 kohdassa, että oikeusvoiman periaate ei estä tunnustamasta periaatetta, jonka mukaan valtio on vahingonkorvausvastuussa *ennakkoratkaisua pyytäneen tuomioistuimen kaltaisen asiaa ylimpänä oikeusasteena käsittelevän tuomioistuimen päätöksestä*.”³⁹³ Tosiasiaa julkisasiamiehen ratkaisuehdotuksessa kuitenkin varsin laajasti pohdittiin mahdollisuutta vahingonkorvausvastuun syntymiseen tilanteessa, jossa pääasia *ei* ole viety ylimpään mahdolliseen tuomioistuimeen. Uskoakseni tämän pohdinnan kirjaaminen ratkaisuehdotukseen ei johtunut yleisestä teoreettisesta mielenkiinnosta, vaan siitä, että ylioikeustasoisien Curtea de Apel Ploiestin tuomiosta olisi kenties voinut valittaa kyseisessä asiassa vielä Romanian korkeimpaan oikeuteen.³⁹⁴ Lisäksi sanottu ylioikeus tutki joka tapauksessa

391 Ks. EUT: C-69/14 *Târşia*, k. 6–9.

392 Esimerkiksi E-justice-portaalin tietojen mukaan Romanian yleisen lainkäytön linja on neliportainen siten, että ruohonjuuritason tuomioistuinten (*judecătorii*, 176 kpl) yläpuolella ovat Târşia-asiassa kyseessä olleen kaltaiset tribunaalit (*tribunale*, 42 kpl) ja tribunaalien yllä vielä *kaksi ylempää hierarkiatasoa*, ensin ylioikeudet (*Curţi de Apel*, 15 kpl) ja niiden yläpuolella korkein oikeus (*Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie*) (https://e-justice.europa.eu/content_ordinary_courts-18-ro-en.do?init=true&member=1).

393 EUT: C-676/17 *Călin*, k. 56.

394 Tämä seikka ei käy selvästi ilmi tuomiosta tai ratkaisuehdotuksesta, joten poissuljettuna ei voida pitää sitä, että valitusmahdollisuutta korkeimpaan oikeuteen ei ole ollut. Kuriositeettina voidaan tässä yhteydessä mainita, että Romania on nimennyt korkeimman oikeuden sekä perustuslakituomioistuimensa lisäksi peräti 15 court of appeal -tyyppistä tuomioistuintaan sellaisiksi ylimmiksi tuomioistuimiksi, joilla on oikeus pyytää EIS 16. lisäpöytäkirjan mukaista neuvoa-antavaa lausuntoa EIT:ltä (ks. Reservations

vain *purkuhakemusta*, ja (väitetty) virhe ja vahinko liittyivät tosiasiaassa *lainvoiman saaneeseen alioikeuden* (Tribunalul Dâmbovita)³⁹⁵ *tuomioon*. Mielestäni vahingonkorvausvastuun syntymisen arvioinnin kannalta ratkaisevaa pitäisi olla se, missä instanssissa lainvoimainen asiaratkaisu on annettu, eikä se, missä instanssissa purkuhakemusta tutkitaan – vahingon peruste liittyy pikemminkin virheelliseen tuomioon kuin kielteiseen purkuratkaisuun.

Hochtief Solutions Magyarországi Fióktelepe -tuomioissa edellä käsiteltä ”vahingonkorvauslausumaa” on – ehkä sattumalta, ehkä tarkoituksella – mukautettu siten, ettei siinä puhuta asiaa ”ylimpänä oikeusasteena käsitelleen” tuomioistuimen tuomiosta, vaan ykskantaan lainvoimaisista tuomioista: ”Joka tapauksessa on kuitenkin syytä muistuttaa siitä, että vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan on niin, että erityisesti sen vuoksi, että *lainvoimaisella tuomioistuintratkaisulla tehtyä unionin oikeudesta johtuvien oikeuksien loukkausta ei voida normaalisti enää poistaa*, yksityisiltä ei voida riistää mahdollisuutta saada valtion vahingonkorvausvastuu todettua ja saada tätä kautta oikeuksilleen oikeussuojaa (tuomio 6.10.2015, Tárşia, C-69/14, EU:C:2015:662, 40 kohta ja tuomio 24.10.2018, XC, C-234/17, EU:C:2018:853, 58 kohta).”³⁹⁶ Toisaalta tuomion muissa osuuksissa on mainintoja asiaa viimeisenä oikeusasteena käsitelleestä tuomioistuimesta.³⁹⁷ Hieman vastaavasti Telecom Italia -tuomion kohdassa 68 on mainittu perinteiseen tapaan yksityisten mahdollisuudesta saada tietyillä edellytyksillä korvausta ”silloin, kun heidän oikeuksiaan on loukattu sellaisella asian *ylimpänä oikeusasteena käsittelevän* jäsenvaltion tuomioistuimen ratkaisulla, jolla rikotaan unionin oikeutta” – minkä jälkeen kohdassa 69 ”lisätään” seuraavaa: ”*Lisäksi* on todettava, että etenään sen vuoksi, että unionin oikeudesta johtuvien oikeuksien loukkausta *lopullisella ja siis lainvoimaisella ratkaisulla* ei voida normaalisti enää poistaa, yksityisiltä ei voida riistää mahdollisuutta vedota valtion vahingonkorvausvastuuseen ja saada tätä kautta unionin oikeudessa myönnettyille oikeuksilleen oikeussuojaa (...)”³⁹⁸

On toivottavaa, että enemmin tai myöhemmin EUT joutuu täysin eksplisiittisesti vastaamaan siihen kysymykseen, onko vahingonkorvausvastuun syntyminen nykyisin mahdollinen tosiasiaassa *minkä tahansa* tuomioistuimen aiheuttamasta vahingosta, jos asia on jäänyt sen antaman ratkaisun varaan muutoksenhakumahdollisuuden käyttä-

---

and Declarations for Treaty No. 214 - Protocol No. 16 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/214/declarations?p_auth=yKgFOZJM).

395 Tuomioistuimen nimi on käännetty *Dambovitán alioikeudeksi* tuomion kohdassa 10, ja julkisasiamies luonnehtii sitä *ensimmäisen oikeusasteen tuomioistuimeksi* ratkaisuehdotuksensa kohdassa 16.

396 EUT: C-620/17 *Hochtief Solutions Magyarországi Fióktelepe*, k. 64. Kyseisessä kohdassa viitatuissa muissa EUT:n tuomioissa kylläkin puhutaan asiaa ”ylimpänä oikeusasteena” käsitelleestä tuomioistuimesta, eli viittaus ei ole aivan täsmällinen.

397 EUT: C-620/17 *Hochtief Solutions Magyarországi Fióktelepe*, k. 39 ja 41 sekä tuomiolauselman k. 1. 398 C-34/19 *Telecom Italia*, k. 68–69.

mättä jättämisen vuoksi. Jos näin ei ole,³⁹⁹ tuomionpurkua koskeviin ennakkoratkaisuihin ei tulisi sisällyttää lausumaa vahingonkorvauksen käytettävissä olemisesta silloin, kun sen mahdollisuus on tapauksen olosuhteissa selvästi poissuljettu. Muutoin lausuma olisi vain jonkinlaista silmänlumetta, joka on omiaan synnyttämään vääriä kuvitelmia EU:n oikeussojakehyksen kattavuudesta lainvoiman jälkeisessä vaiheessa.⁴⁰⁰

2.3.3 Rikkomusmenettely ja siinä annetun EUT:n tuomion täytäntöönpano

Rikkomusmenettelystä – toisin kuin jäsenvaltion vahingonkorvausvastuun periaatteesta – on määrätty EU:n perussopimuksissa. SEUT 258 artiklan mukaan, jos komissio katsoo, että jäsenvaltio on jättänyt täyttämättä sille perussopimusten mukaan kuuluvan velvollisuuden, komissio antaa asiasta lausunnon perusteluineen varattuaan ensin sille valtiolle, jota asia koskee, tilaisuuden esittää huomautuksensa. Jos valtio, jota asia koskee, ei noudata lausuntoa komission asettamassa määräajassa, komissio voi saattaa asian Euroopan unionin tuomioistuimen käsiteltäväksi.⁴⁰¹ SEUT 260 artiklan 1 kohdan mukaan, jos EUT toteaa, että jäsenvaltio on jättänyt täyttämättä sille perussopimusten mukaan kuuluvan velvollisuuden, jäsenvaltion on toteutettava EUT:n tuomion täytäntöön panemiseksi tarvittavat toimenpiteet. Saman artiklan 2 kohdassa määrätään komission mahdollisuudesta saattaa asia uudelleen EUT:n käsiteltäväksi, jos komissio katsoo, ettei jäsenvaltio ole toteuttanut tuomion täytäntöön panemiseksi tarvittavia toimenpiteitä.

Rikkomusmenettely soveltuu myös kansallisten tuomioistuinten toiminnassa ilmenneisiin jäsenyysvelvoitteiden rikkomuksiin. EUT on jo varsin varhaisessa

---

399 Varsinaisen vahingonkorvausvastuuta koskevan oikeuskäytännön valossa tilanne näyttäisi olevan edelleen se, että vahingonkorvausvastuu sulkeutuu pois, jos kaikkia muutoksenhakukeinoja ei ole käytetty. Tämä käy ilmi esimerkiksi luettaessa tuomion C-168/15 *Tomášová* tuomiolauselmää ("Jäsenvaltion vastuu vahingoista, joita yksityisille on aiheutunut siitä, että unionin oikeutta on rikottu kansallisen tuomioistuimen ratkaisulla, voi syntyä ainoastaan siinä tapauksessa, että kyseisen ratkaisun on tehnyt asiaa ylimpänä oikeusasteena käsittelevä kyseisen jäsenvaltion tuomioistuin (...)") yhdessä perustelukohdan 20 kanssa ("(...) kun otetaan huomioon (...) se seikka, että asiaa ylimpänä oikeusasteena käsittelevä tuomioistuin on määritelmän mukaan viimeinen oikeusaste [constitutes, by definition, the last instance], jossa yksityiset voivat vedota niihin oikeuksiin, jotka heille kyseisissä säännöissä myönnetään – näiden oikeussääntöjen täysi tehokkuus vaarantuisi ja kyseisten oikeuksien suoja heikentyisi, jos yksityiset eivät voisi tietyillä edellytyksillä saada korvausta vahingoista (...)").

400 On tosin todettava, että jäsenvaltion vahingonkorvausvastuun periaatteen olemassaolosta "muistuttamista" esiintyy EUT:n käytännössä muissakin kuin oikeusvoimaa koskevissa asiayhteyksissä. Esimerkiksi eräissä tulkintavaikutuksen rajallisuutta koskevissa tapauksissa EUT on saattanut todeta, että vaikka tulkintavaikutus ei yltäisi tapauksen olosuhteissa tarjoamaan EU-oikeuden mukaista lopputulosta, EU-oikeuden loukkaus voi olla korjattavissa jäsenvaltion vahingonkorvausvastuun avulla (ks. esim. C-91/92 *Faccini Dori*, k. 27; C-212/04 *Adeneler ym.*, k. 112; C-282/10 *Dominguez*, k. 42–43). Tällaisilla muistutuksilla voidaan nähdä tiettyä analogiaa edellä käsittelemäni aiheeseen.

401 Vastaavaan tapaan SEUT 259 artiklassa määrätään siitä, että jos jäsenvaltio katsoo, että toinen jäsenvaltio on jättänyt täyttämättä sille perussopimusten mukaan kuuluvan velvollisuuden, se voi saattaa asian EUT:n käsiteltäväksi. Komissiolle on sopimusmääräyksessä tarkemmin yksilöidyin tavoin varattava tilaisuus lausunnon antamiseen ennen kuin kanne voidaan saattaa EUT:n tutkittavaksi.

oikeuskäytännössään vahvistanut, että valtio vastaa rikkomusmenettelyssä *kaikkien* valtion lukuun laskettavien tahojen toiminnasta, vaikka ne olisivat valtiosääntöisesti riippumattomia hallituksesta,⁴⁰² ja 2000-luvulla myös *tuomioistuinten* osalta on saatu eksplisiittisiä lausumia⁴⁰³. EUT:n mukaan jäsenvaltion tuomioistuimissa vallitsevasta *virheellisestä oikeuskäytännöstä* johtuvan rikkomuksen toteaminen edellyttää samaa kuin hallintokäytäntöön liittyvän rikkomuksen toteaminen: virheen vakiintuneisuutta (consistency) ja yleisyyttä (generality).⁴⁰⁴ Rikkomuksen toteaminen *yksittäisen virheellisen tuomion* perusteella on harvinaista muttei lainkaan mahdotonta.⁴⁰⁵

Rikkomusmenettelyn etuna voidaan pitää sitä, että sen kautta saadaan nimenomaan EUT:n itsensä arvovaltainen kannanotto siihen, onko EU-oikeuden rikkomiseen syyllistytty vai ei.⁴⁰⁶ Rikkomuksen toteavaan tuomioon (jäljempänä ”rikkomustuomio”) liittyy myös täytäntöönpanovelvollisuus, jonka laiminlyönnin komissio voi SEUT 260(2) artiklan mukaisesti saattaa jälleen EUT:n käsiteltäväksi.

Toisaalta rikkomusmenettelykään ei ole yksinään riittävä korjausliike virheellisten lainvoimaisten tuomioiden ongelmaan. Se on ensinnäkin pitkäkestoinen ja raskas menettely, johon ryhtyminen on varsin korkean kynnyksen takana. Tuomitsemistoinnin osalta rikkomusmenettelyä vaikuttaa käytetyn ennen kaikkea jäsenvaltiossa laajalle levinneisiin virheisiin sekä periaatteellisesti merkittäviin yksittäistapauksiin. Vahinkoa kärsineellä yksityisellä ei myöskään ole rikkomuskanteen nostamisen suhteen mitään vaikutusmahdollisuutta. Hän voi vain kannella EU-oikeuden loukkauksesta komissiolle ja toivoa kantelun osaltaan myötävaikuttavan rikkomusmenettelyn käynnistämiseen, joka on täysin komission harkinnassa.⁴⁰⁷

---

402 Ks. EUT: 77/69 *komissio v. Belgia*, k. 15.

403 Ks. esim. EUT: C-129/00 *komissio v. Italia*, k. 32; unionin tuomioistuimen lausunto 1/09, k. 87. – Ks. *Prete* 2017 s. 45–51 tiivistelmänä keskustelusta, jota vuosikymmenten mittaan käytiin mahdollisuudesta perustaa EU-oikeuden rikkomus tuomioistuinten menettelyyn.

404 Ks. EUT: C-156/04 *komissio v. Kreikka*, k. 50 ja 52.

405 Ks. tarkemmin *Taborowski* 2012 s. 1890–1894, jossa tarkastellaan tästä näkökulmasta EUT:n tuomioita asioissa C-154/08 *komissio v. Espanja* ja C-507/08 *komissio v. Slovakia*, vaikka EUT ei niissäkään täysin eksplisiittisesti lausunut rikkomuksen perustuvan kansalliseen tuomioon. *López Escudero* (2011 s. 227) pitää mainittua komissio v. Espanja -tapauksista ensimmäisenä sellaisena EUT:n tuomiona, jossa rikkomus todettiin yksittäisen kansallisen tuomion perusteella. Samoin *Lenaerts ym.* 2014 s. 167–168 alav. 54; *Prete* 2017 s. 49. Esimerkkinä tuomiosta, jossa todettiin rikkomus eksplisiittisesti sillä perusteella, että ylin kansallinen tuomioistuin (Ranskan Conseil d’État) *laiminlöi velvollisuuteensa pyytää ennakkoratkaisua* kahdessa yksilöidyssä oikeusjutussa, ks. C-416/17 *komissio v. Ranska*, tuomiolauselman k. 2.

406 Sen sijaan *purkuhakemuksen* tai jäsenvaltiota vastaan nostetun *vahingonkorvauskanteen* käsittelyn yhteydessä EU-oikeuden loukkauksen käsitteellistä arvioimassa kansallinen tuomioistuin (joka tosin voi pyytää – ja eräissä tilanteissa on velvollinen pyytämään – EUT:lta ennakkoratkaisun EU-oikeuden oikeasta tulkinnasta).

407 Ks. kantelijan asemasta *Prete* 2017 s. 316 ss.

Näyttää myös epäselvältä, missä määrin rikkomustuomion täytäntöönpano velvoittaa korjaamaan *yksityisten* tilannetta. Yhtäältä täytäntöönpanon tavoitteena on EUT:n sanoin ”jäsenyysvelvoitteiden *noudattamatta jättämisen* ja sen toteutuneiden ja tulevien *seurausten* tehokas *poistaminen*”.⁴⁰⁸ Toisaalta lausuma ei poista epäselvyyksiä, joita liittyy muun muassa seurausten poistamisvelvollisuuden ajalliseen ulottuvuuteen, täytäntöönpanovelvollisuuden ja jäsenvaltion vahingonkorvausvastuun väliseen suhteeseen sekä siihen, missä määrin valtion tulee toteuttaa korjaustoimia viran puolesta. Luca Prete kuvaa tällaisia epäselvyyksiä rikkomusmenettelyä koskevassa monografiassaan seuraavasti:

“However, from the Court’s case-law, it is not entirely clear how far this obligation extends in respect of past consequences. In other words, *it is unclear to what extent a defaulting Member State must eliminate retroactively all the possible negative effects flowing from their infringement, and to what extent they are under an obligation to do so acting ex officio*. In that regard, it seems important to point out that the rules on State liability vis-à-vis individuals are stricter than those applying in the context of Articles 258–260 TFEU. This means, arguably, that *not all violations of the EU rules by national authorities necessarily oblige the Member State to compensate, by way of a payment of a monetary sum, the damages caused to the individuals harmed by such a breach*. On the other hand, however, the mere fact that a violation of a given EU norm will not engage State liability under Francovich does not mean that there is no duty on the Member State to rectify the breach of EU law. State liability is one possible remedy that does not detract from the obligations under Articles 258–260 TFEU.”⁴⁰⁹

Rikkomusmenettelyn keskiössä on ylipäänsä jäsenvaltion rikkomuksen toteaminen ja oikaiseminen eikä yksityisen tahon oikeussuojan toteuttaminen,⁴¹⁰ eivätkä kaikki rikkomuksesta kärsineet yksityiset yleensä liene tiedossa. Kokonaiskuvaksi jää se, että yksityiset todennäköisesti joutuvat itse olemaan aktiivisia – kuten nostamaan valtiota vastaan vahingonkorvauskanteita tai tekemään purkuhakemuksia – loukkauksen seurausten korjaamiseksi eikä tilanne ainakaan rinnastu EIT:n loukkaustuomion täytäntöönpanoon, jossa EIS 46(1) artikla synnyttää valtiolle nimenomaisen velvollisuuden valittajan tilanteen täysimääräiseen korjaamiseen. Taborowski viittaa poikkeuksena tilanteeseen, jossa rikkomuksen toteaminen perustuu nimenomaan

---

408 EUT: 70/72 *komissio v. Saksa*, k. 13. Näin myös Prete 2017 s. 240. Ks. epämääräisempänä mutta sittemmin EUT:n käytännössä vallalle jääneenä kuvauksena rikkomustuomion seurauksista EUT: 24/80 ja 97/80 R *komissio v. Ranska*, määräyksen k. 16: ”(...) merkitsee se ’kansallisille toimivaltaisille viranomaisille ilman eri toimenpiteitä [1] kieltoa soveltaa perustamissopimuksen kanssa yhteensopimattomaksi todettua kansallista säännöstä, sekä [2] tarvittaessa velvoitetta *toteuttaa kaikki toimenpiteet yhteisön oikeuden täyden vaikutuksen toteuttamisen helpottamiseksi*.”

409 Prete 2017 s. 240–241. Alkuperäistekstin kursivoinnit korvattu omilla kursivoineilla.

410 Ks. esim. *Hofstätter* 2005 s. 182 ja 188; *Lenaerts ym.* 2014 s. 207.

konkreettisiin kansallisiin tuomioihin.⁴¹¹ Tällaisessa tilanteessakaan EUT:n rikkomustuomio ei tosin takaa yksityisille oikeutta mihinkään *tietyyn* korjauskeinoon, kuten tuomionpurkuun.

Peruseriaatteena EU-oikeudessakin on, että jäsenvaltiolla on harkintamarginaalia päättää niistä konkreettisista keinoista, joilla SEUT 260(1) artiklassa tarkoitettu rikkomustuomion täytäntöönpano toteutetaan – lopputulos ratkaisee.⁴¹² Vaikka rikkomus kulminoituisi kiistatta tiettyihin lainvoimaisiin tuomioihin siten, että niiden kielteiset vaikutukset tulee eliminoida, tähän eliminointiinkin voi löytyä useita vaihtoehtoisia keinoja, kuten tuomion purkaminen, rahallisten korvausten maksaminen, perusteettomasti saadun edun palauttaminen, kansallisen tuomion täytäntöönpanosta luopuminen tai *ad hoc*-tyyppisen lainsäädännön⁴¹³ antaminen loukkausten seurausten eliminoimiseksi.⁴¹⁴

Toisaalta EUT:n rikkomustuomion täytäntöönpanokeinojen valinnassa – kuten myös EIT:n loukkaustuomion täytäntöönpanossa – valtion harkintamarginaali *voi tietyissä tilanteissa surkastua olemattomiin*.⁴¹⁵ Periaatteessa esimerkiksi tuomionpurkua voidaan ajatella keinona, joka joissakin harvinaisissa tilanteissa olisi välttämätön keino EU-oikeuden mukaisen tilanteen palauttamiseksi SEUT 260(1) artiklan edellyttämällä tavalla. Tällöinkään kansallinen tuomio ei voi tulla puretuksi EUT:n tuomion suorana oikeusvaikutuksena,⁴¹⁶ vaan se vaatii kansallisen purkunormiston käyttämistä, jolloin päädytään joka tapauksessa seuraavassa alaluvussa käsiteltävän korjausliikkeen piiriin.

---

411 *Taborowski* 2012 s. 1900–1901: ”[A]ll potential rights of individuals follow in the above cases directly from the provisions of EU law which a Member State violated and *not* from Article 260(1) TFEU. (...) *Only when an individual decision of a national court is directly covered by an infringement judgment, which would oblige the State to remove the breach on the basis of Article 260(1) TFEU, will individuals be able to demand a mandatory elimination of the effects of the breach in their specific case (with a certain autonomy for the State on how to remove the breach).*”

412 Ks. *Taborowski* 2012 s. 1897 ja 1901; *Prete* 2017 s. 239–240 ja 243–244. Ks. myös *van Rijn* 2008 s. 88. – Vastaava peruseriaate vallitsee EIS:n järjestelmässä EIT:n loukkaustuomion täytäntöönpanon osalta, ks. esim. luvut III-1.3.1 ja III-1.3.3 edellä.

413 Ks. kotimaisena esimerkkinä mainitun kaltaisesta *ad hoc*-lainsäädännöstä laki 822/2009 autoverolle kannetun arvonlisäveron suuruisen veron palauttamisesta eräissä tapauksissa.

414 Näin *Taborowski* 2012 s. 1897. Epäilevästi EUT:n rikkomustuomiosta johtuvaan purkuvelvollisuuteen näyttäisi suhtautuvan muun muassa *Pechstein* (2007 s. 153–154).

415 Näin myös *Prete* 2017 s. 244: ”Thus, the margin of manoeuvre which, in principle, the domestic authorities enjoy in that regard may be larger or narrower, according to the circumstances of the case; and, at times, that leeway may even be non-existent.” Ks. myös *Taborowski* 2012 s. 1898.

416 EUT ei ylipäänsä katso olevansa toimivaltainen antamaan rikkomustuomiossa sitovia määräyksiä toimista, joihin tuomion täytäntöönpanemiseksi on ryhdyttävä, vaan se voi korkeintaan ”indikoida” tarpeellisia pitämiään toimia. Ks. esim. *Schermers – Waelbroeck* 2001 s. 637; *Lenaerts ym.* 2014 s. 205; *Prete* 2017 s. 243; EUT: esim. C-104/02 *komissio v. Saksa*, k. 49: ”(...) Tällaisen laiminlyönnin toteaminen velvoittaa [nyk. SEUT 260(1)] artiklan mukaan asianomaisen jäsenvaltion toteuttamaan toimenpiteet yhteisöjen tuomioistuimen tuomion täytäntöönpanemiseksi. Sitä vastoin tämä *ei voi määrätä jäsenvaltiota ryhtymään tiettyihin toimiin*.”

Käsitykseni mukaan kuvattu harkintavallan kaventuminen ilmenee purkunormien soveltamistilanteessa lähtökohtaisesti EU-oikeuden tehokkuusperiaatteen välityksellä vastaavaan tapaan kuin muussakin EU-oikeuden loukkauksen ja tuomionpurun suhteen arvioinnissa (ks. jäljempänä luku III-2.3.4 ja osa IV). EUT:n eksplisiittisesti toteama rikkomus painanee tällöin tehokkuusperiaatepunninnassa merkittävästi tuomionpurun puolesta. Kansallisen purkuinstanssin on tällaisessa asetelmassa tiedostettava rikkomustuomion täytäntöönpanoon liittyvä erityinen EU-oikeudellinen mandaatti⁴¹⁷ sekä taustalla vaikuttava vilpittömän yhteistyön periaate. Käsillä olisi varsin kiusallinen (joskin hyvin hypoteettinen) pattitilanne, jos SEUT 260(2) artiklan mukaisessa jatkokanteessa ja sen johdosta annettavassa langettavassa EUT:n tuomiossa katsottaisiin, että tuomionpurun epäminen on merkinnyt EUT:n loukkaustuomion täytäntöönpanon laiminlyöntiä ja EU-oikeuden loukkaustilan jatkumista.⁴¹⁸ Tämän tyyppisissä ääritilanteissa, joissa jäsenvaltion harkintavalta on surkastunut olemattomiin, SEUT 260(1) artiklasta ilmenevä täytäntöönpanovelvollisuus voisi kyetä kiteytymään niin konkreettisesti purkuun velvoittavaksi normiksi, että käsillä olisi tehokkuus- ja vastavuusperiaatteista riippumaton purkuvelvollisuus (eli suoraan etusijaperiaatteen nojalla ratkeava normikonflikti SEUT 260(1) artiklan ja purun estävän kansallisen purkunormiston välillä).⁴¹⁹

2.3.4 EU-oikeuden vaikutukset kansallisen tuomion lopullisuuteen

Edellä käsitellyn valossa vaikuttaa siltä, että EU:n oikeusjärjestelmässä on tarvetta mahdollisuudelle puuttua joissakin tilanteissa myös lopullisiin kansallisiin tuomioihin itseensä. *EU-oikeuden loukkauksesta kärsineen yksityisen oikeussubjektin* näkökulmasta SEUT 258–260 artiklan mukainen rikkomusmenettely on nimittäin epävarma ja hänen omien vaikutusmahdollisuuksiensa ulkopuolella oleva korjausmekanismi, eikä edes jäsenvaltion vahingonkorvausvastuu pysty kaikissa tilanteissa tyydyttävästi korjaamaan loukkauksen vaikutuksia, jos yksityiselle kielteisiä vaikutuksia ylläpitävä kansallinen tuomio jää voimaan. *Loukkauksesta perusteetonta*

---

417 Ks. myös EUT: 314/81–316/81 ja 83/82 *Procureur de la République v. Waterkeyn*, k. 14: ”[Nyk. SEUT 260(1) artiklaan sisältyvän] määräyksen mukaisesti kyseisen jäsenvaltion kaikkien elinten velvoitteena on varmistaa yhteisöjen tuomioistuimen tuomion täytäntöönpano omaan toimivaltaansa kuuluvilla aloilla. (...) Kyseisen valtion tuomioistuinten velvollisuutena on puolestaan omia tehtäviä hoitaessaan varmistaa, että tuomiota noudatetaan.”

418 Todennäköistä on, että EUT osaltaan pyrki välttämään tällaisen pattitilanteen synnyttämistä. EUT:lle on nimittäin ollut ylipäänsä ominaista tietty diplomaattisuus kansallisia tuomioistuinta kohtaan rikkomustuomioissa (ks. *Taborowski* 2012 s. 1890–1891) sekä kunnioitus kansallista oikeusvoimaa kohtaan. – Voidaan toisaalta viitata siihen, että asiassa C-507/08 *komissio v. Slovakia* rikkomuksen toteaminen johtui suurelta osin siitä, etteivät kansalliset viranomaiset olleet tehokkaasti yrittäneet saada (valtiontuen takaisinperinnän estänyttä lainvoimaista) kansallista tuomiota puretuksi (ks. tuomion k. 14 ja 60–64). Tässäkään ei siis kuitenkaan ollut kyse kielteisestä *purkuratkaisusta* vaan siitä, ettei jäsenvaltio osoittanut kansallisten viranomaisten ponnistelleen riittävästi purun *bakemiseksi*.

419 Vrt. vastaavasti EIS:n järjestelmän kontekstissa (EIS 46(1) artiklan ja kansallisen purkunormin välisen kollisioon osalta) *Vähätalo* 2019 s. 367.

hyötyä saaneen yksityisen tapauksessa taas jäsenvaltion vahingonkorvausvastuu ei sovellu tilanteen oikaisemiseen, vaan viime kädessä oikaiseminen vaatii turvautumista SEUT 258–260 artiklan mukaiseen rikkomusmenettelyyn (tai johonkin SEUT:een sisältyvistä spesifeistä, esimerkiksi komission toimivaltaan kuuluvista vastaavista menettelyistä⁴²⁰). Rikkomusmenettelyssä annettava langettava EUT:n tuomiokaan ei kuitenkaan itsessään pura kansallista tuomiota edes silloin, kun purkaminen olisi (poikkeuksellisesti) välttämätön keino EUT:n tuomion noudattamiseksi SEUT 260(1) artiklassa tarkoitettulla tavalla. Kansallisen tuomion purkaminen tapahtuu nimittäin aina kansallista purkunormistoa soveltamalla, ja tällöinkin päädytään lopulta sen kysymyksen äärelle, miten EU-oikeus vaikuttaa purkunormiston tulkin-taan ja soveltamiseen.

Näin ollen se, että EU-oikeus kykenee vaikuttamaan myös lopullisiin kansallisiin tuomioihin, havaitaan merkitykselliseksi ja joissakin tapauksissa merkittäväksikin palaseksi EU:n oikeussuojajärjestelmää. Tuomionpurun etuna ovat prosessin nopeus (verrattuna niin jäsenvaltion vahingonkorvausvastuun toteuttamiseen kuin etenkin rikkomusmenettelyyn ja rikkomustuomion täytäntöönpanoon) sekä se, että tuomionpurulla voidaan kaikkein aidoimmin oikaista nimenomaan tuomion virheellisyyteen liittyvä EU-oikeuden loukkaustila.⁴²¹

Toisaalta tuomioiden purkamisesta syntyy ongelmia, jotka liittyvät lopullisuuden taustalla oleviin painaviin intresseihin. EUT itsekin toteaa vakiintuneesti seuraavaa: ”[O]n muistutettava oikeusvoiman periaatteen tärkeydestä sekä unionin oikeusjärjestyksessä että kansallisissa oikeusjärjestyksissä. Sekä *oikeusrauhan* ja *oikeussuhteiden vakauden* että *hyvän lainkäytön* varmistamiseksi on näet tärkeää, että käytettävissä olevien oikeussuojakeinojen käytön tai näitä oikeussuojakeinoja varten säädettyjen määräaikojen päättymisen jälkeen lainvoimaisiksi tulleita tuomiois-tuinten ratkaisuja ei voida enää saattaa kyseenalaisiksi.”⁴²² Tuomionpurun ongelmat korostuvat asioissa, joissa ei ole kysymys vertikaalisesta suhteesta (tuomionpurusta yksityisen eduksi ja jäsenvaltion vahingoksi) vaan yksityisten välisistä suhteista, joita EU-lainsäädäntö on EU:n alkuaikojen jälkeen laajentunut enenevästi koskemaan. Se, että (osassa IV havaittavin tavoin) EUT on vain melko maltillisesti puuttunut kansallisten purkunormistojen soveltamiseen, johtunee osaltaan siitä, että EUT ymmärtää lopullisuuden taustalla olevia syitä ja tuomionpurun ongelmia.⁴²³

420 Ks. näistä *Lenaerts ym.* 2014 s. 172–179.

421 Kun taas jäsenvaltion vahingonkorvausvastuu toteuttaa vain loukatun oikeuden taloudellista ulottuvuutta ja rikkomusmenettelyssä annetun tuomion täytäntöönpano puolestaan sallii jäsenvaltiolle yleensä ainakin jossain määrin liikkumavaraa ja sellaisia vaihtoehtoisia toteuttamiskeinoja, joiden vaikutukset eivät välttämättä näyntyä tasavahvoina virheellisen tuomion vaikutusten eliminoinnin kannalta ainakaan yksityisen näkökulmasta. – Ks. myös *Kornezov* 2014 s. 810; *Ginter – Schasmin* 2016 s. 150.

422 Esim. EUT: C-69/14 *Târșia*, k. 28. – Ks. laajemmin lopullisuuden funktioista (yleisesti sekä EU-oikeuden osalta) *Vähätalo* 2016 s. 206–214 ja 263–264.

423 Oikeusvoiman periaatteen onkin luonnehdittu kuuluvan unionioikeuden yleisiin oikeusperiaatteisiin (näin esim. *Hofmann* 2021 s. 1280). Ks. myös esim. EUT: C-167/17 *Klohn*, k. 62–63.

Sitä, miten EU-oikeus kykenee vaikuttamaan kansallisten tuomioiden lopullisuuteen, käsitellään osassa IV. Toiston välttämiseksi tuon tässä yhteydessä esiin vain perusasetelman sellaisena kuin EUT on sen ilmaissut:

- ”[U]nionin oikeudessa ei edellytetä, että kansallisen tuomioistuimen olisi jätettävä soveltamatta kansallisia menettelysääntöjä, joiden perusteella tuomioistuinratkaisu on oikeusvoimainen, vaikka siten olisi mahdollista lopettaa unionin oikeuden vastainen kansallinen tilanne;
- Jos sovellettaviin kansallisiin menettelysääntöihin [kuitenkin] sisältyy mahdollisuus, että kansallinen tuomioistuin voi tietyin edellytyksin peruuttaa oikeusvoimaisen ratkaisun muuttaakseen tilanteen kansallisen oikeuden mukaiseksi, tätä mahdollisuutta on vastaavuus- ja tehokkuuseriaatteiden mukaisesti käytettävä, jos kyseiset edellytykset täyttyvät, jotta kyseinen tilanne saatetaan jälleen yhdenmukaiseksi unionin säännösten kanssa.”⁴²⁴

Unionin oikeudessa ei siis velvoiteta jäsenvaltioita luomaan ylimääräistä muutoksenhakukeinoja, mutta jos tällainen keino on kansallisesti olemassa, sitä on sovellettava myös unionioikeudellisten virheiden korjaamiseksi tehokkuus- ja vastaavuuseriaatteiden mukaisella tavalla.⁴²⁵

Lisäksi on mahdollista, että EU-lainsäätävä antaa (tai EUT kehittää) tuomioiden lopullisuudesta sisällöllisesti lausuvaa normistoa, jota on luonnollisesti sovellettava sellaisenaan. Toistaiseksi tällaista EU-lainsäädäntöä on vain vähän, eikä kovinkaan pitkälle menevään oikeusvoimakysymysten ”harmonisointiin” ole EUT:n oikeuskäytännössäkään lähdetty.⁴²⁶ Toisena erityistilanteena tullaan osassa IV käsittelemään asetelmaa, jossa kansallinen tuomioistuin olisi lainvoimaisesti ratkaissut asian, jonka ratkaiseminen olisi kuulunut EU-toimielimen, viime kädessä EUT:n, toimivaltaan.

---

424 EUT: C-69/14 *Târșia*, k. 29–30. Samoin esim. C-213/13 *Impresa Pizzarotti*, k. 59 ja 62; C-676/17 *Călin*, k. 27 ja 29.

425 Lisäksi siteeratussa lausumassa voidaan erottaa eräs tehokkuus- ja vastaavuuseriaatteiden tavanomaista soveltamista pidemmälle menevä piirre, joka tuodaan esiin jäljempänä luvussa IV-2.2.4.

426 Selkeimpänä esimerkkinä tällaisesta EUT:n oikeuskäytännössä tapahtuneesta sisällöllisestä ”norminannosta” (joskin hyvin maltillisesta sellaisesta) voidaan pitää hallintopäätösten uudelleenkäsitelyä koskevaa ns. Kühne & Heitz -kriteeristöä (ks. EUT: C-453/00 *Kühne & Heitz*, artikkeliosuudessa *Väbätalo* 2016 s. 244–245 ja 247–249 sekä jäljempänä luku IV-2.2.4).

3 Vertailua sekä passerelle⁴²⁷ johdannosta yhteenvetoon

Käsillä olevassa osassa III on tarkasteltu kahden eurooppaoikeudellisen oikeusjärjestelmän – EIS:n järjestelmän ja EU:n oikeusjärjestelmän – perusrakennetta ja vaikuttavuutta kansallisen lainkäytön kannalta. Järjestelmillä on sekä yhteneväisyyttä että eroja. Kuten edellä on havaittu, molemmat järjestelmät pyrkivät omilla tavoillaan varmistamaan normistojensa tehokasta toteutumista kansallisella tasolla. Ne esimerkiksi edellyttävät tehokkaiden oikeussuojakeinojen tarjoamista yksityisille nimenomaan kansallisella tasolla (EIS 13 artikla sekä EU:n perusoikeuskirjan 47 artikla ja SEU 19(1) artikla),⁴²⁸ ja kansallisilla tuomioistuimilla on molemmissa järjestelmissä muutoinkin erittäin suuri merkitys. EU:n oikeusjärjestys kuitenkin asemoi itsensä vahvemmin osaksi kansallista oikeusjärjestystä ja turvaa kansallisen tason toteutumistaan vankemmalla perustuslaillisella kehyksellä kuin EIS. Esimerkkinä sanotusta voidaan mainita ennakkoratkaisumenettely⁴²⁹ sekä välittömän oikeusvaikutuksen ja etusijan kaltaiset EU-oikeuden vaikutustavat, jotka samalla varsin pitkälle menevästi ”harmonisoivat” kansallisten tuomioistuinten tehtäväkenttää. EIS:n järjestelmässä ei esimerkiksi juuri mainitun kaltaisia vaikutustapoja vaadita, mitä puolestaan kompensoi tehokas kansainvälinen jälkivalvonta (yksilövalitusmenettely); tähän rinnastettavaa jälkivalvontaa ei EU-oikeudessa yksityisten käytössä

---

427 Ranskankielinen termi on lainattu Niilo Jääskisen väitöskirjasta (”passerelle oikeusteoriaan”, ks. *Jääskinen* 2008 s. 93). Termillä on EU-kielenkäytössä oma merkityksensä, mutta varsinaisena sanakirjakäännöksenä kysymys on muun muassa ylikulkusillasta.

428 Molemmissa järjestelmissä oikeussuojan tehokkuutta tarkastellaan sekä prosessuaaliselta että materiaaliselta kannalta (jälkimmäisen aspektin tarkoittaessa ennen muuta sen arvioimista, onko oikeussuojakeinoa käytettäessä saatavissa adekvaatti korjaus eurooppaoikeuden loukkaukseen). EIS:n järjestelmässä oikeussuojakeinon prosessuaaliseen puoleen ei tosin kuulu ehdotonta vaatimusta siitä, että oikeussuojaa olisi toteutettava juuri *tuomioistuimessa*, vaikkakin EIT:n oikeuskäytännöstä johtuvat reunaehdot käytännössä ohjaavat oikeussuojan toteuttamista tuomioistuinten tehtäväkenttään. – Oikeussuojajärjestelmää ja siihen liittyviä vaatimuksia voidaan EU-oikeudessa myös luonnehtia monimutkaisemmaksi kokonaisuudeksi kuin EIS:n järjestelmässä. Siinä missä EIS:n järjestelmä rakentuu verrattain selväpiirteiselle jatkumolle kansallisista oikeussuojakeinoista EIT:n jälkivalvontaan, EU:ssa oikeussuojan toteuttaminen voi asiaryhmästä riippuen kuulua joko EUT:n omaan toimivaltaan tai sitten kansallisten tuomioistuinten toimivaltaan. Edelleen EU-oikeudessa oikeussuojakeinoja ja prosessia koskevat vaatimukset ovat osittain yleisten EU-oikeudellisten periaatteiden (jotka eivät nekään ole aivan selväpiirteinen kokonaisuus), osittain taas asiaa koskevan (niukahkon mutta vähitellen enenevän) sisällöllisen EU-sääntelyn varassa.

429 Ennakkoratkaisumenettelyinstituutio turvaa EU-oikeuden toteutumista tehokkaasti sekä mikrotasolla (lähtökohtainen velvollisuus pyytää ennakkoratkaisua yksittäisessä oikeusjutussa, kun asia on edennyt ylimpään mahdolliseen kansalliseen tuomioistuimeen) että makrotasolla (*erga omnes* -opin mukainen velvollisuus noudattaa kaikkea asiassa relevanttia EUT:n oikeuskäytäntöä esimerkiksi siitä riippumatta, mitä jäsenvaltiota tietty ennakkoratkaisu koskee). EIS:n järjestelmässä taas edes uusi neuvoantavia lausuntoja koskeva menettely ei *velvoita* ylimpiä tuomioistuimia lausunnon pyytämiseen, ja myös EIT:n oikeuskäytännön *erga omnes* -vaikutukselle on löydettävissä ohuimmat oikeudelliset perusteet kuin EUT:n ennakkoratkaisujen vastaavalle vaikutukselle.

ole.⁴³⁰ Kansalliset oikeussuojakeinot käyttäneellä yksilöllä on suora pääsy EIT:een, ja menestyksekkäästi ajatun ihmisoikeusvalituksen jälkeen sopimusvaltiolla on velvollisuus ministerikomitean valvonnassa korjata juuri kyseisen yksilön tilanne, mikä voi joissakin tapauksissa merkitä tuomionpurun tarvetta; EU-oikeudessa langettavan rikkomustuomion seuraukset havaittiin yksityisten kannalta epämääräisemmiksi.

Näyttääkin syntyvän aihe olettaa, että EIS:n järjestelmässä olisi tarve tiukemmalle tuomionpurkuvelvollisuudelle kuin EU:n oikeusjärjestelmässä; viimeksi mainittuhan turvaa paremmin toteutumistaan jo *ennen* lainvoimaa, minkä lisäksi lainvoimaisuuden jälkeen käytettävissä on myös Francovich/Köbler-oikeuskäytännön mukainen mahdollisuus vaatia jäsenvaltiolta vahingonkorvausta.⁴³¹ Osaan IV sisältyvän tarkastelun jälkeen on mahdollista pyrkiä vastaamaan muun muassa tämän olettaman paikkansapitävyyteen. Huomionarvoista joka tapauksessa on, että kummassakaan järjestelmässä lainvoiman jälkeinen oikeussuoja ei jää yksin tuomionpurun varaan: EIT:n tuomion täytäntöönpanossa on usein käytettävissä myös muunlaisia keinoja ihmisoikeusloukkauksen lopettamiseksi ja korjaamiseksi, ja EU-oikeudessa käytettävissä ovat jäsenvaltion vahingonkorvausvastuun toteuttaminen sekä SEUT 258–260 artiklan mukainen rikkomusmenettely. Tuomionpurun merkitystä ei siis ole syytä ylikorostaa, mutta toisaalta selvää on, että myös ylimääräiselle muutoksenhakukeinolle on molemmissa järjestelmissä aitoa tarvetta. Tähän tarpeeseen on näissä järjestelmissä viimeistään 2000-luvulla ”herätty”, mikä ilmenee muun muassa osassa IV käsiteltävästä ja artikkeliosuudessa käsitellystä EIT:n ja EUT:n oikeuskäytännöstä.

Osa IV pohjautuu yhtäältä väitöskirjan artikkeliosuuteen, toisaalta johdanto- ja yhteenveto-osan aiempiin osuuksiin, erityisesti osaan III. Osassa IV tarkastellaan ensin esikysymyksen luonteisesti sitä, onko sopimus- ja jäsenvaltioilla velvollisuutta luoda kansalliseen järjestelmään ylimääräistä muutoksenhakukeinoja (luku IV-1). Laajassa luvussa IV-2 käsitellään tutkimuksen ydinalueelle kuuluvaa kysymystä siitä, miten eurooppaoikeus vaikuttaa lopullisuutta koskevien kansallisten normien tulkintaan ja soveltamiseen. EIS:n osalta tämän tarkastelun pohjaksi otetaan artikkeliosuudessa ja edellä luvussa III-1.3 tehty jäsenitys ensiksi siihen, onko kyse a) EIT:n

---

430 Yksityisen suora kanneoikeus EUT:een on hyvin rajallinen, eikä näillä tilanteilla ole tutkimukseni kannalta juurikaan relevanssia (ks. lähemmin *Mäenpää* 2011 s. 413–415; *Dashwood ym.* 2011 s. 153–203). Relevantti on sen sijaan SEUT 258–260 artiklan mukainen rikkomusmenettely, jonka käynnistäminen kuitenkin kuuluu komission (tai SEUT 259 artiklan mukaisesti toisen jäsenvaltion) toimivaltaan – ei siis yksityiselle.

431 Ks. myös *Pollicino* 2010 s. 503–504: ”The *res iudicata* issue is physiological with regard to the ECHR given the fact that one has to first exhaust all internal remedies and therefore if it were not possible to reopen a national proceeding then one would in practice be deprived of the protection afforded by the European Court of Human Rights. The same cannot, however, be said of the Court in Luxembourg. In this case, the ECJ can indeed be invested with the national case at an earlier stage, thus making the *res iudicata* issue something external to the physiology of the judicial review carried out by the ECJ.” Ks. lisäksi *Pellonpää* 2010 s. 386.

toteamasta loukkauksesta vai b) ei, ja toiseksi – ensin mainitun, relevantiksi tunnistetun tapausryhmän osalta – jaottelu yhtäältä lopettamisvelvollisuuden ja toisaalta korjaamisvelvollisuuden vaatimuksiin. EU-oikeuden osalta tarkastelun pohjaksi otetaan edellä luvussa III-2.2.3 tehty jäsenyys oikeussuojan toteuttamisen perusrakenteesta EU:n oikeusjärjestelmässä. Molempien osalta tutkimustulokset pyritään tiivistämään lopuksi kaaviokuvan muotoon. Tämän jälkeen lukuun IV-3 on otettu täydentävä tarkastelu, jossa selvitetään eri instituutioiden rooleja tuomionpurkukäytännön käsittelyssä sekä mahdollisuuksia puuttua eurooppaoikeuden vastaiseen tai eurooppaoikeuden kannalta kyseenalaiseen tuomionpurun epäämiseen. Lopuksi luvussa IV-4 konkretisoidaan luvussa IV-2 tehtyjä havaintoja kytkeillä niitä nimenomaan suomalaisten purku- ja oikeusvoimanormien soveltamiseen.

OSA IV – TUTKIMUSTULOKSET: ANALYYSI JA YHTEENVETO

1 Velvoittaako eurooppaoikeus ylimääräisen muutoksenhakukeinon luomiseen?

1.1 EIS:n järjestelmä

EIS:n järjestelmässä ei ole löydettävissä tiukkaa normatiivista velvollisuutta ylimääräisen muutoksenhakukeinon luomiseen sen enempää tehokkaita oikeussuojakeinoja koskevan 13 artiklan⁴³² kuin muidenkaan sopimusmääräysten nojalla⁴³³. EIS 46 artiklan mukaisen EIT:n tuomioiden täytäntöönpanovelvollisuuden valossa tällaisen muutoksenhakukeinon olemassaolo on kuitenkin erittäin toivottavaa ja tarpeellista,⁴³⁴ koska muutoin loukkausten – etenkin yhä jatkuvien loukkausten – eliminoiminen voi joissakin tilanteissa käydä jopa mahdottomaksi. EN:n ministerikomitea antoi vuonna 2000 suosituksen R(2000)2 purkukeinon käytettävissä olosta. Yhtäältä suositus osoittaa, mitä sopimusvaltioilta painavasti odotetaan; toisaalta sen soft law -luonne osaltaan ilmentää tiukan normatiivisen velvollisuuden puuttumista. Suosituksessa ministerikomitea toteaa seuraavaa:

”I. Invites, in the light of these considerations the Contracting Parties to ensure that there exist at national level adequate possibilities to achieve, as far as possible, *restitutio in integrum*;

II. Encourages the Contracting Parties, in particular, to examine their national legal systems with a view to *ensuring that there exist adequate possibilities of re-examination of the case, including reopening of proceedings*, in instances where the Court has found a violation of the Convention, *especially* where:

i. the injured party *continues to suffer very serious negative consequences* because of the outcome of the domestic decision at issue, *which are not adequately*

---

432 *Polakiewicz* (1993 s. 116) ja *Lambert* (1999 s. 229–230) viittaavat tältä osin mm. 13 artiklan sijaintiin EIS:n systematiikassa: kyse on tehokkaan oikeussuojakeinon tarjoamisesta kansallisella tasolla ennen EIT:n käsittelyä, ei loukkausten oikaisemisesta EIT:n loukkaustuomion jälkeen. – Lisäksi on syytä huomauttaa siitä, että jo edellä osassa III havaituin tavoin EIS 13 artikla ei velvoita sopimusvaltiota luomaan mitään juuri *tietyntaista* tai edes juuri tietyssä viranomaisessa toteutettavaa oikeussuojakeinoa.

433 Ks. esim. *Lambert* 1999 s. 228–231.

434 Ks. *Lambert* 1999 s. 231–234.

remedied by the just satisfaction and cannot be rectified except by re-examination or reopening, and

- ii. the judgement of the Court leads to the conclusion that
  - a. the impugned domestic decision is on the merits contrary to the Convention, or
  - b. the violation found is based on procedural errors or shortcomings of such gravity that a serious doubt is cast on the outcome of the domestic proceedings complained of.”

Vastaavasti EIT on eräissä merkittävässä ratkaisuisaan korostanut, että lainvoimaisesti ratkaistun asian uudelleenkäsitellyn mahdollistavat prosessit ”may be regarded as an important aspect of the execution of its judgments as governed by Article 46 of the Convention and *their availability demonstrates a Contracting State’s commitment to the Convention* and to the Court’s case-law”.⁴³⁵ Toisaalta tällaisetkin lausumat ilmentävät sitä, että kansallista lainsäätäjää kohtaan ei ole olemassa tiukkaa normatiivista velvollisuutta ylimääräisen muutoksenhakukeinon luomiseen.⁴³⁶

Kansallisella lainsäätäjällä on kuitenkin velvollisuus järjestää kansallisen lainsäädäntönsä kokonaisuus siten, että EIS 46 artiklan täytäntöönpanovelvollisuutta pystytään noudattamaan. Erityisesti velvollisuus lopettaa edelleen jatkuvat loukkaukset (ks. jäljempänä luku IV-2.1.3) on niin ehdoton, että siltä osin kuin joitakin loukkauksia ei ole mahdollista lopettaa muutoin kuin kajoamalla lopulliseen tuomioon, päädytään ainakin *de facto* varsin lähelle velvollisuutta luoda järjestelmään ylimääräinen muutoksenhakukeinon tai muu lopullisen tuomion vaikutukset eliminoiva mekanismi. Lambert on purkukeinon mahdollista luomisvelvollisuutta pohtiessaan todennut, että kun lopettamisvelvollisuus edellyttää esimerkiksi EIS 10 artiklan vastaiseksi todettuun kunnianloukkaustuomioon sisältyvän rangaistuksen täytäntöönpanosta luopumista, ei purkuvelvollisuutta ole, jos rangaistuksen täytäntöönpanosta luopuminen on muilla keinoin mahdollista.⁴³⁷ Suomen kaltaisissa järjestelmissä taas rangaistuksen täytäntöönpano on niin vahvasti osa lainvoimaisen rikostuomion noudattamista, että lainsäätävä luultavasti mieluummin valitsee riittävästä purkumahdollisuuksista säätämisen kuin lainsäädännön, jossa mahdolliste-

---

435 Ks. erityisesti EIT: *Bochan v. Ukraine (no. 2)* [GC] 5.2.2015, k. 58 ja lähes samoin sanoin *Moreira Ferreira v. Portugal (no. 2)* [GC] 11.7.2017, k. 99.

436 Tämä ei sulje pois sitä mahdollisuutta, että EIT:n kanta saattaa tulevaisuudessa muuttua jyrkemmäksi. Erityisesti tuomioon *Moreira Ferreira v. Portugal (no. 2)* [GC] 11.7.2017 liitettyssä tuomari Pinto de Albuquerquen eriväisessä mielipiteessä, johon kuusi muuta jäsentä yhtyi, tehdään oikeusvertailun pohjalta päätelmiä, joiden mukaan EIT:n loukkaustuomioon perustuvasta purkumahdollisuudesta vallitsisi ”laaja eurooppalainen konsensus”. Jos tällainen näkemys jonain päivänä edustaisi suuren jaoston enemmistön näkemystä, EIT:n oikeusvertaileva ja dynaamis-evolutiivinen tulkintamethodi saattaisi jopa synnyttää velvollisuuden luoda kansalliseen järjestelmään purkukeino, joka soveltuu EIT:n toteamien loukkausten oikaisemiseen.

437 *Lambert* 1999 s. 232.

taan rangaistuksen täytäntöönpanosta luopuminen tuomion voimassa säilymisestä huolimatta.⁴³⁸

1.2 EU:n oikeus

Ylimääräisiä muutoksenhakukeinoja voidaan EU-oikeuden kontekstissakin luonnehtia *oikeussuojakeinoiksi*;⁴³⁹ kyse on tuomioistuimelle osoitetusta pyynnöstä saada oikeussuojaa virheelliseksi väitettyä lopullista tuomiota vastaan ja sen myötä (purkua seuraavan uudelleenkäsitelyn puitteissa) edelleen oikeussuojaa taustalla olevalle EU-oikeudesta johtuvalle oikeudelle. Siten kysymys siitä, onko jäsenvaltiolla EU-oikeudesta johtuvaa velvollisuutta luoda ylimääräinen muutoksenhakukeino, kääntyy luontevimmin kysymykseksi siitä, onko jäsenvaltiolla ylipäänsä velvollisuutta luoda kansalliseen järjestelmään uusia oikeussuojakeinoja. EU:n oikeudessa vahvana pääsääntönä on, ettei jäsenvaltioita velvoiteta ottamaan käyttöön uusia oikeussuojakeinoja unionioikeudellisten oikeuksien toteuttamiseksi, saati perustamaan juuri tietynlaista – kuten ylimääräisen muutoksenhaun kaltaista – keinoa. Siihen, että uusien oikeussuojakeinojen luomisvelvollisuutta ei lähtökohtaisesti ole, on viitattu myös eräissä tuomionpurkua koskevissa EUT:n ennakkoratkaisuissa, kuten tuomiossa XC ym.⁴⁴⁰ Silloinkin kun kysymys olisi sellaisista Unibet-/Inuit Tapiriit Kanatami-oikeuskäytännössä mainituista poikkeustilanteista, joissa uusia oikeussuojakeinoja olisi luotava (käytännössä oikeussuojakeinon totaalisesta puuttumisesta⁴⁴¹), ei varmaankaan voida väittää, että oikeussuojakeinoja koskeva aukko olisi paikattava – tai edes paikattavissa – juuri ylimääräisellä muutoksenhakukeinolla. Päinvastoin aukon paikkaus olisi syytä tehdä jollakin muulla keinolla kuin soveltamisalaltaan kapealla ja sananmukaisesti ”ylimääräisellä” oikeussuojakeinolla, joka tuskin monessakaan mielessä täyttäisi oikeussuojakeinon *tehokkuudelle* asetettavia vaatimuksia.⁴⁴²

438 Käytännön soveltamisalaltaan kapeahkona poikkeuksena voidaan tosin mainita perustuslain 105 §:ssä tarkoitettu *armahdus* (ks. myös *Vähätalo* 2019 s. 348).

439 Näin myös *Kornezov* 2014 s. 834; *Varga* 2017 esim. s. 59. Niin ikään EUT on luonnehtinut kansallista ylimääräistä muutoksenhakukeinoa nimikkeellä ”oikeussuojakeino” (remedy) esim. tuomiossa C-234/17 XC ym., k. 48 ja 57. Ks. kansallisten käsitysten kannalta esim. *Tirkkonen* 1937 s. 3, jossa katsotaan muutoksenhakukeinojen (niin tavanomaisten kuin ylimääräisten) kuuluvan alakategoriana oikeus(suoja)keinojen (rättsmedel, Rechtsmittel, *remedia iuris*) joukkoon.

440 EUT: C-234/17 XC ym., k. 50–51.

441 Tarkemmin sanoen siitä, että kansallisen oikeuden rakenteesta ilmenee, ettei käytettävissä ole *mitään* oikeussuojakeinoja, jolla edes epäsuorasti voitaisiin varmistaa kyseessä olevan EU-oikeudesta johtuvan oikeuden toteutuminen, taikka siitä, että ainoan oikeussuojakeinon käyttäminen edellyttäisi yksityiseltä ensin lain rikkomista. Ks. edellä luku III-2.2.3.2.

442 Olisi mahdollista luetella paljonkin sellaisia elementtejä, joiden vuoksi ajatus ylimääräisestä muutoksenhakukeinosta perusoikeuskirjan 47 artiklan vaatimukset täyttävänä *tehokkaana* (ja siten samalla jopa yksinään riittävänä) oikeussuojakeinona ei toimi. Tehokkaan oikeussuojan vaatimukset täyttävää tuomioistuINVALVONTAA ei esimerkiksi ole mahdollista rajoittaa jäsenvaltion harkinnan mukaisilla

Siten tehokkaan oikeussuojan periaatteesta (tai myöskään Rewe-oikeuskäytännön mukaisista tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteista) ei voida johtaa jäsenvaltiolle velvollisuutta luoda ylimääräistä muutoksenhakukeinoa unionioikeudellisten loukkausten korjaamiseksi.⁴⁴³ Eri asia on, että tehokkaiden oikeussuojakeinojen puuttuessa kansallisesta järjestelmästä saattaa tehokkaan oikeussuojan vaatimus tuottaa (ainakin välillisesti) vaikutuksia *jo olemassa olevan ylimääräisen muutoksenhakukeinon* käyttämiseen – eli ylimääräinen muutoksenhakukeino tulee ikään kuin varoventtiilinä valjastetuksi EU-oikeuden edellyttämän tehokkaan oikeussuojan toteuttamiseen silloin, kun lainvoimaa edeltäneet oikeussuojakeinot ovat osoittautuneet puutteellisiksi.⁴⁴⁴ Koska tässä asiassa on kysymys pikemminkin siitä, millaisia vaikutuksia EU-oikeudesta johtuu purkunormiston soveltamiseen, kuin mahdollisesta velvollisuudesta luoda kansalliseen järjestelmään siitä puuttuva purkukeino, asiaan palataan vasta jäljempänä luvuissa IV-2.2.2.3.3 ja IV-2.2.2.4.

Näin ollen näyttää siltä, ettei EU-oikeudessa ole *de lege lata* velvollisuutta ylimääräisten muutoksenhakukeinojen luomiseen: tehokas oikeussuoja toteutetaan ennen lainvoimaa, ja ylimääräinen muutoksenhaku on ilmiönä ikään kuin ”beyond effective remedies”. Mahdollista kuitenkin on, että yksittäiseen EU-säädökseen sisältyisi sellaisia vaatimuksia, jotka tosiasiaassa edellyttävät mahdollisuutta myös lainvoimaisesti ratkaistun asian uudelleen käsittelyyn, tapahtuipa tämä ylimääräisellä muutoksenhaulla tai siihen asiallisesti rinnastuvalla uudelleen käsittelyllä taikka mahdollistamalla uuden kanteen tai hakemuksen tutkiminen aiemman ratkaisun oikeusvoimavaikutuksen estämättä.⁴⁴⁵ Ei ole poissuljettua, että tällöin esimerkiksi yksittäisen direktiivin kansallisen täytäntöönpanon yhteydessä jouduttaisiin luomaan kansalliseen järjestelmään jokin lainvoimaisten asioiden uudelleen käsittelyä tarkoittava mekanismi. Lisäksi jonkin uudelleen käsittelyä merkitsevän mekanismin luominen saattaisi olla *de facto* vaadittua silloin, kun SEUT 260(1) artiklan mukaisista EUT:n rikkomustuomion täytäntöönpanoa ei voitaisi muutoin asianmukaisesti toteuttaa – siis silloin, kun juuri yksittäiset kansalliset tuomiot olisivat rikkomuksen

---

tiukan poikkeusluonteisilla perusteilla (esim. ”ilmeisesti väärä lain soveltaminen” OK 31 luvun 7.1 §:n 4 kohdan ja 8 §:n 4 kohdan mukaisena purkuperusteena), vaan tuomioistuINVALVONNASSA on voitava tutkia *kaikki oikeusriidan kannalta merkitykselliset tosiseikka- ja oikeuskysymykset* (ks. esim. EUT: C-199/11 *Otis ym.*, k. 49; ks. myös *Dougan* 2004 s. 8–9).

443 Vrt. toisin – mutta jokseenkin niukin ja huterin perusteluihin – *Kornezov* 2014 s. 837: ”Thus, it may be argued that, if national rules out, as a matter of principle, any possibility whatsoever of granting retrial on the basis of a judgment of the Court which has revealed the incompatibility of a national judgment with EU law, it may run counter to the right to effective judicial protection proclaimed in Article 47 of the Charter, as well as to Article 19(1) TEU.”

444 Tällainen varoventtiilijattelu on mielestäni nähtävissä etenkin EUT:n suuren jaoston tuomiossa C-234/17 *XC ym.*, johon palataan jäljempänä. – Ks. myös *Vähätalo* 2016 s. 205.

445 Ks. esim. vapaan liikkuvuuden direktiivin 2004/38/EY 32(1) artikla, joka on ”velvoittanut jäsenvaltiot säätämään mahdollisuudesta tarkastella uudelleen niiden alueille saapumista tai sieltä poistumista koskevia kieltoja (...) myös silloin, kun niistä on (...) tullut lainvoimaisia” (näin EUT: C-249/11 *Byankov*, k. 80). Ks. myös luku IV-2.2.4 jäljempänä.

toteamisen perusteena eikä niiden kielteisiä vaikutuksia voitaisi millään ”pehmeämällä” keinolla eliminoida.⁴⁴⁶ Tosin tällöinkin kansallisella lainsäätäjällä voi olla useampia toimintavaihtoehtoja: tuomioiden lopullisuuteen kajoavan sääntelyn sijasta kysymykseen saattaisi tulla esimerkiksi *ad hoc* -luonteinen, EU-oikeuden vastaisesti kannettujen maksujen palauttamista koskeva laki.

Vaikkei EU-oikeudellista velvollisuutta ylimääräisten muutoksenhakukeinojen tarjoamiseen *de lege lata* (ainakaan lähtökohtaisesti) olekaan, kysymystä voidaan lyhyesti pohtia myös *de lege ferenda* -näkökulmasta: olisiko EU:lla *mahdollisuus* säätää tällaiset muutoksenhakukeinot pakollisiksi siltä osin kuin kysymys on unionioikeuden soveltamisalaan kuuluvista oikeusjutuista ja niissä ilmenneiden unionioikeudellisten virheiden korjaamisesta? Aluksi on todettava, ettei mikään prosessioikeuden osa-alue ole sinänsä kategorisesti suojassa potentiaaliselta EU-sääntelyn antamiselta (niiltä osin kuin kyseinen osa-alue voi tulla sovellettavaksi myös EU-oikeudellisissa jutuissa). Suojakuorta ei aiheudu esimerkiksi niin sanotusta prosessiautonomian periaatteesta; sanottua periaatetta ei näkemykseni mukaan voida pitää EU:n toimivaltaa rajoittavana tai kansallista toimivaltaa suojelevana (aineellisena) periaatteena, vaan pikemminkin jonkinlaisena – vähemmän onnistuneena – tosiasiakuvauksena EU:n toimivallan tai EU-sääntelyn rajallisuudesta prosessioikeuden alueella.⁴⁴⁷ Relevantti kysymys onkin se, olisiko EU-lainsäätäjällä *toimivalta* velvoittaa jäsenvaltiot säätämään yleisesti EU-oikeuden loukkauksiin käytettävissä olevista purkukeinoista. Suhtaudun jossain määrin epäilevästi siihen, että toimivaltaa näin lavean sääntelyn

---

446 Ks. tämän suuntaisena pohdintana myös *Taborowski* 2012 s. 1898 sekä julkisasiamies Cruz Villalónin ratkaisuehdotus asiassa C-507/08 *komissio v. Slovakia*, k. 52: ”Edellä esitetyn perusteella katson, että jäsenvaltioiden velvollisuuteen saada lainvastaisesti myönnettyt tuet perityiksi takaisin sisältyvästä väistämättä ja viime kädessä implisiittinen velvollisuus järjestää prosessilainsäädäntönsä siten, että tämä tulos on yleensäkin mahdollista saavuttaa vaarantamatta oikeusvaltion periaatteita. Täsmällisemmin sanottuna kyse on siitä, että nyt käsiteltävän kaltaisissa tapauksissa jäsenvaltioiden lainsäädännössä on oltava niiden kansalliseen oikeusjärjestykseen tavanomaisesti sisältyvien lainvoimaisten tuomioiden purkamista koskevien säännösten lisäksi säännökset siitä, missä tilanteissa lainvoimaisiksi tulleet säädökset, päätökset tai tuomioistuinratkaisut katsotaan unionin oikeuden perusteella lainvastaisiksi.” – *Miettisen* (2012 s. 429 alav. 73) mukaan Slovakia muutti asian C-507/08 käsittelyn aikana lainsäädäntöään siten, että unionin oikeuden vastaisuus kelpaa aina purkuperusteeksi.

447 Esim. *Prechal* (1998 s. 682) esittää, että prosessiautonomia ymmärrettäisiin lähinnä lyhenteenä (shorthand) sille Rewe-oikeuskäytännössä ilmaistulle tosiasialle, että siltä osin kuin EU-sääntely asiasta puuttuu, EU joutuu lähtökohtaisesti nojautumaan kansalliseen prosessisääntelyyn. Ks. myös *Bobek* 2012 s. 321: “[I]n the areas of domestic enforcement of EU law, the area is either harmonised or the Member States are obliged to ensure the enforcement is equivalent and/or effective. In this area, *there is no autonomous space of the Member States*.” Ks. edelleen *Haapaniemi* 2009 s. 116–117: “[T]he competence conferred on the EU with regard to procedural law requires that a procedural matter, for to be regulated by the EU, is connected with the EU’s competence to give secondary legislation under the legal basis available to it under the Treaty, with a view of putting that law into effect at the national level. (...) The problem is that the term ‘procedural autonomy’ connotes to Member States’ exclusive competence, although it in reality is shared.” Ks. vielä *Rosas – Armata* 2018 s. 280–281, jossa muun ohella todetaan, ettei prosessiautonomian periaate kuulu unionin primaarioikeuteen.

antamiseen olisi, puhumattakaan kuvatun kaltaisen lainsäädäntöhankkeen poliittisista menestymismahdollisuuksista.

Oikeusperustan⁴⁴⁸ osalta voidaan esimerkinomaisesti pohtia siviiliprosessioikeutta koskevaa SEUT 81 artiklaa ja rikosprosessioikeutta koskevaa SEUT 82 artiklaa. Artiklat sinänsä mahdollistavat myös prosessilainsäädäntöjen lähentämistä koskevat lainsäädäntötoimenpiteet mutta verraten rajoitetuissa puitteissa. SEUT 81 artiklan 1 kohdassa todettu tavoin kyseinen artikla koskee oikeudellista yhteistyötä sellaisissa yksityisoikeudellisissa asioissa, ”joilla on rajatylittäviä vaikutuksia”.⁴⁴⁹ Jälkimmäisenä mainitun 82 artiklan 2 kohdan nojalla on annettu lukuisia jäsenvaltioiden rikosprosessuaalisia menettelyjä harmonisoineita direktiivejä, mutta oikeus ylimääräisten muutoksenhakukeinojen käyttämiseen ei tunnu kovinkaan luontevasti osuvan siinä lueteltujen harmonisointikohteiden puitteisiin.

Mainitut sopimusmääräykset eivät tietenkään ole ainoita mahdollisia oikeusperustoja kansallisen prosessioikeuden harmonisointiin, vaan rajoitettua prosessioikeutta harmonisoivaa sääntelyä on annettu myös sisämarkkinoita koskevan laveahkon SEUT 114 artiklan nojalla⁴⁵⁰ sekä lukuisilla kapeammilla, tiettyä spesifistä alaa koskevilla oikeusperustoilla (esimerkkeinä mainittakoon menettelyllinen direktiivi kansainvälisen suojelun alueella⁴⁵¹ sekä menettelyllisiä säännöksiä sisältävä direktiivi kilpailuoikeudellisesta vahingonkorvauksesta⁴⁵²).

Kokoavasti totean, että kattavan (kaikkiin EU-oikeuden loukkauksiin yltävän) EU-purkusääntelyn luomista en pidä realistisena – sen sijaan ajateltavissa olisi, että

---

448 *Oikeusperustaa* koskevan kysymyksen lisäksi asian arvioinnissa on otettava huomioon SEU 5 artiklan 3 ja 4 kohdassa tarkoitetut toissijaisuus- ja suhteellisuusperiaatteet, jotka osaltaan rajaavat EU-lainsäätäjän toimintamahdollisuuksia. *Toissijaisuusperiaatteen* mukaan unioni toimii aloilla, jotka eivät kuulu sen yksinomaiseen toimivaltaan, ainoastaan jos ja siltä osin kuin jäsenvaltiot eivät voi keskushallinnon tasolla tai alueellisella taikka paikallisella tasolla riittävällä tavalla saavuttaa suunnitellun toiminnan tavoitteita, vaan ne voidaan suunnitellun toiminnan laajuuden tai vaikutusten vuoksi saavuttaa paremmin unionin tasolla. *Suhteellisuusperiaatteen* mukaan unionin toiminnan sisältö ja muoto eivät saa ylittää sitä, mikä on tarpeen perussopimusten tavoitteiden saavuttamiseksi.

449 Ks. ilmaisun rajoittavasta merkityksestä lähemmin esim. *Peers* 2016 s. 348–352 ja *Storskrubb* 2017 s. 364–365, joissa myös tuodaan esiin, etteivät EU:n eri toimielinten käsitykset ilmaisun merkityksestä ole perinteisesti olleet aivan yhtenevät.

450 Ks. *Storskrubb* 2017 s. 365–366. Ks. myös *Peers* 2016 s. 353, jossa todettu tavoin kyse voi tällöin olla siitä, että prosessuaaliset säännökset ovat liitännäisessä (ancillary) suhteessa materiaaliisiin säännöksiin. Ks. implisiittisestä liitännäistoimivallasta prosessikysymyksissä lisäksi *Haapaniemi* 2009 s. 116.

451 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/32/EU, annettu 26 päivänä kesäkuuta 2013, kansainvälisen suojelun myöntämistä tai poistamista koskevista yhteisistä menettelyistä. Direktiivin oikeusperustana on SEUT 78(2)(d) artikla.

452 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/104/EU, annettu 26 päivänä marraskuuta 2014, tietyistä säännöistä, joita sovelletaan jäsenvaltioiden ja Euroopan unionin kilpailuoikeuden säännösten rikkomisen johdosta kansallisen lainsäädännön nojalla nostettuihin vahingonkorvauskanteisiin. Direktiivin oikeusperustana on edellä mainitun SEUT 114 artiklan lisäksi SEUT 103 artikla.

EU-lainsäätäjä velvoittaisi luomaan purkukeinon sellaisilla tarkkaan valikoiduilla aineellisen EU-oikeuden aloilla (ja niitä koskevilla sektorikohtaisilla oikeusperustoilla), joilla se mahdollisesti katsottaisiin erityisen tarpeelliseksi.⁴⁵³

2 Eurooppaoikeuden vaikutuksista olemassa olevien ylimääräisten muutoksenhakekeinojen soveltamiseen sekä oikeusvoiman ulottuvuuteen

2.1 EIS:n järjestelmä

2.1.1 Aluksi

Artikkeliosuudessa ja edellä luvussa III-1.3 on käynyt ilmi, että perustavanlaatuisen tutkimuskohdetta halkova ero syntyy sen perusteella, onko a) Euroopan ihmisoikeussopimusta loukkaavan kansallisen tuomion johdosta annettu EIT:n langettava tuomio vai b) ei. Jälkimmäisessä tapauksessa mahdollinen tuomionpurkuvelvollisuus jää puhtaasti kansallisen oikeuden varaan – tai ainakin väite EIS:n tasolta johtuvasta purkuvelvollisuudesta jää tässä skenaariossa hyvin spekulatiiviseksi.⁴⁵⁴ Siten jatkossa lähdetään siitä, että suoraan EIS:n tasolta johtuva normatiivinen vaikutus tuomionpurkuun rajautuu tapauksiin, joiden taustalla on EIT:n langettava tuomio.

Kahtena ikään kuin a- ja b-tilanteiden välimaastoon jäävänä erityistapauksena, joita ei ole artikkeliosuudessa käsitelty, voidaan mainita 1) ihmisoikeustuomioistuimen EIS 39 artiklan nojalla hyväksymä *sovintoratkaisu* (friendly settlement) sekä 2) jutun poistaminen EIS 37 artiklan nojalla EIT:n asialistalta sopimusvaltion tekemän *yksipuolisen julistuksen* (unilateral declaration) johdosta.

---

453 Vrt. esim. edellä tässä alaluvussa esitettyä julkisasiamies Cruz Villalónin pohdintaa ylimääräisten muutoksenhakekeinojen tarpeellisuudesta laittomien valtioneuvon takaisinperinnässä.

454 Ks. *Vähätalo* 2019 s. 402–404, jossa katsotaan tavoin on korkeintaan keskusteltavissa, voisiko EIS 1 artiklan sisältämästä yleisestä ihmisoikeuksien turvaamisvelvollisuudesta olla johdettavissa velvollisuus purkaa sellaisia tuomioita, jotka ylläpitävät edelleen jatkuvan ihmisoikeusloukkauksen tilaa. Ottaen huomioon 1 artiklan luonne väljäkkönä yleismääräyksenä tämä on kuitenkin erittäin epävarmaa. Niin ikään artikkeliosuudessa on pohdittu, voisiko 46 artiklan *ehkäisemis- tai toistamattomuusvelvollisuudesta* (vastaavien loukkausten ehkäiseminen tulevaisuudessa eli ”general measures”) olla johdettavissa muihin kuin EIT:n käsittelemiin tapauksiin ulottuva purkuvelvollisuus siltä osin kuin kysymys on edelleen jatkuvista loukkauksista. Sanottua general measures -velvollisuutta on kuitenkin vakiintuneesti pidetty *ex nunc* -luonteisena eikä siten lainvoimaisesti vahvistettuihin oikeussuhteisiin taannehtivasti puuttavana. Samoin puheena olevasta general measures -velvollisuudesta on vaikeaa johtaa velvollisuutta yksilöä koskeviin ns. individual measures -toimenpiteisiin (kuten tuomionpurkuun) ottaen huomioon, että jo 46(1) artiklan sanamuoto rajaa EIT:n tuomion vaikutukset asian osapuoliin eikä siis samankaltaisesta loukkauksesta kärsineisiin sivullisiin. Ks. myös luku III-1.3.2.

EIS 39 artiklan nojalla EIT voi asettaa asianosaisten käytettäväksi saadakseen aikaan *sovintoratkaisun*, jonka lähtökohtana on ihmisoikeuksien kunnioittaminen, ja tällaisen sovintoratkaisun onnistuessa se voi päätöksellään poistaa asian listaltaan (striking out); päätös toimitetaan ministerikomitealle, joka valvoo sovintoratkaisun ehtojen täytäntöönpanoa. Sopimusvaltion hallitus ei nähdäkseni voi sovintoratkaisun ehdoista sovittaessa sitoutua *tuomionpurun osalta* mihinkään konkreettiseen; oikeusvaltiossa ei ole mahdollista, että hallitusvalta disponoisi tuomiovallan puolesta luvaten lainkäyttöasiaan tietyn sisältöistä ratkaisua. Hallitus voi sen sijaan sitoutua sellaisiin vaihtoehtoihin korjaustoimiin, jotka poistavat *tarpeen* tuomionpurulle, eikä estettä ole myöskään sille, että sovintoratkaisun osapuolet panevat merkille, että sopimusvaltion lainsäädäntö mahdollistaa purun *hakemisen*⁴⁵⁵. Voisiko *ministerikomitea* sitten sovintoratkaisun täytäntöönpanoa valvoessaan ryhtyä korjaamis- tai lopettamisvelvollisuuden nimissä vaatimaan sellaista keinoa (kuten tuomionpurkua), jota ei ole sisällytetty sovintoratkaisun ehtoihin? Näin ei näytä olevan. Ministerikomitea valvoo vain *sopimuksen ehtojen* toteutumista⁴⁵⁶ voimatta vaatia sopimuksen ehtojen ulkopuolelle jäänyttä tointa, kuten tuomionpurkua.⁴⁵⁷

Sovintoneuvottelujen kariuduttua sopimusvaltio voi antaa *yksipuolisen julistuksen* (unilateral declaration), jossa se myöntää loukkauksen ja sitoutuu tarjoamaan riittävän hyvityksen (EIT:n työjärjestyksen 62A kohta). Tällöin seurauksena voi olla valituksen poistaminen asialistalta jopa vastoin valittajan tahtoa, mutta vain jos EIT:n mielestä yksipuolinen julistus antaa riittävän perusteen todeta, ettei ihmisoikeuksien kunnioittaminen vaadi valituksen tutkimisen jatkamista.⁴⁵⁸ Sopimusvaltion julistukseen on liitettävä ”a declaration clearly acknowledging that there has been a violation of the Convention in the applicant’s case together with an *undertaking to provide adequate redress*

---

455 Ks. esim. EIT: *Modebadze v. Georgia (dec.)* 8.4.2014, k. 7–8.

456 Ks. EIS 39(4) artikla; EIT:n työjärjestyksen 43(3) kohta; ministerikomitean täytäntöönpanosääntöjen 12 kohta. – Lisäksi on huomattava, ettei millainen tahansa asianosaisten välinen sovintosopimus johda ”EIT:n siunaukseen” eli asian poistamiseen asialistalta. EIT:n tulee aina voida vakuuttua siitä, ettei ihmisoikeuksien kunnioittaminen vaadi valitusasian käsittelyn jatkamista normaalissa järjestyksessä (ks. *Ruedin* 2009 s. 74; EIS 37(1) artiklan toinen alakohta ja 39(1) artikla). Asian siirtyessä ministerikomiteaan pohjalla on siis jo EIT:n kontrolli sovintoratkaisun ehtojen riittävydestä ihmisoikeuksien kunnioittamisen kannalta.

457 Olisi myös jossain määrin epä johdonmukaista, jos valittaja voisi sovintoratkaisun vahvistamisen jälkeen ryhtyä vaatimaan EIS:n nojalla tuomionpurkua, hänhän on yleensä sovintoratkaisun ehdoissa sitoutunut olemaan vaatimatta muita kuin sovintoehdoin sisällytettyjä toimenpiteitä (standarditehtävinä on usein: ”[the applicant] accepts the proposal and *waives any further claims* against (...) in respect of the facts giving rise to this application. He declares that this constitutes a final resolution of the case”, ks. esim. EIT: *Jubirca v. Moldova (dec.)* 21.2.2012). – Tällainen sitoutuminen ei kuitenkaan voine estää tuomionpurun hakemista puhtaasti kansallisen oikeuden nojalla (siis ilman vetoapua Euroopan ihmisoikeussopimuksen normeista tai EN:n ministerikomitealta).

458 Ks. EIT:n työjärjestyksen 62A(3) kohta; *Hirvelä – Heikkilä* 2017 s. 45–46.

and, as appropriate, *to take necessary remedial measures*”.⁴⁵⁹ Ministerikomitea ei valvo yksipuolisten julistusten täytäntöönpanoa, jos julistus on – tyypilliseen tapaan – hyväksytty EIT:n päätöksellä eikä (poikkeuksellisesti) tuomiolla.⁴⁶⁰ Kuitenkin sillä vaiheella, jossa EIT arvioi julistuksen hyväksyttävyyttä ”adequate redress”- ja ”necessary remedial measures” -kriteerien kannalta, voi olla liittymäpintoja myös tuomionpurkuun. EIT:n mukaan nimittäin myös yksipuoliseen julistukseen pitää liittyä ajatus siitä, että edelleen jatkuva loukkaus lopetetaan ja loukkauksen seuraukset korjataan täydellisesti.⁴⁶¹ Siten EIT voi torjua yksipuolisen julistuksen tilanteessa, jossa loukkauksen lopettaminen tai korjaaminen potentiaalisesti vaatisi tuomionpurkua, mutta asialistalta poistaminen heikentäisi sen toteutumismahdollisuuksia (esimerkiksi siksi, että monissa maissa nimenomaan EIT:n loukkaustuomio on säädetty purkuperusteeksi mutta yksipuolinen julistus ei).⁴⁶² Sellaisia tapauksia, joissa sopimusvaltio olisi yksipuolisessa julistuksessa sitoutunut nimenomaan tuomionpurun toteutumiseen, tuskin on löydettävissä – jälleen siitä yksinkertaisesta syystä, ettei hallitus voi disponoida tuomioistuineläytöksen puolesta tietyn sisältöiseen lainkäyttöratkaisuun sitoutuen.⁴⁶³

EIS 35(1) artiklaan sisältyvästä, kansallisten oikeussuojakeinojen käyttämistä koskevasta vaatimuksesta johtuu, että EIT:n loukkaustuomion taustalla oleva kansallinen tuomio – sikäli kuin asiaa on ylipäänsä käsitelty kansallisissa tuomioistuimissa⁴⁶⁴ – on käytännössä yleensä lainvoimainen. Tämä on omiaan korostamaan ylimääräistä muutoksenhakua koskevan kysymyksenasettelun relevanssia. Tuomioiden lopullisuuden taustalla olevat painavat intressit eivät sinänsä katoa edes ihmisoikeusloukkauksen myötä, mutta lopullisuuden horjuttamista puoltavia syitä nousee yleensä esiin siltä

---

459 EIT:n työjärjestyksen 62A(1)(b) kohta.

460 Ks. *Glas* 2018 s. 621–622. – Eri asia on, että EIT:lla on EIS 37(2) artiklan ja työjärjestyksensä 43(5) kohdan mukaan oikeus tarvittaessa palauttaa jo kerran poistettu asia takaisin asialistalleen (ks. tästä myös esim. EIT: *Jeronovičs v. Latvia* [GC] 5.7.2016, k. 67–68).

461 Ks. esim. EIT: *Cereale Flor S.A. and Roșca v. the Republic of Moldova* 14.2.2017, k. 28.

462 Ks. esim. *Davydov v. Russia* 30.10.2014, k. 31–32; *Dridi v. Germany* 26.7.2018, k. 22–26; *Romić and others v. Croatia* 14.5.2020, k. 83–87. Viimeksi mainittuun tuomioon liitettyssä tuomari Koskelon täydentävässä äänestyslauseunnossa on ansiokkaasti analysoitu tuomionpurun roolia ja ongelmia ihmisoikeusloukkauksen korjauskeinona.

463 Ks. myös *Glas* 2018 s. 620: ”The state sometimes points out that the applicant is entitled to request the domestic courts to reopen relevant domestic proceedings and the ECtHR may then *take note of this possibility* whilst accepting the UD [= unilateral declaration].” – Tällainen mahdollisuus hakea tuomionpurkua (ja se, että EIT ”paneerit merkillä” tällaisen mahdollisuuden olemassaolon) vertautuu analogisesti sellaisiin ministerikomitean final resolution -ratkaisuihin, joissa se lopettaa EIT:n loukkaustuomion täytäntöönpanon valvonnan (eli pitää sopimusvaltion toimia riittävinä) ainoastaan tällaisen ”merkilläpanon merkeissä”, siis jättämättä valvomaan, johtaa merkillä pantu tuomionpurkumahdollisuus lopulta tuomion purkamiseen vai ei (ks. tästä *Vähätalo* 2019 s. 338 viitteinen).

464 Jos asiaa ei ole käsitelty kansallisissa tuomioistuimissa, tehokkaana pidettävä oikeussuojakeino on joko puuttunut kansallisesta järjestelmästä (mikä perustaa EIS 13 artiklan loukkauksen) tai se on toteutettu muutoin kuin tuomioistuINVALVONNALLA (mikä on – tiukahkojen reunaehtoien puitteissa – sallittua).

osin kuin ihmisoikeusloukkaus kyseenalaistaa tuomion materiaalisen oikeellisuuden tai siihen johtaneen menettelyn oikeudenmukaisuuden. Voidaan sanoa, että purkuinstanssilla on tällöin normaaliin purkuasioiden käsittelyyn verrattuna ikään kuin eurooppaoikeudesta johtuva lisämandaatti: purkuinstanssi on osaltaan toteuttamassa EIT:n tuomion täytäntöönpanoa, mieltäpä se itse roolinsa tällaiseksi tai ei.

EIT:n loukkaustuomion täytäntöönpanoa koskevat määräykset sisältyvät EIS 46 artiklaan, jonka 1 kappaleen mukaan sopimusvaltiot ”sitoutuvat *noudattamaan* [EIT:n] lopullista tuomiota jutuissa, joiden osapuolena ne ovat” ja jonka 2 kappaleen mukaan EIT:n ”lopullinen tuomio toimitetaan ministerikomitealle, joka valvoo sen *täytäntöönpanoa*”. Tuomion ”noudattamisen” tai sen ”täytäntöönpanon” merkityssisältöä ei ole EIS:ssa tarkemmin selostettu. Niin EIT:n oikeuskäytännön, ministerikomitean valvontakäytännön kuin tutkimuksessa vallitsevan laajan konsensusuksen perusteella on kuitenkin selvää, että EIT:n toteaman loukkauksen seuraukset vastaavat erittäin pitkälti sitä, mitä yleisessä kansainvälisessä oikeudessa tältä osin vaaditaan. Loukkauksen kielteiset seuraukset on korjattava (korjaamisvelvollisuus, *restitutio in integrum*) ja yhä jatkuvat loukkaukset on myös lopetettava (lopettamisvelvollisuus), minkä lisäksi sopimusvaltion on – esimerkiksi lainsäädäntömuutosten avulla – ehkäistävä vastaavien loukkausten tapahtuminen tulevaisuudessa (ehkäisemis- tai toistamattomuusvelvollisuus).⁴⁶⁵

Valittajan omaa asemaa koskevat edellä mainituista korjaamisvelvollisuus ja lopettamisvelvollisuus (joista usein käytetään yhteistä nimitystä ”individual measures” tai suomeksi ”valittajaa suoraan koskevat toimenpiteet”), ja molemmat niistä ovat myös tuomionpurun kannalta potentiaalisesti relevantteja. Vaikka korjaamis- ja lopettamisvelvollisuudet ovat toisinaan hyvin kietoutuneita toisiinsa,⁴⁶⁶ purkuvelvollisuutta on arvioitava molempien velvollisuuksien valossa (jollei sitten jompikumpi velvollisuuksista ole tapaukseen soveltumaton⁴⁶⁷ tai jo tullut täytetyksi muilla keinoilla). Seuraavissa luvuissa vedetään yhteen niitä päähavaintoja, joita artikkeliosuudessa on tehty korjaamis- ja lopettamisvelvollisuuksien suhteesta tuomionpurkuun. Joskus tuomionpurun välttämättömyys voi käydä suoraan ilmi EIT:n tai ministerikomitean eksplisiittisistä kannanotoista (luku IV-2.1.2). Tyypillisempää kuitenkin on, että sopimusvaltion elimet joutuvat itse arvioimaan, millä keinoilla korjaamis- ja lopettamisvelvollisuudet voidaan toteuttaa – tällöinkin tietysti viimeinen sana toimien riittävydestä on EIS 46(2) artiklan mukaisesti ministerikomitealla (tai, jos ministerikomitea on turvautunut EIS 46 artiklan 4 ja 5 kappaleessa tarkoitettuun rikkomusmenettelyyn, osin myös EIT:lla).⁴⁶⁸

465 Ks. tarkemmin *Vähätalo* 2019 s. 320–322.

466 Ks. *Vähätalo* 2019 s. 344 ja 356.

467 Lopettamisvelvollisuus soveltuu vain *edelleen jatkuviin* loukkauksiin. Korjaamisvelvollisuus soveltuu periaatteessa *kaiken tyyppisiin* loukkauksiin, joista on koitunut valittajalle haitallisia seurauksia.

468 Eri instituutioiden välistä työnjakoa käsitellään myös jäljempänä luvussa IV-3.

2.1.2 Mahdollisten EIT:n tai ministerikomitean kannanottojen merkitys

Viime vuosien keskustelussa huomattavan suuren painoarvon on saanut sen pohtiminen, millainen *EIT:n* oman roolin tulisi olla tuomioidensa täytäntöönpanossa ja todetun sopimusloukkauksen seurauksien muotoamisessa. Tältä osin on pohdittu esimerkiksi sitä, onko tervetullutta, että EIT sisällyttää nykyisin joihinkin tuomioihinsa lausumia siitä, mikä konkreettinen korjaamis- tai lopettamisvelvollisuuden toteuttamiskeino olisi sen mielestä tarpeen.⁴⁶⁹ Pohdittu on myös sitä, mikä oikeudellinen vaikutus tällaisilla – joko perusteluihin tai tuomiolauselmaan sijoitetuilla – ns. täytäntöönpanolausumilla on. Omalta osaltani olen päätenyt siihen, että EIT:n tuomion *perusteluihin* sisältyvät lausumat eivät ole itsessään oikeudellisesti sitovia mutta ne voivat EIT:n tuomion täytäntöönpanoa ohjaavassa normatiivisessa kentässä saada tosiasiaa suuremkin merkityksen – EIT:n omaa käsitystä on vaikea sivuuttaa sen enempää ministerikomiteassa kuin sopimusvaltiossa. Kansallisen purkuinstanssin on syytä kiinnittää huomiota ennen muuta siihen, mitä täytäntöönpanolausumassa sanotaan ja kuinka vahvasti. Jos purkua koskeva lausuma poikkeuksellisesti sisältyisi EIT:n tuomion *tuomiolauselmaan*, sitä olisi luonnollisesti velvollisuus noudattaa.⁴⁷⁰ Tällaisia ”purkumääräyksiä” on kuitenkin koko EIT:n historian aikana annettu vain kourallinen, jolla on kokonaiskuvassa lähinnä kuriositeetti-arvoa.⁴⁷¹

Ministerikomitea voi esittää käsityksensä tietyn täytäntöönpanokeinon välttämättömyydestä esimerkiksi välipäätöksessä (interim resolution).⁴⁷² Koska ministerikomitealla on EIS 46(2) artiklan nojalla toimivalta valvoa EIT:n tuomioiden täytäntöönpanoa, on sillä nähdäkseen tunnustettava olevan samalla toimivalta myös sopimusvaltiota sitovien kannanottojen antamiseen tietyn täytäntöönpanokeinon – kuten tuomionpurun – välttämättömyydestä.

Tämä toimivalta ei toki ole mikään mielivallan mahdollistava ”avoin valtakirja”, vaan oikeudelliset puitteet valvonta-asian käsittelylle ministerikomiteassa johtuvat aina täytäntöönpanoa koskevasta oikeusnormistosta (erityisesti EIS 46(1) artiklasta siihen kuuluvine korjaamis-, lopettamis- ja ehkäisemisvelvollisuusnormeineen) sekä täytäntöönpanon kohteena olevasta EIT:n loukkaustuomiosta (erityisesti EIT:n ihmisoikeusloukkausta koskevista päätelmistä sekä mahdollisista täytäntöönpanoa koskevista lausumista).⁴⁷³ Toisaalta juuri sanottua ei pidä ymmärtää siten, että EIT:n vaikeneminen

469 EIT on 2000-luvulla sisällyttänyt erityisesti useiden 6 artiklan loukkausta koskevien tuomioidensa perusteluihin lausuman siitä, että tuomionpurku olisi sopiva tai sopivin keino loukkauksen korjaamiseksi, mutta käytäntö on varsin epäohjonmukainen. Ks. tarkemmin *Vähätalo* 2019 s. 327–334.

470 Tarkkaan ottaen velvollisuus kohdistuu tällöinkin *sopimusvaltioon* eikä sen tiettyyn elimeen, mutta kaikilla valtio-orgaaneilla on omien toimivaltuuksiensa puitteissa velvollisuus noudattaa sopimusvaltion kansainvälisiä velvoitteita (tässä EIT:n tuomion täytäntöönpanoon liittyviä velvollisuuksia).

471 Ks. EIT:n täytäntöönpanolausumia koskevista tutkimustuloksista laajemmin *Vähätalo* 2019 s. 327–334 ja 408.

472 Ks. *Vähätalo* 2019 s. 336 ja 338.

473 Mitä kevyemmin perustein ministerikomitea ryhtyy vaatimaan jotakin tiettyä yksittäistä täytäntöönpanokeinoa tilanteessa, jossa kyseisestä täytäntöönpanokeinosta ei ole EIT:n tuomiossaakaan

tietyn täytäntöönpanokeinon – kuten tuomionpurun – tarpeellisuudesta kategorisesti estäisi ministerikomiteaa vaatimasta kyseisen keinon toteuttamista korjaamis- tai lopettamisvelvollisuuden osana, jos täytäntöönpanoprosessissa ilmenee, että jompaakumpaa sanotuista velvollisuuksista ei saada ilman kyseistä keinoa täytetyksi. Tämä on luonnollinen seurannainen toimivallan ja tehtävien jakautumisesta EIT:n, ministerikomitean ja sopimusvaltion välillä.⁴⁷⁴

Mitä erityisesti tuomionpurkuun tulee, ministerikomitea hyödyntää keskeisenä mittatikkunaan asiaa koskevaa suositusta R(2000)2. Artikkeliosuudessa tarkemmin käsitellyin tavoin vaikuttaa siltä, että ministerikomitea lähtee tuomionpurun vaatimisen tielle lähinnä sanotun suosituksen tiukat edellytykset täyttävissä tapauksissa, joissa on kysymys siitä, että valittaja edelleen kärsii loukkauksen vakavista seurauksista, joiden oikaisemiseen ei ole muuta keinoa kuin tuomionpurku (”cannot be rectified except by re-examination or reopening”). Artikkeliosuuden otantatutkimuksen perusteella voidaan todeta, ettei edes EIT:n tuomion perusteluihin sijoitettu lausuma purun tarpeellisuudesta välttämättä merkitse ministerikomitean silmissä ehdotonta purkuvelvollisuutta.⁴⁷⁵

Yhteenvetona voidaan todeta, että niissä varsin harvoissa tapauksissa, joissa EIT ja/tai ministerikomitea esittäisi *sitovan* tuomionpurkua koskevan kannanoton, EIS 46 artikla kiteytyisi jo tällä perusteella tuomionpurkuun velvoittavaksi normiksi. Jos kansallinen purkunormisto tällaisessa tilanteessa ehdottomasti estäisi purun myöntämisen, kyseessä olisi EIS:n ja kansallisen normin välinen kollisio. Kollisio ratkaistaan periaatteessa samanlaisin mekanismein kuin muutkin EIS:n ja kansallisen oikeuden väliset suorat normikollisiot: siis viime kädessä sopimusvaltion (valtiösääntö)oikeudesta johtuvien ratkaisuperusteiden mukaisesti, koska edellä käsitellyin tavoin EIS ei – EU-oikeudesta poiketen – määrää itselleen etusijaa. Korostettava on

---

lausuttu, sitä kauemmas etäännyttään EIS:n järjestelmän työnjaollisesta peruseriaatteesta, jonka mukaan ”the ultimate choice of the measures to be taken *remains with the States* under the supervision of the Committee of Ministers provided the measures are *compatible with the ‘conclusions and spirit’ set out in the Court’s judgment*” (EIT: *Ilgar Mammadov v. Azerbaijan* [GC] 29.5.2019, k. 182). Ks. tästä lähemmin luku IV-3.1.1 jäljempänä.

474 Ks. myös *Heikkilä* 2016 s. 157: “Although the states are formally free to choose the technical means to fulfil their obligations, the adopted measures *must however be examined and accepted by the Committee of Ministers*. The Committee supervises to ensure that the methods chosen are appropriate and that the aim established in the judgment by the Court is reached.” Ks. vastaavasti *Ruedin* 2009 s. 89. Ruedin kiinnittää huomiota (s. 87) myös siihen, että EIT:n tuomion tuomiolauselmassa loukkauksen toteava osa (la partie constatatoire, declaratory part) vaatii lähtökohtaisesti tulkintaa täytäntöönpanovaiheessa: ”En comparaison, l’exécution de la partie constatatoire d’un arrêt comprend une étape supplémentaire. En effet, comme l’arrêt en constatation se limite, en principe, à dire que, dans le cas d’espèce, la CEDH a été violée et n’indique pas quelles mesures l’Etat défendeur doit prendre pour se conformer à l’arrêt, les mesures d’exécution doivent préalablement être identifiées. A cette fin, l’arrêt de la Cour doit être interprété (...)”

475 Ks. *Vähätalo* 2019 s. 337–342.

kuitenkin sitä, ettei sopimusvaltion *kansainvälisoikeudellinen* rikkomus voi sammua, jos kuvatun kaltaista kollisiota ei ratkaista EIS:n vaatimukset toteuttavalla tavalla.

Näiden huomioiden jälkeen on syytä painottaa, että kansallisen purkuinstanssin näkökulmasta tilanne *ei* valitettavasti ole niin yksinkertainen, että EIS 46 artikla vaikuttaisi kansallisen purkunormiston soveltamiseen ainoastaan silloin, kun EIT tai ministerikomitea olisi (poikkeuksellisesti) antanut sitovia kannanottoja tuomionpurun välttämättömydestä. Vaikka tällaisia sitovia kannanottoja ei olisi annettu, purkuinstanssin on käytettävissä olevan selvityksen (kuten EIT:n tuomiossa loukkauksesta tehtyjen päätelmien sekä valittajan purkuhakemuksessaan vetoamien seikkojen) pohjalta arvioitava, mikä merkitys tuomionpurulla olisi korjaamis- ja lopettamisvelvollisuuksien täyttämässä. Tämän perusteella selviää se, määräytyykö tuomionpurkukysymys puhtaasti kansallisen oikeuden mukaan vai vaikuttaako myös EIS (erityisesti sen 46 artikla) purkunormien tulkintaan tai soveltamiseen.

2.1.3 Lopettamisvelvollisuus

Artikkeliosuudessa lopettamisvelvollisuus osoittautui kahdesta tutkittavana olleesta täytäntöönpanovelvollisuudesta suoraviivaisemmaksi. Toisin kuin korjaamisvelvollisuuteen, lopettamisvelvollisuuteen ei liity ”niin pitkälle kuin mahdollista” -tyyppistä suhteellistavaa elementtiä eikä myöskään toissijaista rahahyvitysmahdollisuutta – jatkuva loukkaus on yksinkertaisesti lopetettava.

Lopettamisvelvollisuus koskee kuitenkin ainoastaan *edelleen jatkuvia loukkauksia*, eikä tällaisten jatkuvien loukkausten ja kertaluonteisten loukkausten erottaminen toisistaan ole aina yksinkertaista. Tiivistäen jatkuvan loukkauksen tilan katsotaan olevan käsillä, jos loukkaus on *alkuperäisistä loukkauksen muodostaneista tosiseikoista riippumatta* (eli jos nämä tosiseikat kuvitteellisesti suljettaisiin pois) edelleen itsenäisesti olemassa tietyllä sanottujen tosiseikkojen jälkeisellä tarkasteluhetkellä⁴⁷⁶ – esimerkkinä laitton vapaudenriisto tai perheenjäsenten erilläänolo toisistaan maahantulorajoituksen vuoksi. Jos taas kyse on ainoastaan tietyn loukkauksen, kuten kidutuksen, kielteisten *seurausten* (esim. fyysiset ja psyykkiset vammat) jatkumisesta – jotka eivät itsessään, ilman alkuperäisten tosiseikkojen tarkastelua, perustaisi loukkausta – ei käsillä ole jatkuvaa loukkausta.⁴⁷⁷

Toiseksi artikkeliosuudessa on arvioitu sitä, milloin juuri tuomionpurku voi olla sopiva tai kenties jopa ainut hyväksyttävä keino loukkauksen lopettamiseksi. Näin on esimerkiksi silloin, kun rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen (EIS 7 artikla)⁴⁷⁸ tai EIS 9–11 artiklassa tarkoitettujen vapausoikeuksien vastaisen rangaistuksen täytäntöönpano jatkuu edelleen valittajaa vastaan tai kun yksityis- tai perhe-elämän

476 Tutkimuskohteeni kannalta tarkasteluhetkenä voidaan pitää purkuhakemusta koskevaa ratkaisuharkintaa.

477 Ks. *Vähätalo* 2019 s. 344.

478 Olen katsonut, että sama saattaisi soveltua myös *ne bis in idem* -kieltoa loukkaamalla annettuun langettavaan tuomioon (ks. *Vähätalo* 2019 s. 353).

suojan (EIS 8 artikla) piiriin kuuluvat henkilöt ovat yhä estyneitä käyttämästä sanotun artiklan takaamaa oikeutta, kuten oikeutta toistensa tapaamiseen. Riippuu kansallisesta järjestelmästä, onko tuomionpurku tällöin ainut keino, jolla loukkaus on lopetettavissa. Joissakin sopimusvaltioissa on esimerkiksi säännöksiä rangaistuksen täytäntöönpanon keskeyttämisestä EIT:n toteaman loukkauksen perusteella ilman tarvetta rangaistuksen perustana olevan tuomion purkamiseen.⁴⁷⁹ Eräissä maissa taas perhe-elämään liittyvillä päätöksillä on niin kapea tai heikko oikeusvoimavai-
ikutus, että asia voidaan panna uudelleen vireille ilman tarvetta tuomionpurkuun. Olennaista on lopputuloksen saavuttaminen, siis loukkauksen loppuminen, ei tämän lopputuloksen konkreettinen toteuttamiskeino.

Käytännössä merkittävän asiaryhmän, jossa lopettamisvelvollisuus ei ole lähtökohtaisesti lainkaan relevantti, muodostavat oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevat loukkaukset: 6 artiklan loukkauksen nimittäin katsotaan päättyvän viimeistään tuomion tullessa lainvoimaiseksi. Myös omaisuuden suojan loukkaukset katsotaan kertaluonteisiksi siltä osin kuin kyse on ollut omistus- tai muun esineoi-
keuden riistämisestä (eikä esimerkiksi valittajalle edelleen muodollisesti kuuluvan omaisuuden miehittämisestä).⁴⁸⁰

Miten lopettamisvelvollisuuden ja kansallisen purkunormiston soveltamisen suhdetta sitten tulisi jäsentää?

1. Esitän, että jos tuomionpurku on *ainut mahdollinen keino*, jolla loukkaus saadaan loppumaan, sopimusvaltiolla (ja purkuinstanssilla sen osana) on ehdoton EIS 46 artiklasta johtuva purkuvelvollisuus.⁴⁸¹ Tämä on väistämätön looginen seuraus, kun yhdistetään 1) se normatiivinen tosiasia, että sopimusvaltiolla on ehdoton velvollisuus lopettaa loukkaus, 2) siihen premissiin (tässä puheena olevaan skenaarioon), että tuomionpurku olisi ainut mahdollinen keino, jolla tietty loukkaus voidaan lopettaa. Tällöin EIS 46 artiklaa on sovellettava kansallisen purkunormiston rinnalla tai sijasta.⁴⁸² Tämä on hyvä osoitus tutkimuskohdetta koskevan normatiivisen kentän dynaamisesta, kontekstuaalisesta ja pluralistisesta luonteesta: viime kädessä loukka-
uksen luonne ja kansallisessa oikeudessa käytettävissä olevat (vaihtoehtoiset) keinot ratkaisevat, kiteytyykö EIS 46 artikla nimenomaan tuomionpurkuun velvoittavaksi normiksi vai ei – ja jos kiteytyy, ajankohtaistuu kysymys eurooppalaisen ja kansallisen oikeusjärjestyksen yhteensovittamisesta. Jos kansallinen normisto mahdollistaa EIS 46 artiklan vaatiman tuomionpurun, ongelmia ei synny; näin on myös silloin, kun

479 Ks. *Lambert-Abdelgawad* 2006 s. 237.

480 Ks. tarkemmin lopettamisvelvollisuuden ja tuomionpurun suhteesta tiettyjen ihmisoikeusloukkausten tapauksessa *Vähätalo* 2019 s. 343–345, 348–350, 353, 356 ja 358.

481 Ks. myös *Vähätalo* 2019 s. 364 ja 367.

482 Olettaen, että EIS:n määräykset ovat ylipäänsä suoraan sovellettavissa kysymyksessä olevan sopimusvaltion kansallisissa tuomioistuimissa (mikä näyttää nyttemmin olevan tilanne kaikissa tai lähes kaikissa sopimusvaltioissa, ks. tästä esim. *Keller – Stone Sweet* 2008 s. 683; *Voermans* 2011 s. 367; *Pellonpää ym.* 2018 s. 46).

kansallinen normisto pystytään tulkintateitse saattamaan sopusointuun EIS:n vaatimusten kanssa⁴⁸³. Jos taas EIS 46 artiklan sisältämästä lopettamisvelvollisuusunormista johtuva purkuvelvollisuus ja kansallinen purkunormisto ovat sellaisessa ristiriidassa keskenään, jota ei voida tulkinnan avulla ratkaista EIS:n vaatimukset täyttävällä tavalla, pulmat ovat suurempia ja kollision ratkaisuperusteet jäävät viime kädessä määrittämään kunkin sopimusvaltion (valtiosääntö) oikeuden mukaan. On kuitenkin jälleen huomattava, että jos ristiriitaa ei ratkaista EIS 46 artiklan eduksi, sopimusvaltion kansainvälisoikeudellisen loukkauksen tila jatkuu: ristiriitaa ei siis voida kansainvälisoikeudellisesti pätevällä tavalla ratkaista kansallisen oikeuden eduksi.

2. Jos taas tuomionpurku ei ole keino, jonka avulla loukkaus loppuisi, lopettamisvelvollisuus ei luonnollisestikaan tuota purkuvelvollisuutta, eli purun voi (lopettamisvelvollisuutta koskevan tarkastelun osalta) sanoa ratkeavan puhtaasti kansallisen oikeuden perusteella. Kyse voi olla siitä, ettei käsillä oleva loukkaus liity kansalliseen tuomioon ensinkään, tai siitä, että vaikka liittymäpintoja kansalliseen tuomioon olisi, tuomionpurun avulla ei olisi mahdollista poistaa loukkausta ylläpitävää perusongelmaa.

3. Näiden kahden ääripään (tuomionpurku on ainut sopiva keino tai ei lainkaan sopiva keino) väliin jää siirtymäalue, jossa *purku voi olla sopiva – ehkä jopa sopivin – keino loukkauksen lopettamiseksi* mutta jossa valittajan käytössä on myös jokin vaihtoehtoinen, saman lopputuloksen takaava keino. Nähdäkseni tältä osin EIS 46 artikla ei kiteydy suoranaisiksi purkuvelvollisuuden tuottavaksi normiksi – sopimusvaltiollahan on lähtökohtainen vapaus valita konkreettiset täytäntöönpanokeinot, jos useita vaihtoehtoisia keinoja on käytettävissä – mutta sanottu artikla on kuitenkin syytä ottaa huomioon purkunormien tulkinnassa. Valtiolla on nimittäin ehdoton velvollisuus lopettaa yksilöä koskeva ihmisoikeusloukkaus ja kaikki purkunormiston tarjoamat (tulkinta)mahdollisuudet tulisi käyttää, jotta valittajaa koskeva loukkaus ei entisestään pitkity eikä jää toisen, lopulliselta toteutumiseltaan epävarman toteutamiskeinon varaan. Tulkintavaikutuksen intensiteetin voi ajatella riippuvan muun muassa siitä, kuinka sopiva keino tuomionpurku loukkauksen lopettamiseksi olisi ja kuinka realistisina voidaan pitää valittajan mahdollisuuksia saada loukkaus loppumaan myös toisella vaihtoehtoisella keinolla. Normatiivista lisätukea tällaiselle tulkinnalliselle vaikutukselle voidaan hakea myös EIS 1 artiklan mukaisesta, kaikkiin valtioelimiin heijastuvasta velvollisuudesta turvata ihmisoikeuksien toteutuminen (ja siten velvollisuudesta lopettaa meneillään olevat ihmisoikeusloukkaukset) sekä siitä, että EIT:n tuomiot on täytäntöön pantava ”in good faith and in a manner compatible with the ‘conclusions and spirit’ of those judgments”⁴⁸⁴.

---

483 Tulkinnallinen harmonisointi (jota Suomessa kutsutaan usein ihmisoikeusystävälliseksi tulkinnaksi) on eri sopimusvaltioiden tuomioistuimissa varsin yleinen tekniikka EIS:n ja kansallisen oikeuden välisten *prima facie* jännitteiden ratkaisemiseksi. Ks. esim. *Anagnostou* 2013 s. 212; *Gerards – Fleuren* 2014 s. 347 ja 360.

484 EIT: *Ilgar Mammadov v. Azerbaijan* [GC] 29.5.2019, k. 149.

Nähdäkseni tulkinta tiukan normatiivisen purkuvelvollisuuden rajautumisesta tapauksiin, joissa tuomionpurku on *ainut* keino, jolla loukkaus on mahdollista lopettaa, on linjassa myös suosituksen R(2000)2 ilmentämien ajatusten kanssa. Suosituksen kriteeristössähän puhutaan tilanteesta, jossa “the injured party continues to suffer very serious negative consequences (...) which (...) cannot be rectified except by re-examination or reopening”.

2.1.4 Korjaamisvelvollisuus (*restitutio in integrum*)

Korjaamisvelvollisuuden ydinsisältönä on velvollisuus poistaa (korjata) loukkauksesta aiheutuneet seuraukset eli asettaa valittaja niin pitkälle kuin mahdollista sellaiseen asemaan, jossa hän olisi (ollut) ilman loukkauksen tapahtumista.⁴⁸⁵ Siltä osin kuin tällaiseen asemaan asettaminen ei ole mahdollista, korjaamisvelvollisuus täytetään toissijaisesti rahalla (EIS 41 artikla). Päämääränä on joka tapauksessa täysimääräinen korjaus valittajan tilanteeseen, muodostuipa tämä ”aidosta” restitutiosta (lainmukaisen asiantilan todellisesta palauttamisesta), toissijaisesta rahahyvityksestä tai niiden yhdistelmästä.⁴⁸⁶ Korjaamisvelvollisuuden luonne ja sisältö ilmenevät havainnollisesti EIS 41 artiklan ranskankielisestä versiosta:

”Si la Cour déclare qu’il y a eu violation de la Convention ou de ses protocoles, et si le droit interne de la Haute Partie contractante *ne permet d’effacer qu’imparfaitement les conséquences de cette violation*, la Cour accorde à la partie lésée, s’il y a lieu, une satisfaction équitable.”

(sananmukainen käännös: Jos tuomioistuim (EIT) katsoo yleissopimusta tai sen pöytäkirjoja loukatun ja jos sopimusvaltion sisäinen oikeus mahdollistaa loukkauksen seurausten poistamisen vain epätäydellisesti (= ei mahdollista loukkauksen seurausten täydellistä poistamista), tuomioistuimen on tarvittaessa myönnettävä loukatulle osapuolelle kohutuullinen hyvitys.)

Tuomionpurku edustaa yhtä klassista keinoa aidon restitution toteuttamiseksi: kyse ei ole vain virheellisestä tuomiosta kärsineen henkilön rahallisesta hyvittämisestä vaan siitä, että asia todella käsitellään uudelleen ja ratkaistaan tällä kertaa ihmisoikeusvelvoitteiden mukaisella tavalla. Artikkeliosuudessa on käsitelty eräiden keskeisimpien ihmisoikeusmääräysten osalta, millaisissa tyyppitapauksissa tuomionpurku voi olla erityisen sopiva tai jopa ainut hyväksyttävä keino loukkauksen seurausten poistamiseksi. *Oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä* koskevat loukkaukset ovat keskeisin esimerkki tästä; menettelyvirheiden seurauksia on vaikea korjata ilman uutta oikeudenkäyntiä, koska ei voida varmuudella tietää, millaiseksi oikeudenkäyn-

485 Ks. myös esim. EIT: *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (no. 2)* [GC] 30.6.2009, k. 85–86.

486 Ks. korjaamisvelvollisuudesta lähemmin *Vähätalo* 2019 s. 316–318 ja 320–322.

nin lopputulos olisi muodostunut 6 artiklaa noudattaneessa menettelyssä. EIT ei yleensä voikaan myöntää korvausta aineellisesta vahingosta (pecuniary damage) 6 artiklan loukkauksen uhrille, sillä tämä edellyttäisi täysin spekulatiivista arviointia siitä, millaiseksi oikeudenkäynnin lopputulos olisi muodostunut ilman menettelyvirhettä. Siten valittajan saattaminen asemaan, jossa hän olisi ilman loukkausta (*restitutio in integrum*), on hyvin vaikeaa ilman uutta oikeudenkäyntiä.⁴⁸⁷

Myös *materiaalisesti virheellisten* tuomioiden tapauksessa tuomionpurku on monesti tapa, jolla loukkauksen seuraukset voidaan kaikkein täydellisimmin poistaa. Erityisesti EIS 7 artiklan (*rikosoikeudellinen laillisuusperiaate*) vastainen tuomio, jolla henkilö on tuomittu rangaistukseen teosta, joka ei tekohetken lain mukaan ollut rikos, tulee purkaa ja syyte hylätä. On nimittäin epätodennäköistä – muttei mahdotonta – että kansallisissa järjestelmissä on muita keinoja, joiden avulla voitaisiin *yhtä täydellisesti* poistaa niin rangaistusseuraamukseen, rikosrekisterimerkintöihin kuin muihin rikostuomiosta aiheutuviin oikeudellisiin tai tosiasiallisiin seurauksiin (esim. langettavan rikostuomion merkitsemä symbolinen syyllisyysmoite ja ”stigma”) liittyviä haittoja.⁴⁸⁸ Jos kyse on ollut tekohetken lakiin nähden liian ankarasta seuraamuksesta, syyksilukemisen purkaminen ei ole tarpeen, vaan riittävää on lieventää rangaistusseuraamusta tuomionpurun kautta tai mahdollisilla muilla kansallisessa järjestelmässä tunnetuilla keinoilla.⁴⁸⁹ Samoin korjaamisvelvollisuus saattaa edellyttää *EIS 9–11 artiklassa turvattuja vapausoikeuksia* loukkaavien rikostuomioiden purkamista – riippuen muun muassa ihmisoikeusloukkauksen tarkemmasta perusteesta (kyseenalaistaako ihmisoikeusloukkaus koko rikostuomion vai esimerkiksi pelkän rangaistusseuraamuksen⁴⁹⁰) sekä siitä, missä määrin kansallisessa järjestelmässä olevilla muilla keinoilla on mahdollista eliminoida ihmisoikeusloukkauksen perustaneen rikostuomion vaikutukset ja seuraukset.⁴⁹¹

Ihmisoikeusloukkauksen toteaminen voi kyseenalaistaa myös *siviili- tai hallintoprosessissa* annetun ratkaisun materiaalisena oikeellisuutena. Esimerkkinä voidaan mainita yksityis- tai perhe-elämän suojaa tai omaisuudensuojaa loukkaavat ratkaisut. Jos kyse on sellaisista esimerkiksi perheoikeudellisista oikeussuhteista tai

487 Ks. tarkemmin *Vähätalo* 2019 s. 345–347.

488 Ks. lähemmin *Vähätalo* 2019 s. 348–349. – Siltä osin kuin rangaistus on jo ehditty panna täytäntöön, korjaamisvelvollisuus on rangaistuksen haittoja koskevalta osin käytännössä mahdollista täyttää enää rahallisesti, jolle sitten kärsittyä vapaudenmenetyksensä voidaan vähentää mahdollisista muista samaa henkilöä koskevista rangaistuksista.

489 Ks. tarkemmin *Vähätalo* 2019 s. 348–349.

490 Ihmisoikeusloukkauksen toteaminen ei välttämättä aina vie pohjaa pois itse syyksilukemiselta ja mahdolliselta siihen perustuvalta vahingonkorvausvelvollisuudelta, vaan joskus nimenomaan rangaistusseuraamuksen ankaruus on voinut johtaa loukkauksen toteamiseen – tällaisessa tilanteessa korjaamisvelvollisuus edellyttäisi vain seuraamuksen lieventämistä tai poistamista. Ks. lähemmin *Vähätalo* 2019 s. 356–358.

491 Ks. EIS 9–11 artiklan loukkauksen ja korjaamisvelvollisuuden suhteesta lähemmin *Vähätalo* 2019 s. 356–358.

henkilöoikeudellisista statuksista, joita ylipäänsä vain tuomioistuimet pystyvät sopimusvaltiossa muotoamaan, on vaikea nähdä, miten loukkaus voitaisiin korjata ilman, että kansallinen tuomioistuin palaa asiaan joko tuomionpurun kautta tai, jos oikeusvoimaoppi tämän mahdollistaa, asian tullessa uudelleen vireille normaalina kanne- tai hakemusasiaina.⁴⁹²

Miten korjaamisvelvollisuuden ja kansallisen purkunormiston soveltamisen suhdetta tulisi jäsentää? Kysymys on korjaamisvelvollisuuden monitahoisuuden ja monimutkaisuuden vuoksi huomattavan vaikea; systematiikkaa voidaan luonnehtia vieläkin dynaamisemmaksi ja kontekstuaalisemmaksi kuin edellä käsitellyn lopettamisvelvollisuuden osalta.

1. Ainut selvä skenaario on *tilanne, jossa valittajan tilanne on jo muilla toteuttamiskeinoilla kuin tuomionpurulla täydellisesti korjattu tai jossa tuomionpurku ei olisi sopiva keino loukkauksen korjaamiseen*. Tällöin tuomionpurkuasia on ratkaistavissa puhtaasti kansallisen oikeuden perusteella eikä EIS 46 artikla ole lainkaan relevantti.

2. Toisessa ääripäässä on tilanne, jossa *tuomionpurku on ainut keino, jolla loukkauksen seuraukset voidaan poistaa*.⁴⁹³ Tällöin seuraus on periaatteessa yksinkertainen: sopimusvaltion harkintavalta toteuttamiskeinojen valinnassa on kutistunut olemattomiin, minkä vuoksi EIS 46 artikla tuottaa purkuvelvollisuuden. Tähän skenaarioon liittyy kuitenkin paradoksin kaltainen epäselvyys tilanteessa, jossa kansallinen purkunormisto *estäisi* tuomionpurun myöntämisen. Tämä johtuu siitä, että korjaamisvelvollisuusnormi tavallaan viittaa kansallisen oikeuden tarjoamiin mahdollisuuksiin: se hän edellyttää loukkauksen seurausten korjaamista periaatteessa vain ”niin pitkälle kuin mahdollista”. Jos kansallinen purkunormisto ehdot-

---

492 Ks. laajemmin yksityis- ja perhe-elämän suojan osalta *Vähätalo* 2019 s. 354–356 ja omaisuudensuojan osalta s. 358–359.

493 Voidaan tosin kysyä, voiko tuomionpurku milloinkaan olla *ainut* mahdollinen keino *korjaamisvelvollisuuden* täyttämiseksi. Kun kerran EIT:kin saa EIS 41 artiklan nojalla määrätä korjaamisvelvollisuuden täyttämistä rahalla, eikö tämän tulisi olla sallittua myös sopimusvaltion itse valitessa täytäntöönpanotoimia? Erityisesti eräät oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevat tapaukset tuovat kuitenkin tukea sille, että niin EIT kuin ministerikomiteakin ovat saattaneet pitää tuomionpurkua ainoana hyväksyttävänä (ja siten vaadittuna) keinona loukkauksen korjaamiseksi (ks. EIT:n osalta esimerkkejä *Vähätalo* 2019 s. 330 ja ministerikomitean osalta s. 338). Niin ikään suosituksesta R(2000)2 on luettavissa, että tuomionpurku saattaa joskus olla ainut hyväksyttävä keino myös nimenomaan loukkauksen seurausten *korjaamiseksi*: ”continues to suffer very serious negative consequences because of the outcome of the domestic decision at issue, which are not adequately remedied by the *just satisfaction* and cannot be rectified *except by* [= *in any other way than*] *re-examination or reopening*”. Sitaatin kaksi ensimmäistä kursivoitua kohtaa mielestäni osoittavat, ettei lausuma liity yksinomaan lopettamisvelvollisuuteen (edelleen jatkuviin loukkauksiin), vaan kyse voi olla myös siitä, että (ainoastaan) loukkauksen hyvin vakavat *seuraukset* jatkuvat eikä näitä seurauksia voida tyydyttävästi korjata rahahyvityksellä. Edelleen tämä käy ilmi suosituksen jälkimmäisen (ii)-kriteerin (b)-kohdasta, sillä siinä mainitaan menettelyvirheet, joita vakiintuneesti pidetään kertaluonteisina, viimeistään lainvoimaiseen kansalliseen tuomioon loppuvina loukkauksina. – Siteeratusta suosituksen kohdasta uskaltaa samalla päätellä, ettei tuomionpurku voine olla ainut hyväksyttävä korjaamisvelvollisuuden toteuttamiskeino tilanteessa, jossa loukkauksen kielteiset seuraukset eivät enää jatku.

tomasti (kaikki kansallisen oikeuden mahdollistamat tulkintametodit huomioon ottaenkin) estää tuomionpurun, tilanne on ristiriitainen: tuomionpurku on ainut keino korjaamisvelvollisuuden täyttämiseksi (ja siten *vaadittu*), mutta tämä ainut keino on mahdoton (ja siten *ei-vaadittu*).⁴⁹⁴ Esitän, että tämä ristiriita ratkeaa ”vaaditun” eduksi eli EIS 46 artiklan tuottaman purkuvelvollisuuden luovaan suuntaan. Tämän tulkinnan puolesta puhuu muun muassa se, että ministerikomitea on ollut valmis eräissä ”ainut keino” -tyyppisissä tilanteissa vaatimaan sopimusvaltioilta jopa purkulainsäädännön muuttamista loukkauksen korjaamiseksi – eli (lainkäyttäjän kannalta katsottuna) mahdottoman muuttamista mahdolliseksi.⁴⁹⁵ Jos tulkintani voidaan hyväksyä, purkuinstanssin tehtävänä on ainut keino -skenaariossa soveltaa kansallisen purkunormiston rinnalla tai sijasta EIS 46 artiklaa – ja tämän purkuvelvollisuuden ollessa kollisiona kansallisen purkunormiston kanssa jää määrittymään viime kädessä kansallisen (valtiosääntö)oikeuden perusteella, voiko kansallinen tuomioistuimien soveltaa purkunormistoa *contra legem* vai täytyykö ”pallo heittää” lainsäätäjälle. Joka tapauksessa sopimusvaltion kansainvälisoikeudellisen rikkomuksen tila jatkuu tässäkin skenaariossa niin kauan kuin tuomionpurku tavalla tai toisella toteutetaan.

Näiden kahden ääripään (tuomionpurku on ainut sopiva keino tai ei lainkaan sopiva keino korjaamisvelvollisuuden täyttämiseksi) väliin jää jälleen siirtymäalue, jolla purku voi olla esimerkiksi *mahdollinen, sopiva tai selvästi paras keino* loukkauksen seurausten korjaamiseksi mutta jolla käytössä on myös yksi tai useampi vaihtoehtoinen keino. Korjaamisvelvollisuuden osalta tämä siirtymäalue on nähdäkseni tarpeen jakaa vielä kahteen eri skenaarioon.

3. Tuomionpurku voi ensinnäkin olla vain *yksi sopiva korjauskeino* muiden sellaisten vaihtoehtojen joukossa, joilla on mahdollista korjata loukkauksen seuraukset vähintään yhtä kattavasti. Tältä osin EIS 46 artikla ei voine kiteytyä tuomionpurkuun velvoittavaksi, säännön luonteiseksi normiksi⁴⁹⁶ ottaen huomioon, että sopimusvaltiolla on valta valita konkreettiset toteuttamiskeinot samaan ylätasoon päämäärään

---

494 Paradoksi on tuotu esiin artikkeliosuudessa (*Vähätalo* 2019 s. 364–365) mutta tuossa yhteydessä en ole vielä antanut sen ratkaisemiseksi selvää tulkintasuositusta.

495 Ks. esim. ministerikomitean välipäätös ResDH(2007)150 *Hulki Günes v. Turkey* 5.12.2007, päätös ResDH(2001)4 *Hakkar v. France* 14.2.2001 sekä välipäätös ResDH(2005)85 *Dorigo Paolo v. Italy* 12.10.2005. Kaikissa tapauksissa oli kyse yksinomaan tai pääosin EIS 6 artiklan loukkauksista, mikä mielestäni osoittaa, että purkuvelvollisuuden on täytynyt johtua korjaamis- eikä lopettamisvelvollisuudesta (EIS 6 artiklan loukkauksethan päättyvät – kuten edellä on jo useasti mainittu – viimeistään asian tullessa lainvoimaiseksi eikä kyse siten ole voinut olla lopettamisvelvollisuudesta).

496 Yhden mahdollisen näkökulman EIS 46 artiklan analysoimiseen tarjoaa oikeusnormien klassinen jaottelu sääntöihin ja periaatteisiin. Tällainen jaottelu koskee ratkaisutilanteessa sovellettavia konkreettisia normeja eikä esimerkiksi niiden kielellistä ilmaisu- tai sopimustekstissä. EIS 46 artikla kelpaa esimerkiksi juuri tästä: sen normatiivinen luonne ja sisältö voivat vaihdella käsillä olevan konkreettisen asetelman mukaan. Ks. säännöistä ja periaatteista *Vähätalo* 2019 s. 365–367 viitteinen ja lisäksi esim. *Aarnio* 1989 s. 78–83.

yltävien vaihtoehtoisten keinojen joukosta. Katsoisin, että EIS 46 artiklan sisältämä korjaamisvelvollisuusnormi jää tässä skenaariossa lähinnä periaatenormin tyyppi-seksi ja jossain määrin purkunormien tulkintaan vaikuttavaksi – ei siis kuitenkaan kokonaan merkityksettömäksi, sillä sinänsä sopivana keinona pidettävää tuomionpurkua ei voida ratkaista ikään kuin tyhjiössä ummistaen silmät siltä, että kysymys on EIT:n loukkaustuomion täytäntöönpanosta.

4. Jos sitä vastoin tuomionpurku on *paras* (sopivin) korjauskeino siinä merkityksessä, että sen avulla voidaan poistaa loukkauksen kielteiset seuraukset kaikkein täydellisimmän (paremmin kuin muilla keinoilla), ollaan jossain määrin eri tilanteessa. Korjaamisvelvollisuusnormihan velvoittaa korjaamaan loukkauksen seuraukset *niin pitkälle* (niin täydellisesti) *kuin mahdollista* ja tämä mielestäni merkitsee velvollisuutta valita parhaana pidettävä keino silloin, kun tämä keino on mahdollinen eli kun kansallinen purkunormisto ei ehdottomasti estä purkamista (alaskenaario 4a).⁴⁹⁷ Jos taas purkunormisto täysin kategorisesti estää purkamisen, ollaan jälleen sen paradoksia lähenevän pulman äärellä, ettei korjaamisvelvollisuus velvoita mahdollisten keinojen valintaan (alaskenaario 4b). Koska tässä alaskenaariossa tuomionpurku ei ole ainut mahdollinen korjauskeino, vaan olemassa on muitakin – vaikkakin valittajan kannalta ehkä vähemmän tehokkaita – korjauskeinoja, ei mielestäni voida puhua EIS 46 artiklaan perustuvasta purkuvelvollisuudesta.⁴⁹⁸

Kaikkea edellä sanottua monimutkaistaa osaltaan vielä se tosiasia, että EIS:ssa on korjaamisvelvollisuuden osalta – toisin kuin lopettamisvelvollisuuden osalta – oma *lex specialis* -norminsa (jo edellä siteerattu 41 artikla), joka antaa EIT:lle itselleen mahdollisuuden määrätä sopimusvaltio maksamaan valittajalle kohtuullinen hyvitys siltä osin kuin loukkauksen seurauksia ei voida sopimusvaltiossa täydellisesti korjata. Kuten artikkeliosuudessa on ilmennyt, alkujaan EIS:n järjestelmä toimi siinä mielessä nykyistä loogisemmin, että EIT totesi ensin loukkauksen, jätti tämän jälkeen sopimusvaltiolle jonkin verran aikaa toteuttaa korjaustoimet ja määräsi siten erillisessä just satisfaction -ratkaisussa tarvittaessa rahahyvityksen siltä osin kuin *restitutio in integrum* ei ollut täysimääräisesti toteutunut. Käytäntö on kuitenkin muuttunut 1990-luvulta alkaen sellaiseksi, että EIT yleensä ratkaisee sekä loukkausta että rahahyvitystä koskevan asian samalla tuomiolla.⁴⁹⁹

---

497 Ks. myös *Vähätalo* 2019 s. 367 ja 407.

498 Ei kylläkään voida poissulkea sitä, että ministerikomitea pitäisi myös tällaisessa ”paras keino”-skenaariossa tuomionpurkua niin tärkeänä, että se lähtisi vaatimaan tuomionpurkua. Jos näin tapahtuu, mahdollista ministerikomitean sitovaa kannanottoa on tietysti noudatettava (ks. edellä luku IV-2.1.2).

499 Ks. *Vähätalo* 2019 s. 322–323. – Omalta osaltani olen sitä mieltä, että vanha käytäntö olisi sinänsä loogisempi kuin nykyinen ja voisi poistaa täytäntöönpanovaiheen epäselvyyksiä etenkin korjaamisvelvollisuuden osalta. Toisaalta *Heikkilän* (2016 s. 137) tavoin on huomattava, että vanhan käytännön palauttaminen lisäisi entisestään EIT:n työkuormaa sekä saattaisi hämärtää EIT:n ja ministerikomitean välistä toimivallanjakoa, kun EIT joutuisi systemaattisesti lausumaan korjaustoimien riittävytydestä (mikä lähtökohtaisesti on ministerikomitean tehtävä).

Tutkimuksessa vallitsee nykyisin laaja konsensus siitä, ettei EIS 41 artiklan nojalla määrätty rahahyvitys vapauta sopimusvaltiota arvioimasta ministerikomitean valvonnassa, tarvitaanko korjaamisvelvollisuuden täyttämiseksi myös muita toimia.⁵⁰⁰ Myös EIT toteaa vakiintuneesti seuraavaa: ”The State Party in question will be under an obligation *not just to pay* those concerned the sums awarded by way of *just satisfaction, but also to take individual* and/or, if appropriate, general *measures* in its domestic legal order to put an end to the violation found by the Court and *to redress the effects, the aim being to put the applicant, as far as possible, in the position he would have been in had the requirements of the Convention not been disregarded.*”⁵⁰¹ Samaa ajattelua ilmentää nimenomaan tuomionpurun kannalta myös suositus R(2000)2.⁵⁰² Edelleen voidaan viitata siihen, ettei EIT pysty toimimaan vahingonkorvauskanteita käsittelevien kansallisten tuomioistuinten tavoin, vaan se joutuu soveltamaan summaarisempaa ja kohtuusperusteisempaa korvausharkintaa. Lisäksi on huomattava, että EIT:n määräämä rahahyvitys saattaa koskea esimerkiksi vain osaa todetuista loukkauksista tai vain joko aineetonta (non-pecuniary) tai aineellista (pecuniary) vahinkoa.⁵⁰³

Myöskään kohtuullista hyvitystä koskevan vaatimuksen *hylkäävää* lausumaa ”finding of a violation constitutes in itself sufficient just satisfaction” ei tule tietystikään lukea niin, että se vapauttaisi korjaamisvelvollisuudesta EIT:n tuomion täytäntöönpanossa.⁵⁰⁴ Hylkäämisen kohteenahan on vaatimus EIS 41 artiklan mukaisen hyvityksen määräämisestä eikä korjaamisvelvollisuuden olemassaolo.

2.1.5 Yhteenveto

Yhteenveto edellä sanotusta on laadittavissa kaavion muotoon. Kaavioon toki sisältyy epävarmuustekijöitä, jotka liittyvät erityisesti siihen, ettei EIT:n tuomioiden täytäntöönpanossa välttämättä aina pyritä mahdollisimman ”puhdasoppiseen” tai loogis-systemaattiseen lähestymistapaan, johon olen itse tutkijana pyrkinyt. Monessa suhteessa keskiössä on pikemminkin yksilön tilanteesta saatava kokonaisvaikutelma

---

500 Ks. *Vähätalo* 2019 s. 323 viitteineen. Poikkeuksena olisi tilanne, jossa EIT olisi *nimenomaisesti tutkinut*, onko loukkauksen seurausten täydellinen korjaaminen kansallisessa järjestelmässä mahdollinen, ja päätyessään kielteiseen vastaukseen määrännyt rahahyvityksen nimenomaan tällä perusteella (ks. tästä myös *Ruedin* 2009 s. 180–181). Käytännössä EIT ei tällaista tutkintaa harjoita tuomioissa, joissa ratkaistaan loukkausta koskeva kysymys ja hyvityskysymys samalla kertaa.

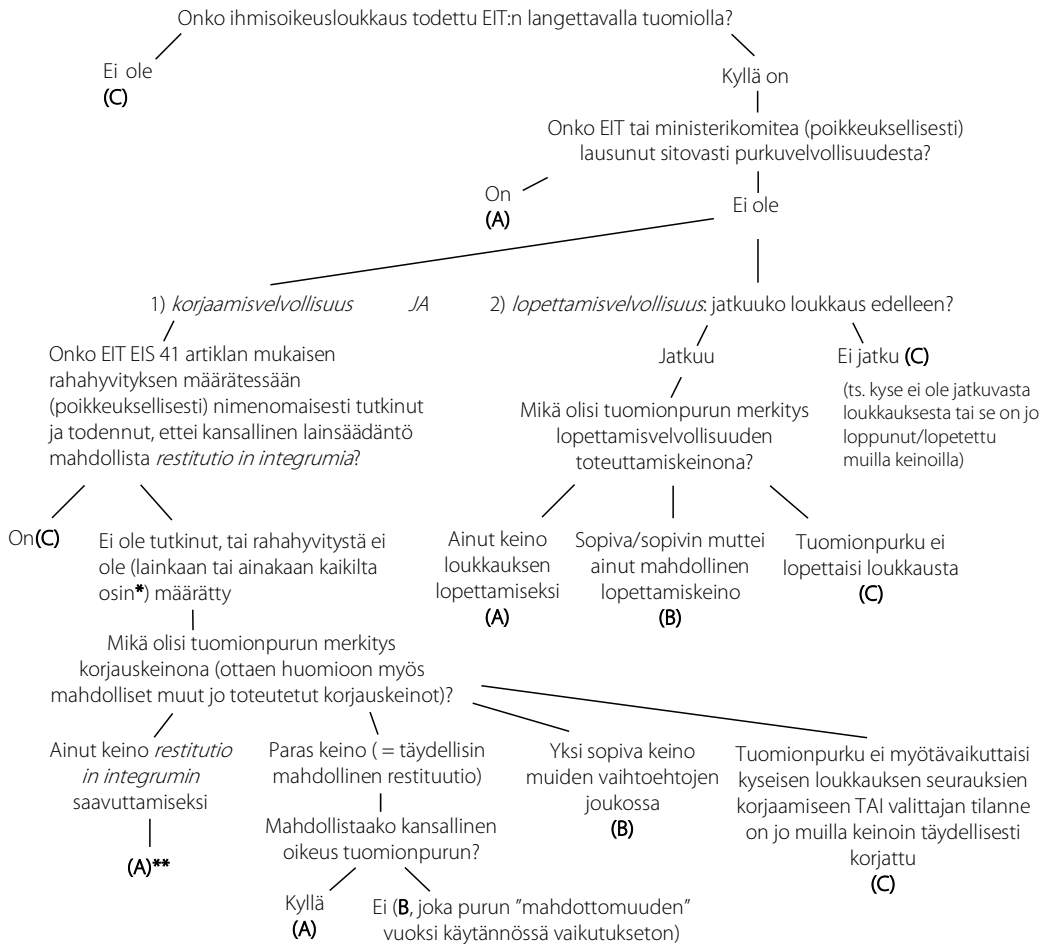
501 EIT: *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (no. 2)* [GC] 30.6.2009, k. 85. Asiallisesti samoin myös esim. *Scozzari and Giunta v. Italy* [GC] 13.7.2000, k. 249.

502 ”(...) continues to suffer very serious negative consequences because of the outcome of the domestic decision at issue, *which are not adequately remedied by the just satisfaction* and cannot be rectified except by re-examination or reopening (...)”

503 Ks. *Vähätalo* 2019 s. 324–325.

504 Ks. *Vähätalo* 2019 s. 325 ja siinä mainittujen tapausviitteiden lisäksi myös *Ruedin* 2009 s. 183: ”Malgré le rejet de la demande de [satisfaction équitable], d’autres mesures individuelles de réparation peuvent être nécessaires.”

ja ministerikomiteassa toisinaan myös pikemminkin poliittisiksi kuin oikeudellisiksi luonnehdittavat arviointipuitteet; oikeudellista systematiikkaa voidaan vähintäänkin luonnehtia varsin dynaamiseksi. Toisena yleisenä varaumana on syytä mainita siitä, että hienojakoiset arvioinnit siitä, onko tuomionpurku kulloinkin esimerkiksi ”sopivin” keino vai ”ainut” hyväksyttävä keino loukkauksen korjaamiseksi tai lopettamiseksi, voivat olla toisinaan käytännössä jokseenkin keinotekoisia tai hankalia toteuttaa – etenkin purkuinstansseilta voi olla epärealistista odottaa sitä, että ne kaikissa tapauksissa ryhtyisivät näin pitkälle meneviin arviointeihin. Näistä varaumista huolimatta katson seuraavan mallin luovan pätevän havainnekuvan EIS:n ja kansallisen purkunormiston soveltamisen suhteesta ainakin sellaisessa normatiivisessa ”ideaalimaailmassa”, jota EIS:n näkökulmasta voidaan pitää oikeaoppisena. Kaaviota on luettava yhdessä edellä lukiin IV-2.1.1–2.1.4 sisältyvän analyysin kanssa.

- (A) EIS 46 artiklaa sovellettava säännön luonteisena, purkuvelvollisuuden aiheuttavana normina kansallisen purkunormin rinnalla tai sijasta (ks. *** alla).
- (B) EIS 46 artikla voi vaikuttaa purkunormien tulkintaan, mutta se ei kiteydy varsinaiseksi purkuvelvollisuuden tuottavaksi, säännön luonteiseksi normiksi.
- (C) Tuomionpurku ratkaistavissa puhtaasti kansallisen oikeuden perusteella.

Täydentävät huomiot:

* Vaikka EIT olisi määrännyt rahahyvityksen, hyvitystä ei välttämättä ole tarkoitettu kattamaan kaikkia tuomioissa todettuja loukkauksia taikka se saattaa tietyn loukkauksen osalta kattaa vain esimerkiksi aineettomat (non-pecuniary) vahingot mutta ei aineellisia (pecuniary) vahinkoja.

** Tähän skenaarioon (tuomionpurku ainut keino *restitutio in integrum*in saavuttamiseksi) liittyen on syytä muistuttaa siitä paradoksin luonteisesta epäselvyydestä, jota on käsitelty edellä luvussa IV-2.1.4.

*** Se, millä tavalla EIS 46 artiklan ja kansallisen purkunormin yhteisvaikutus (kansallisen normiston "rinnalla tai sijasta soveltaminen") A-skenaariossa määrittyy, riippuu viime kädessä kansallisesta (valtiosääntö)oikeudesta. Jos EIS 46 artiklan vaatima lopputulos mahtuu jo kansallisen purkunormin tavanomaiseen soveltamisalaan tai on mahdollista saavuttaa kansallisen purkunormin ihmisoikeusmyönteisellä tulkinnalla, merkittäviä ongelmia ei synny. Jos normien välillä on ristiriita, jota ei voida ratkaista tulkinnan keinoin, ristiriita ratkaistaan lähtökohtaisesti samoin perustein kuin valtiossa ratkaistaan muidenkin EIS-normien ristiriita kansallisen oikeuden kanssa. EIS ei määrää itselleen etusijaa, mutta jos ristiriitaa ei kuvatussa skenaariossa ratkaista EIS 46 artiklan vaatimalla tavalla, valtion kansainvälisoikeudellinen loukkaus jää voimaan. Seurauksena voisi hypoteettisessa ääritapauksessa olla EIS 46(4) artiklan mukainen rikkomusmenettely ja rikkomuksen toteuttamisesta seuraavat sanktiot, viime kädessä (teoriassa) Euroopan neuvostosta erottaminen. EIS:n ja kansallisen oikeuden yhteisvaikutuksen määrittämiseen palataan Suomen oikeuden kannalta jäljempänä luvussa IV-4.

2.2.2 Pääperiaate: kansallinen prosessioikeus ratkaisee yleisten EU-oikeudellisten reunaehtojen (erityisesti tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteet) puitteissa

2.2.2.1 Aluksi

”[O]n muistutettava oikeusvoiman periaatteen tärkeydestä sekä unionin oikeusjärjestyksessä että kansallisissa oikeusjärjestyksissä. Sekä oikeusrauhan ja oikeussubteiden vakauden että hyvän lainkäytön varmistamiseksi on näet tärkeää, että käytettävissä olevien oikeussuojakeinojen käytön tai näitä oikeussuojakeinoja varten säädettyjen määräaikojen päättymisen jälkeen lainvoimaisiksi tulleita tuomioistuinten ratkaisuja ei voida enää saattaa kyseenalaisiksi.

Näin ollen unionin oikeudessa ei edellytetä, että kansallisen tuomioistuimen olisi jätettävä soveltamatta kansallisia menettelysääntöjä, joiden perusteella tuomioistuinratkaisu on oikeusvoimainen, vaikka siten olisi mahdollista lopettaa unionin oikeuden vastainen kansallinen tilanne.”⁵⁰⁷

Tämä EUT:n usein toistama lausuma heijastelee hyvin sitä kunnioitusta, jota kansallinen(kin) oikeusvoima unionioikeudessa nauttii. Toisaalta oikeusvoimanormistokin on viime kädessä alisteinen samanlaisille unionioikeudellisille reunaehdoille kuin kansalliset menettelysäännöt ylipäänsä. Ensimmäisessä väitöskirja-artikkelissa toteutettu katsaus EUT:n oikeuskäytäntöön osoittaa, että viimeistään 2000-vuosikymmenen lopulta alkaen EUT on vakiintunut tarkastelemaan EU-oikeuden vastaisten kansallisten tuomioiden lopullisuutta koskevaa problematiikkaa nimenomaan *tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden* avulla.⁵⁰⁸ Sanotun artikkelin julkaisemisen jälkeinen EUT:n oikeuskäytäntö vahvistaa tätä käsitystä entisestään ja osoittaa samalla eksplisiittisesti sen, että tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteisiin perustuva viitekehys soveltuu niin hallinto-, siviili- kuin rikostuomioiden lopullisuuden arviointiin. Esimerkiksi EU-oikeudesta johtuvaa rikosprosessuaalista perusoikeutta koskevassa suuren jaoston XC ym. -tuomiossa EUT totesi:

”[K]oska unioni ei ole antanut asiasta säännöksiä, jäsenvaltioiden asiana on antaa sisäisessä oikeusjärjestyksessään oikeusvoiman periaatteen soveltamista koskevat yksityiskohtaiset säännöt jäsenvaltioiden menettelyllisen autonomian periaatteen nojalla mutta kuitenkin *noudattaen vastaavuus- ja tehokkuusperiaatetta* (...)”⁵⁰⁹

---

ylätason kategorian edustajiksi. – Ks. myös *Ginter – Schasmin* 2016 s. 141, jossa tehdään systematisointi yhtäältä tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden vaikutuksiin tuomioiden lopullisuutta kohtaan ja toisaalta sanotuista periaatteista riippumattomaan suoraviivaisempaan purkuvellisuuteen (”directly related to the principle of supremacy”) silloin, kun kansallisella tuomiolla loukataan EU-toimielimelle kuuluvaa toimivaltaa. Ks. lisäksi *Turmo* 2021 s. 371: ”Recent case law confirms well-established rules which allow such exceptions to the finality of national judicial decisions, in particular where the ECJ wants to defend certain EU competences from ultra vires judgments of national courts (...)”

507 EUT: C-69/14 *Târşia*, k. 28–29 (oikeuskäytäntöviitaukset poistettu).

508 Ks. *Vähätalo* 2016 s. 230–259 ja yhteenvetona s. 266.

509 EUT: C-234/17 *XC ym.*, k. 21. – Yhtenä, tässä enemmän sivuutettavana aspektina voidaan siteeratussa lausumassa (samoin kuin tämän alaluvun alussa siteeratussa, oikeusvoiman tärkeyttä kuvaavassa EUT:n vakiolausumassa) lukea jopa sekin, että jäsenvaltioilla on suorastaan jonkinlainen

Jäsenvaltioilla ei ole velvollisuutta luoda kansalliseen oikeusjärjestykseen yli-määräistä muutoksenhakukeinoa, mutta jos tällainen normisto on olemassa, sen on (viimeistään soveltamistilanteessa sovellettavaksi tulevalta sisällöltään) oltava tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden mukainen ja käytettävissä myös unionioikeudellisten loukkausten oikaisemiseksi. Kuten tuomioissa *Impresa Pizzarotti*, *Târșia*, *Hochtief Solutions Magyarországi Fióktelepe*, *Călin* ja *UR* on (osittain hieman moniselitteisesti⁵¹⁰) todettu, ”[j]os sovellettaviin kansallisiin menettelysääntöihin sisältyy sen sijaan mahdollisuus, että kansallinen tuomioistuin voi tietyin edellytyksin purkaa oikeusvoimaisen ratkaisun muuttaakseen tilanteen kansallisen oikeuden mukaiseksi, tätä mahdollisuutta on vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteiden mukaisesti käytettävä, jos kyseiset [purun myöntämiselle asetetut] edellytykset täyttyvät, jotta kyseinen tilanne saatetaan jälleen yhdenmukaiseksi unionin säännösten kanssa.”⁵¹¹

Seuraavassa perehdytään ensin vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteiden rooliin artikkeliosuuden päähavaintoja yhteen vetäen sekä tarkasteltua jossain määrin uusimman EUT:n oikeuskäytännön pohjalta täydentäen. Sitten pohditaan, voisiko myös tehokkaan oikeussuojan periaatteella olla merkitystä tietyissä tilanteissa huolimatta periaatteen vähäisestä näkyvyydestä oikeusvoimaa koskevassa EUT:n oikeuskäytännössä, minkä jälkeen esitetään vielä muutama huomio EU-oikeuden tulkintavaikutuksen mahdollisesta relevanssista.

2.2.2.2 Vastaavuusperiaate

Vastaavuusperiaatteen keskeinen sisältö voidaan kiteyttää siten, että menettelysäännöt sellaisia oikeussuojakeinoja varten, joilla pyritään turvaamaan EU-oikeuteen perustuvat oikeudet, eivät saa olla *epäedullisempia* kuin menettelysäännöt, jotka koskevat *samankaltaisia* luonteeltaan jäsenvaltion sisäisiä oikeussuojakeinoja.⁵¹² Tarkastelussa on siten *ensin* tutkittava oikeussuojakeinojen (tuomioistuimelle esitettyjen vaatimusten/oikeussuojapyyntöjen) *samankaltaisuutta*: voidaanko tarkasteltavana olevaa (väitetyksi vastaavuusperiaatteen vastaista kansallista) oikeussuojakeinoa

---

velvollisuus säätää tuomioiden oikeusvoimaisuudesta. Jos jossakin jäsenvaltiossa tuomiot voitaisiin loputtomiin kyseenalaistaa, voisi syntyä ongelmia (toki mm. asiaryhmän erityispiirteistä riippuen) suhteessa oikeusvarmuuden ja oikeusvoiman periaatteisiin, jotka tunnustetaan EU-oikeuden yleisinä periaatteina. Lopullisuusinstituution puuttuminen olisi ainakin omiaan loukkaamaan perusoikeuskirjan 47 artiklaa, sillä sanotun artiklan on tarkoitettu vastaavan tasoltaan vähintään EIS 6 ja 13 artiklan antamaa suojaa; etenkin EIS 6 artikla nimittäin suojaa lopullisten tuomioiden lähtökohtaista pysyvyyttä edellä luvussa II-2.2 havaituin tavoin.

510 Lausuman moniselitteistä aspektia – erästä perinteisistä tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteista mielestäni pidemmälle menevää elementtiä – käsitellään jäljempänä luvussa IV-2.2.4.

511 EUT: C-676/17 *Călin*, k. 29. Asiallisesti samoin C-213/13 *Impresa Pizzarotti*, k. 62; C-69/14 *Târșia*, k. 30; C-620/17 *Hochtief Solutions Magyarországi Fióktelepe*, k. 60; C-424/19 *UR*, k. 26. Osassa ratkaisuista ”purkaminen” on käännetty ratkaisun ”peruuttamiseksi”, millä on ymmärrettävä tarkoitettavan samaa asiaa. Englanniksi ”go back on (a decision)” tai ”reverse”, ranskaksi ”revenir sur (une decision)”.

512 EUT: C-234/17 *XC ym.*, k. 22. Ks. myös luku III-2.2.3.2 edellä.

pitää samankaltaisena kuin oikeussuojakeinoa, jolla pyritään turvaamaan unionin oikeuteen perustuva oikeus, kun otetaan huomioon kyseisten oikeussuojakeinojen *kohde, peruste ja olennaiset piirteet (purpose, cause of action and essential characteristics)*?⁵¹³ Jos näin on, *toiseksi* tutkitaan, saako EU-oikeuden toteuttamiseen soveltuva oikeussuojakeino *epäedullisemmän* kohtelun. Jos epäedullisempi kohtelukin on käsillä, kansallisella tuomioistuimella on velvollisuus soveltaa kansallista normistoa – kansallisten säännösten sanamuodoista riippumatta – siten, että EU-oikeuteen perustuva vaatimus saa vähintään yhtä edullisen kohtelun kuin kansalliseen oikeuteen perustuva.

Artikkeliosuuden oikeuskäytäntökatsauksen perusteella vastaavuusperiaate on purkuproblematiikan käsittelyn perusvälineitä.⁵¹⁴ Se on varsin mieto väline, joka pohjimmiltaan kieltää vain EU-oikeuden syrjivän menettelyllisen kohtelun eikä harmonisoi tuomioiden purkumahdollisuuksia jäsenvaltioiden välillä: taso määräytyy kunkin kansallisen oikeuden mukaan.⁵¹⁵ Esimerkiksi jos kansallisessa oikeudessa purku on mahdollinen ratkaisua rasittavan ilmeisen lainvastaisuuden (*kansallisen lain vastaisuuden*) perusteella, sen on oltava mahdollista myös ilmeisen *EU-oikeuden* vastaisuuden perusteella.⁵¹⁶ Toisaalta vastaavuusperiaatteen mietoutta kompensoi sen ei-formalistinen soveltamistapa: ei ole välttämättä riittävää, että arvioinnissa huomioidaan kansallisen lain sanamuoto, vaan voi olla, että vasta kansallisessa oikeuskäytännössä tosiasiasa sovellettujen, ylimääräistä muutoksenhakua koskevien tulkintojen vertailu luo riittävän pohjan vastaavuusperiaatteen mukaisille arvioinneille,⁵¹⁷ puhuttiinpa samankaltaisuusarvioinnista tai epäedullisemmuusarvioinnista. Epäedullisemmän kohtelun toteaminen ei myöskään välttämättä edellytä dramaattista, muodollisestikin havaittavissa olevaa eroa kohteluiden välillä – kuten sellaista eroa, jossa kansalliseen oikeuteen perustuva vaatimus tutkitaan ja EU-oikeuteen perustuva jätetään tutkimatta – vaan epäedullisempi kohtelu voi olla käsillä esimerkiksi silloinkin, ”jos yksityiselle oikeussubjektille aiheutuisi hänen vedotessaan yhteisön oikeuteen perustuviin oikeuksiinsa *lisäkuluja ja ajanhukkaa* verrattuna sellaiseen kantajaan, jonka kanne perustuu pelkästään sisäiseen oikeuteen”.⁵¹⁸

Vaikka tutkimusaiheen kannalta relevantti vastaavuusperiaatetta koskeva EUT:n oikeuskäytäntö käsittelee ylimääräistä muutoksenhakua (tai siihen rinnastuvaa uudelleenkäsitelyä) eikä *oikeusvoiman ulottuvuutta*, koskee sama periaate myös jäl-

513 EUT: C-234/17 *XC ym.*, k. 27.

514 *Väätalo* 2016 s. 237, 245–246, 249, 252–255 ja 271–272.

515 *Väätalo* 2016 s. 267. – Vastaavuusperiaate ei myöskään edellytä, että ”jäsenvaltion olisi sovellettava kaikkein edullisinta kansallista sääntelyä kaikkiin tietyllä oikeudenalalla vireille pantuihin menettelyihin” (EUT: C-118/08 *Transportes Urbanos y Servicios Generales*, k. 34) tai että ”jäsenvaltiossa säädetty edullisin menettelyllinen kohtelu (...) olisi automaattisesti ulotettava koskemaan unionin oikeutta” (C-234/17 *XC ym.*, ratkaisuehdotuksen k. 69).

516 Ks. EUT: C-392/04 ja C-422/04 *i2 Germany*, k. 69 ja tarkemmin *Väätalo* 2016 s. 245–246 ja 249.

517 *Väätalo* 2016 s. 249.

518 EUT: C-78/98 *Preston ym.*, k. 60.

kimmäisenä mainittua. Vastaavuusperiaatteen loukkaus voisi olla käsillä esimerkiksi silloin, kun oikeusvoimadoktriiniin liittyvä jälkisattumusoppi⁵¹⁹ oikeuttaisi uuden kanteen nostamiseen kansalliseen oikeuteen perustuvan uuden oikeustositseikan nojalla mutta ei EU-oikeuteen perustuvan oikeustositseikan nojalla – näin siis mikäli tällaisia kanteita voitaisiin pitää (kohteidensa, perusteidensa ja olennaisten piirteidensä kannalta) vastaavuusperiaatteen edellyttämällä tavalla samankaltaisina.

Samankaltaisuusarvioinnin kannalta kiinnostavina erityistapauksina nousivat artikkeliosuudessa esiin sellaiset ylimääräiset muutoksenhakekeinot, joilla tähdätään kansallisen tuomion purkamiseen silloin, kun sanottu tuomio on kyseenalaistunut perustuslakituomioistuimen tuomion tai EIT:n tuomion seurauksena. Onko vastaavuusperiaatteen loukkaus käsillä, jos vastaavaa mahdollisuutta ei ole (EUT:n ennakkoratkaisusta ilmi käyvän) EU-oikeuden vastaisuuden perusteella? Julkisasiamies Jääskinen esitti jo vuoden 2015 Târşia-ratkaisuehdotuksessaan myönteistä vastausta tähän kysymykseen, mutta EUT ei ottanut asiaan kantaa, koska se ei ollut ennakkoratkaisupyynnön vastaamiseksi välttämätöntä.⁵²⁰

Vuoden 2018 XC ym. -tuomiossa EUT joutui ottamaan asiaan kantaa siltä osin kuin Itävallan korkein oikeus tiedusteli *EIT:n loukkaustuomioon kytkeytyvän kansallisen purkuperusteen* suhteesta EU-oikeudelliseen vastaavuusperiaatteen. EUT totesi, että vastaavuusperiaatetta *ei* loukannut se, ettei unionioikeuden loukkauksen oikaisemiseksi voitu soveltaa sanotun kaltaista purkuperustetta; oikeussuojakeinojen samankaltaisuutta koskeva kriteeri ei täyttynyt. Tähän päätelmään johtanut EUT:n mittava analyysi voitaisiin yksinkertaistaen tiivistää esimerkiksi seuraavasti: koska EU:n perustuslaillinen kehys (mukaan lukien esimerkiksi etusijaperiaate, välitön oikeusvaikutus ja ennakkoratkaisumenettely) takaa jokaiselle henkilölle mahdollisuuden häntä koskevien unionioikeudellisten oikeuksien toteutumiseen jo *ennen lainvoimaa*, ei EUT:n ratkaisuihin perustuvilla *lainvoiman jälkeisillä* purkukeinoilla ole EU-oikeuden näkökulmasta katsottuna samanlaista funktiota kuin EIT:n tuomioiden täytäntöönpanoon liittyvillä purkukeinoilla – onhan EIT:n käsiteltävänä nimenomaan lainvoimaisesti ratkaistuja asioita johtuen valvonnan jälkikäteisestä ja (kansallisiin oikeussuojakeinoin nähden) toissijaisesta luonteesta.⁵²¹

---

519 Jälkisattumuksella tarkoitetaan sellaista oikeustositseikkaa, joka on sattunut (tapahtunut) vasta oikeudenkäynnin jälkeen ja jota ei ole voitu sen vuoksi tuomiossa arvioida (ks. *Lappalainen* 2001 s. 456 ss.).

520 Ks. ratkaisuehdotuksen analyysina sekä pohdintana myös vasta-argumenteista *Vähätalo* 2016 s. 252–255.

521 Ks. tarkemmin EUT: C-234/17 *XC ym.*, erit. k. 31–33, 35 ja 46–47; EU:n perustuslaillisen kehysten analyysista ks. k. 36–45. Itse olen olennaisilta osiltaan samaa mieltä EUT:n kanssa EIS:n ja EU:n oikeusjärjestelmien vertailusta sekä vertailussa havaittavien erojen merkityksestä arvioitaessa EIS:n loukkauksen varalle säädettyjä purkukeinoja vastaavuusperiaatteen kannalta (ks. samansuuntaisena pohdintana puheena olevan vastaavuusrinnastuksen ongelmista jo *Vähätalo* 2016 s. 254). Toisenlaisiakin näkemyksiä on kuitenkin esitetty, ks. erityisesti *Varga* 2019 s. 1685 ss., jossa muun ohessa katsotaan EUT:n liioitelleen EIS:n ja EU:n oikeusjärjestelmien eroja.

Perustuslakituomioistuinten tuomioihin perustuvien purkukeinojen osalta oikeustila on nähdäkseen edelleen avoin.⁵²² Julkisasiamies Bobek on tarkastellut asiaa kahdessa vuonna 2019 annetussa ratkaisuehdotuksessaan – ensin laajemmin asian Călin yhteydessä ja sitten tähän analyysiin nojautuen asian Hochtief Solutions Magyarországi Fióktelepe yhteydessä – ja päätynyt siihen, ettei vastaavuusrinnastusta voitaisi tehdä. EUT kuitenkin vältti ottamasta asiaan eksplisiittistä kantaa.⁵²³

2.2.2.3 Tehokkuusperiaate

2.2.2.3.1 Aluksi

Tehokkuusperiaatteen mukaan menettelysäännöt sellaisia oikeussuojakeinoja varten, joilla pyritään turvaamaan EU-oikeuteen perustuvat oikeudet, eivät saa tehdä näiden oikeuksien toteuttamista käytännössä mahdottomaksi tai suhteettoman vaikeaksi. Seuraavassa tarkastellaan tehokkuusperiaatteen merkitystä yhtäältä oikeusvoiman ulottuvuutta koskevien kansallisten normien (IV-2.2.2.3.2), toisaalta ylimääräistä muutoksenhakua koskevien normien (IV-2.2.2.3.3) kannalta.

2.2.2.3.2 Oikeusvoiman ulottuvuus

Artikkeliosuudessa on tehty oikeuskäytäntökatsauksen perusteella se johtopäätös, että EUT on ollut herkempi puuttumaan tehokkuusperiaatteen nojalla *oikeusvoiman ulottuvuutta* muotoaviin normeihin kuin *tuomion purkamista* koskeviin normeihin. Ennakkoratkaisut, joissa tehokkuusperiaate on jollakin tavalla horjuttanut kansallisen tuomioistuinratkaisun lopullisuutta, ovatkin lähes kaikki koskeneet oikeusvoiman ulottuvuutta, eivät niinkään tuomionpurkua yli kansallisen purkunormiston rajojen. Kyse on yleensä ollut siitä, että oikeusvoimavaikutus olisi velvoittanut toistamaan EU-oikeudellisen virheen (tai muutoin estänyt EU-oikeuden toteutumisen) myös myöhemmän *eri* oikeudenkäynnin yhteydessä.⁵²⁴ Tältä osin relevantteja näkökohtia tehokkuusperiaatteen mukaisessa arvioinnissa ovat saattaneet olla esimerkiksi loukattujen EU-säännösten olennaisuus unionin toiminnan kannalta sekä se, merkitsisikö oikeusvoimavaikutuksen tunnustaminen tällaisten EU-säännösten kestoltaan periaatteessa rajoittamatonta loukkausta, joka toistuisi mahdollisissa myöhemmissä oikeudenkäynneissä (jälkiprosesseissa) yhä uudelleen ja uudelleen.⁵²⁵

---

522 Ks. *Vähätalo* 2016 s. 253 eräistä ennakkoratkaisuista, joissa – toisenlaisten oikeussuojakeinojen kontekstissa – on vedetty vastaavuusrinnastus perustuslain vastaisuuden ja EU-oikeuden vastaisuuden välille.

523 Asiassa C-676/17 *Călin* EUT ei katsonut voivansa annettujen tietojen perusteella ottaa kantaa vastaavuusperiaatteen soveltamiseen (ks. tuomion k. 38–41). Asiassa C-620/17 *Hochtief Solutions Magyarországi Fióktelepe* EUT jätti arvioinnin kansallisen tuomioistuimen tehtäväksi (ks. tuomion k. 62–63).

524 Ks. tapauksista *Vähätalo* 2016 s. 231–243 ja *Vähätalo* 2017 s. 513 sekä yhteenvetona ensin mainitun s. 268–269.

525 Ks. tarkemmin *Vähätalo* 2016 s. 242–243. Tuossa yhteydessä niin ikään mainitsemani näkökohdat

Uudemmassa, samoilla linjoilla jatkavasta oikeuskäytännöstä voidaan mainita erityisesti sosiaaliturvaa koskeva *CRPNPAC*-tapaus, joka käsiteltiin suuressa jaostossa.⁵²⁶ Kyseisessä tuomiossa tarkasteltiin, oliko siviiliasiassa sallittua antaa Ranskan kansallisen oikeuden mukainen oikeusvoimavaikutus sellaiselle lainvoimaiselle rikostuomiolle, joka oli annettu EU-oikeuden vaatimukset sivuuttaen. EU-oikeuden loukkaus liittyi siihen, että petoksen todennutta rikostuomiota annettaessa oli sivuutettu työntekijöille Espanjassa myönnetty ns. E 101 -todistukset ilman, että asiassa oli ensin asianmukaisesti ryhdytty asetuksen (EY) 1408/71 84 a artiklan 3 kohdassa tarkoitettuun vuoropuheluun todistukset myöntäneen espanjalaisen viranomaisen kanssa. Kansallinen oikeusvoimaoppi olisi velvoittanut sen tuomioistuimen, joka käsittelee petokseen perustunutta vahingonkorvauskannetta, ottamaan rikostuomiolla oikeusvoimaisesti todetun petollisen menettelyn sellaisenaan korvausvelvollisuuteen johtavaksi ratkaisuperusteeksi. EUT totesi, että esitetyn kaltainen oikeusvoimavaikutuksen tulkinta olisi johtanut siihen, että unionioikeuden loukkaus toistuisi kaikissa samoja tosiseikkoja koskevissa siviilituomioistuinten ratkaisuisa ilman korjaamismahdollisuutta. Niinpä EUT katsoi, ettei tällaista estettä unionioikeuden toteutumiseksi voitu perustellusti oikeuttaa oikeusvarmuuden periaatteella ja että oikeusvoimasäännön soveltaminen oli tehokkuusperiaatteen vastaista.⁵²⁷

Lisäksi uudemmasta oikeuskäytännöstä voidaan mainita arvonlisäverotusta koskeva UR-tapaus, jossa toistettiin tuomiosta *Fallimento Olimpclub* (C-2/08) ilmenevä oikeusohje.⁵²⁸

Myös eräissä julkisasiamiesten ratkaisuehdotuksissa on tehty samansuuntaisia havaintoja siitä, että EUT on ollut – tuomionpurkunormiston soveltamiseen verrattuna – herkempi kajoamaan oikeusvoiman ulottuvuutta koskevan normiston soveltamiseen.⁵²⁹ Erottelu a) tuomion pysyvyyden ja b) tuomion toisessa prosessissa saamien vaikutusten välillä on sinänsä havaittavissa myös useiden EUT:n

---

siitä, aiheuttaisiko oikeusvoimavaikutuksen tunnustaminen 1) EU-toimielimen toimivallan loukkauksen tai 2) jonkin suoraan EU-oikeudessa määritellyn oikeussuojakeinon kyseenalaistumisen, olen tässä esityksessä systematisoinut poikkeus 1- ja poikkeus 2 -kategorioihin (ks. jäljempänä luvut IV-2.2.3 ja IV-2.2.4). Ks. oikeusvoiman ulottuvuuden kaventamisesta EU-oikeudellisessa virhetilanteesta myös *Vähätalo* 2017 s. 513, 516 ja 519.

526 EUT: C-370/17 ja C-37/18 *CRPNPAC*. Tapaukseen on kirjallisuudessa viitattu myös toisen asianosaisen nimellä (*Vueling Airlines*).

527 Tuomion k. 87–98. – *Turmon* (2021 s. 377–380) näkemyksen mukaan *CRPNPAC*-tuomiossa on liian kevyesti ohitettu rikostuomion positiivinen oikeusvoimavaikutus siviiliprosessissa, vaikka kyse oli ainakin osin samoista tosiseikoista ja vaikka oikeusvoimaista rikostuomiota ei rasittanut materiaalsen EU-oikeuden loukkaus (esimerkiksi arvonlisäverosääntelyn loukkaus, kuten tapauksessa C-2/08 *Fallimento Olimpclub*) vaan puhtaasti menettelyllinen, edellä kuvatun yhteistoimintamekanismin loukkaus.

528 EUT: C-424/19 *UR*, ks. erit. k. 34.

529 Ks. julkisasiamies Jääskisen ratkaisuehdotus asiassa C-69/14 *Társia*, k. 23; julkisasiamies Saugmandsgaard Øen ratkaisuehdotus asiassa EUT: C-234/17 *XC ym.*, k. 58–60.

tuomioiden sanavalinnoista.⁵³⁰ On kuitenkin syytä korostaa sitä, ettei oikeusvoiman ulottuvuutta koskevan normiston soveltaminen ole suinkaan automaattisesti tai edes lähtökohtaisesti tehokkuusperiaatteen vastaista; näin on vain silloin, kun oikeusvoimavaikutuksen soveltaminen hankaloittaisi EU-oikeuden toteutumista suhteettomasti tai tekisi siitä käytännössä mahdotonta. Esimerkiksi vuoden 2020 Telecom Italia -tuomiossa tehokkuusperiaate ei johtanut oikeusvoiman ulottuvuuden kaventamiseen.⁵³¹

Artikkeliosuudessa on pääosin torjuttu – tai ainakin katsottu relevantin EUT:n oikeuskäytännön valossa ennenaikaiseksi – Alexander Kornezovin ehdotus siitä, että EUT kunnioittaisi vain tietynlaista (EUT:n omien tuomioiden oikeusvoimavaikutusta mukailevaa) oikeusvoimavaikutuksen ulottuvuutta ja torjuisi tätä laajemmalle menevät vaikutukset.⁵³² Tällainen olisi huomattavan kunnianhimoista oikeuskäytäntöperusteista harmonisointia,⁵³³ eikä näkemys saa juurikaan tukea myöskään

---

530 Erityisen selvänä esimerkkinä voidaan mainita jo edellä selostettu tuomio C-370/17 ja C-37/18 *CRPNPAC*, jossa EUT kuljetti useammassa perustelukohdassa (k. 92, 94 ja 97) varsin havainnollisesti rinnakkain kysymyksiä 1) siitä, onko EU-oikeutta loukaten syntynyt oikeusvoimainen rikostuomio itsessään asetettava kyseenalaiseksi, ja 2) siitä, että vaikka kyseinen tuomio jäisikin voimaan, asettaako EU-oikeus silti rajoitteita sille, millaisia vaikutuksia sanotun tuomion oikeusvoima saa eri oikeudenkäynnissä saada. Johtopäätöksenä (k. 97) oli se, että ”*vaikkei* vastaanottavan jäsenvaltion rikostuomioistuinten (...) oikeusvoimaista tuomiota voida asettaa kyseenalaiseksi, siitä huolimatta, että se on unionin oikeuden vastainen, tämä rikostuomio tai unionin oikeuden vastaisesti tapahtunut petoksen lopullinen toteaminen tai ne unionin oikeuden vastaiset oikeudelliset tulkinnat, joihin rikostuomio perustuu, eivät kuitenkaan anna jäsenvaltion siviilituomioistuimille oikeutta hyväksyä (...)” – Perustelujen logiikalla on selvää samankaltaisuutta jo vuonna 1977 asiassa 8/77 *Sagulo* annettuun tuomioon, jossa tosin ei ollut kyse oikeusvoimavaikutuksesta vaan aiemman langettavan rikostuomion koventavasta vaikutuksesta mitattaessa rangaistusta uudesta samanlaisesta rikoksesta. Tuomiossa todettiin, että vaikka aiempaa unionioikeuden vastaista rikostuomiota ei voitu sen oikeusvoimaisuuden vuoksi jättää kokonaan huomioimatta, sen vaikutusta ei saanut laajentaa siten, että sen katsottaisiin olevan raskauttava seikka annettaessa myöhempiä EU-oikeuden vaatimuksia noudattavaa rikostuomiota (ks. tuomion k. 7–8).

531 Ks. EUT: C-34/19 *Telecom Italia*, k. 64–65.

532 *Vähätalo* 2016 s. 241–243 ja 259.

533 Paljastavaa onkin, että *Kornezov* (2014 s. 827) itse rinnastaa ehdotuksensa (tai EUT:n oikeuskäytäntöä koskevat tulkintansa) muuhun EUT:n oikeuskäytännössä tapahtuneeseen harmonisointiin: ”It should be noted that approximation through case law is no novelty in EU law. Examples include *compensation, restitution, interim relief, and the liability of Member States for breaches of EU law* causing damage to individuals.” Kursivoidut kohdat ovat malliesimerkkejä oikeusuojaikenoista (remedies), jotka EUT on joko ”luonut” tai joiden materiaalisia tai prosessuaalisia edellytyksiä se on itse kehittänyt oikeuskäytännössään. Kyse olisi tällöin siitä, että jäljempänä Poikkeus 2 -luvussa (IV-2.2.4) käsitellyllä tavalla EU-oikeus sisällöllisesti lausuisi oikeusvoimaan liittyvistä normeista. – Oma näkemykseni EUT:n oikeuskäytännöstä siis kuitenkin on, ettei kansallista oikeusvoimaoppia ole EUT:n oikeuskäytännössä toistaiseksi sisällöllisesti harmonisoitu Kornezovin esittämällä tavalla nyt kyseessä olevassa, kansallisten tuomioiden lopullisuutta koskevassa kontekstissa. Mielestäni eri asia on se Kornezovin (s. 827) samassa yhteydessä mainitsema seikka, että EU:n *rajat ylittävän yhteistyön instrumenttien* osalta EU-lainsäätäjät tai EUT on saattanut lausua paikoin tarkkojakin kriteerejä vireilläolovaikutuksen tai oikeusvoimavaikutuksen ulottuvuudesta. Tällöin on nimittäin kyse sektorikohtaisen EU-säädöksen tulkinnasta – ei siitä, että EUT olisi harmonisoinut oikeusvoiman sallitun ulottuvuuden myös aivan toisenlaisia asiayhteyksiä silmällä pitäen. Vastaavasti *EUT:n omien tuomioiden* oikeusvoimaa koskevista ratkaisuista ei pidä johtaa

tuoreemmasta oikeuskäytännöstä. Esimerkiksi CRPNPAC-asiassa julkisasiamies oli ehdottanut, ettei oikeusvoiman ulottuvuutta koskevia kysymyksiä voitaisi niiden (hänen mukaansa) aineellisoikeudellisen luonteen vuoksi ratkaista tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden avulla,⁵³⁴ mikä vastaisi Kornezovin ajatuksia⁵³⁵. EUT kuitenkin ratkaisi kysymykset – mielestäni täysin loogisesti – tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden avulla⁵³⁶ seuraamatta tältä osin julkisasiamiehen ratkaisuehdotusta. Edellä mainitussa Telecom Italia -ratkaisussaan – asianosaisten esitettyä erisuuntaisia käsityksiään Italian Consiglio di Stato antaman tuomion oikeusvoimavaikutuksen laajuudesta – EUT puolestaan totesi sanottuun oikeusvoimavaikutuksen tulkintaan liittyen varsin ytimekkäästi, että ”unionin tuomioistuimella ei ole toimivaltaa tulkitta jäsenvaltion sisäistä oikeutta”.⁵³⁷

Sitä vastoin pidän luonnollisena ja hyväksyttävänä, että *tehokkuusperiaatepunninnassa* kiinnitetään huomiota siihen, kuinka lähellä oikeusvoimavaikutuksen ”ydinluetta” EU-oikeuden toteutumista rajoittava oikeusvoimavaikutuksen osa-alue on. Tehokkuusperiaatepunnintaan nimittäin kuuluu kansallisen menettelysäännön funktioiden ja merkityksen tarkastelu, ja tässä tarkastelussa huomioon voidaan ottaa esimerkiksi ”puolustuksen oikeuksien suojaaminen, oikeusvarmuuden periaate ja oikeudenkäyntimenettelyn moitteeton kulku”.⁵³⁸ Esimerkiksi tuomion *perusteluille* myönnettävälle oikeusvoimavaikutukselle olisi vaikea esittää juuri mainittujen – tai muidenkaan – arviointikriteerien valossa yhtä painavia perusteluja kuin *tuomiolauselmaa* koskevalle oikeusvoimavaikutukselle.⁵³⁹ Vastaavasti *vedottujen ja käsiteltyjen oikeustositseikkojen oikeusvoimapreklusion* taustalla voi ajatella olevan painavampia syitä (samaa asiaa ei saa käsitellä uudelleen) kuin *sellaisten seikkojen preklusion, joihin ei ole vedottu*, vaikka näin olisi voitu tehdä (jälkimmäisen kaltaisella laajennetulla oikeusvoimapreklusiolla voitaneen sanoa tähdättävän pidemmälti ”pelkkään” prosessiekonomiseen optimointiin).⁵⁴⁰

---

päätelmää, jonka mukaan samanlaista oikeusvoimaoppia olisi sovellettava jäsenvaltiotason tuomioihin. Sitä en kuitenkaan kiistä, että tällaisissa eri asiayhteyksissä sovellettavat oikeusvoimaopit epäilemättä heijastavat EUT:n jäsenten tausta-ajattelua tai vaikuttavat osaltaan tällaiseen tausta-ajatteluun ja että ne saattaisivat siten ajan myötä, *tulevaisuudessa*, johtaa kansallisenkin oikeusvoimaopin harmonisointiin siltä osin kuin on kysymys EU-oikeuden vastaisiksi väitetyistä kansallisista tuomioista.

534 Julkisasiamies Saugmandsgaard Øen ratkaisuehdotus asiassa EUT: C-370/17 ja C-37/18 *CRPNPAC*, ratkaisuehdotuksen k. 162.

535 Ks. *Kornezov* 2014 s. 824.

536 EUT: C-370/17 ja C-37/18 *CRPNPAC*, k. 91–96.

537 EUT: C-34/19 *Telecom Italia*, k. 56.

538 Esim. EUT: C-2/08 *Fallimento Olimpiclub*, k. 27; C-370/17 ja C-37/18 *CRPNPAC*, k. 93.

539 Ks. tästä myös *Kornezov* 2014 s. 826; *Vähätalo* 2016 s. 240.

540 Ks. tästä myös *Kornezov* 2014 s. 822.

2.2.2.3.3 Tuomionpurun muodolliset ja aineelliset edellytykset

Kenties pulmallisin kuningaskysymys koko tutkimukseni EU-oikeutta koskevassa osuudessa on se, voisiko tehokkuusperiaate johtaa velvollisuuteen jättää soveltamatta purkumahdollisuutta rajoittavaa tuomionpurun muodollista edellytystä (esimerkiksi purkuhakemuksen tekemistä koskevaa määräaika tai hakijalegitimaatiota koskevaa normia) tai tuomionpurun aineellista edellytystä (esimerkiksi niin, että purku myönnetään tyhjentävästi lueteltujen aineellisten purkuperusteiden ulkopuolelle jäävällä perusteella).

Mitä tulee purun muodollisiin edellytyksiin, erityisesti purkuhakemuksen tekemiselle varattua *määräaika* koskeva sääntely voi loukata tehokkuusperiaatetta. Vuoden 2019 Călin-tuomiossa tehokkuusperiaatteen mukaisena pidettiin yhden kuukauden mittaista määräaika sinänsä,⁵⁴¹ mutta tehokkuusperiaatteen – ja oikeusvarmuuden periaatteen – vastaiseksi katsottiin se perinpohjainen epäselvyys, joka sanotun määräajan voimassaoloon liittyi.⁵⁴² Alkuperäinen, Romanian kirjoitettuun lakiin sisältynyt määräaikasäännös oli nimittäin kumottu perustuslakituomioistuintuomiolla, eikä tämän johdosta syntyneitä oikeusaukkoja ollut vielä pätevästi täytetty, sillä korkeimman oikeuden antamaa, asiaa selventänyttä linjaratkaisua ei ollut vielä kansallisen oikeusjärjestyksen edellyttämällä tavalla julkaistu virallisessa lehdessä. Siksi tällaista määräaika ei olisi saanut epäselvässä tilanteessa soveltaa Călinin vahingoksi.⁵⁴³

Vastaavasti lainvoimaisesti ratkaistun asian uudelleenkäsitelyvelvollisuuteen voi johtaa se, että *tavanomaiselle muutoksenhaulle varattu määräaika* on ollut kohtuuttoman lyhyt tai muutoin tehokkuusperiaatteen vastainen (esimerkiksi sellainen, ettei huolellisesti toimivallakaan yksityisellä olisi ollut mahdollisuutta noudattaa sitä).⁵⁴⁴ Tällöin seu-

541 Ks. erit. EUT: C-676/17 Călin, k. 47–48: “Preklusiivinen määräaika purkuvaatimuksen esittämiselle on nimittäin kohtuullinen sikäli kuin *yksityinen oikeussubjekti voi sen perusteella arvioida, onko olemassa perusteita vaatia lainvoimaisen tuomioistuinratkaisun purkamista, ja tarvittaessa laatia purkuvaatimuksen viimeksi mainittua vastaan*. Tältä osin on todettava, että nyt käsiteltävässä asiassa ei ole väitetty, että tätä varten asetettu yhden kuukauden määräaika olisi kohtuuton (...). 48 Lisäksi on täsmennettävä, että pääasiassa kyseessä oleva purkuvaatimuksen esittämisen *määräaika alkaa kulua siitä, kun kyseessä oleva lainvoimainen tuomioistuinratkaisu on annettu tiedoksi asianosaisille*. Asianosaiset eivät näin ollen voi olla tilanteessa, jossa tämä määräaika on kulunut ilman, että he olisivat olleet tietoisia lainvoimaisesta tuomioistuinratkaisusta (...).”

542 EUT: C-676/17 Călin, k. 44–56.

543 Vastaavasti voitaisiin ajatella, että jos lainsäädännössä (näennäisesti) tarjotaan ylimääräinen muutoksenhakukeino, sen käyttämisen saattaisi tehdä tehokkuusperiaatteen kieltämällä tavalla mahdottomaksi se, että esimerkiksi joku asianosaisista jätettäisiin ilman mitään järkevää perustelua vaille *hakijalegitimaatiota* – esimerkiksi jos syyttäjä saisi hakea rikostuomion purkua mutta syytetty ei saisi. Tällaiset keksityt esimerkit ovat kuitenkin pohjimmiltaan hakuammuntaa, sillä ei ole lainkaan selvää, voidaanko ja miltä osin esimerkiksi purun hakijalegitimaatioon soveltaa analogisesti sellaisia linjauksia, joita EUT on omaksunut *varsinaisten* oikeussuojakeinojen osalta mitä tulee vireillepanoon oikeutettujen piiriin.

544 Lainvoimaisten kansallisten ratkaisujen problematiikkaan liittyvissä EUT:n tuomioissa C-126/97 *Eco Swiss* (k. 45), C-392/04 ja C-422/04 *i2 Germany* (k. 58–60) ja C-40/08 *Asturcom Telecomunicaciones*

rauksena olisi nähdäkseni joko se, että muutoksenhakutuomioistuimen olisi sivuutettava määräaika säännös tehokkuusperiaatteen nojalla ja tutkittava valitus, tai, jos asia ei ole enää sen käsiteltävänä, yksityinen voisi vedota tehokkuusperiaatteen loukkaukseen ylimääräisen muutoksenhaun yhteydessä.

On kuitenkin syytä korostaa sitä, että EU-oikeudessa on erittäin vahvana olettamana kohtuullisten preklusiivisten määräaikojen hyväksyttävyyttä⁵⁴⁵ ja että yksityisellä on siten vahva vastuu siitä, että hän noudattaa säädettyjä määräaikoja, mikäli tahtoo saada kokemansa EU-oikeuden loukkauksen oikaistuksi.

Se, voiko *aineellinen purkuedellytys* tehdä tehokkuusperiaatteen kieltämällä tavalla EU-oikeuden toteuttamisen käytännössä mahdottomaksi tai suhteettoman vaikeaksi, on käsitteellisesti hyvin kiintoisa kysymys. Tuomionpurun on nimittäin jo perusfunktionsa puolesta tarkoitettu rajautuvan vain poikkeuksellisiin tilanteisiin. Onkin vaikea kuvitella, milloin jäsenvaltio olisi tullut säättäneeksi niin rajoittavan purkuedellytyksen, että sitä olisi itsessään pidettävä tehokkuusperiaatteen vastaisena, siis EU-oikeuden toteutumista ”suhteettomasti” hankaloittavana. Pidänkin relevantimpana sitä kysymystä, milloin lopullista tuomiota rasittava EU-oikeuden loukkaus on niin kestävä, että lopullisuus on tehokkuusperiaatteen nojalla sivuutettava *tosiasiassa siitä riippumatta, millaisia purun aineellisia edellytyksiä koskevat normit itsessään ovat (tai siitä, onko purkumahdollisuus ehkä ylipäänsä poissuljettu esimerkiksi kyseessä olevassa prosessilajissa tai asiaryhmässä taikka umpeutuneen purkumääräajan vuoksi)*. Nähdäkseni EUT:n oikeuskäytännöstä ei vielä ole löydettävissä tapauksia, jossa tehokkuusperiaate olisi velvoittanut purkamaan tuomioistuimen antaman ratkaisun siten, että kansallisessa oikeudessa säädetyt aineelliset purkuedellytykset ohitetaan. Ovi on kuitenkin jätetty auki.

Erityisesti päänaukuksena pidettävässä suuren jaoston Târșia-tuomiossa (2015) EUT totesi ”Tehokkuusperiaate”-otsikon alla seuraavaa: ”Nyt esillä olevassa asiassa *mikään* unionin tuomioistuimen käytettävissä olevasta *asiakirja-aineistosta ilmenevä, pääasiaan liittyvä erityinen seikka ei oikeuta poikkeamaan* (...) lähestymistavasta, jonka mukaan unionin oikeudessa ei edellytetä, että kansallisen tuomioistuimen olisi jätettävä soveltamatta kansallisia menettelysääntöjä, joiden perusteella tuomioistuinratkaisu on oikeusvoimainen, vaikka siten olisi mahdollista lopettaa unionin oikeuden vastainen kansallinen tilanne.”⁵⁴⁶ Jos jokin pääasiaan liittyvä erityinen seikka olisi oikeuttanut poikkeamaan tuosta lähestymistavasta, seurauksena olisi epäilemättä ollut juuri purkuedellytyksiä koskevan normiston sivuuttaminen, sillä

(k. 42–46) arvioitiin muutoksenhakumääräaikoja juuri tästä näkökulmasta, mutta niitä ei todettu tehokkuusperiaatteen vastaisiksi.

545 Ks. esim. C-2/06 *Kempter*, k. 58 oikeuskäytäntöviittauksineen.

546 EUT: C-69/14 *Târșia*, k. 29.

ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin oli nimenomaan katsonut, ettei kansallinen purkunormisto mahdollistanut purun myöntämistä.⁵⁴⁷

Siten kysymys kuuluu, mikä voisi olla sellainen ”erityinen seikka”, joka johtaisi velvollisuuteen myöntää purku ohi kansallisen purkunormiston rajojen? Tähän voidaan hakea johtoa muun muassa EUT:n suuren jaoston XC ym. -tuomiosta (2018):

”55. Nyt käsiteltävässä asiassa minkään unionin tuomioistuimen käytössä olevaan asiakirja-aineistoon sisältyvän seikan perusteella *ei voida päätellä, etteikö Itävallan oikeusjärjestyksessä olisi olemassa oikeussuojakeinoja, joilla varmistetaan tehokkaasti perusoikeuskirjan 50 artiklaan ja Schengenin sopimuksen soveltamisesta tehdyn yleis-sopimuksen 54 artiklaan perustuvien yksityisten oikeuksien suojelu.*

56. On sitä vastoin selvää, että pääasian *valittajat ovat* riitauttaessaan St. Gallenin kantonin syyttäjänviranomaisen oikeusapupyynnöt Itävallan tuomioistuimissa *voineet täysimääräisesti vedota kyseisten määräysten rikkomiseen ja että mainitut tuomioistuimet ovat tutkineet kyseiset väitteet.* Ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin huomauttaa lisäksi, että rikosprosessilaissa asianomaisille henkilöille tarjotaan lukuisia mahdollisuuksia vedota oikeuksiin, joita heillä on unionin oikeusjärjestyksen perusteella.

57. Tämä kehys takaa siten unionin oikeuden tehokkuuden, *eikä sitä ole tarvetta ulottaa koskemaan myös rikosprosessilain 363a §:ssä säädettyä ylimääräistä muutoksenhakua, jolla lainvoimaiseksi tulleet kansalliset ratkaisut voidaan kyseenalaistaa.*”⁵⁴⁸

Vaikuttaakin siltä, että ainakin tehokkaan oikeussuojan toteuttamista (lainvoimaa edeltävässä vaiheessa) koskevan kehysten vakava puutteellisuus voisi johtaa siihen, että asia pitää varoventtiilinä toimivan ylimääräisen muutoksenhaun kautta palauttaa – tarvittaessa kansallisen purkunormiston rajat ylittäen – uudelleenkäsiteltäväksi tehokkaan oikeussuojan vaatimukset täyttävään menettelyyn. Toisin sanoen koska tehokas oikeussuoja ei ole varsinaisessa tuomioistuinmenettelyssä voinut toteutua, saattavat sitä koskevat vaatimukset poikkeuksellisesti ”yliläikkyä” ylimääräisen muutoksenhaun puolelle; yksityiselle oikeussubjektille on kokonaiskuvassa taattava ainakin yksi tehokas oikeussuojakeino. Vaikka XC ym. -tuomiossa asiaa käsitellään ”Tehokkuusperiaate”-otsikon alla, kyse vaikuttaisi tosiasiasa olevan pikemminkin *tehokkaan oikeussuojan periaatteesta* – sen vuoksi palaan asian arviointiin lähemmin vasta viimeksi mainittua periaatetta koskevassa luvussa IV-2.2.2.4.

---

547 EUT: C-69/14 *Târșia*, k. 8: ”Tribunalul Sibiu toteaa tässä yhteydessä, että siviiliprosesseihin sovellettavissa säännöksissä ei säädetä mahdollisuudesta hakea lainvoimaisten tuomioistuinratkaisujen purkua unionin oikeuden rikkomisen perusteella, vaikka tällainen hakemus voidaan tehdä hallintolainkäyttöä koskevien säännösten nojalla.”

548 EUT: C-234/17 *XC ym.*, k. 55–57.

Pidän ilmeisenä, etteivät tilanteet, joissa tehokkuusperiaate voi potentiaalisesti johtaa purun edellytyksiä koskevan normiston soveltamatta jättämiseen, rajoitu juuri kuvattuun tapausryhmään, jossa kyse on lainvoimaiseen ratkaisuun johtaneen kansallisen oikeussuojakehyksen puutteellisuudesta. Esimerkiksi Byankov-tapauksessa yksityisellä olisi ollut käytössään tehokkaita oikeussuojakeinoja tuomioistuimessa, mutta hän ei ollut käyttänyt niitä vaan antanut asian tulla lainvoimaiseksi.⁵⁴⁹ Tästä huolimatta EUT päätyi – punnittuaan toisiaan vasten oikeusvarmuutta sekä yksityiselle oikeussubjektille EU-oikeuden loukkauksesta aiheutuneita vakavia seurauksia – seuraavaan (k. 82):

”Edellä todetun perusteella ensimmäiseen ja toiseen kysymykseen on vastattava, että unionin oikeutta on tulkittava siten, että se on *esteenä jäsenvaltion säännöstölle, jonka perusteella hallinnollinen menettely*, joka on johtanut pääasiassa kyseessä olevan kaltaiseen alueelta poistumista koskevaan kieltoon, *josta on tullut lainvoimainen ja jota ei ole riitautettu tuomioistuimessa, voidaan aloittaa uudelleen vain APK:n 99 §:ssä tyhjentävästi mainittujen edellytysten täytyessä*, jos tämä kieltä on selvästi ristiriidassa unionin oikeuden kanssa, huolimatta siitä, että tällaisella kiellolla on edelleen oikeusvaikutuksia sen adressaattiin nähden.”

EUT ei myöskään näytä Byankov-tapauksessa pitäneen ongelmana sitä seikkaa sinänsä, että lainvoimaisen päätöksen purku oli kansallisen oikeuden mukaan mahdollista vain tyhjentävästi säädetyn tiukoin edellytyksin. Tehokkuusperiaatteen vastaista näyttää olleen se, *ettei käsillä olleessa tilanteessa* (muodollisten⁵⁵⁰ ja) aineellisten *purkuedellytysten kokonaisuus riittänyt tarjoamaan henkilölle mahdollisuutta asian uudelleenkäsittelyyn, vaikka tämä oli ainut keino lopettaa vakava oikeudenloukkaus, jonka jatkumista ei voitu oikeuttaa*⁵⁵¹ oikeusvarmuuden periaatteella. Tällaisessa asetelmassa on mahdollista tunnistaa myös aineellisen oikeusvarmuuden painottamista muodollisen oikeusvarmuuden kustannuksella, vaikkakin EUT tavanomaiseen tapaan konstruoi asetelman laillisuusvaatimuksen ja oikeusvarmuuden väliseksi konfliktiksi.⁵⁵² On toki huomattava, että Byankov-tapaus koskee viranomaisen hallintopäätöstä eikä tuomioistuinratkaisua, minkä vuoksi EUT:n ”liipaisinsormen” kansallista oikeusvoimaa kohtaan voidaan olettaa olleen herkemällä kuin se olisi ollut tuomioistuinratkaisun tapauksessa.⁵⁵³ Ei kuitenkaan ole lainkaan poissuljettua, että analoginen kestävätilanne voisi syntyä myös tuomioistuinratkaisun kysees-

549 EUT: C-249/11 *Byankov*, k. 55.

550 Mukana kokonaisuudessa näyttäisi olleen myös hakijalegitimaatiota koskeva rajoitus, sillä Bulgarian aineellisista purkuedellytyksistä se, joka olisi (parhaiten) soveltunut tilanteen korjaamiseen, ei ollut vedottavissa hallintopäätöksen kohteena olevan henkilön itsensä taholta. Ks. tuomion k. 14–17, 24 ja 60. Siten voidaan sanoa, ettei *muodollisten ja aineellisten purkuedellytysten muodostama kokonaisuus* riittänyt tarjoamaan Byankoville korjausta tilanteeseen.

551 EUT: C-249/11 *Byankov*, k. 80: ”(...) Tällaisessa tilanteessa oikeusvarmuuden periaate ei välttämättä edellytä, että tällaisen kiellon sisältävän toimen oikeusvaikutukset jatkuvat rajoittamattoman ajan.”

552 EUT: C-249/11 *Byankov*, k. 77.

553 Ks. samansuuntaisesti myös *Hofmann* 2021 s. 1281.

sä ollessa (muodostaen tällöin Tärşia-tapauksessa tarkoitetun ”erityisen seikan”, joka oikeuttaa poikkeamaan oikeusvoiman kunnioittamisesta).

Kaiken kaikkiaan näyttää vaikealta muodostaa mitään yleistettyjä ja abstrahoituja sääntöjä siitä, milloin kansallisesta purkunormistosta johtuva este yltäisi tehokkuusperiaatteen kieltämään ”suhteettomaan vaikeuteen” asti; tehokkuusperiaatteen soveltaminen tällaisessa tilanteessa lienee korostuneen kasuistista.⁵⁵⁴ Olen artikkelisuudessa koostanut EUT:n oikeuskäytännön avulla – ja lisäksi erinäisiin EU:n oikeusjärjestelmään liittyviin analogisiin ja reaalisiin argumentteihin tukeutuen – esimerkkiluettelon näkökohdista, jotka ovat saaneet tai voisivat saada merkitystä arvioitaessa tuomion lopullisuuteen kajoamista erityisesti tehokkuusperiaatteen (ja muiden punnintaa mahdollistavien mekanismien, kuten tulkintavaikutuksen) yhteydessä.⁵⁵⁵ Kyseessä ei kuitenkaan ole mikään laintulkinnan suoraksi apuvälineeksi tarkoitettu ”testi” vaan luettelomuotoinen yhteenveto eräistä mahdollisesti relevanteista näkökohdista.⁵⁵⁶ Siinä on voimakkaasti yksinkertaistaen kysymys kaikelle tehokkuusperiaatteen soveltamiselle ominaisesta punninnasta, jossa yhtäältä arvioidaan sitä, mikä on käsillä olevan EU-oikeuden loukkauksen laatu (esim. sen vakavuus, kesto ja merkitys unionioikeuden toteutumisen kannalta yleisesti ja yksityisen kannalta erityisesti), ja toisaalta sitä, mikä merkitys lopullisuusnormin taustalla olevilla, pysyvyyttä puoltavilla vastasyillä on tapauksen olosuhteissa.

Yhteenvetona voidaan todeta, että tehokkuusperiaate *kykenee* johtamaan siihen, että kansallisen tuomioistuimen on jätettävä soveltamatta muodollista tai aineellista purkuedellytystä (tai niiden muodostamaa, tuomionpurun esteenä olevaa normikonaisuutta), mutta kynnys tähän on korkealla. Tällainen vaikutus voisi nähtävästi syntyä ainakin kolmenlaisessa ylätason tapausryhmässä:

---

554 *Bobek* (2012 s. 312) on luonnehtinut EUT:n harjoittamaa tehokkuusperiaatteen soveltamista siten, että – metodisesti kurinalaisen soveltamisen sijasta – tosiasiaa toteutettu testi on usein pikemminkin ”a sort of *I-know-it-when-I-see-it*’ effectiveness test”. Vaikka en sinänsä yhdy näin kärjistävään luonnehdintaan, pidän todennäköisenä, että minkä tahansa tuomioistuimen ratkaisuheuristiikkaa saattaa kiperissä tapauksissa ohjata pikemminkin tapauksesta saatava kokonaisvaikutelma ja siitä johtuva väistämättömäksi koettu lopputulos (”tämä ei ole hyväksyttävää”) kuin eteneminen metodisesti kurinalaisella tavalla tiettyjen osavaiheiden kautta kohti niistä johdettavaa lopputulosta. Tällöin olennaista on, että tuomion perustelut joka tapauksessa laaditaan loogisella ja ulkopuolisen kontrollin kestäväällä (sekä suhteessa aiempaan oikeuskäytäntöön mahdollisimman koherentilla) tavalla. – Ks. EUT:n kasuismista ja tämän mahdollisista (sinänsä ymmärrettävistä) taustasyistä lopullisuusproblematiikan käsittelyssä *Vähätalo* 2016 s. 257–261.

555 Ks. *Vähätalo* 2016 s. 261–265 ja virtaviivaistettuna versiona *Vähätalo* 2017 s. 515.

556 Pidän luettelossa esitettyjä näkökohtia edelleen valideina, joskin olen nyt päätenyt sijoittamaan luettelon alussa mainitut kysymykset siitä, 1) onko kansallisella tuomiolla loukattu EU-toimielimelle kuuluvaa toimivaltaa tai vaarannettu sen toteuttaminen, ja siitä, 2) estäisikö oikeusvoimavaikutuksen tunnustaminen jonkin EU-oikeudessa määritellyn oikeussuojakeinon käyttämisen, ikään kuin korkeammalle hierarkiatasolle, jossa EU-oikeuden vaikutus oikeusvoimaan ei jää riippumaan tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden mukaisesta arvioinnista (ks. tästä jäljempänä ”poikkeus 1” ja ”poikkeus 2” luvuissa IV-2.2.3 ja IV-2.2.4).

- Rewe-testin mukaisen tehokkuusperiaatteen nojalla silloin, kun tietty purkunormi on jo itsessään tehokkuusperiaatteen vastainen (esim. kohtuuttoman lyhyt tai voimassaololtaan epäselvä määräaika purkuhakemuksen tekemiselle, kuten Călin-tapauksessa);
- Rewe-testin mukaisen tehokkuusperiaatteen nojalla poikkeuksellisesti silloin, kun lainvoimaisen tuomion voimassa pitäminen merkitsisi tapauksen olosuhteissa suhteetonta, kestämatöntä estettä EU-oikeuden toteutumiselle (van Schijndel/Peterbroeck -tyyppinen tehokkuusperiaatepunninta, kuten hallintopäätöksen lopullisuutta koskevassa Byankov-tapauksessa);
- Joko tehokkuusperiaatteen tai seuraavassa alaluvussa käsiteltävän tehokkaan oikeussuojan periaatteen nojalla silloin, kun lainvoimaa edeltänyt kansallinen oikeussuojakehys on ollut niin puutteellinen, että kehys pitää poikkeuksellisesti ”ulottaa” ylimääräisen muutoksenhaun puolelle (*e contrario* -päätelmä XC ym. -tapauksesta).

2.2.2.4 Tehokkaan oikeussuojan periaate

Niin artikkeliosuudessa käsitellyssä kuin sen jälkeen julkaistussa EUT:n oikeuskäytännössä tehokkaan oikeussuojan periaatteella (sikäli kuin sen piiristä lasketaan pois Rewe-oikeuskäytännön mukaiset tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteet) vaikuttaa olleen vain vähäinen rooli virheellisten kansallisten tuomioiden lopullisuutta koskevassa problematiikassa.⁵⁵⁷ Sanottu ei kuitenkaan estä pohtimasta sitä, millainen merkitys tehokkaan oikeussuojan periaatteella voisi potentiaalisesti olla yhtäältä ylimääräistä muutoksenhakua ja toisaalta oikeusvoiman ulottuvuutta koskevan kansallisen normiston kannalta.

Olen edeltävässä alaluvussa päätenyt suuren jaoston XC ym. -tuomioon⁵⁵⁸ tukeutuen katsomaan, että tehokkaan oikeussuojan toteuttamista (lainvoimaa edeltävässä vaiheessa) koskevan kehysten vakava puutteellisuus voisi johtaa siihen, että asia pitää varoventtiilinä toimivan ylimääräisen muutoksenhaun kautta palauttaa⁵⁵⁹ uudelleenkäsiteltäväksi tehokkaan oikeussuojan vaatimukset täyttävään menettelyyn. EU-oikeudellisenä vaikutusmekanismina voisi mielestäni tällöin olla luontevammin tehokkaan oikeussuojan periaate kuin tehokkuusperiaate (joskaan arvioinnin lopputulokseen periaatteen valinnalla ei välttämättä olisi vaikutusta). Pidän todennäköisenä, ettei tällaisessa tapauksessa olisi kyse mistä tahansa tehokkaan oikeussuojan osatekijän loukkauksesta, vaan lähinnä sellaisesta vakavammasta tilanteesta, jossa yk-

557 Ks. myös *Vähätalo* 2016 s. 265–266. Samansuuntaisesti EU:n perusoikeuskirjan kommentaariteoksessa *Hofmann* 2021 s. 1280: ”The CJEU case law on *res judicata* is strongly linked to principles of effectiveness and equivalence.”

558 EUT: C-234/17 *XC ym.*, erit. k. 55–57.

559 Vaihtoehtoisesti tehokkaan oikeussuojan vaatimukset täyttävä käsittely voitaisiin järjestää suoraan purkuinstanssissa, mikäli tämä sattuisi olemaan kansallisessa järjestelmässä luontevampi vaihtoehto. Eräissä jäsenvaltioissa purkua haetaan samalta tuomioistuimelta, joka on antanut kohderatkaisun ja joka – uudelleenkäsiteltävä koskevan vaatimuksen menestyessä – myös toimittaa uudelleenkäsitelyyn (ks. myös luku II-3 edellä).

sityinen ei olisi voinut varsinaisten oikeussuojakeinojen avulla (tai niiden kokonaan puuttuessa) lainkaan vedota unionioikeudellisiin oikeuksiinsa tuomioistuimessa.⁵⁶⁰ Voitaneen olettaa, että tällainen tilanne olisi käsillä etenkin Unibet/Inuit Tapiriit Kanatami -oikeuskäytännössä⁵⁶¹ mainitun kaltaisessa asetelmassa, jossa yksityisellä ei ole ollut käytettävissään tehokasta oikeussuojakeinoa ensinkään – kaikki kansalliset (poikkeusluonteisetkin) keinot tulisi tällöin valjastaa pelastamaan tilanne.

Ainakin analogista tukea edeltävälle pohdinnalle voi mielestäni saada myös suuren jaoston Randstad Italia -tuomiosta, joskaan EUT ei siinä käsitellyt asetelmaa oikeusvoiman periaatteen näkökulmasta.⁵⁶² Kyseisessä tapauksessa Italian korkein hallinto-oikeus (Consiglio di Stato) oli ratkaisullaan rikkonut julkisia hankintoja koskevaa EU-sääntelyä ja tehokkaan oikeussuojan periaatetta katsoessaan, että hallinto-oikeuden olisi tullut jättää tutkimatta tarjoajan valitus (k. 75–77). Italian perustuslain mukaan korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisusta voitiin tehdä kassaatiovalitus korkeimpaan oikeuteen (Corte suprema di cassazione) ”vain tuomiovaltaan liittyvistä syistä” (k. 6). Keskeisenä arvioitavana kysymyksenä oli korkeimman oikeuden esittämän ennakkoratkaisupyyntöön johdosta se, oliko edellä mainittua rajausta – kun se esti korkeinta oikeutta oikaisemasta EU-oikeuden loukkausta – pidettävä tehokasta oikeussuojaa koskevan EU-normiston vastaisena (k. 51 ja 55). EUT muun ohessa katsoi, että kun kansallinen prosessioikeus sinänsä mahdollisti asian saattamisen riippumattoman ja puolueettoman (hallinto-) tuomioistuimen tutkittavaksi ja unionioikeuteen vetoamisen siellä, EU-oikeudesta ei johtunut velvollisuutta tarjota muutoksenhakukeinoa lisäksi vielä korkeimman hallinto-oikeuden virheellistä ratkaisua vastaan (erityisesti k. 63–65, 69 ja 78). Toisin sanoen oikeussuojakehystä ei – epätyydyttävästä lopputuloksesta huolimatta⁵⁶³ – tarvinnut ulottaa sellaiseen oikeussuojakeinoon, jonka käyttämisen kansallinen oikeus esti.

---

560 Ks. myös julkisasiamies Saugmandsgaard Øen ratkaisuehdotus puheena olevassa *XC ym.* -asiassa (k. 63): ”(...) tehokkuusperiaatetta on mielestäni tulkittava siten, ettei se velvoita kansallista tuomioistuinta ulottamaan unionin oikeuden rikkomisiin (...) kansallista oikeussuojakeinoa, joka mahdollistaa lainvoimaiseksi tulleella kansallisella ratkaisulla päätökseen saatetun rikosasian uudelleenkäsittelyn silloin, kun Euroopan ihmisoikeussopimusta on rikottu, *siltä osin kuin yksityisellä on ollut mahdollisuus vedota hänelle unionin oikeudessa myönnettyihin oikeuksiin kyseisen rikosprosessin aikana.*” – *XC ym.* -asian ratkaisuehdotuksen, samoin kuin tuomion (ks. erit. tuomion k. 56), argumentaatiolla voidaan nähdä selvää analogiaa suhteessa siihen, ettei EU-oikeudessa lähtökohtaisesti vaadita tuomioistuinta tutkimaan *viran puolesta* unionioikeuteen ”perustuvaa perustetta – riippumatta säännöksen tai määräyksen merkityksestä yhteisön oikeusjärjestelmässä –, kun *asianosaisille annetaan tosiasiallinen mahdollisuus vedota yhteisön oikeuteen pohjautuvaan perusteeseen kansallisessa tuomioistuimessa*” (EUT: C-222/05–C-225/05 *van der Weerd*, k. 41). Ks. viimeksi mainitun tapauksen johdosta *Vähätalo* 2017 s. 496–497 sekä virallistutkintaa koskevan ja oikeusvoimaa koskevan EUT:n oikeuskäytännön keskinäisyyksistä *ibid.* s. 518.

561 EUT: C-432/05 *Unibet*, k. 41 ja 64; C-583/11 P *Inuit Tapiriit Kanatami ym. v. parlamentti ja neuvosto*, k. 103–104. Ks. edellä luku III-2.2.3.2.

562 EUT: C-497/20 *Randstad Italia*.

563 Tähän liittyen EUT myös huomautti – ikään kuin lohdutuksena – jäsenvaltion vahingonkorvausvastuun periaatteesta sekä komission mahdollisuudesta käynnistää rikkomusmenettely (k. 79–80).

Edellä hahmoteltu – etenkin XC ym. -tuomioon nojautuva – tehokkaan oikeussuojan periaatteen potentiaalinen vaikutus olisi luonteeltaan tavallaan *välillinen*, siis lainvoimaa edeltävän oikeussuojakehyksen puutteellisuuden kautta lainvoiman jälkeiseen vaiheeseen heijastuva. Voisiko tehokkaan oikeussuojan periaate sitten aiheuttaa *suoria* vaikutuksia ylimääräisen muutoksenhaun normiston soveltamiseen (tätä normistoa irrallaan arvioitaessa)? Toisin sanoen voisiko kyseinen periaate velvoittaa tuomion purkamiseen kansallisessa purkunormistossa asetetut rajat ylittäen sellaisessakin tilanteessa, jossa lainvoimaa edeltänyt oikeussuojakehyks on ollut sinänsä asianmukainen?

Tältä osin päädyn ainakin unionioikeuden tämän hetkessä kehitystilassa puoltamaan kieltävää vastausta. Viitataan edellä luvussa IV-1.2 esitettyyn siitä, ettei unionin oikeus velvoita jäsenvaltioita ylimääräisten muutoksenhakukeinojen tarjoamiseen ja etteivät ylimääräiset muutoksenhakukeinot luonteensa puolesta lähtökohtaisesti edes täyttäisi tehokkaille oikeussuojakeinoille asetettavia vaatimuksia.⁵⁶⁴ Olisi siten jokseenkin nurinkurista katsoa, että oikeutta tehokkaiisiin oikeussuojakeinoihin loukataan (vain) sillä perusteella, ettei ylimääräistä muutoksenhakukeinoa ole käytettävissä tai ettei ylimääräistä muutoksenhakemusta voida sille säädettyjen edellytysten täyttymättä jäämisen vuoksi hyväksyä. Pidänkin aivan loogisena sitä, että EUT vakiintuneesti arvioi ylimääräistä muutoksenhakua koskevia kysymyksiä tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden eikä tehokkaan oikeussuojan periaatteen avulla. Lisäksi kantani näyttäisi olevan linjassa myös oikeusvoimaa koskevasta EUT:n vakiolausumasta ilmenevän käsityksen kanssa; lausuman mukaan nimittäin oikeusrauhan ja eräiden muiden syiden vuoksi on tärkeää, että nimenomaan ”*käytettävissä olevien oikeussuojakeinojen käytön*” tai näitä oikeussuojakeinoja varten säädettyjen määräaikojen päättymisen *jälkeen* lainvoimaisiksi tulleita tuomioistuinten ratkaisuja ei voida enää saattaa kyseenalaisiksi⁵⁶⁵ – tehokkaiden oikeussuojakeinojen patteristo on siis (ja sen kuuluukin olla) jo ehtynyt.⁵⁶⁶

---

564 Tilanne on vastaavanlainen myös EIS:n järjestelmässä, sillä EIS 6 tai 13 artiklasta ei ole johdettavissa oikeutta ylimääräisen muutoksenhakukeinon käyttämiseen (luku IV-1.1 ja *Vähätalo* 2019 s. 313–314) – eri asia on, että ainakin osaa 6 artiklan takeista saatetaan nykyisin eräissä tapauksissa soveltaa myös purkumenettelyssä (ks. *Vähätalo* 2019 s. 393–399).

565 EUT: C-69/14 *Târșia*, k. 28 oikeuskäytäntöviittauksineen. Vaikka siteeratusta kohdassa ”oikeussuojakeinoa” koskeva ilmaus esiintyy englannin kielessä suppeana käsitteenä ”after *all rights of appeal* have been exhausted” (ranskaksi ”voies de recours”), tämä ei horjuta päätelmäni, sillä jos kaikki *muutoksenhakukeinotkin* (ylemmän tuomioistuimen kontrolli sitä kohtaan, onko alempi oikeus ratkaissut unionioikeudelliset ja muut kysymykset oikein) on jo käytetty, on tällöin samalla myös tehokkaat oikeussuojakeinot kulutettu loppuun – eli muutoksenhakukeinot voidaan nähdä kronologisesti viimeisenä ja hierarkkisesti ylimpänä tehokkaiden oikeussuojakeinojen alaryhmänä.

566 Ks. myös *Hofmann* 2021 s. 1280, jossa selvästi todetaan, ettei siteeratusta EUT:n lausumassa kuvattu tuomioiden lainvoimaisena pysyminen sellaisenaan loukkaa perusoikeuskirjan 47 artiklassa tarkoitettua oikeutta tehokkaiisiin oikeussuojakeinoihin.

Olen artikkeliosuudessa hieman kärjistäen kysynyt, merkitseekö tehokkaan oikeussuojan periaatteen vähäinen merkitys lainvoiman jälkeisessä vaiheessa sitä, että lopulliseksi jäävä *lopputulos* saa tehokkaan oikeussuojan vaatimuksen näkökulmasta olla miten virheellinen tahansa.⁵⁶⁷ Tähän voidaan yhtäältä vastata, ettei tehokkaan oikeussuojan periaate sen enempää EIS:n järjestelmässä kuin EU-oikeudessa takaa sellaisenaan oikeutta tiettyyn lopputulokseen (sitä, että vääräksi jäävä lopputulos itsessään ylittäisi tehokkaan oikeussuojan periaatteen loukkaukseen). Toisaalta tehokkaan oikeussuojan toteutumisen ja ratkaisun lopputuloksen suhde ei ole merkityksetönkään: esimerkiksi jos lopputulos on kielteinen siksi, ettei kansallinen kehys sisällä mahdollisuutta oikaista EU-oikeuden loukkausta (eli yksilön esittämä vaatimus on jo ennalta arvioiden ”tuomittu” tulemaan hylätyksi tai tutkimatta jätetyksi taikka määrättävä oikeusseuraamus jäämään epäadekvaatiksi), merkitsee tämä mielestäni jo verrattain selvää tehokkaan oikeussuojan periaatteen loukkausta; tehokkaan oikeussuojan periaatteellahan on jo aiemmin käsiteltyin tavoin myös materiaalisena pidettävä komponentti. Samoin perusoikeuskirjan 47 artikla kattaa – jo EIS 6 ja 13 artiklan mukaisen vähimmäissuojan takaamisen kautta – myös tuomioiden perusteluihin ja niistä johdettavaan lopputulokseen liittyviä vaatimuksia.⁵⁶⁸

Lopuksi voidaan pohtia tehokkaan oikeussuojan periaatteen mahdollista kytkentää *oikeusvoiman ulottuvuuteen*. Kuten perusoikeuksia koskevassa jaksossa II-2.2 on tuotu esiin, oikeusvoiman ulottuvuudella voi olla liittymäpintoja tuomioistuimeen pääsyyn ja tehokkaaseen oikeussuojaan. Mitä laajemmalle tietyn tuomion oikeusvoimavaikutus ulottuu, sitä rajoitetumpaa samaan kokonaisuuteen liittyvien asioiden saaminen tutkittavaksi uusissa oikeudenkäynneissä on (negatiivinen oikeusvoimavaikutus) ja sitä sidotummat kädet tuomioistuimella voi uusissa prosesseissa olla (positiivinen oikeusvoimavaikutus).⁵⁶⁹ Tehokkuusperiaatteen yhteydessä olen jo käsitellyt EUT:n tuomioita, joissa on ollut kysymys siitä, että aiemman tuomion oikeusvoimavaikutus olisi tavalla tai toisella velvoittanut toistamaan EU-oikeudellisen virheen jälkiprosesseissa (luku IV-2.2.2.3.2). Lähtökohtaisesti tehokkuusperiaatetta ja siihen liittyvää suhteellisuusarviointia voidaankin pitää käyttökelpoisena instrumenttina tällaisten tilanteiden arviointiin. En pidä kuitenkaan poissuljettuna, että joissakin tilanteissa oikeusvoiman ulottuvuus rajoittaisi tuomioistuimeen pääsyä tai

---

567 *Vähätalo* 2016 s. 265–266.

568 Perusteluvollisuudesta ks. esim. EUT: C-619/10 *Trade Agency*, k. 52–53 sekä perustelujen suhteesta lopputulokseen EIT: *Moreira Ferreira v. Portugal (no. 2)* [GC] 11.7.2017, k. 85: ”It transpires from the above-mentioned case-law that a domestic judicial decision cannot be qualified as *arbitrary to the point of prejudicing the fairness of proceedings* unless *no reasons are provided for it or if the reasons given are based on a manifest factual or legal error* committed by the domestic court, *resulting in a ‘denial of justice’*.”

569 Ks. myös *Männistö* 2004a s. 47–49.

muutoin tehokasta oikeussuojaa siinä määrin, että tilannetta olisi arvioitava tehokkaan oikeussuojan vaatimuksia ja rajoitusedellytyksiä⁵⁷⁰ vasten.

Esimerkkinä tämäntyyppisestä asetelmasta voidaan mainita Adler Real Estate ym.-tuomio. Tapauksessa EUT piti useammankin tehokkaan oikeussuojan periaatteeseen liittyvän aspektin kannalta kestävämmänä sitä, että prosessissa nro 1 (jossa oli todettu julkisia ostotarjouksia koskevan direktiivin⁵⁷¹ säännösten rikkominen) annetun hallintopäätöksen oikeusvoimavaikutus velvoitti ottamaan rikkomistoteamuksen sitovana lähtökohtana huomioon prosessissa nro 2 (joka koski hallinnollisen seuraamuksen määräämistä kyseisestä rikkomuksesta). Ongelmallisuus liittyi siihen, että prosessissa nro 1 annetusta hallintopäätöksestä ei ollut ollut tehokkaan oikeussuojan vaatimukset täyttävää muutoksenhakuoikeutta tuomioistuimeen eivätkä toisaalta toimien kohteena olleet henkilöt olleet voineet käyttää tuossa prosessissa täysimääräisesti puolustautumisoikeuksiaan taikka vedota vaikenemisoikeuteen tai syyttömyysolettamaan.⁵⁷²

2.2.2.5 Tulkintavaikutus

Tulkintavaikutus merkitsee kansallisen tuomioistuimen velvollisuutta tulkita kansallista lainsäädäntöä mahdollisimman pitkälle EU-oikeuden mukaisesti, jotta EU-oikeuden mukainen tulos voidaan saavuttaa. Artikkeliosuuden oikeuskäytäntökatsauksessa löytyi merkkejä siitä, että EUT on tarkoittanut myös tulkintavaikutuksen hyödynnettäväksi EU-oikeuden vastaisten tuomioiden lopullisuutta koskeissa kysymyksissä, joskin tulkintavaikutus nousi esiin vain harvoissa aihepiiriä koskevilla ennakkoratkaisuissa.⁵⁷³ Myös artikkeliosuuden jälkeen annetuissa, kansallisten tuomioiden lopullisuutta koskevilla EUT:n ennakkoratkaisuissa on vain niukasti merkkejä tulkintavaikutuksen relevanssista aiheen kannalta.⁵⁷⁴ Mielestäni tulkin-

570 Perusoikeuksien rajoitusedellytykset ilmenevät perusoikeuskirjan 52(1) artiklasta.

571 Euroopan Parlamentin ja neuvoston direktiivi 2004/25/EY, annettu 21 päivänä huhtikuuta 2004, julkisista ostotarjouksista.

572 EUT: C-546/18 *Adler Real Estate ym.*, erit. k. 54–71. – Tiettyä verrannollisuutta kyseisen tapauksen kysymyksenasetteluun voidaan nähdä myös arvonlisäverotuksen alaan kuuluvalla tapauksella C-189/18 *Glencore Agriculture Hungary*. Siinä arvioitiin muun muassa puolustautumisoikeuksien ja kontradiktorisuuden toteutumista tilanteessa, jossa verohallinto oli sidottu aiemmissa menettelyissä tehtyihin päätelmiin (ks. esim. k. 46–50 ja 69).

573 Ks. *Vähätalo* 2016 s. 232, 239, 268 ja 272 ja *Vähätalo* 2017 s. 513, joista ilmenevin tavoin tulkintavaikutusta on käsitelty aihepiiriä koskevista EUT:n tuomioista lähinnä asioissa C-119/05 *Lucchini* ja C-505/14 *Klausner Holz Niedersachsen*.

574 Tuomion EUT: C-424/19 *UR* kohdassa 30 ensin ohjataan (tosin tulkintavaikutukseen eksplisiittisesti viittaamatta) kansallista tuomioistuinta mahdollisuuksien mukaan varmistamaan direktiivin mukainen lopputulos, minkä jälkeen kohdissa 31–33 todetaan, että jos kuitenkin aiemman tuomion oikeusvoima muodostuisi tässä suhteessa esteeksi, olisi oikeusvoimaa koskeva normi jätettävä tehokkuusperiaatteen nojalla soveltamatta. Vastaavan tyyppinen jaottelu on havaittavissa tuomion C-34/19 *Telecom Italia* kohdissa 59–65. Tässä tapauksessa tulkintavaikutus rajattiin vieläkin tiukemmin vain siihen tilanteeseen soveltuvaaksi, jossa aiemman tuomion oikeusvoiman ei olisi (kansallisen oikeuden perusteellakaan arvioituna) katsottava ulottavan vaikutustaan nyt käsillä olleeseen asiaan (ks. erit. k. 59: ”Jos ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin katsoo tässä yhteydessä, että Consiglio di Stato 1.12.2009

tavaikutuksen relevanssin myöntäminen on kuitenkin loogista ottaen huomioon, että a) lopullisen tuomion tilanteessakin voi vielä olla – oikeusvoimaopin tai purkunormiston tulkinnan yhteydessä – kyse EU-oikeuden toteutumiseen vaikuttavista valinnoista (eli voi olla mahdollista tulkita normistoa joko ”enemmän” tai ”vähemmän” EU-oikeuden toteutumista edistävästi) ja että b) EUT:n vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan tulkintavaikutus ulottuu *kansalliseen oikeuteen kokonaisuutena*, ei vain esimerkiksi EU-säädöksen kansalliseksi täytäntöönpanemiseksi annettuun sääntelyyn.⁵⁷⁵

Vaikka aihepiiriä koskeissa EUT:n ennakkoratkaisuissa on ollut kyse tulkintavaikutuksen suhteesta *oikeusvoiman ulottuvuutta* muotoaviin normeihin, mielestäni tulkintavaikutuksella voi yhtä lailla olla relevanssia myös *purkunormistojen* tulkinnassa. Hyvästä esimerkistä käy julkisasiamies Jääskisen lausuma Tärşia-ratkaisuehdotuksessa:

”Tästä on aluksi huomattava, että kansallinen tuomioistuin ja kaikki huomautuksia esittäneet osapuolet näyttävät olettaen, ettei lain nro 554/2004 21 §:n 2 momenttia voida soveltaa siviilioikeudenkäynneissä. Se on minusta aivan loogista, koska Romanian prosessioikeudessa tehdään selvä ero eri lainkäyttömuotojen välillä. Tällaisessa tapauksessa lain nro 554/2004 soveltamisalaa määritteleviä säännöksiä ei voitaisi tulkita niin, että siviilituomioistuinten on mahdollista soveltaa sitä asioissa, jotka kuuluvat asiasisältönsä puolesta hallinto- tai vero-oikeuden soveltamisalaa. *Jos kuitenkin tällaista liik-kumavaraa olisi, ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin olisi velvollinen tulkitsemaan kyseisiä kansallisia säännöksiä mahdollisimman pitkälle unionin oikeuden mukaisesti.*”⁵⁷⁶

Relevanttina kysymyksenä artikkeliosuudessa on noussut esiin se, missä määrin yhtäältä purkunormistot ja toisaalta oikeusvoiman ulottuvuutta koskevat normistot jättävät sellaista tulkinnallista liikumavaraa, johon tulkintavaikutus ”puree”.⁵⁷⁷ Tulkintavaikutuksen ulottuvuutta nimittäin rajoittavat esimerkiksi oikeusvarmuuden periaate ja se, ettei tulkintavaikutus velvoita kansallista tuomioistuinta *contra legem*-soveltamiseen. Oikeusvoimaopin osalta kysymys on erityisen mielenkiintoinen, sillä Suomessa ja monessa muussakin valtiossa oikeusvoiman ulottuvuus on kokonaan tai pääosin oikeuskäytännön, ei kirjoitetun lain varassa.⁵⁷⁸ Ylimääräisen muu-

---

antaman tuomion nro 7506 oikeusvoima ei ole ratkaiseva pääasian ratkaisemiseksi, [niin ainoastaan tällöin] kyseisen tuomioistuimen on tulkittava sovellettavaa kansallista oikeutta mahdollisimman pitkälle (...)” – vrt. k. 64: ”Jos ennakkoratkaisua pyytänyt tuomioistuin sitä vastoin katsoo, että kansallinen oikeuden mukaan (...) oikeusvoima kattaa pääasian ja määrittää siten pääasiaan annettavan ratkaisun, on muistutettava oikeusvoiman periaatteen tärkeydestä (...)”.

575 Ks. tästä jälkimmäisestä näkökohdasta esim. EUT: C-397/01–C-403/01 *Pfeiffer ym.*, k. 115; C-268/06 *Impact*, k. 101; erityisesti menettelysääntöjen osalta ks. myös C-432/05 *Unibet*, k. 44; em. *Impact*-tuomion k. 54; C-379/18 *Deutsche Lufthansa*, k. 63.

576 EUT: C-69/14 *Tärşia*, ratkaisuehdotuksen k. 45.

577 *Vähätalo* 2016 s. 268, 270 ja 272; *Vähätalo* 2017 s. 511 ja 519.

578 Ks. tältä osin *Vähätalo* 2016 s. 272; *Vähätalo* 2017 s. 519.

toksenhaun osalta tulkintamahdollisuudet taas ankkuroituvat lain sanamuotoon: aineelliset purkuedellytykset saattavat jättää merkittävästikin sijaa tulkinnalle, kun taas täsmällisen määräaika säännöksen kaltaiset muodolliset purkuedellytykset eivät välttämättä jätä sitä lainkaan.

2.2.3 Poikkeus 1: Asian ratkaiseminen olisi kuulunut EU:n toimielimille

Olen artikkeliosuudessa EUT:n suuren jaoston Lucchini-tuomion⁵⁷⁹ perusteella esittänyt, että etusijaperiaatetta voitaisiin pitää loogisena lähestymistapana lopullisuusproblematiikkaan silloin, kun kansallinen tuomioistuin on ratkaissut asian, jonka ratkaiseminen olisi kuulunut EU-toimielimen toimivaltaan.⁵⁸⁰ Täsmennän kannanottoa siten, että etusijaperiaate on tällöin siinä mielessä suoraan relevantti, että ehdoton purkuvelvollisuus on olemassa EU-toimielimelle toimivallan osoitavien normien etusijan perusteella – asiassa ei tarvita ”välikätenä” tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden mukaista arviointia (eikä myöskään arviointia siitä, onko jäsenvaltio asianmukaisesti toteuttanut tehokkaan oikeussuojan), koska oikeussuojakeinoista ja prosessikysymyksistä päättäminen ei tällöin edes lähtökohtaisesti kuulu kansalliseen toimivaltaan.

Mainittu täsmennystarve liittyy siihen, ettei etusijaperiaatteen pidä implikoida olevan epärelevantti myöskään tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden soveltamisen osalta; ensin mainittuhan konfliktinormina turvaa myös tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden edellyttämän lopputuloksen toteutumista.⁵⁸¹ Havainnollisena esimerkkinä voidaan mainita suuren jaoston CRPNPAC-tuomio, jossa oikeusvoiman ulottuvuutta koskeva kysymys on aivan normaaliin tapaan ratkaistu tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden mukaisen viitekehyksen avulla (k. 91–96), vaikka loppukaneettina (k. 98 ja tuomiolauselman k. 2) todetaan EU-oikeuden ”ensisijaisuuden periaatteen” olevan esteenä kyseisen kansallisen oikeusvoimanormin soveltamiselle.⁵⁸²

Edelleen olen esittänyt, ettei – sinänsä poikkeuksellisen – Lucchini-tapauksen oikeusohjetta pitäisi leimata yksin valtioneuvon takaisinperintää koskevaksi eikä muutenkaan ”äärimmäiseksi poikkeustapaukseksi”, vaan kytkeä sen ratio ennen kaikkea EU-toimielimeltä ”anastettuun” toimivaltaan.⁵⁸³

Katson päätelmien saavan tukea myös sittemmin asiassa Berlusconi ja Fininvest annetusta suuren jaoston tuomiosta (2018) sekä asioissa CSTP Azienda della Mobilità v. komissio (2020) ja Buonotourist v. komissio (2020) annetuista tuomioista.⁵⁸⁴

579 EUT: C-119/05 *Lucchini*.

580 *Väbätalo* 2016 s. 267.

581 Jos esimerkiksi vastaavuusperiaate edellyttää tuomion purkamista, sitä on pidettävä sanotun sisältöisenä EU-oikeuden normina, jota pitää etusijaperiaatteen edellyttämällä tavalla noudattaa kansallisen oikeuden estämättä.

582 EUT: C-370/17 ja C-37/18 *CRPNPAC*.

583 *Väbätalo* 2016 s. 232–234.

584 EUT: C-219/17 *Berlusconi ja Fininvest*; C-587/18 P *CSTP Azienda della Mobilità v. komissio*;

Berlusconi ja Fininvest -tapauksessa puntaroiitiin ensin, oliko eräässä pankkiunionin yhteiseen valvontamekanismiin liittyvässä asiassa päätösvalta tarkoitettu kuuluvaksi Euroopan keskuspankille vai kansallisille viranomaisille. Koska tältä osin päädyttiin ensin mainittuun, johtopäätös oli oikeusvoiman kannalta suoraviivainen:

”Tältä osin on todettava, että – kuten komissio on korostanut – *EKP:n yksinomainen toimivalta päättää*, hyväksyykö se määräosuuden hankkimisen luottolaitoksesta, ja vastaava unionin tuomioistuinten yksinomainen toimivalta valvoa tällaisen päätöksen laillisuutta ja liitännäisesti arvioida, rasittavatko kansallisia valmistelevia toimia sellaiset virheet, jotka ovat omiaan vaikuttamaan EKP:n päätöksen pätevytyteen, ovat *esteenä sille, että kansallinen tuomioistuin voisi tutkia kanteen, jossa väitetään, että tämä toimi on sellaisen kansallisen säännökse[n] vastainen, joka liittyy oikeusvoiman periaatteeseen* (ks. *analogisesti tuomio* 18.7.2007, *Lucchini*, C-119/05, EU:C:2007:434, 62 ja 63 kohta).⁵⁸⁵

Tuomiosta on oikeaoppisesti jätetty pois ns. prosessiautonomialausuma tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteita koskevine viittauksineen. Kun oikeussuoja kuuluu toteutettavaksi unionin toimielinten eikä kansallisten toimielinten tasolla, oikeussuojakeinot ja prosessit määräytyvät asiaa koskevan EU-sääntelyn mukaisesti ja tapahtuvat unionin toimielimissä, minkä vuoksi (toimivallan ”anastaneen” kansallisen tuomioistuimen antaman) kansallisen tuomion lopullisuutta suojaavat normit ovat sivuutettavissa suoraan etusijaperiaatteen nojalla ilman tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden mukaista arviointia.⁵⁸⁶ Valtiontukia *Lucchini*-tapauksen tavoin koskeneissa *CSTP Azienda della Mobilità*- ja *Buonotourist*-tapauksissa tuotiin etusijaperiaatteeseen viitaten esiin, että kansallisen tuomion oikeusvoimavaikutus estyy käsillä olleessa (komission toimivallan ”anastaneessa”) asetelmassa siitä riippumatta, onko kansallinen tuomio annettu ennen vai jälkeen komission päätöksen.⁵⁸⁷

Vaikka kaikki mainitut tapaukset näyttävät koskeneen *oikeusvoiman ulottuvuutta* eivätkä *ylimääräistä muutoksenhakua*, katsoisin saman logiikan pätevän myös jälkimmäisenä mainittuun normistoon. Voi tosin olla niin, että riittää, kun muut tahot – esimerkiksi kansallisten tuomioiden täytäntöönpanosta vastaavat viranomaiset sekä (mahdollisissa myöhemmissä oikeudenkäynneissä) muut kansalliset

---

C-586/18 P *Buonotourist v. komissio*.

585 EUT: C-219/17 *Berlusconi ja Fininvest*, k. 58.

586 Ks. myös *Ginter – Schasmin* 2016 s. 141 ja 150 ss. – *Tehokkaan oikeussuojan periaate* taas voi sinänsä saada merkitystä myös asetelmassa, jossa on kysymys oikeussuojan toteuttamisesta *unionin toimielimissä* (ks. esim. perusoikeuskirjan 51(1) artikla, jonka mukaan perusoikeuskirjan määräykset koskevat muun ohella ”unionin toimielimiä ja laitoksia toissijaisuusperiaatteen mukaisesti”. Käytännössä tehokkaan oikeussuojan periaatteen arvioinnille ei kuitenkaan ole tarvetta, jos tarvittava lopputulos (eli kansallisen ”anastetun toimivallan tuomion” tekeminen vaikutuksettomaksi) saavutetaan jo yksinkertaisesti antamalla etusija niille EU-säännöksille, jotka osoittavat EU:n toimielimille toimivallan asiassa.

587 EUT: C-587/18 P *CSTP Azienda della Mobilità v. komissio*, k. 91–97; C-586/18 P *Buonotourist v. komissio*, k. 91–97.

tuomioistuimet⁵⁸⁸ – kieltäytyvät tunnustamasta oikeusvaikutuksia ”anastetun toimivallan tuomiolle”, mutta mikäli tuomion vaikutusten eliminoiminen edellyttää sen purkamista, purkuun olisi mielestäni ehdoton velvollisuus yhtäältä kansallisista purkuedellytyksistä ja toisaalta tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden mukaisesta arvioinnista riippumatta.⁵⁸⁹

2.2.4 Poikkeus 2: EU-oikeudessa lausutaan sisällöllisesti oikeusvoimaa koskevista seikoista

Luonnollisesti silloin, kun EU-oikeudessa on sisällöllisesti lausuttu lainvoimaisen ratkaisun uudelleenkäsitelyä tai oikeusvoiman ulottuvuutta koskevista seikoista, tällaista normistoa on noudatettava. Kuten edellä johdanto-osan luvussa III-2.2.3.2 on tarkemmin jäsenelty, asia on tällöin poistunut lähtökohtaisen kansallisen päätäntävallan piiristä unionioikeuden piiriin – se ei jää riippumaan tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden ulottuvuudesta,⁵⁹⁰ vaan sanottua sisällöllistä normistoa on noudatettava *sellaisenaan* (ja mahdollinen ristiriitainen kansallinen sääntely jätettävä soveltamatta suoraan unionioikeuden etusijan perusteella). EU-oikeus voi lausua oikeussuojakeinoja ja prosessia koskevista seikoista ennen kaikkea EU-lainsäätäjän tai EUT:n suulla.

Mitä tulee ensiksi EU-lainsäätäjään, sellaista EU:n lainsäädäntöaktia ei ole annettu, jossa yleisesti (eli kaikissa EU-oikeuden soveltamisalaan kuuluvissa tilanteissa) velvoitettaisiin menettelemään tietyllä tavalla lopulliseksi tulleiden EU-oikeuden vastaisten tuomioiden suhteen. Yksittäisissä sektorikohtaisissa EU-säädöksissä saattaa sen sijaan olla säännöksiä, jotka oman sääntelykohteensa alueella implisiittisesti tai eksplisiittisesti edellyttävät mahdollisuutta muuttaa lainvoimaisesti vahvistettuja oikeussuhteita taikka tutkia uusia kanteita tai hakemuksia aiemman lopulliseksi tulleen ratkaisun oikeusvoiman estämättä.⁵⁹¹

---

588 Lucchini- sekä Berlusconi ja Fininvest -tapauksissa oli kyse juuri siitä, että kansallisessa tuomioistuimessa oli tullut vireille uusi samaan vyyhtiin liittynyt oikeusjuttu, minkä johdosta kansallinen tuomioistuin esitti EUT:lle kysymyksen aiemmassa prosessissa annetun tuomion oikeusvoimavaikutuksesta.

589 Artikkeliosuudessa olen myös tuonut esiin asian sukulaisuuden sellaisten pohdintojen kanssa, joita kansallisten prosessioikeuksien tasolla on saatettu esittää mahdollisista *mitättömän tuomion* tilanteista. Ks. *Vähätalo* 2016 s. 233.

590 Tehokkaan oikeussuojan periaate sen sijaan voi saada merkitystä myös esimerkiksi oikeusvoimaa koskevan EU-sääntelyn tulkinnassa. Ks. myös *Krommendijk* 2016 s. 1407: ”[W]hile *Rewe* effectiveness only comes into play ‘in the absence of EU rules governing the matter’, the [Principle of Effective Judicial Protection] or Article 47 is also applicable where (secondary) EU law contains procedural rules.”

591 Ks. myös luku IV-1.2, jossa on todettu, että tällaisessa tilanteessa saattaisi olla käsillä myös velvollisuus *luoda* kansalliseen järjestelmään siitä *puuttuva* lainvoimaisesti käsitellyn asian uudelleenkäsitelyä tarkoittava mekanismi. Ks. myös luvussa esimerkkinä mainittua vapaan liikkuvuuden direktiivin 2004/38/EY 32(1) artiklaa.

Esimerkiksi direktiivin 2013/32/EU⁵⁹² 33 artiklassa säädetään perusteista, joiden nojalla jäsenvaltio voi jättää kansainvälistä suojelua koskevan hakemuksen tutkimatta. Yksi näistä tutkimattajättämisperusteista – sanotun artiklan 2 kohdan d alakohta – koskee käytännössä aiemman lainvoimaisesti ratkaistun asian oikeusvoimaa: ”(...) jos hakemus on *myöhempi hakemus*, johon liittyen ei ole ilmennyt tai johon liittyen hakija *ei ole esittänyt uusia tosiseikkoja tai perusteita*, jotka liittyvät sen selvittämiseen, voidaanko hakijaa pitää direktiivin 2011/95/EU nojalla kansainvälistä suojelua saavana henkilönä”. Uudet tosiseikat tai perusteet voivat siten oikeuttaa siihen, että uusi hakemus saadaan tutkittavaksi. EUT on Országos Idegenrendeszeti -tuomiossaan⁵⁹³ todennut mainittuun 33(2)(d) artiklan tutkimattajättämisperusteeseen liittyen muun ohella seuraavaa:

- EUT:n tuomio, jossa todetaan EU-oikeuden vastaiseksi tietty turvapaikkahakemuksen tutkimattajättämisperuste, on katsottava 33(2)(d) artiklassa tarkoitetuksi uudeksi perusteeksi, jonka johdosta uutta hakemusta ei voida jättää tutkimatta (ks. tarkemmin tuomion k. 194);
- 33(2)(d) artiklan tutkimattajättämisperustetta ei voida soveltaa tilanteessa, jossa aiemman hakemuksen lopullinen hylkääminen on ollut unionin oikeuden vastainen (ks. k. 198).⁵⁹⁴

EU-oikeuden vastaisten lainvoimaisten ratkaisujen oikeusvoimaa koskevaa sisällöllistä normistoa voikin jalostua myös EU-lainsäädäntöön sisältyvän säännöksen ja sitä tulkitsevan EUT:n oikeuskäytännön yhteisvaikutuksena.⁵⁹⁵

Mitä tulee seuraavaksi EUT:n oikeuskäytännössä tapahtuneeseen yleisemmän tason ”norminantoon”, EUT on itse kehittänyt – vilpittömän yhteistyön periaatteeseen nojautuen – lopullisten *hallintopäätösten* uudelleenkäsittelyyn velvoittavan

---

592 Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/32/EU, annettu 26 päivänä kesäkuuta 2013, kansainvälisen suojelun myöntämisestä tai poistamista koskevista yhteisistä menettelyistä.

593 EUT: C-924/19 PPU ja C-925/19 PPU *Országos Idegenrendeszeti Főigazgatóság Dél-alföldi Regionális Igazgatóság*.

594 Ks. tapauksen johdosta myös *Turmo* 2021 s. 387: ”Without referring to national procedural law, the ECJ is effectively inviting national authorities to ignore national *res judicata* when examining a new application (...)” – Turmon tavoin katson, että kyse on käytännössä ollut nimenomaan aiemman ratkaisun oikeusvoimavaikutuksesta. Itse en kuitenkaan välttämättä ilmaisisi asiaa niin, että EUT olisi pyytänyt kansallista tuomioistuinta sivuuttamaan *kansallisen* oikeusvoimavaikutuksen; oikeusvoimavaikutustahan näyttäisi puheena olevalla direktiivin säännöksellä ainakin jossain määrin harmonisoidun.

595 Samaan direktiiviin liittyen voidaan mainita myös tapaus C-18/20 *Bundesamt für Fremdenwesen und Asyl*. Tapauksessa EUT muun ohella totesi, että direktiiviin sisältyvä ”uusien seikkojen tai perusteiden” ilmenemistä tai esittämistä koskeva ilmaus kattaa sekä sellaiset seikat ja perusteet, jotka ovat ilmenneet aiemman menettelyn lainvoimaisen päättämisen jälkeen, että sellaiset seikat ja perusteet, jotka olivat olemassa jo ennen kyseisen menettelyn päättämistä mutta joihin hakija ei vedonnut (ks. k. 31–44 ja tuomiolauselman k. 1).

Kühne & Heitz -kriteeristön.⁵⁹⁶ Kriteeristö on hyvin mieto eikä se harmonisoi jäsenvaltioiden välillä paljoakaan, sillä sen täyttyminen edellyttää muun ohessa sitä, että viranomaisella on *kansallisen oikeuden mukaan toimivalta* muuttaa kyseistä lopullista päätöstä.⁵⁹⁷ Siitä huolimatta kyseessä on selvä normin luonteinen kriteeristö, jota kaikissa jäsenvaltioissa on sovellettava sellaisenaan. *Tuomioiden* lopullisuuteen tämä kriteeristö ei siis kuitenkaan sovellu.⁵⁹⁸

Voitaisiinko jonkinasteista Kühne & Heitz -oikeuskäytäntöön verrannollista *tuomioiden* lopullisuutta koskevaa sisällöllistä norminantoa (siis tavanomaista tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden soveltamista pidemmälle menevää EU-oikeuden vaikutusta) sitten löytää seuraavasta lausumasta, jonka EUT on vuodesta 2014 alkaen toistanut useissa ratkaisuisaan?

”Jos sovellettaviin kansallisiin menettelysääntöihin sisältyy *mahdollisuus, että kansallinen tuomioistuin voi tietyin edellytyksin peruuttaa oikeusvoimaisen ratkaisun* muuttaakseen tilanteen *kansallisen oikeuden mukaiseksi*, tätä *mahdollisuutta on vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteiden mukaisesti käytettävä*, jos kyseiset edellytykset täyttyvät, jotta kyseinen tilanne saatetaan jälleen *yhdenmukaiseksi unionin säännösten kanssa*.”⁵⁹⁹

Siteeratun lausuman perussanoma voidaan mielestäni purkaa kolmeen sellaiseen osaan, joista yksikään ei mene tavanomaista tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden soveltamista pidemmälle:

1) Vastaavuusperiaatteesta johtuu, että ylimääräistä muutoksenhakukeinoa, joka jäsenvaltiossa on olemassa kansallisen oikeuden rikkomisen korjaamiseksi (eli ”*muuttaak-*

---

596 Ks. EUT: C-453/00 *Kühne & Heitz*, tuomiolauselmä: ”(...) hallintoelimen, jolle on esitetty hakemus lopullisen hallintopäätöksen uudelleen tutkimisesta, jotta se ottaisi huomioon yhteisöjen tuomioistuimen tällä välin antaman, sovellettavaa oikeussääntöä koskevan tulkinnan, on tutkittava uudelleen tämä päätös, jos

- sillä on kansallisen lainsäädännön mukaan toimivalta muuttaa tätä päätöstä
- kyseisestä päätöksestä on tullut lopullinen sitä viimeisenä oikeusasteena käsitelleen kansallisen tuomioistuimen tuomion takia
- tämä tuomio perustui yhteisöjen tuomioistuimen tämän tuomion jälkeen antama oikeuskäytäntö huomioon ottaen virheelliseen yhteisön oikeuden tulkintaan, johon päädyttiin esittämättä yhteisöjen tuomioistuimelle ennakkoratkaisukysymystä, vaikka EY 234 artiklan kolmannessa kohdassa määrätyt edellytykset täyttyivät [ja]
- kyseessä oleva henkilö on kääntynyt hallintoelimen puoleen välittömästi saatuaan tietää kyseisestä oikeuskäytännöstä.”

597 Ks. lähemmin *Vähätalo* 2016 s. 244–245 ja 247–249 ja 269.

598 Näin myös esim. EUT: C-620/17 *Hochtief Solutions Magyarországi Fióktelepe*, k. 57–59.

599 EUT: C-69/14 *Târșia*, k. 30. Asiallisesti samoin C-213/13 *Impresa Pizzarotti*, k. 62; C-620/17 *Hochtief Solutions Magyarországi Fióktelepe*, k. 60; C-676/17 *Călin*, k. 29; C-424/19 *UR*, k. 26. Näistä ainoastaan *Târșia* on suuren jaoston ratkaisu. – Suuren jaoston vuonna 2018 antamassa tuomiossa C-234/17 *XC ym.* kyseistä ”tätä mahdollisuutta on (...) käytettävä” -ilmaisua ei käytetä, vaan todetaan mielestäni selkeämmin seuraavaa (k. 21): ”Tässä yhteydessä on muistutettava, että koska unioni ei ole antanut asiasta säännöksiä, jäsenvaltioiden asiana on antaa sisäisessä oikeusjärjestyksessään oikeusvoiman periaatteen soveltamista koskevat yksityiskohtaiset säännöt jäsenvaltioiden menettelyllisen autonomian periaatteen nojalla *mutta kuitenkin noudattaen vastaavuus- ja tehokkuusperiaatetta*.”

seen tilanteen kansallisen oikeuden mukaiseksi”), on sovellettava myös unionioikeuden rikkomisen korjaamiseksi (eli ”jotta kyseinen tilanne saatetaan jälleen yhdenmukaiseksi unionin säännösten kanssa”);

2) Vastaavuusperiaate ei kuitenkaan mitätöi kansallisia purun myöntämislle säädettyjä edellytyksiä (eli tuomionpurku unionioikeuden rikkomisen korjaamiseksi edellyttää, että ”kyseiset [purun] edellytykset täyttyvät”); ja

3) Puheena olevan purkunormiston soveltamisessa on lisäksi noudatettava tehokkuusperiaatetta.⁶⁰⁰

Lausumassa on kuitenkin mahdollista nähdä lisäksi neljäs ulottuvuus, jossa olisi kyse jo jonkinlaisesta purkuvelvollisuutta koskevasta sisällöllisestä norminnasta eli muustakin kuin tavanomaisesta tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden soveltamisesta:

4) Kansallisen tuomioistuimen harkinnanvarainen *mahdollisuus* purkaa tuomio tietyillä (purku)edellytyksillä kansallisen oikeuden rikkomisen korjaamiseksi muuttuu unionioikeudellisessa asetelmassa *purkuvelvollisuudeksi* (”tätä mahdollisuutta on käytettävä”, ”that possibility must prevail”, ”cette possibilité doit prévaloir”), jos nämä (kansalliset purku)edellytykset täyttyvät.

Viimeksi mainittu oikeusohje muistuttaisi läheisesti Kühne & Heitz -kriteeriston toimintalogiikkaa, jossa kansallinen harkinnanvarainen mahdollisuus lainvoimaisen hallintopäätöksen uudelleentutkimiseen kääntyy EU-oikeudellisessa asiassa velvollisuudeksi. Samanlaista mekanismia on hyödynnetty eräissä muissakin prosessikysymyksissä, tunnettuna esimerkkinä van Schijndel -asian⁶⁰¹ kysymyksenasettelu siitä, milloin tuomioistuimet ovat velvollisia tutkimaan EU-oikeuteen perustuvia (kanne)perusteita viran puolesta.⁶⁰² Vasta-argumentina tulkinna voidaan tosin kysyä, eikö olisi paradoksaalista, jos *tuomioiden* tapauksessa harkinnanvaraisen mahdollisuuden kääntyminen velvollisuudeksi tapahtuisi helpommin kuin *hallintopäätösten* tapauksessa, toisin sanoen ilman, että *neljän* Kühne & Heitz -kriteerin tarvitsee täytyä. Tällainen todellakin olisi paradoksaalista ottaen huomioon, että EUT on osoittanut erityistä kunnioitusta

---

600 Tehokkuusperiaatteen sijoittelutapa lausumaan on mielestäni seuraavista syistä hieman harhaanjohtava: A) Juuri tehokkuusperiaate on se, joka tarvittaessa *kykenee* velvoittamaan purun myöntämiseen silloinkin, kun ”kyseiset [purun] edellytykset [eivät(!) täyty]” – eli kansallinen purun edellytyksiä koskeva säännös *voi* tehdä EU-oikeuden toteuttamisen suhteettoman vaikeaksi, jolloin sanottua säännöstä *ei* tule soveltaa. B) *Tehokkuusperiaatteesta* ei seuraa, että kansallisen oikeuden loukkauksen korjaamiseen soveltuvaa purkukeinoa on sovellettava myös EU-oikeuden rikkomiseen perustuviin purkuvaatimuksiin (kuten lausumasta saattaisi lukea); tämä seuraa nimenomaan *vastaavuusperiaatteesta*. – Esitänkin, että lausuman viittaus tehokkuusperiaatteeseen on ymmärrettävissä lähinnä muistutuksena siitä, että purkunormiston soveltamisessa on noudatettava myös sanottua periaatetta.

601 EUT: C-430/93 ja C-431/93 *van Schijndel*.

602 Ks. *Vähätalo* 2017 s. 497–498.

nimenomaan *tuomioiden* lopullisuutta kohtaan. On kuitenkin huomattava, että puheena olevassa tuomioiden lopullisuutta koskevassa lausumassa kunnioitetaan täysimääräisesti purulle kansallisesti asetettuja edellytyksiä (”Jos (...) mahdollisuus, että kansallinen tuomioistuin voi *tietyin edellytyksin* peruuttaa oikeusvoimaisen ratkaisun (...) tätä mahdollisuutta on (...) käytettävä, jos *kyseiset edellytykset täyttyvät* (...)”). Kühne & Heitz -kriteeristöissä taas todetaan vastaavilta osin vain, että kansallisella viranomaisella on oltava *toimivalta* muuttaa lainvoimaista päätöstä, mutta kriteeristöön ei nähdäkseni sisälly sellaista elementtiä, että kansallinen viranomainen saisi rajoittaa uudelleen käsittelyn vain kansallisesti säädettyjen aineellisten purku edellytysten osoittamiin tilanteisiin.⁶⁰³

Päädyn siten puoltamaan sellaista kantaa, että EUT on toistuvasti esittämällänsä lausumalla tarkoittanut, että jos kansallisella tuomioistuimella on *harkinnanvarainen mahdollisuus* purkaa lainvoimainen kansallinen tuomio tietyillä kansallisilla edellytyksillä x, y tai z, jotta kansallisen oikeuden loukkaus tulee oikaistuksi, sillä on unionioikeudellisen loukkauksen oikaisemiseksi *velvollisuus* purkaa tuomio, jos jokin kyseisistä edellytyksistä x, y tai z täyttyy.⁶⁰⁴

Lisäksi kansallisen tuomion oikeusvoimaa sisällöllisesti koskevia EU-oikeuden vaatimuksia saattaa seurata *muista* suoraan EU-oikeudessa määritellyistä oikeus-suojakeinoista. Kuten artikkeliosuudesta tarkemmin ilmenee, näin on etenkin jäsenvaltion vahingonkorvausvastausta koskevan opin osalta. EUT on nimittäin jo Köbler-ratkaisussa tehnyt selväksi, ettei asiaa ylimpänä oikeusasteena käsitelleen tuomioistuimen antaman (virheellisen) tuomion oikeusvoimavaikutus saa estää toteuttamasta jäsenvaltion vahingonkorvausvastausta, joka perustuu sanottuun tuomioon linkittyvään EU-oikeuden loukkaukseen.⁶⁰⁵ Toisin sanoen sellaista kansallista oikeusvoimanormia ei saa soveltaa, joka estäisi vaatimasta prosessissa 2 valtiolta vahingonkorvausta prosessissa 1 annetun, EU-oikeutta loukkaavan tuomion perusteella. Kun tällainen lausuma on sittemmin toistettu monissa muissakin

---

603 Näin myös *Ginter – Schasmin* 2016 s. 147: ”Looking closer at Kühne & Heitz, the European Court of Justice seems to have gone beyond procedural autonomy and equivalence. The principle of equivalence demands the extension of remedies available internally to similar rights arising out of EU law. The facts of the case reveal that according to the Dutch law, reopening of an administrative proceeding was permitted only if the applicant demonstrates *new facts* or a *change of circumstances*. It would be dubious to consider a new interpretation of law by judiciary, be it the European Court of Justice, as a new fact or circumstance. It has been the position of the European Court of Justice that it only interprets the law as it is from the entry into force. *Although the national law did not, at least expressly, foresee an obligation to renew the proceedings upon change of interpretation of law*, the European Court of Justice *concluded that such an obligation exists* if the conditions of Kühne & Heitz are met.”

604 Ilmeisesti samalla tavoin EUT:n oikeuskäytäntöä tulkitsee *Turmo* (2021 s. 386): ”This approach is apparent in the settled case law according to which, wherever a judge is able to re-examine an issue covered by *res judicata*, they should seize this opportunity in order to ensure the effectiveness of EU law.”

605 Ks. EUT: C-224/01 *Köbler*, k. 34. Ks. artikkeliosuudessa *Vähätalo* 2016 s. 231, 243 ja 262.

tuomioissa,⁶⁰⁶ sitä voidaan pitää jo sellaisena EU-oikeuden normiksi kiteytyneenä sisällöllisenä oikeusohjeena (jaottelussani siis tässä alaluvussa käsiteltävä kategoria), jota on noudatettava *sellaisenaan* – ja jonka voimassaoloa ei siten tarvitse jättää johdettavaksi kansallista päätäntövaltaa rajoittavista tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteista (luvussa IV-2.2.2 käsitelty kategoria).⁶⁰⁷

Eräänlaisena EU-oikeuden sisällöllisenä ”uudelleen käsittelyvelvollisuudesta lausumisena” voitaisiin kenties pitää myös sitä erityistapausta, jossa EUT toteaisi SEUT 258–260 artiklan mukaisessa menettelyssä jäsenvaltion rikkomuksen nimenomaan yksittäisten virheellisten tuomioiden perusteella ja jossa näiden tuomioiden aiheuttamien haittojen eliminointi ei olisi mahdollista ilman tuomionpurkua. EUT ei tosin katso olevansa toimivaltainen siihen, että se ratkaisunsa tuomiolauselmassa muodollisesti velvoittaisi jäsenvaltion ryhtymään tiettyihin toimiin rikkomustuomion täytäntöönpanemiseksi, mutta se voi perusteluissa ”indikoida” tällaisia toimia taikka voi olla muutoinkin selvää, mitä tuomion SEUT 260(1) artiklan mukainen täytäntöönpano edellyttää. Olen edellä luvussa III-2.3.3 pitänyt mahdollisena sitä, että tällöinkin saattaisi syntyä velvollisuus tuomionpurkuun kansallisista purkuedellytyksistä sekä tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden mukaisesta arvioinnista riippumatta, jos jäsenvaltion harkintavalta tämän täytäntöönpanokeinon suhteen on kutistunut olemattomiin. Tällöinhän purkua edellyttävän SEUT 260(1) artiklan ja purun estävän kansallisen normiston välillä voitaisiin nähdä ristiriita samalla soveltamisalalla eli sellainen välitön normikonflikti, joka ratkeaa suoraan etusijaperiaatteen nojalla.

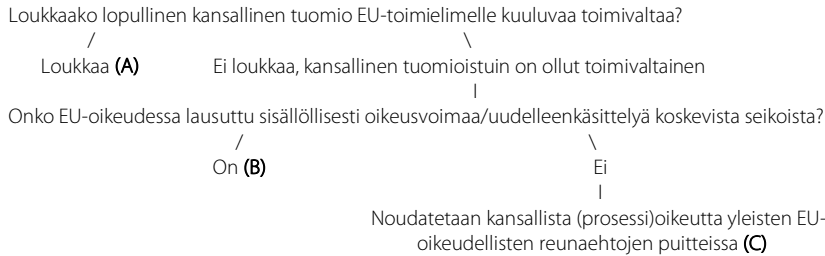
---

606 Esim. EUT: C-69/14 *Târșia*, k. 40; C-234/17 *XC ym.*, k. 58; C-620/17 *Hochtief Solutions AG Magyarországi Fióktelepe*, k. 64; C-676/17 *Călin*, k. 56; C-34/19 *Telecom Italia*, k. 69.

607 Sama *lopputulos* kyllä pystyttäisiin saavuttamaan tehokkuusperiaatetta soveltamallaakin, sillä jos virheellisen tuomion oikeusvoimavaikutus estäisi vahingonkorvausvaatimuksen tutkimisen, jäsenvaltion vahingonkorvausvastuun toteuttaminen tulisi *käytännössä mahdottomaksi*.

2.2.5 Yhteenveto

Yhteenvetona voidaan nyt täydentää luvussa IV-2.2.1 esitetty kaavio keskeisimmillä havainnoilla siitä, mitä EU-oikeudesta kussakin kaavion haarassa näytetään seuraavan suhteessa virheellisen kansallisen tuomion lopullisuuteen:

(A) Velvollisuus sivuuttaa tällaisen tuomion lopullisuus on ehdoton – mahdollinen tuomionpuron (tai muunlaisen lopullisuuden sivuuttamisen) estävä kansallinen normisto on jätettävä soveltamatta suoraan EU-oikeuden etusijan nojalla.

(B) Sikäli kuin tällaista normistoa olisi EU-lainsäädännössä tai EUT:n oikeuskäytännössä (ks. luku IV-2.2.4) annettu, sitä on noudatettava sellaisenaan. Sanotun normiston kanssa mahdollisesti ristiriidassa olevat kansalliset (purkua ja oikeusvoimaa koskevat) normit on jätettävä etusijaperiaatteen nojalla soveltamatta.

(C) Päähavaintoja näiden reunaehtojen soveltamisesta EU-oikeuden tämän hetkessä kehitysvaiheessa:

- Voimakkaana lähtökohdana on tuomion lopullisuutta koskevien *kansallisten* normien noudattaminen.
- Vastaavuusperiaate kuitenkin kieltää kansalliseen oikeuteen perustuvien purkuvaatimusten suosimisen verrattuna samankaltaisiin EU-oikeuden loukkaukseen perustuviin purkuvaatimuksiin, mikä voi vaikuttaa purkunormiston soveltamiseen EU-oikeuden "purkukohtelua" parantavasti (siinä määrin kuin EU-oikeuden epäedullisemmän kohtelun poistaminen tätä edellyttää). Sama koskee soveltuvin osin myös oikeusvoimavaikutuksen ulottuvuutta.
- Tehokkuusperiaate taas voi poikkeuksellisesti edellyttää tuomionpurkua ja olla esteenä esimerkiksi *tuomionpuron muodollisia tai aineellisia edellytyksiä* koskevan normin soveltamiselle, mutta kynnyks on korkealla.
- Tehokkuusperiaate voi herkemmin olla esteenä *oikeusvoiman ulottuvuutta* koskevan normin soveltamiselle etenkin, jos oikeusvoimavaikutus velvoittaisi toistamaan EU-oikeudellisen virheen myöhemmissä oikeudenkäynneissä.
- Tehokkaan oikeussuojan periaate saisi nähtävästi merkitystä lähinnä silloin, kun lainvoimaa edeltänyt kansallinen oikeussuojakehys on ollut ilmeisen puutteellinen eikä ole tarjonnut yksityiselle mahdollisuutta vedota unionioikeudelliseen oikeuteensa. Tällöin voisi poikkeuksellisesti syntyä velvollisuus "ulottaa" tehokkaiden oikeussuojakeinojen kehys eräänlaisena varoventtiilinä toimivaan ylimääräiseen muutoksenhakuun ja sen kautta saattaa asia käsiteltäväksi tehokkaan oikeussuojan vaatimukset täyttävässä menettelyssä.
- Tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteista (tai tehokkaan oikeussuojan periaatteesta) yksittäisessä tapauksessa johtuvat vaatimukset (periaatteiden edellyttämä lopputulos) on toteutettava – EU-oikeuden etusijaperiaatteen mukaisesti – kansallisen oikeuden voimatta olla esteenä tälle toteuttamiselle.
- Tulkintavaikutuksella on merkitystä silloin, kun esimerkiksi aineellinen purkuedellytys jättää soveltajalleen tulkinnallista liikkumavaraa. Muun muassa oikeusvarmuuden periaate kuitenkin rajoittaa tulkintavaikutuksen purevuutta lopullisuuskysymyksissä, eikä tulkintavaikutus velvoita lopullisuusunormiston soveltamiseen *contra legem*.

3 Instituutioiden välisestä työnjaosta sekä mahdollisuuksista puuttua eurooppaoikeuden vaatimukset sivuuttaneisiin purkuratkaisuihin

3.1 EIS:n järjestelmä

3.1.1 Instituutioiden välisestä työnjaosta

“Furthermore, subject to monitoring by the *Committee of Ministers*, the *respondent State* remains free to choose the means by which it will discharge its legal obligation under Article 46 of the Convention, provided that such means are compatible with the conclusions set out in the *Court’s judgment*.”⁶⁰⁸

Seuraavassa esitetään yhteenvedonomaaisia päätelmiä sitaatissa mainittujen kolmen instituution – EIT:n, ministerikomitean ja sopimusvaltion – rooleista sekä lopuksi valittajan itsensä roolista EIT:n tuomion täytäntöönpanossa.

Kansalliset tuomioistuimet ovat tottuneet hakemaan johtoa EIS:n soveltamista koskeviin pulmiin EIT:n oikeuskäytännöstä. EIT:n tuomioiden täytäntöönpano on kuitenkin alue, jossa *EIT:lla* itsellään on vain rajoitettu rooli. Vaikka EIT joissakin tapauksissa lausuu tarpeellisina pitämistään täytäntöönpanokeinoista tuomionsa perusteluissa (tai poikkeustapauksissa jopa tuomiolauselmassa), näiden lausumien käyttö on artikkeliosuudessa tarkemmin käsitellyin tavoin varsin epäjohdonmukaista eikä lausuman puuttumisesta pidä tehdä sellaista vastakohtaispäätelmää, että purun tarpeellisuus olisi tällöin poissuljettu.⁶⁰⁹ EIT on varsinaisessa täytäntöönpanoprosessissa mukana lähinnä niissä tilanteissa, joissa ministerikomitea pyytää siltä EIS 46 artiklan 3 kappaleessa tarkoitettua tuomion tulkintaa tai käynnistää saman artiklan 4–5 kappaleessa tarkoitetun rikkomusmenettelyn. Lisäksi näyttää mahdolliselta, että ylimmät kansalliset tuomioistuimet voivat pyytää EIT:lta EIS 16. lisäpöytäkirjassa tarkoitettua neuvoa-antavaa lausuntoa myös sellaisista aiheista, jotka koskevat tai ainakin sivuavat aiemmin annetun EIT:n loukkaustuomion täytäntöönpanoa.⁶¹⁰

Toimivalta valvoa EIT:n tuomioiden täytäntöönpanoa kuuluu EIS 46(2) artiklan mukaan Euroopan neuvoston *ministerikomitealle*. Ministerikomitea pyytää sopimus-

608 EIT: esim. *Scozzari and Giunta v. Italy* [GC] 13.7.2000, k. 249; *Bochan v. Ukraine (no. 2)* [GC] 5.2.2015, k. 34.

609 Ks. *Vähätalo* 2019 s. 328–332, 334 ja 408. Ks. täytäntöönpanolausumista myös luku IV-2.1.2 edellä.

610 Esimerkkinä voidaan mainita Armenian korkeimman oikeuden 11.3.2021 esittämä pyyntö, jossa voidaan sanoa kysyttävän neuvoa siihen, mitä tuomiolla *Virabyan v. Armenia* 2.10.2012 todetut loukkaukset (erityisesti kidutuksen kieltoa koskevan EIS 3 artiklan loukkaus) edellyttävät korkeimmalta oikeudelta. Korkein oikeus pohtii asiassa rikosvastuuta rajoittavan vanhentumisajan soveltamatta jättämistä käsitellessään niihin poliisimiehiin kohdistuvaa syytettä, joiden menettelyyn 3 artiklan loukkaus keskeisesti perustui. EIT on 10.5.2021 päättänyt ottanut kyseisen pyynnön käsiteltäväkseen. (Press Release ECHR 146(2021)).

valtiota esittämään suunnitelman toimenpiteistä, joihin loukkaustuomion johdosta aiotaan ryhtyä (action plan), ja arvioi suunnitelman asianmukaisuutta. Valittaja ei ole täytäntöönpanoprosessin asianosainen eikä voi osallistua ministerikomitean kokouksiin. Valittaja ja esimerkiksi kansalaisjärjestöt voivat kuitenkin toimittaa ministerikomitealle tietoa täytäntöönpanon etenemisestä, ja ministerikomitealla on velvollisuus ottaa huomioon (”shall consider”) tällaiset valittajalta tulevat yhteydenotot sekä oikeus ottaa huomioon (”shall be entitled to consider”) järjestöiltä tulevat. Valittajan omalla kannalla esimerkiksi tuomionpurun tarpeellisuuteen saattaa osaltaan olla vaikutusta ministerikomitean harkinnassa.⁶¹¹ Sopimusvaltio toimittaa ministerikomitealle toimintaraportin (action report) katsoessaan toteuttaneensa riittävät täytäntöönpanotoimet. Ministerikomitea tekee päätöksen täytäntöönpanoprosessin päättymisestä (final resolution) katsoessaan toimet riittäviksi. Siihen asti asia sisällytetään ministerikomitean kokousten agendalle aina tietyin väliajoin. Täytäntöönpanoprosessin kangerrellessa ministerikomitean käytössä on useita täytäntöönpanoa edistäviä keinoja, jotka ilmentävät täytäntöönpanoprosessin diplomaattis-hallinnollista luonnetta.⁶¹²

Loukkaukseen syyllistynyt *sopimusvaltio* on täytäntöönpanoprosessin kuluessa vuorovaikutuksessa ministerikomitean ja sitä avustavan, Euroopan neuvoston sihteeristöön kuuluvan täytäntöönpanoyksikön (Execution Department) kanssa. Lisäksi sopimusvaltion *sisällä* eri organien välinen yhteistyö ja koordinointi on tärkeää, jotta täytäntöönpano saadaan asianmukaisesti toteutetuksi. Jokainen valtio-organia vastaa omien toimivaltuuksiansa puitteissa sopimusvaltion kansainvälisten velvoitteiden noudattamisesta,⁶¹³ ja viime kädessä ratkaisevaa on se, onko sopimusvaltio kokonaisuutena noudattanut velvoitteitaan. EIS:n järjestelmässä ei ole luotu sitovia oikeusohjeita siitä, millaista sopimusvaltion eri organien välisen yhteistyön tulee olla, vaan asia on sopimusvaltion harkintavallassa, kunhan kulloinkin vaadittu lopputulos saavutetaan. Täytäntöönpanon tehokkuus on kuitenkin siinä määrin tärkeä

---

611 Ks. *Vähätalo* 2019 s. 339 alaviitteessä 144 mainittuine lähteineen. – Itse asiassa joskus jo EIT voi asiaa käsitellessään tiedustella valittajan aikomuksista hakea tuomionpurkua mahdollisen loukkauksen toteamisen jälkeen. Tällaiseen kysymykseen annettava vastaus voinee osaltaan vaikuttaa siinä harkinnassa, lisääkö EIT loukkaustuomionsa perusteluihin maininnan tuomionpurun tarpeellisuudesta kyseisessä tapauksessa. Ks. esim. *Guðmundur Andri Ástráðsson v. Iceland* [GC] 1.12.2020, jossa EIT:n suuri jaosto katsoi valittajan oikeutta laillisesti perustettuun tuomioistuimeen loukatun, k. 313 (EIS 46 artiklaa koskeissa perusteluissa): ”(...) the Court notes that the applicant’s representative was expressly asked at the hearing whether the applicant would seek the reopening of the criminal proceedings against him in the event of a finding of a violation of Article 6 in the instant case, and the representative responded in the negative. While the applicant’s representative has subsequently requested – in his written response to the questions from judges at the hearing (see paragraph 10 above) – to retract that statement, the Court considers that this subsequent request may not be taken into account in the absence of sufficient justification to explain the change in the applicant’s previous position.”

612 Ks. ministerikomitean roolista lähemmin *Vähätalo* 2019 s. 336–337 sekä ministerikomitean täytäntöönpanosäännöt.

613 Ks. lähemmin *Vähätalo* 2019 s. 363 viitteineen.

asia, että ministerikomitea on antanut asiasta suosituksen Rec(2008)2, joka sisältää kymmenen toimenpidekohtaa tehokkaan täytäntöönpanoprosessin varmistamiseksi. Esimerkkeinä voidaan mainita seuraavat:

- koordinaattorin nimeäminen hoitamaan yhteydenpitoa relevanttien kansallisten tahojen välillä ja tarvittaessa jouduttamaan täytäntöönpanoprosessia;⁶¹⁴
- tehokkaan tiedonkulun varmistaminen koordinaattorin ja ministerikomitean välillä;
- sen varmistaminen, että täytäntöönpanon kohteena oleva EIT:n tuomio saatetaan kaikkien relevanttien kansallisten tahojen tietoon;
- synergioiden kehittäminen täytäntöönpanoprosessissa relevanttien kansallisten tahojen välillä (yleisesti tai tietyn EIT:n tuomion täytäntöönpanossa) ja kunkin tahon toimivallan identifointi.⁶¹⁵

Suosituksessa ei erikseen pohdita kansallisten *tuomioistuinten* roolia osana tehokkaan täytäntöönpanon edellyttämää koordinoitua ja ”synergiaa”. Tällaisten synergioiden ja koordinoitun ulottaminen tuomioistuinlaitokseen ei ole periaatteellisesti lainkaan ongelmaton tehtävä. Päivänselvää on, ettei tuomioistuin voi millenkään ulkopuoliselle taholle etukäteen ennakoida, millaisia ratkaisuja se esimerkiksi purkuhakemuksiin tulee antamaan, tai käydä siitä neuvotteluja ulkopuolisten kanssa. Muiden valtioelinten taholta ei voida myöskään pyrkiä vaikuttamaan purkuratkaisuun muutoin kuin käyttämällä siihen olemassa olevia lainmukaisia menettelyjä: hallitusvalta voi esimerkiksi jonkin viranomaisensa kautta tehdä *purkuhakemuksen*, jos hakijalegitimaatiota koskeva sääntely tämän mahdollistaa,⁶¹⁶ tai tiukan paikan tullen se voi laatia purkumahdollisuuksia laajentavan lakiehdotuksen⁶¹⁷. Lisäksi pidän soveliaana ja luonnollisena sitä, että valtionasiamiehen tai muun koordinaattorin välityksellä toimitetaan kansalliselle tuomioistuimelle *tietoa* sellaisista ministerikomitean esittämistä kannanotoista, joilla voi olla relevanssia tuomioistuimen toimialaan kuuluvien täytäntöönpanokeinojen kannalta (erityisesti vireillä olevaan purkuhakemukseen liittyen).⁶¹⁸ Sopimusvaltion lainsäädännöstä riippuen kyseeseen

---

614 Käytännössä *valtionasiamies* toimii yleensä tällaisena koordinaattorina (ks. *Heikkilä* 2016 s. 296).

615 Recommendation Rec(2008)2 of the Committee of Ministers to member states on efficient domestic capacity for rapid execution of judgments of the European Court of Human Rights (Adopted by the Committee of Ministers on 6 February 2008 at the 1017th meeting of the Ministers’ Deputies), k. 1–3 ja 5.

616 Vaikka ylimmät laillisuusvalvojat eivät ole hallitusvallan alaisia viranomaisia, tässä yhteydessä sopii mainittavaksi se, että EIT:n ratkaisun *Z v. Finland* 25.2.1997 täytäntöönpanossa apulaisoikeuskansleri haki valittajan puolesta purkua ja aloite tähän tuli ulkoministeriöstä Suomen valtionasiamieheltä (näin *Lambert-Abdelgawad* 2006 s. 248; *Heikkilä* 2016 s. 351). Kyseinen purkuratkaisu on KKO 1998:33.

617 Ks. *Vähätalo* 2019 s. 337–338 esimerkkitaapauksista, joissa ministerikomitea on suorastaan vaatinut tällaisen lainsäädännön antamista.

618 Pitkittyneisiin oikeudenkäynteihin liittyen ks. *Heikkilä* 2016 s. 320: ”In practice, when acceleration is demanded by the Committee of Ministers, the government agent contacts the court or tribunal in question and *informs it about the request of the Committee*. The government agent cannot give orders to the domestic courts since they are independent, but *he can try to make them aware of the situation*.” –

voisi tulla myös päinvastainen tilanne, jossa purkuhakemusta käsittelevä tuomioistuin itse hankkisi viran puolesta selvitystä EIT:n tuomion täytäntöönpanoprosessin tilanteesta (esimerkiksi lausunnon valtioneuvostolta).⁶¹⁹

Vaikka edellä havaituin tavoin tuomioistuinlaitoksen osallistaminen koordinaation tyyppiseen yhteistyöhön on mahdollista vain rajoitetuissa puitteissa, on sitäkin suuremmalla syyllä aiheellista painottaa purkuinstanssin oman vastuun merkitystä sopimusvaltion kansainvälisten sitoumusten noudattamisessa. Vaikka valtion sisällä tuomioistuinlaitos nauttii mitä suurinta riippumattomuutta, se ei voi riippumattomuuteensa vedoten tehdä itseään immuuniksi suhteessa sellaisiin kansainvälisiin elimiin, jotka ovat sopimusvaltion laillisesti tekemien sitoumusten nojalla toimivaltaisia. Kaikki valtio-organit nimittäin vastaavat edellä todetuin tavoin omien toimivaltuksiensa puitteissa sopimusvaltion kansainvälisten sitoumusten noudattamisesta. Purkuinstanssien on tiedostettava tuomionpurun rooli EIT:n tuomioiden potentiaalisena täytäntöönpanokeinona ja arvioitava asiaa EIS 46 artiklan sisältämien korjaamis- ja lopettamisvelvollisuussuunnitelmien (sekä EIT:n itse *loukkauksesta* tekemien päätelmien ja mahdollisten täytäntöönpanokeinoja koskevien EIT:n tai ministerikomitean kannanottojen) valossa.⁶²⁰

Lopuksi on syytä korostaa *valittajan* omaa roolia; tuomionpurussa ja muissa valittajaa suoraan koskevista täytäntöönpanotoimista (individual measures) on sananmukaisesti kyse nimenomaan valittajan asemasta. Valittajalla on parhaat mahdollisuudet esittää purkuinstanssille perusteluja ja selvitystä siitä, miksi korjaamis- tai lopettamisvelvollisuuden täyttäminen edellyttää yhä (mahdollisista muista toimista,

---

Vastaavasti koordinaattorin tai ylipäänsä hallitusvallan tulisi nähtävästi toimittaa ministerikomitealle tiedot kansallisten tuomioistuinten sellaisista ratkaisuksista, jotka ovat relevantteja EIT:n tuomion täytäntöönpanon kannalta. Ainakin EIT on eräissä tapauksissa perustanut uuden valituksen tutkimismahdollisuuden osaltaan siihen, että ministerikomitea oli lopettanut valvonta-asian vireilläolon tietämättä purkuhakemuksen hylkäämisestä, koska hallitus ei ollut informoinut ministerikomiteaa tästä. Ks. esim. EIT: *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland* (no. 2) [GC] 30.6.2009, k. 67.

619 Suomen osalta ks. purkumenettelyssä viran puolesta hankittavan selvityksen mahdollisuudesta OK 31:5 ja *Leppänen – Välimaa* 1998 s. 169–170. Asiaan palataan jäljempänä luvussa IV-4.3.1.4.

620 On tosin mahdollista kysyä, eivätkö myös ministerikomitean kannanotot kansallisen tuomion purkamisesta ole sittenkin pulmallisia siitä näkökulmasta, että riippumattoman tuomioistuimen käsitteeseen kuuluu, ettei sen antamia ratkaisuja voida muun kuin tuomioistuimeksi katsottavan elimen toimesta muuttaa (ks. viimeksi sanotusta esim. EIT: *Van de Hurk v. the Netherlands* 19.4.1994, k. 45 ja kirjallisuudessa esim. *Sudre* 2019 s. 583). Ministerikomiteahan on kaikkea muuta kuin tuomioistuin. On kuitenkin huomattava, ettei ministerikomiteallakaan ole toimivaltaa suoraan purkaa tai muuttaa kansallisia tuomioita. Ministerikomitean kannanotot tuomionpurun tarpeellisuudesta voidaan nähdä kannanottoina siitä, mitä EIS 46(1) artiklassa tarkoitettun EIT:n tuomion noudattamisen on tulkittava yksittäisessä tapauksessa edellyttävän, ja purkuratkaisun tekeminen kuuluu aina kansalliselle tuomioistuimelle. Siten kysymys on pikemminkin mainitun sopimusmääräyksen aiheuttamien vaatimusten tulkinnasta kuin siitä, että ministerikomitean olisi muuna kuin tuomioistuimena katsottava kumoavan tuomioistuimen antamia tuomioita. Tietenkään ministerikomitean ei tulisi tulkitsaansa EIS 46 artiklaa venyttää tulkintojaan liian etäälle siitä, mitä täytäntöönpanovelvoitteita EIT:n tuomiosta voidaan uskottavasti johtaa. Ks. tähän liittyen myös luvussa IV-2.1.2 sanottua.

kuten EIT:n määräämän rahahyvityksen maksamisesta huolimatta) nimenomaan tuomionpurkua. Tällä tavoin hän saattaa näkemykseni mukaan pystyä nostamaan purkuhakemuksen (tai muuta korjauskeinoa koskevan oikeussuojapyyntö, kuten vahingonkorvauskanteen) menestymismahdollisuuksia. Vaikka tuomioistuimella olisi velvollisuus tuntea voimassa oleva oikeus viran puolesta, se ei voi millään tietää viran puolesta kaikkia relevantteja tosielämän seikkoja (kuten tietoja muista mahdollisista korjauskeinoista tai välttämättä edes siitä, jatkuuko valittajaa koskeva ihmisoikeusloukkaus edelleen).⁶²¹

3.1.2 Mahdollisuuksista puuttua EIS 46 artiklan vastaiseen tuomionpurun epäämiseen

EIS:n järjestelmän instituutioiden taholta tuomionpurun epäämiseen voidaan puuttua *ministerikomitean* toimesta niin kauan kuin valvonta-asia on siinä vireillä. Ministerikomitea voi saada tiedon tuomionpurun epäamisestä valittajalta tai hallitukselta. Ministerikomitean käytettävissä on artikkeliosuudessa tarkemmin eriteltyjä diplomaattisen painostuksen keinoja sekä oikeudellisena keinona EIS 46(4) artiklassa tarkoitetun rikkomusmenettelyn käynnistäminen. Käytännössä rikkomusmenettely soveltuu kuitenkin vain äärimmäisiin tapauksiin eikä se ole tuomionpurun epäämisen kannalta tosiasiaa kovinkaan relevantti puuttumiskeino.⁶²² Ministerikomitean kynnys puuttua tuomionpurun epäämiseen on myös korkealla – päähuomio täytäntöönpanon valvonnassa kiinnittyy siihen, miten korjaamis- ja lopettamisvelvollisuudet ovat kokonaisuudessaan toteutuneet tai edistyneet, ja juuri tuomionpurun loppuun saakka vaatiminen rajautuu vain varsin harvoihin tilanteisiin.⁶²³

Loukkauksen uhrin kannalta tuomionpurun epäämisen jälkeen vaihtoehtoina ovat lähinnä: 1) tilanteeseen tyytyminen; 2) ministerikomitean informointi odoituksin saada tilanteeseen kansainvälistä vetoapua; tai 3) mahdollisiin vaihtoehtoihin korjaamis- tai lopettamisvelvollisuuden toteuttamiskeinoihin turvautuminen, esimerkkinä vahingonkorvauksen vaatiminen valtiolta.⁶²⁴ Lisäksi artikkeliosuudessa

---

621 Ylipäänsä EIS 46 artiklan ilmestyminen tietyissä skenaarioissa kansallisen purkunormiston soveltamisen rinnalle voi jonkin verran laajentaa purkumenettelyssä selvitettävän asian kohdetta totutusta. Tähänkin palataan Suomen oikeuden kannalta jäljempänä.

622 Ks. tästä ja muista ministerikomitean käytössä olevista keinoista tarkemmin *Vähätalo* 2019 s. 336–337 ja 389–390. EIS 46(4) artiklan mukaista rikkomusmenettelyä on toistaiseksi käytetty vain yhdessä asiassa (*Ilgar Mammadov v. Azerbaijan* [GC] 29.5.2019). Lisäksi ministerikomitea on 2.12.2021 päättänyt antaa tiedoksi Turkille aikomuksensa käynnistää helmikuussa 2022 rikkomusmenettely sitä vastaan tuomion *Kavala v. Turkey* 10.12.2019 täytäntöönpanoon liittyen (ministerikomitean välipäätös ResDH(2021)432 *Kavala v. Turkey* 2.12.2021).

623 Kuten artikkeliosuudessa (*Vähätalo* 2019 s. 337–338 ja 408) ja edellä luvussa IV-2.1.2 on todettu, ministerikomitea näyttää pitävän tässä suhteessa mittatikkuna sitä, täyttyvätkö suosituksen R(2000)2 varsin tiukat kriteerit.

624 Ks. vahingonkorvausmahdollisuuksista Suomen oikeuden kannalta *Vähätalo* 2019 s. 387–389 viitteineen. Siinä sanottuun voidaan lisätä, että oikeusministeriö on 17.8.2021 asettanut työryhmän, jonka tehtävänä on valmistella ehdotus julkisyhteisön vahingonkorvausvastuuta koskevan

havaittiin, että EIT:n oikeuskäytäntö on kulkenut viime vuosina sellaiseen suuntaan, että 4) mahdollisuudet saada EIT:n tutkittavaksi – aiemman loukkaustuomion ja sitä seuranneen tuomionpurun epäämisen jälkeen – uusi samaan asiakokonaisuuteen liittyvä valitus ovat laajentuneet.

Ensinnäkin, ”relevantin uuden informaation” käsilläolo mahdollistaa uuden, samaan asiaan liittyvän valituksen tutkimisen niin a) EIT:n aiemman tuomion oikeusvoimavaikutuksen (EIS 35(2)(b) artikla) kuin b) ministerikomitealle kuuluvan, EIT:n tuomioiden täytäntöönpanoa koskevan toimivallan estämättä. Eräissä tapauksissa kielteisestä purkuratkaisusta johtuva loukkauksen jatkuminen on tosiasiaa katsottu tällaiseksi uudeksi informaatioksi. Emre (no. 2) -tuomiossa⁶²⁵ relevantti uusi informaatio muodostui purkuinstanssin päätöksestä, jolla aiemmin EIS 8 artiklan vastaiseksi todettua, kestoltaan rajoittamatonta karkotusta ainoastaan rajoitettiin kymmenen vuotta kestäväksi. Oberschlick-päätöksessä⁶²⁶ relevantti uusi informaatio muodostui siitä, että purkuinstanssi oli kieltäytynyt purkamasta rikostuomiota, jonka oli aiemmin todettu loukkaavan EIS 10 artiklassa turvattua sananvapautta. Verein gegen Tierfabriken Schweiz (no. 2) -tuomiossa⁶²⁷ relevantti uusi informaatio muodostui siitä, että purkuinstanssi oli – osittain uusien perusteluiden nojalla – evännyt vaatimuksen sellaisen kiellon poistamisesta, joka oli aiemmin todettu EIS 10 artiklan vastaiseksi.⁶²⁸

Toiseksi, EIT on viime vuosina eräissä tapauksissa pitänyt mahdollisena tutkia *purkumenettelyn oikeudenmukaisuutta koskevia valituksia*, jotka ovat tosiasiaa kohdistuneet siihen, että tuomionpurku on EIT:n loukkaustuomion jälkeen evätty.⁶²⁹ Käänteentekevät EIT:n suuren jaoston ratkaisut ovat tältä osin vuoden 2015 Bochan (no. 2) -tuomio ja vuoden 2017 Moreira Ferreira (no. 2) -tuomio.⁶³⁰ Kehityssuunta on periaatteellisesti

---

lainsäädännön uudistamiseksi. Työryhmän asettamispäätöksessä kiinnitetään huomiota muun ohella perus- ja ihmisoikeuksien sekä EU-oikeuden aiheuttamiin vaatimuksiin. Asettamispäätöksen mukaan työryhmän tarkastelun kohteena ovat voimassa olevien vahingonkorvauslain julkisyhteisön korvausvastuuta koskevien säännösten lisäksi mahdollinen tarve säätää julkisyhteisön toiminnassa aiheutuneen aineettoman vahingon korvaamisesta, mikä edellyttää julkisyhteisön toiminnassa perus- ja ihmisoikeuksien loukkauksesta aiheutuneen vahingon sekä vahingonkorvauslain 5 luvun 6 §:ssä tarkoitettua kärsimyksestä aiheutuneen vahingon lähempää tarkastelua. Työryhmän toimikausi päättyy 31.5.2022. (OM asettamispäätös 17.8.2021 – Julkisyhteisön vahingonkorvausvastuu -työryhmä.)

625 EIT: *Emre v. Switzerland* (no. 2) 11.10.2011.

626 Euroopan ihmisoikeustoimikunta: *Oberschlick v. Austria* (dec.) [Plenary] 16.5.1995.

627 EIT: *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland* (no. 2) [GC] 30.6.2009.

628 Ks. tapauksista tarkemmin *Vähätalo* 2019 s. 391–393 ja 399. Huomautettakoon, ettei merkitystä vaikuta olleen sillä, onko ministerikomitean valvonta vielä ollut vireillä vai ei. Emre-tapauksessa nimittäin valvontaa ei ollut varsinaisesti ehditty edes aloittaa (ks. tuomion k. 42), kun taas Oberschlick-asiassa (ks. päätöksen k. 2) ja Verein gegen Tierfabriken Schweiz -asiassa (ks. tuomion k. 67) valvonta-asian vireilläolo oli jo päättynyt.

629 Tarkemmin sanoen arviointi on kytkeytynyt siihen, onko kansallinen purkuinstanssi soveltanut kansallista purkunormistoa – EIT:n loukkaustuomio huomioon ottaen – niin virheellisesti, että tämä ylittää 6 artiklan vastaiseen ”oikeuden epäämiseen” (denial of justice).

630 EIT: *Bochan v. Ukraine* (no. 2) [GC] 5.2.2015; *Moreira Ferreira v. Portugal* (no. 2) [GC] 11.7.2017.

merkittävä; perinteisenä lähtökohtana oli pitkään, ettei ylimääräinen muutoksenhaku kuulu EIS 6 artiklan soveltamisalaan ja ettei EIT:lla ole toimivaltaa tutkia valituksia, jotka tosiasiallisesti kohdistuvat EIT:n tuomion täytäntöönpanon kannalta tarpeelliseksi väitetyn tuomionpurun epäämiseen.⁶³¹

Juuri kuvatun kaltaiset kehityskulut EIT:n oikeuskäytännössä saattavat ajan myötä lisätä painetta tuomionpurun myöntämiseen tai ainakin kielteisten purkuratkaisujen erityisen huolelliseen perustelemiseen; ihmisoikeustuomioistuinnan on asiallisesti ottaen laajentanut mahdollisuuksiaan valvoa tuomionpurua EIT:n tuomioiden täytäntöönpanokeinona. Kehityssuunnassa voi nähdä loukkauksen kohteeksi joutuneen yksilön kannalta etuja mutta yleisemmällä tasolla myös riskiä⁶³² muun muassa EIT:n kapasiteetin ja yleisen oikeusvarmuuden kannalta.⁶³³

3.2 EU-oikeus

3.2.1 *Instituutioiden välisestä työnjaosta*

EU-oikeudessa purkuproblematiikkaan liittyvä instituutioiden välinen työnjako on jossain määrin selväpiirteisempi kuin EIS:n järjestelmässä. Tuomionpurkuun liittyvät kysymyksenasettelut ovat nimittäin ratkaistavissa kansallisen purkuinstanssin ja EUT:n välisessä suorassa dialogissa ennakkoratkaisumenettelyn avulla.⁶³⁴ Siltä osin kuin purkuinstanssit ovat SEUT 267(2) artiklassa tarkoitettuja tuomioistuimia (EU:n jäsenvaltioissa oletettavasti aina tai lähes aina), niillä on sanotun sopimusmääräyksen mukaisesti oikeus pyytää ennakkoratkaisua siitä, miten EU-oikeus mahdollisesti vaikuttaa tuomion lopullisuuteen niiden käsiteltävänä olevassa asiassa.

---

631 Ks. laajempana analyysinä tapauksista *Vähätalo* 2019 s. 393–402 ja 409.

632 Ks. tarkemmin *Vähätalo* 2019 s. 400–401.

633 Myöhemmästä Bochan- ja Moreira Ferreira -tapauksen oikeusohjeita soveltavasta oikeuskäytännöstä voidaan mainita esimerkkinä EIT: *Serrano Contreras v. Spain (no. 2)* 26.10.2021. Tapauksessa EIT totesi EIS 6(1) artiklan loukkauksen sillä perusteella, että kansallinen purkuinstanssi oli evännyt purkuhakemuksen väärin perustein tulkittuaan ilmeisen virheellisesti sitä kysymystä, miltä osin EIT oli aiemmassa tuomiossaan vuonna 2012 katsonut oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä loukatun kyseisessä rikosasiassa (ks. tuomion k. 36–39, jossa myös yksikantaan todetaan, että ”despite the margin of appreciation that the national authorities enjoy when deciding on the reopening of proceedings, the Court’s findings in its earlier judgment should have been respected”). Huomionarvoista on, että mainittuun vuoden 2012 tuomioon ei sisällynyt mitään mainintaa tuomionpurun tarpeellisuudesta (*Serrano Contreras c. Espagne* 20.3.2012).

634 Kansallisen oikeudenkäynnin asianosaisilla, unionin toimielimillä ja jäsenvaltioilla on toki mahdollisuus esittää ennakkoratkaisumenettelyssä huomionsa, mutta mikään mainituista tahoista ei voi kansallista tuomioistuinta tai EUT:ta sitovasti vaikuttaa ennakkoratkaisupyynnön tai ennakkoratkaisun sisältöön eikä liioin siihen, miten kansallinen tuomioistuin täyttää velvollisuutensa noudattaen saamaansa ennakkoratkaisua. Komissio tosin voi jälkikäteen nostaa rikkomuskanteen jäsenvaltiota vastaan, jos sen tuomioistuin kieltäytyy noudattamasta saamaansa ennakkoratkaisua.

Jossain määrin vaikeampi kysymys on se, voiko tuomioistuimella olla purkuasiassa suorastaan velvollisuus pyytää ennakkoratkaisua, jos kyseisessä valtiossa purkuinstanssi sattuu olemaan samalla sellainen SEUT 267(3) artiklassa tarkoitettu tuomioistuin, ”jonka päätöksiin ei kansallisen lainsäädännön mukaan saa hakea muutosta” (”against whose decisions there is no judicial remedy under national law”).

Kysymykseen ei nähdäkseni ole annettu EUT:n oikeuskäytännössä ainakaan yleispätevää vastausta, ja tällaisen vastauksen antaminen voisikin olla haastavaa ottaen huomioon, kuinka moninaisia muutoksenhakekokeinoja jäsenvaltioissa on ja kuinka häilyvää ylimääräisen ja tavanomaisen muutoksenhakekokeinon erottaminen toisistaan saattaa joskus olla. Olisi esimerkiksi mahdotonta ajatella, *ettei* Ranskan korkein oikeus (Cour de cassation) olisi pyytämismuutoksen velvollisuuden piirissä käsitellessään kassaatiovalituksia, vaikka sanotut valitukset katsotaankin Ranskassa jo ”ylimääräiseksi” muutoksenhakekokeinoksi.⁶³⁵ SEUT 267(3) artiklan sanamuoto mahdollistaisi muutenkin ajatuksen siitä, ettei ylin oikeusaste vapaudu pyytämismuutoksen velvollisuudesta yksin siksi, että se käsittelee tavanomaisesta poikkeavaa asiaryhmää, siis purkuhakemuksia.⁶³⁶

Toisaalta pyytämismuutoksen velvollisuuden pääfunktion – joka on estää EU-oikeuden vastaisen oikeuskäytännön syntyminen jäsenvaltion ylimpiin ja siten ohjausvaikutukseltaan vahvimpiin tuomioistuimiin⁶³⁷ – kanssa sopisi mielestäni yhteen myös sellainen tulkinta, jonka mukaan purkuinstanssi ei vielä purkamista koskevassa harkinnassa olisi pyyntövelvollisuuden piirissä. Pelkkä purkuvaatimuksen hyväksyminen tai hylkääminen ei välttämättä vielä aiheuta erityistä lisävahinkoa tai muutakaan impulssia jäsenvaltion oikeustilaan tai ainakin nämä ovat pienempiä kuin sillä pääasialliseksi, joka mahdollisen myönteisen purkuratkaisun jälkeen annetaan asian palauduttua ”ei-lainvoimaiselle kaistalle”. Toisin sanoen asian herätessä myönteisen purkupäätöksen jälkeen henkiin pyyntövelvollisuuden potentiaalinen aktualisoituminen tapahtuisi tapauksen mukaan

---

635 Ks. *Zeuner – Koch* 2014 s. 6 ja 9 sekä edellä luku II-3.

636 Kotimaisena tapauksena voidaan mainita KHO 2021:11, jossa unionioikeuden loukkaukseen vedonnut yhtiö vaati purkuhakemuksissaan ennakkoratkaisun pyytämistä EUT:lta. KHO jätti toisen purkuvaatimuksen tutkimatta toistuvia purkuhakemuksia koskevan säännöksen nojalla ja hylkäsi toisen purkuvaatimuksen. KHO näyttää perustelleen ennakkoratkaisun pyytämättä jättämistä sisällöllisillä argumenteilla eikä sillä, ettei purkuasiassa voisi sinänsä olla velvollisuutta ennakkoratkaisun pyytämiseen tavanomaisten edellytysten mukaisesti: ”Unionin tuomioistuimen oikeuskäytännöstä ilmenee, että velvollisuutta tehdä SEUT 267 artiklassa tarkoitettu ennakkoratkaisupyynnö ei ole silloin, jos kansallisessa tuomioistuimessa ei esiinny todellista epäilyä unionin tuomioistuimen olemassa olevan oikeuskäytännön soveltamismahdollisuudesta asiaan tai jos on täysin selvää, miten unionin oikeutta on kyseisessä tilanteessa asianmukaisesti sovellettava. Kun otetaan huomioon se, mitä edellä [on] esitetty velvollisuudesta tehdä SEUT 267 artiklassa tarkoitettu ennakkoratkaisupyynnö ja se, mitä asiassa on esitetty yhtiön toiminnasta ja unionin tuomioistuimen olemassa olevasta oikeuskäytännöstä, tässä päätöksen purkamista koskevassa asiassa ei ole tullut esille sellaista unionin oikeuden tulkintaa koskevaa kysymystä, jonka johdosta ennakkoratkaisupyynnön esittäminen alueiden vuokrauksesta kulkuneuvojen paikoitusta varten olisi tarpeen. Ennakkoratkaisun pyytämistä koskeva vaatimus on siten hylättävä.”

637 Ks. ennakkoratkaisun pyytämismuutoksen velvollisuudesta tarkemmin luku III-2.2.2 edellä.

joko a) sinä hetkenä, jona purkuinstanssi siirtyy ratkaisuharkinnassaan purkua koskevasta harkinnasta pääasian uudelleen ratkaisemista koskevaan harkintaan (ns. välitön oikaiseminen) tai, jos asia palautetaan alemman instanssin käsiteltäväksi myönteisen purkuratkaisun jälkeen, b) silloin kun tuossa alemmassa instanssissa tehdystä asiaratkaisusta valitetaan tavanomaisin muutoksenhakukeinoin asiassa ylimpään mahdolliseen kansalliseen tuomioistuimeen.

Jälkimmäisenä hahmoteltu tulkintavaihtoehto tuntuisi perustellulta etenkin silloin, kun purkuhakemuksen menestyminen estyy jo muodollisten purkuedellytysten puuttumisen vuoksi (esim. purkumääräajan umpeutuneisuus tai hakijalegitimaation puuttuminen), kunhan tällaiset tutkimattajättämisperusteet ovat tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden kannalta hyväksyttäviä. Analogiatukea tällaiselle tulkinnalle voidaan löytää EUT:n Aquino-tapauksesta.⁶³⁸ Tapauksessa tiedusteltiin EUT:lta, oliko SEUT 267(3) artiklaa tulkittava siten, että ylimpänä oikeusasteena toimiva tuomioistuin voi jättää esittämättä ennakkoratkaisukysymyksen silloin, kun kassaatiovalitus jäi tutkimatta kyseisessä tuomioistuimessa käytävään menettelyyn liittyvien tutkimatta jättämistä koskevien perusteiden vuoksi. EUT totesi, että ennakkoratkaisua ei tarvitse pyytää asian ratkaisemisen kannalta merkityksettömistä kysymyksistä ja että näin ollen tilanteessa, jossa SEUT 267(3) artiklan mukaisessa tuomioistuimessa esitetyt perusteet on kansallisten menettelysääntöjen nojalla jätettävä tutkimatta, ennakkoratkaisupyynnön ei voida katsoa olevan tarpeellinen ja merkityksellinen sen kannalta, että kyseinen tuomioistuin voi antaa ratkaisunsa.⁶³⁹ Toisaalta edellä mainittujen menettelysääntöjen tuli olla tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden kannalta hyväksyttäviä, kuten kyseisessä tapauksessa vaikutti olevan.⁶⁴⁰

Kansallisilla tuomioistuimilla on tietysti velvollisuus tuntea EUT:n oikeuskäytäntö ja siten purkuinstanssien on parhaan kykynsä mukaan pyrittävä noudattamaan EUT:n oikeuskäytännössä omaksuttuja linjauksia silloinkin, kun ne päätyvät siihen, ettei ennakkoratkaisun pyytämiseen ole niiden käsittelemissä yksittäisissä purkuasioissa kuitenkaan aihetta.

Työnjaollisesti monimuotoisempänä erityistilanteena voidaan pitää sitä edellä esitettyä skenaariota, jossa EUT olisi SEUT 258–260 artiklan mukaisessa rikkomusmenettelyssä todennut jäsenvaltion rikkomuksen (poikkeuksellisesti) nimenomaan konkreettisten kansallisten tuomioistuinratkaisujen perusteella ja jossa kyseisten tuomioiden purkaminen vaikuttaisi parhaalta tai jopa välttämättömältä keinolta panna täytäntöön loukkaustuomio SEUT 260(1) artiklan mukaisesti.⁶⁴¹ Rikkomus-

638 EUT: C-3/16 *Aquino*.

639 EUT: C-3/16 *Aquino*, k. 43–46.

640 EUT: C-3/16 *Aquino*, k. 47–56.

641 Edellä luvussa III-2.3.3 on päätelty, että käsillä olisi jokseenkin harvinainen tapaus, jos nimenomaan tietyn kansallisen tuomion purkamisen olisi katsottava olevan SEUT 260(1) artiklan nojalla vaadittu toimenpide rikkomustuomion täytäntöönpanemiseksi.

tuomion jälkeen pelotteena on SEUT 260(2) artiklan mukaisen jatkokanteen nostaminen uhkasakko- tai hyvitysuhkineen, ja oletettavaa on, että etenkin komission ja jäsenvaltion hallituksen välillä käydään keskustelua tarvittavista korjaustoimenpiteistä.⁶⁴² Tässä skenaariossa olisi kenties tarpeellista osallistaa myös purkuinstanssi siihen koordinointiin, jota jäsenvaltion elinten välillä käydään loukkaustuomion täytäntöönpanon tiimoilta, mutta tuomiovallan korostetusta riippumattomuudesta voi seurata pulmia hieman vastaavasti kuin edellä on EIT:n tuomioiden täytäntöönpanon osalta tuotu esiin. Hallitusvallan keinovalikoimassa on ainakin tehdä jonkin viranomaisensa kautta *hakemus* tuomion purkamiseksi, jos jäsenvaltion purkulegitimaatiota koskevat säännökset tämän mahdollistavat, tai laatia lainsäädäntöesitys, jolla tähdätään tuomionpurun edellytysten väljentämiseen EUT:n rikkomustuomioiden täytäntöönpanon mahdollistamiseksi. Sopimattomana ei voida pitää myöskään sitä, että hallitus toimittaa purkuinstanssille EUT:n rikkomustuomiota ja sen täytäntöönpanoa koskevaa tietoa, jos purkuinstanssin käsiteltävänä on EUT:n rikkomustuomioon linkittyvä purkuhakemus.

3.2.2 Mahdollisuuksista puuttua EU-oikeuden vastaiseen tuomionpurun epäämiseen

Jos purkuinstanssi laiminlöisi noudattaa ennakkoratkaisua, jonka se on saanut purkumenettelyn yhteydessä tekemänsä pyynnön johdosta, komissio voisi nostaa jäsenvaltiota vastaan rikkomuskanteen. Jos taas tuomionpurkua olisi poikkeuksellisesti tarvittu SEUT 258–260 artiklan mukaisessa rikkomusmenettelyssä annetun tuomion täytäntöönpanemiseksi, kyseeseen voisi tulla SEUT 260(2) artiklan mukainen jatkokanne, jos tuomiota ei ole purettu. Näiden kahden jokseenkin hypoteettisen skenaarion ulkopuolisissa, huomattavasti tavanomaisemmissa tapauksissa komissio ei käytännössä nostane rikkomuskannetta yksin sillä perusteella, että kansallinen purkuinstanssi laiminlyö noudattaa niitä yleisiä periaatteita, joita EUT on – varsinkin nuorena ja kasuistisessa – oikeuskäytännössään muotoillut kansallisten tuomioiden lopullisuuden osalta. Siten rikkomusmenettely on syytä mieltää (kuten luvussa III-2.3.3) yhtenä toimenpidekokonaisuutena, jolla voidaan kyllä puuttua virheellisiin lainvoimaisiin tuomioihin ja niiden muodostamaan EU-oikeutta loukkaavaan tilaan, mutta ei niinkään itse purkuhakemuksen hylkäämiseen.

Vastaavasti yksityisen käytössä on tällaisessa tilanteessa vahingonkorvauskanne valtiota vastaan. Vahingonkorvauksen perusteena on tällöin varsinainen EU-oikeuden loukkaus (taustalla oleva perusongelma), joka lainvoiman saaneeseen tuomioon sisältyy, ei niinkään itse purkuhakemuksen hylkääminen.⁶⁴³

642 Ks. tästä esim. *van Rijn* 2008 s. 92 ja 117; *Prete* 2017 s. 244.

643 Menestyksettömästä purkuyrityksestä koituneet kustannukset saattavat kuitenkin kuulua korvattavien vahinkojen piiriin. Ks. EUT: C-620/17 *Hochtief Solutions Magyarországi Fióktelepe*, ratkaisuehdotuksen k. 123–125. Ks. myös samassa asiassa annetun tuomion k. 46–47.

4 Mahdollisista seurauksista suomalaisen normiston soveltamisen kannalta

4.1 Aluksi

Tässä luvussa tarkastellaan edellä luvussa IV-2 tehtyjen, tutkimuksen ydinalueelle kuuluvien havaintojen mahdollisia vaikutuksia suomalaisten ylimääräistä muutoksenhakua ja oikeusvoiman ulottuvuutta koskevien normien tulkintaan ja soveltamiseen. Tarkoituksena ei ole laatia tyhjentävää, eurooppalaisesta ja suomalaisesta normistosta muodostuvaa normatiivista synteesiä vaan konkretisoida eurooppalaisen ja kansallisen oikeusjärjestyksen rajapinnan systematisoimista käyttämällä Suomen siviili- ja rikosprosessioikeutta ikään kuin case-esimerkkinä.

4.2 Yleisesti eurooppaoikeuden vaikutusten välittymisestä Suomen oikeuteen

4.2.1 EIS:n järjestelmä

Euroopan ihmisoikeussopimus on inkorporoitu Suomen valtiosisäiseen oikeuteen ja on siis suoraan sovellettavissa tuomioistuimissa ja muissa viranomaisissa; perustuslakivaliokunnan sanoin EIS on Suomessa valtiosisäisesti samassa asemassa kuin lait yleensä.⁶⁴⁴ EIS:n ja kotoperäisen lain välinen normijännite on pyrittävä ensin purkamaan ihmisoikeusystävällisellä tulkinnalla, jonka merkitystä perustuslakivaliokunta jo EIS:n kansallisen voimaansaattamisen yhteydessä korosti.⁶⁴⁵ Jos ristiriitaa ei voida tulkinnan keinoin ratkaista ihmisoikeusveloitteen hyväksi, on arvioitava ensiksi sitä, merkitseekö ihmisoikeusveloitteen vastaisuus samalla myös perustuslain vastaisuutta, ja toiseksi sitä, onko perustuslainvastaisuus perustuslain 106 §:ssä tarkoitetulla tavalla ilmeistä.⁶⁴⁶ Jos vastaus molempiin kysymyksiin on myöntävä, normikollisio ratkeaa perustuslain (ja samalla ihmisoikeusveloitteen) hyväksi.⁶⁴⁷

Tutkimuksessani on lähdetty siitä, että EIS 46 artiklan sisältämät korjaamis- ja lopettamisvelvollisuusnormit ilmenevät konkreettisissa yksittäistapauksissa tuomionpurun kannalta eri tavoin. Joissakin tilanteissa kumpikaan velvollisuus ei ole

---

644 Ks. esim. PeVL 2/1990 vp s. 2. – Perustuslakivaliokunta on samassa yhteydessä – ja useissa muissakin yhteyksissä – korostanut EIT:n oikeuskäytännön huomioon ottamisen merkitystä (PeVL 2/1990 vp s. 2 ja esim. PeVM 3/2015 vp s. 3).

645 PeVL 2/1990 vp s. 3. – Ihmisoikeusystävällisen tulkinnan periaate on kansallisen oikeuskäytännön valossakin tosiasiallisesti ”tulnottanut” keino ihmisoikeusveloitteiden ja kotoperäisen normiston yhteensovittamiseen; ks. oikeustapauksista esim. *Pellonpää ym.* 2018 s. 71–80.

646 Ks. esim. KKO 2015:14, k. 31.

647 Ks. myös luku I-3.1.2.2 edellä.

tuomionpurun kannalta laisinkaan relevantti, kun taas joissakin tilanteissa nämä velvollisuudet voivat kiteytyä joko tuomionpurkuun *velvoittavaksi* normiksi tai periaatetyyppiseksi, tuomionpurkua *suositavaksi* ja siten kotimaisen purkunormiston tulkintaan vaikuttavaksi normiksi. Jäljempänä tukeudutaan seuraavaan, edellä luvussa IV-2.1.5 tehtyyn kolmijakoon:

- (A)-skenaarion tilanteissa EIS 46 artiklaa on sovellettava säännön luonteisena, purkuvelvollisuuden aiheuttavana normina kansallisen purkunormin rinnalla tai sijasta;
- (B)-skenaarion tilanteissa EIS 46 artikla voi vaikuttaa purkunormien tulkintaan, mutta se ei kiteydy varsinaiseksi purkuvelvollisuuden tuottavaksi, säännön luonteiseksi normiksi;
- (C)-skenaarion tilanteissa tuomionpurku on ratkaistavissa puhtaasti kansallisen oikeuden perusteella.

C-skenaariossa EIS:lla ei ole lainkaan relevanssia. B-skenaariossa kysymys on – Suomessa totuttua termiä käyttäkseni – ihmisoikeusystävällisestä tulkinnasta sellaisena kuin muun muassa perustuslakivaliokunta on siihen edellä todetuin tavoin viitannut. A-skenaariion tilanteessakin ihmisoikeusystävällinen tulkinta voi riittää toteuttamaan EIS 46 artiklan edellyttämän tuomionpurun, jos kansallinen purkunormisto ei satu ehdottomasti estämään tuomionpurkua.⁶⁴⁸ Jos taas pelkkä ihmisoikeusystävällinen tulkinta ei A-skenaariossa riitä sivuuttamaan EIS 46 artiklan edellyttämän tuomionpurun esteenä olevaa kansallista purkunormia, tällaista purkunormia tulisi soveltaa tarvittaessa *contra legem* joko ns. presumptio-oppiin, tavanomaisiin laintulkinta-argumentteihin tai viime kädessä perustuslain 106 §:ään turvautumalla sikäli kuin kansainvälisoikeudellisen loukkauksen tila halutaan saada sammumaan.⁶⁴⁹

4.2.2 EU-oikeus

EU-oikeuden vaikutukset kansallisen purkunormiston tulkintaan ja soveltamiseen välittyvät kansalliseen oikeuteen suoraviivaisemmin kuin EIS:n järjestelmässä. Kun asiaan vaikuttavan EU-normiston soveltuva sisältö on otettu selville (juontuipa se esimerkiksi tehokkuus- tai vastaavuusperiaatteiden mukaisesta arvioinnista taikka oikeusvoimaa nimenomaisesti koskevasta EU-sääntelystä), sen mukainen lopputulos on viime kädessä EU-oikeuden etusijaperiaatteen mukaisesti toteutettava kansallisen oikeuden sisällöstä riippumatta. Mikään ei viittaa siihen, että suomalaiset tuomioistuimet – toisin kuin esimerkiksi Saksan perustuslakituomioistuin eräissä asioissa ja eräinä aikakausina – olisivat pyrkineet varaamaan itselleen mitään vii-

648 Ylipäänsä on syytä huomata, että monesti kansallinen purkunormisto voi jo omista kotoperäisistä lähtökohdistaan toteuttaa tuomionpurun riippumatta mahdollisista EIS:n vaatimuksista. Tällöin purkuratkaisun perusteluissa ei jouduta ainakaan laajemmin analysoimaan EIS:n vaatimuksia.

649 Ks. tarkemmista tutkimustuloksista tällaisen normikollision ratkaisuperusteiden osalta Vähätalo 2019 s. 368–370.

mekätistä (EU-oikeuden kannalta kaikkea muuta kuin oikeaoppista) toimivaltaa arvioida EU-oikeuden etusijan pätevyyttä.

4.3 Eurooppaoikeuden mahdollisista vaikutuksista suomalaisen lopullisuusnormiston soveltamiseen siviili- ja rikosprosessissa

4.3.1 EIS:n mahdollisista vaikutuksista

4.3.1.1 Aluksi: suomalaisessa normistossa ei erotella EIT:n loukkaustuomioita ja rinnakkaistapauksia

Aluksi on syytä huomauttaa, että Suomi ei ole – useimpien muiden EIS:n sopimusvaltioiden tavoin⁶⁵⁰ – säätänyt erityistä EIT:n loukkaustuomioon liittyvää purkuperustetta. Siten EIT:n loukkaustuomion täytäntöönpanoon liittyviä EIS 46 artiklasta johtuvia velvollisuuksia toteutetaan käyttämällä (lähes kaikilta osin⁶⁵¹) samoja ylimääräisen muutoksenhaun normeja kuin muissakin tapauksissa, mukaan lukien ns. rinnakkaistapaukset (tapaukset, joissa tietynlaista ihmisoikeusloukkausta, jonka joku toinen vastaavassa asemassa oleva on saattanut EIT:n käsiteltäväksi, ei ole määrääjässä saatettu EIS:n käsiteltäväksi). Myös kansallisesta oikeuskäytännöstä välittyy pyrkimys yhdenvertaisuuteen: tavoiteltavana ei ole pidetty sitä, että tuomion purkaminen tai poistaminen ratkaisi sen perusteella, onko yksilö tehnyt (menestyksekkäästi) ihmisoikeusvalituksen vai ei.⁶⁵² Kuten artikkeliosuudesta tarkemmin ilmenee, yhdenvertaisuus on validi näkökohta, jonka varjolla ei kuitenkaan tulisi

650 Ks. *Vähätalo* 2019 s. 383 viitteineen.

651 Poikkeuksena on OK 31:2.3:n sisältämä erityinen kantelumääräaika, joka lasketaan ”[k]ansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden valvomisessa toimivaltaisen lainkäyttö- tai valvontaelimen (...) lopulliseksi jääneen ratkaisun antamisesta”. – Todettakoon vertailun vuoksi, että hallintoprosessissa ei tällaista erityissäännöstä ole. Toisaalta hallintoprosessissa purkua voidaan menettelyvirheiden osaltakin hakea peräti viiden vuoden ajan siitä lukien, kun purettavaksi haettu päätös sai lainvoiman, pois lukien kuulemisvirheet, joiden osalta määräaika on kuusi kuukautta siitä, kun hakija sai tiedon päätöksestä. Erityisen painavista syistä päätöksen purkamista voidaan hakea määrärajan päätyttyä. (HOL 119.1 §.)

652 Ks. esim. KKO 2014:94, k. 19: ”Kun sopimusloukkauksen toteaminen perustuu järjestelmäongelmaan, jonka vaikutuspiirissä on ollut monia vastaavassa asemassa olevia henkilöitä, ei ole perusteltua, että he joutuisivat keskenään erilaiseen asemaan tuomion poistamisen edellytysten suhteen riippuen siitä, ketkä yksittäiset henkilöt ovat oikea-aikaisesti ja menestyksellisesti tehneet asiasta ihmisoikeusvalituksen. Lopputulosten erilaisuus johtaisi tällaisissa tapauksissa yhdenvertaisuuden kannalta vaikeasti hyväksyttäviin seurauksiin etenkin, kun otetaan huomioon, ettei ihmisoikeusvalitusta voida eikä pidä rinnastaa kansallisen tason säännöllisiin muutoksenhakukeinoihin. Ihmisoikeustuomioistuinta ei ole tarkoitettu ’neljänneksi oikeusasteeksi’ eikä se sovellu sellaiseksi.” Ks. myös KHO 2016:33: ”Yhdenvertaisen ja tasapuolisen kohtelun kannalta ei ole perusteltua katsoa, että purkukakemuksen menestyminen ratkeaa yksinomaan sillä perusteella, onko rinnakkaisten veronkorotusmenettelyn ja rikosprosessin kohteeksi joutunut henkilö tehnyt asiassaan ihmisoikeusvalituksen.” – Molemmissa mainituissa ratkaisuissa vähemmistöön jääneet jäsenet suhtautuvat muun muassa yhdenvertaisuuden vaatimukseen eri tavalla kuin enemmistö.

vähentää niitä velvollisuuksia, joita sopimusvaltiolle seuraa EIS 46 artiklasta *EIT:n loukkaustuomioon päätyneissä yksittäistapauksissa*.⁶⁵³ Sitä paitsi asiansa Strasbourgissa menestyksekkäästi ajanut yksilö ja vastaavanlaisessa asiassa kansalliseen ratkaisuun tyytynyt yksilö eivät ole sillä tavoin vertailukelpoisessa asemassa, että mitään yhdenvertaisuuden loukkausta syntyisi ensin mainitun yksilön saadessa paremman ”purkukohtelun”.⁶⁵⁴

Näiden alkuhuomautusten jälkeen seuraavassa keskitytään asetelmaan, jossa EIT on todennut ihmisoikeusloukkauksen. Aiemmin ilmi käynein tavoin tämä on ainut sellainen asetelma, jossa EIS:sta johtuu kiistattomasti normatiivisia velvollisuuksia suhteessa ylimääräistä muutoksenhakua koskevan normiston soveltamiseen.

4.3.1.2 Purun ja poistamisen muodolliset edellytykset

Purkuhakemuksen ja kantelun tekemiselle asetetut *määräajat* ovat EIT:ssa valituksen menestyksekkäästi ajaneen henkilön kannalta käytännössä tärkeä kohtalonkysymys. Jos määräaika on EIT:n antaessa tuomionsa jo umpeutunut, sinänsä olemassa oleva ylimääräinen muutoksenhakekeino jää EIS:n näkökulmasta näennäiseksi ja tehottomaksi. Toisaalta artikkeliosuudessa havaittiin, etteivät kotimaiset normistot sisällä tässä suhteessa merkittäviä aukkoja.⁶⁵⁵

Menettelyvirheiden osalta määräaikaan liittyviä ongelmia ei juurikaan ole, koska OK 31:2.3:n mukainen kuuden kuukauden kantelumääräaika alkaa kulua vasta EIT:n lopulliseksi jääneen ratkaisun antamisesta. Pulmallinen erityistilanne olisi kuitenkin käsillä silloin, kun EIT:n suuren jaoston lautakunta tarkastelee pyyntöä asian suureen jaostoon siirtämisestä niin kauan, että EIT:n jaostotuomion antamisesta ehtii lautakunnan kielteiseen päätökseen mennessä kulua kuusi kuukautta (kantelumääräajan verran) tai lähes tämän verran siten, ettei kantelun tekemiselle jää riittävää aikaa. Nähdäkseni ratkaisusta KKO 2012:13 ilmenee vähintäänkin rivien välistä valmius arvioida sitä, onko valittajalla ollut tosiasiallinen mahdollisuus saada kantelunsa tutkittavaksi kuvatussa erityistilanteessa.⁶⁵⁶ Tällainen valmius on tärkeää, sillä korjaamisvelvollisuuden kannalta varsin kyseenalaisena – ja A-skenaariossa⁶⁵⁷ suorastaan kestäättömänä – olisi pidettävä tilannetta, jossa EIS 6 artiklaan perustuvan (tai muun prosessuaalisten oikeuksien loukkausta koskevan) ihmisoike-

653 Ks. *Vähtälo* 2019 s. 404–405.

654 Ks. *ibid.* s. 405.

655 Ks. *Vähtälo* 2019 s. 371–375.

656 Ks. lähemmin *Vähtälo* 2019 s. 374–375.

657 Kyse on siis tilanteesta, jossa tuomionpurku on joko 1) EIT:n tai ministerikomitean eksplisiittisesti vaatimaa; 2) *ainut* hyväksyttävä keino loukkauksen *lopettamiseksi*; taikka 3) *korjaamisvelvollisuuden* täyttämiseksi joko a) *ainut* hyväksyttävä keino tai, b) jos purkua ei voida pitää täysin mahdottomana, myös *sopivin* keino, jolla loukkauksen seuraukset voidaan täydellisimmin korjata. Tällöin EIS 46 artiklaa on sovellettava säännön luonteisena, purkuvelvollisuuden aiheuttavana normina kansallisen purkunormin rinnalla tai sijasta. Ks. luku IV-2.1.5 edellä.

usvalituksen menestyksekkäästi ajaneella henkilöllä ei olisi mahdollisuutta saada kantelua tutkittavaksi täpärästi umpeutuneen määräajan vuoksi.

Mitä tulee materiaalisesti virheellisiä tuomioita koskeviin purkumääräaikoihin, rikostuomion purku syytetyn eduksi ei ole lainkaan määräaikaan sidottu, mikä edistää EIT:n tuomioiden täytäntöönpanon näkökulmasta tuomionpurun käytettävyyttä merkittävästi. Periaatteellisesti merkittävin ongelma liittyy siihen, että materiaalisesti virheellisten *siviilituomioiden* osalta yksilö on Suomen nykyisen oikeuskäytännön valossa käytännössä OK 31:7.1:n 4 kohdassa tarkoitetun, ilmeisesti väärää lainsoveltamista koskevan purkuperusteen varassa ja tuota purkuperustetta koskeva yhden vuoden määräaika lasketaan puolestaan *kansallisen tuomion lainvoimaiseksi tulosta*. On selvää, että jos lainvoimainen siviilituomio osoittautuu myöhemmän EIT:n ratkaisun valossa ihmisoikeuksien vastaiseksi, valittaja jää tosiasiallisesti purku- ja tuomioselvitysmahdollisuutta, koska EIT ei millään ehdi antaa ratkaisuaan yhden vuoden kuluessa kyseisen kansallisen tuomion lainvoimaiseksi tulosta. Tällöin purkuinstanssin tulisi nähdäkseni ainakin A-skenaariossa sivuuttaa määräaika EIS:n nojalla. Tapauksessa KKO 2011:100 näin on tehtykin.⁶⁵⁸

Hakijalegitimaation osalta kotimainen normisto ei muodosta esteitä hakemuksen tutkimiselle ainakaan silloin, kun ihmisoikeusloukkauksen uhri on ollut kansallisessa oikeusjutussa *asianosaisena*, kuten yleensä onkin. Toisaalta käytännössä voi ilmetä erilaisia tilanteita, joissa purkulegitimaation vakiintuneen tulkinnan laventamiselle voi syntyä tarvetta, esimerkkinä ratkaisu Z v. Finland, jossa oli kysymys todistajana toimineen henkilön yksityiselämän suojan suhteesta hovioikeuden antamaan salassapitomääräykseen.⁶⁵⁹ Hyväksyttävänä ei voida pitää sitä, että kansallisen tuomion merkittävä EIT:n toteamaa ihmisoikeusloukkausta tämän loukkauksen uhrilla ei olisi legitimaatiota turvautua ylimääräiseen muutoksenhakuineen, joka muutoin olisi käytettävissä ja sinänsä soveltuisi kyseiseen asiaan. Jos tällainen tilanne ilmenee, olisi EIS 46 artiklalle mielestäni myönnettävä hakijalegitimaatiota laajentava vaikutus sekä A- että B-skenaariossa. Mahdollisuus saada purkuhakemus (edes) tutkittavaksi on tärkeä osa EIT:n tuomion täytäntöönpanoa, eikä suurta väkivaltaa kansalliselle purkunormistolle tarvitse tehdä, sillä hakijalegitimaatiosta ei ole nimienomaisesti säädetty OK 31 luvun säännösten sanamuodoissa. Varoventtiilinä

658 KKO 2011:100, k. 19–22, jossa määräajan sivuuttamisen perustana viitataan paitsi EIT:n tuomion noudattamista koskevaan velvollisuuteen, myös esimerkiksi yhdenvertaisuuteen, kun lainsäätäjä ei ollut laajentanut tuomionpurkumahdollisuutta vastaavaan tapaan kuin kantelumahdollisuuksia. Ks. tästä tapauksesta *Vähätalo* 2019 s. 373 ja määräajoista yleisesti s. 372–375.

659 EIT: *Z v. Finland* 25.2.1997. Juttunsa EIT:ssa voitaneen Z:n aiempi purkuhakemus oli jätetty tutkimatta KKO:n 1.9.1995 antamalla päätöksellä hakijalegitimaation puuttumisen vuoksi. Kyse oli todistajasta, jonka yksityiselämän suoja loukkasi se, että hänen henkilöllisyytensä ja HIV-diagnoosinsa olisivat tulleet hovioikeuden salassapitomääräyksen mukaan julkisiksi jo vuonna 2002. Vaikka ihmisoikeusloukkaus sinänsä sittemmin korjaantui apulaisoikeuskanslerin tehtyä EIT:n langettavan tuomion jälkeen menestyksekkään purkuhakemuksen (KKO 1998:33), kysymys Z:n omasta hakijalegitimaatiosta jäi epäselväksi.

toimii toki ylimpien laillisuusvalvojen legitimaatio purkuhakemuksen tai kantelun tekemiseen.⁶⁶⁰

Olen artikkeliosuudessa puoltanut sellaista näkökantaa, ettei *asiamiehen käyttöä koskeva vaatimus* ylimääräistä muutoksenhakua koskevissa asioissa (OK 15:1) olisi edes EIT:n tuomioiden täytäntöönpanoa koskevassa asetelmassa pulmallinen. EIT nimittäin suhtautuu erilaisiin asiamiespakkoa koskeviin järjestelyihin varsin suvaitsevaisesti jopa tavanomaisessa 6 artiklaa koskevassa rikosprosessissa, eikä kysymyksessä ole mikään ehdoton ja ylittämätön este vaan kohtuudella täytettävissä oleva prosessuaalinen vaatimus, joka on hakijan vaikutuspiirissä.⁶⁶¹ Tärkeää kuitenkin on, ettei asiamiehen käyttöpakko tosiasiallisesti estä tai suhteettomasti vaikeuta purkuhakemuksen tai kantelun saamista tutkittavaksi. Tässä mielessä OK 31 luvun 3.2 ja 13 §:ään perustuva vaatimus tilaisuuden varaamisesta avustajan hankkimiseen sekä oikeus oikeusavun saamiseen myös ylimääräistä muutoksenhakua koskevassa asiassa ovat tärkeitä takeita.⁶⁶²

Olen artikkeliosuudessa pitänyt väistämättömänä, että samassa asiassa tehtyjä useita ylimääräisiä muutoksenhakemuksia koskevaan OK 31:19:ään sisältyvän ”erityisen painavasta syystä välttämätöntä tutkia uudelleen” -edellytyksen katsotaan täyttyvän jo sillä perusteella, että uuden hakemuksen tueksi on esittää EIT:n sittemmin samassa asiassa antama langettava tuomio. Valittajalla on voinut olla aivan rationaalinen syy tehdä purkuhakemus tai kantelu jo pian kansallisen tuomion tultua lainvoimaiseksi ja siis vasta harkitessaan mahdollisen valituksen tekemistä EIT:lle.⁶⁶³ Valittajaa ei saa rangaista tällaisen hakemuksen tekemisestä jättämällä tutkimatta myöhempi, EIT:n sittemmin antamaan loukkaustuomioon nojautuva hakemus. Tulkintakannanottoni koskee sekä A- että B-skenaarioita, eikä se kyseisen OK:n säännöksen sanamuotoon nähden edellytä edes *contra legem* -soveltamista.⁶⁶⁴

4.3.1.3 Purun ja poistamisen aineelliset edellytykset

Soveltamisalaltaan laajimpana *tuomion poistamisen aineellisena edellytyksenä* voidaan pitää OK 31:1.1:n 4 kohtaa. Sen mukaan tuomio voidaan poistaa, jos oikeudenkäynnissä on tapahtunut oikeudenkäyntivirhe, jonka havaitaan tai voidaan otaksua olennaisesti vaikuttaneen jutun lopputulokseen. EIS 6 artiklan loukkauksen on luonnollisesti katsottava muodostavan säännöksessä tarkoitettua oikeuden-

660 Ks. hakijalegitimaation ja EIT:n tuomion täytäntöönpanon suhteesta tarkemmin *Vähätalo* 2019 s. 375–376. Hakijalegitimaatiota koskevasta kansallisesta oikeudesta ks. lähemmin *Koponen* 2017 s. 49 ss.

661 Hakijalegitimaation puuttumiselle taas hakija itse ei mahda mitään, ja sama koskee myös määräajan umpeutuneisuutta silloin, kun määräaika on ehtinyt jo umpeutua EIT:n antaessa loukkaustuomionsa.

662 Ks. *Vähätalo* 2019 s. 376.

663 Myös sopimusvaltion näkökulmasta on syytä pyrkiä korjaamaan ja lopettamaan ihmisoikeusloukkauksia etupainotteisesti – jos kuvattu purkuhakemus tai kantelu menestyy ja johtaa tarvittavaan loukkauksen oikaisuun, valittaja voi perua EIT:een tekemänsä valituksen ja sopimusvaltio välttyy rikkomuksen toteamiselta.

664 Ks. myös *Vähätalo* 2019 s. 376–377.

käyntivirheen. Virheen ja jutun lopputuloksen välistä kausaaliyhteyttä koskeva edellytys vastaa suosituksen R(2000)2 ajatuksia, ja Suomessa sanottua edellytystä on yleensä tulkittu varsin suopeasti (tai ainakin ”ei-ahtaasti”) silloin, kun kyseessä ovat asianosaisen kannalta keskeiset prosessuaaliset oikeudet, jollaisia EIS 6 artiklan takeiden voidaan katsoa olevan.⁶⁶⁵ Tällaista suopeaa tulkintaa tulee harjoittaa aivan erityisesti silloin, kun kantelun perusteena on EIT:n samassa asiassa toteama menettelyvirhe; olennaista vaikutusta lopputulokseen koskeva tunnusmerkki ei saa muodostua tuomion poistamisen esteeksi tilanteessa, jossa tuomionpurku on sopiva, sopivin tai ainut mahdollinen keino 6 artiklan loukkauksen korjaamiseksi.⁶⁶⁶

OK 31:1.1:n 1 kohdan mukaan tuomio on poistettava, jos oikeus ei ole ollut tuomionvoipa taikka jos asia on otettu tutkittavaksi, vaikka on ollut olemassa sellainen seikka, jonka johdosta oikeuden olisi omasta aloitteestaan pitänyt jättää asia tutkittavaksi ottamatta. Säännöstä voidaan luonnehtia varsin ehdottomaksi, eikä siihen sisälly mitään varsinaista poistamiskynnystä korottavaa harkintaelementtiä. Esimerkiksi *ne bis in idem* -kiellon loukkaus oikeuttaakin tuomion poistamiseen mainitun lainkohdan nojalla varsin suoraviivaisesti. Asioissa KKO 2014:93, 2014:94 ja 2014:95 tosin *ne bis in idem* -kiellon loukkaukseen perustuneet kantelut hylättiin, koska korkein oikeus ei katsonut oikeustilan (eli lähinnä EIT:n oikeuskäytännön) estäneen syytteiden tutkimista vielä poistettavaksi haettujen tuomioiden antamisen aikaan.⁶⁶⁷

Artikkeliosuudesta ilmenee, että tutkimuskohteen kannalta tärkeimpänä *tuomion purkamisen aineellisenä edellytyksenä* voidaan pitää OK 31 luvun 7.1 §:n 4 kohdan ja 8 §:n 4 kohdan säännöksiä, joissa on kysymys tuomion perustumisesta *ilmeisesti* (siis selvästi ja kiistattomasti) *väärään lainsoveltamiseen*. EIS:n virheellinen soveltami-

---

665 Ks. *Vähätalo* 2019 s. 382–383 ja siinä viitatu tapaukset KKO 1995:95, 1999:84, 2009:84 ja 2012:52 samoin kuin esim. KKO 2007:36.

666 Lopettamisvelvollisuus taas ei aiemmin käsitellyin tavoin ole 6 artiklan loukkauksissa yleensä relevantti.

667 Tutkimukseni piiriin ei kuulu kotimaisten purkuratkaisujen analysointi tai arvostelu. Ks. *Vähätalo* 2019 s. 406–407 yleisellä tasolla EIT:n oikeuskäytännön dynaamisen kehittymisen merkityksestä siinä problematiikassa, joka koskee EIT:n tuomion täytäntöönpanon ja ylimääräisen muutoksenhaun suhdetta. Olen tuossa yhteydessä katsonut, että EIT:n loukkaustuomioon päätyneissä yksittäistapauksissa purkuinstanssin ei tulisi jälkikäteen spekuloida sillä, onko laintulkinta purettavaksi haetussa ratkaisussa ollut EIS:n vastainen jo sanotun ratkaisun antamisen aikaan, jos kerran EIT:n loukkaustuomio on osoittanut laintulkinnan olevan EIS:n vastainen. Rinnakaistapauksissa taas purkaminen tai poistaminen jää käytännössä kansallisen oikeuden mukaan arvioitavaksi ilman EIS 46 artiklan mukaisia täytäntöönpanovelvollisuuksia. Ks. myös jäljempänä tässä alaluvussa ilmeisesti väärää lainsoveltamista koskevan purkuperusteen kohdalla sanottua. – Vielä on *ne bis in idem* -kieltoa koskevien ratkaisujen osalta lisättävä, etteivät ne muutoinkaan liene osuvimpia mahdollisia esimerkkejä edes tutkimuskohteeni havainnollistamisessa ottaen huomioon se tietty turbulenssi, jota EIT:n omassa käytännössä on tältä osin tunnetusti ollut (ks. viimeksi sanotusta esim. *Pellonpää* 2020 s. 323: ”Zolotukhin-saagaa tuskin voidaan pitää EIT:n historian selkeimpiin kuuluvana tulkintajatkumona. Siinä voi pikemminkin nähdä piirteitä harharekettä, jonka päätepestettä ei välttämättä ole vieläkään saavutettu.”)

nen on jo puhtaasti kansallisista lähtökohdista katsottuna väärää lainsoveltamista. Tuomionpurun myöntämiseen puheena olevien lainkohtien nojalla voidaan katsoa olevan EIS:sta johtuva velvollisuus vähintäänkin A-skenaariossa. Koska säännösten *sanamuodossa* ei ole mitään sellaista, mikä ehdottomasti estäisi purkamisen EIT:n todettua kansalliseen tuomioon kytkeytyvän loukkauksen, joudutaan tuskin turvautumaan mihinkään raskassoutuisiin, valtiosääntöoikeuden juurille yltäviin normikollisioiden ratkaisumekanismeihin.⁶⁶⁸ Riittävää on, että ilmeisesti väärää lainsoveltamista koskevan edellytyksen katsotaan tässä skenaariossa täyttyvän, vaikka jokin kansallisesti vakiintunut tulkinta vaikuttaisi sen estävän. Aivan erityisesti sille kansallisen tradition mukaiselle arviointikriteerille, oliko lainsoveltamisen virheellisyys ilmeistä *jo kohderatkaisun antamisen aikaan*,⁶⁶⁹ ei tule antaa EIS 46 artiklan vaatiman purun estävää merkitystä (A-skenaario). Mahdollisesti näin tulisi – ainakin joissain tapauksissa – olla myös B-skenaariossa, jossa EIS 46 artikla tuottaa kansalliseen järjestelmään ainoastaan tulkinnallisen vaikutuksen. EIT on nimittäin EIS 32 artiklan mukaan toimivaltainen antamaan jälkikäteen sitovan kannanoton EIS:n oikeasta tulkinnasta suhteessa jutun (menneisyydessä tapahtuneisiin) tosiseikkoihin, kuten lainvoiman saaneeseen kansalliseen tuomioon. Toisin sanoen EIT:n tuomion myötä tiedetään, että kohderatkaisu on ollut jo antamisensa aikaan EIS:n vastainen, vaikkei se tuolloin käytettävissä olleen EIT:n oikeuskäytännön valossa olisi sitä välttämättä vielä (eksplisiittisesti) ollutkaan.⁶⁷⁰

Millä muilla tavoilla EIS 46 artiklan vaikutus OK 31 luvun 7.1 §:n 4 kohdan ja 8 §:n 4 kohdan tulkintaan sitten voisi ilmetä B-skenaariossa? Ainakin voidaan sanoa, että virheen ilmeisyyttä koskevaa edellytystä tulisi tulkita sitä suopeammin, mitä sopivammalta keinolta loukkauksen lopettamiseksi tai korjaamiseksi tuomionpurku vaikuttaa. Tämä ei välttämättä vaadi merkittävää irtiottoa kansallisesta, virheen selvyyttä ja kiistattomuutta koskevasta tulkintadoktriinista. EIT:n ratkaisuhan monesti tuo tuomion virheellisyyden (siis EIS:n vastaisuuden) esiin selvällä ja kiistattomalla tavalla, jolloin mahdolliset yhteensovittamispulmat liittyvät – eivät niinkään ilmeisyydedellytyksen täyttymiseen vaan – lähinnä siihen, onko virheen tullut olla ilmeinen jo kohderatkaisun antamisen aikaan.

Toinen aineellinen purkuperuste, joka *voisi* potentiaalisesti olla relevantti EIT:n tuomion täytäntöönpanossa, olisi OK 31 luvun 7.1 §:n 3 kohdassa ja 8 §:n 3 kohdassa tarkoitettujen sellaisen *uuden seikan* esittäminen, joka olisi riita-asiassa todennäköisesti johtanut toiseen lopputulokseen tai rikosasiassa syytetyn vapautumiseen tai lievempien rangaistussäännösten soveltamiseen. Uuden seikan kausaaliyhteys

668 Ks. laajemmin ilmeisesti väärää lainsoveltamista koskevasta purkuperusteesta *Vähätalo* 2019 s. 378–380.

669 Ks. esim. *Koponen* 2017 s. 427.

670 Tiettyä tämän suuntaista jouston valmiutta voidaan mielestäni havaita erityisesti ratkaisussa KKO 2009:80, ks. *Vähätalo* 2019 s. 380.

erilaiseen lopputulokseen ilmenee jo EIT:n tuomiosta, joka osoittaa kansallisen tuomion *lopputulokseltaan virheelliseksi*. Artikkeliosuudesta tarkemmin ilmenevin tavoin ongelmaksi nousee kuitenkin se, että kansallinen tulkinta on viime vuosina vakiintunut sellaiseksi, ettei ihmisoikeustuomioistuimenkaan antama *tuomio* voi olla *uusi seikka* ensinkään.⁶⁷¹

On korostettava, että A-skenaariossa EIS 46 artiklan vaatima tuomionpurku on toteutettava jollakin keinolla, jotta kansainvälisoikeudellisen rikkomuksen tila saada päätymään. Jos kyse on materiaaliselta lopputulokseltaan virheellisestä tuomiosta, Suomessa käytettävissä olevat vaihtoehdot ovat puheena olevan A-skenaarion tilanteissa nähdäkseni seuraavanlaiset:

- OK 31 luvun 7.1 §:n 3 kohdassa tai 8 §:n 3 kohdassa tarkoitetun ”uuden seikan” käsitteen tulkitseminen vakiintuneesta tulkinnasta poikkeavasti siten, että EIT:n toteama ihmisoikeusloukkaus kelpaisi uudeksi seikaksi ja oikeuttaisi tuomion purkamiseen;
- tuomion purkaminen ilmeisesti väärää lainsoveltamista koskevan OK 31 luvun 7.1 §:n 4 kohdan tai 8 §:n 4 kohdan nojalla siten, että riita-asioissa (käytännössä jo ennen EIT:n tuomion antamista umpeutunut) yhden vuoden määräaika säännös tarvittaessa jätetään soveltamatta (ja tarvittaessa sivuutetaan tulkinta, jonka mukaan kohderatkaisun tulee olla ollut virheellinen jo antamisajankohtana käytettävissä olleen EIT:n oikeuskäytännön perusteella arvioituna); tai
- purkuratkaisun perustaminen yksistään EIS 46 artiklaan niin, että kansallinen purkunormisto sivuutetaan kokonaan.

Yleisellä tasolla ei ole mahdollista eikä tarpeellistakaan ottaa kantaa siihen, mikä näistä vaihtoehdoista on luontevin, siis kansallista tuomionpurkujärjestelmää vähiten ”järkyttävä” tapa EIS 46 artiklan aiheuttaman purkuvelvollisuuden toteuttamiseksi. Totean kuitenkin sen, ettei ”uuden seikan” kuvatus kaltainen tulkinta edellyttäisi varsinaista *contra legem* -soveltamista vaan lähinnä vakiintuneesta tulkinnasta poikkeamista.⁶⁷²

Soveltamisalaltaan kapeahkona purkuperusteena voidaan lopuksi mainita oikeuden jäsenen tai eräiden muiden juttuun liittyvien henkilöiden syyllistyminen jutun yhteydessä sellaiseen *rikolliseen menettelyyn*, jonka voidaan otaksua vaikuttaneen jutun lopputulokseen (OK 31 luvun 7.1 §:n 1 kohta ja 8 §:n 1 kohta). On mahdollista, että esimerkiksi tuomarin menettely johtaa niin rikosvastuuseen kuin EIT:n toteamaan ihmisoikeusloukkaukseen, ja tällöin EIT:n tuomion täytäntöönpanossa voidaan soveltaa puheena olevaa purkuperustetta.

---

671 Ks. *Väbätalo* 2019 s. 381–382 ja siinä mainitut tapaukset KKO 2008:24, k. 8 ja 2011:100, k. 13. – Korkein oikeus on antanut viime vuosina useita ratkaisuja siitä, milloin kansallinen tuomio voi poikkeuksellisesti olla uusi seikka. Näin voi olla esimerkiksi silloin, kun päätekoa koskeva syyte hylätään ja avunantaja tai yllyttäjä hakee purkua. Ks. KKO 2019:6, 2020:10 ja 2020:24.

672 Ks. lähemmin tällaisen tulkinnan mahdollisuuksista *Määttä* 2008 s. 3; *Väbätalo* 2019 s. 381–382.

4.3.1.4 Ylimääräiseen muutoksenhakuun liittyviä menettelyllisiä seikkoja

EIS 46 artiklan sisältämien korjaamis- ja lopettamisvelvollisuusnormien soveltaminen saattaa vaikuttaa purkumenettelyssä selvittävän asian kohdetta jonkin verran totutusta laajentaen. Kun hakija vetoaa häntä koskevassa asiassa annettuun langetta-vaan EIT:n tuomioon purkuhakemuksensa tai kantelunsa perusteena (mahdollisten muiden perusteiden ohella), suomalaisella tuomioistuimella on normaalin *jura novit curia* -periaatteen mukaisesti velvollisuus tuntea EIS 46 artikla sekä sen käsittämät lopettamis- ja korjaamisvelvollisuusnormit. Kyse ei tällöin ole enää puhtaasti kansallisten purkuedellytysten täyttymisen arvioinnista vaan myös siitä, onko valittajaa koskeva loukkaus EIS 46 artiklan edellyttämällä tavalla jo korjattu ja lopetettu ja, jos ei ole, tulisiko sanotut velvollisuudet kokonaan tai osaksi täyttää tuomionpurun avulla.

Hakijalla on ensisijainen vastuu hakemuksensa oikeudellisen perusteen yksilöintiä ja etenkin hakemusta tukevien seikkojen ja todisteiden esittämisestä. Oikeuskirjallisuudessa on näiltä osin todettu, että ylimääräisessä muutoksenhaussa voitaneen jopa lähteä siitä, että hakijan vaatimis- ja vetoamisvelvollisuudelle tulisi asettaa suuremmat vaatimukset kuin tavanomaisessa muutoksenhaussa ja että normaalisti ylimääräinen muutoksenhakemus ratkaistaan vain sen materiaalin perusteella, mikä tuomioistuimelle on esitetty.⁶⁷³

Mitä tulee ensiksi purun tai poistamisen oikeudellisten perusteiden huomioimiseen vedottuja laajemmin, pidän tältä osin jokseenkin selvänä, että EIT:n tuomion täytäntöönpanoa koskevassa asetelmassa purkuinstanssin on syytä soveltaa purkunormistoa normaalia joustavammin eli tarvittaessa tutkia hakemus myös muun kuin hakemuksessa vedotun OK 31 luvun perusteen kannalta. Suomessa ei muutenkaan ole aina noudatettu kovin tiukkaa formalismia siinä mielessä, etteikö hakemusta voitaisi tutkia myös muun kuin siinä vedotun OK 31 luvun mukaisen purku- tai poistamisperusteen kannalta.⁶⁷⁴

Mitä tulee viran puolesta hankittavaan *selvitykseen*, EIS 46 artiklan (potentiaalinen) soveltuminen saattaisi joissakin tilanteissa ajankohtaistaa tarpeen soveltaa OK 31:5:ää, jonka mukaan tuomioistuimen tulee ryhtyä toimenpiteisiin tarpeellisen selvityksen hankkimiseksi, jos havaitaan tarvittavan lisäselvitystä ennen kuin asia voidaan ratkaista. Säännöstä on alun perin perusteltu mahdollisuudella ottaa julkisen edun vaatimukset huomioon,⁶⁷⁵ ja oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että nykyaikana säännös voitaneen nähdä materiaalista prosessinjohtoa ilmentävänä lainkohtana, joka ei kuitenkaan lisänne virallistutkintaa siitä, mikä on normaalia kyseisen juttutyypin kohdalla⁶⁷⁶. EIT:n toteama sopimusloukkaus

673 Leppänen – Välimaa 1998 s. 170.

674 Ks. esim. KKO 2014:93, k. 5–6; KKO 2015:4, k. 8–9. – Ks. myös Vähätalo 2016 s. 222–223 alav. 143 viitteineen.

675 HE 14/1958 vp s. 7.

676 Leppänen – Välimaa 1998 s. 170.

muodostaa sellaisen erityistilanteen, johon liittyvä julkinen intressi (sopimusvaltion syyksi luetun ihmisoikeusloukkauksen lopettaminen ja korjaaminen, jotka velvollisuudet osaltaan sitovat myös kansallisia tuomioistuimia) voisi mielestäni oikeuttaa tuomioistuimen jonkin verran aktiivisempaan asian selvittämiseen kuin normaalissa ylimääräistä muutoksenhakua koskevassa asiassa. Hakijalta saatetaan joutua pyytämään selvitystä ihmisoikeusloukkauksen lopettamisen ja korjaamisen tilanteesta, eikä poissuljettua myöskään olisi pyytää joissakin tilanteissa lausuntoa esimerkiksi EIT:n tuomioiden täytäntöönpanoa koordinoivalta valtioneuvostolta ulkoministeriöstä.

Joka tapauksessa jo kuulemisperiaate edellyttää, että asianosaisille varataan tilaisuus tulla kuulluksi kaikesta asiassa esitetystä selvityksestä, ja tilanteen mukaan nimenomainen kuuleminen myös EIT:n tuomion täytäntöönpanoon liittyvistä oikeudellisista näkökohdista voi olla tarpeen ratkaisun yllätyksellisyyden välttämiseksi. Näin on myös hakijan vastapuolen osalta; asia koskee mitä suurimmassa määrin hänenkin asemaansa, vaikka tilanne on siinä mielessä erikoinen, ettei hän ole osallinen sopimusvaltion ja ylimääräisen muutoksenhakemuksen tekijän välisessä suhteessa todettuun ihmisoikeusloukkaukseen itsessään.

Vaikka edellä esitetyt ajatukset siitä, että EIT:n toteamasta ihmisoikeusloukkauksesta johtuva normatiivinen lisäelementti saattaa laajentaa kantelu- tai purkuasiassa selvitettäväksi tulevia kysymyksiä, voivat tuntua erikoisilta ja vain vaivalloisesti ylimääräiseen muutoksenhakumenettelyyn sopivilta, huomauttaisin kuitenkin, ettei tämän tyyppisten asioiden arviointi ole kotimaisille tuomioistuimillekaan täysin vierasta. Siteeraan seuraavassa kahta KKO:n purkuratkaisua, joissa taustalla on ollut EIT:n samassa asiassa toteama ihmisoikeusloukkaus:

KKO 2008:24: ”Kuten edellä on selvitetty, ihmisoikeustuomioistuimen tuomion seurauksena hovioikeuden tuomion *vaikutukset ovat tosiasiallisesti jo poistuneet eikä X:n* myöskään hänen syykseen luetun rikoksen tai siitä tuomitun rangaistuksen laatu huomioon ottaen *voida katsoa enää kärsivän kielteisiä seurauksia* hovioikeuden tuomion johdosta.”⁶⁷⁷

KKO 2011:100: ”Hovioikeuden tuomion kohdassa 1 on kysymys M:lle määrätystä vahingonkorvausvelvollisuudesta, jota *ihmisoikeustuomioistuimen valtion vastattavaksi tuomitsema korvaus ei ole kattanut*. Kysymys on tältä osin keskeisesti siitä, *millä tavoin ihmisoikeustuomioistuimen tuomiota*, jonka mukaan kohdassa 1 tuomittua vahingonkorvausta ei olisi tullut tuomita, *voidaan asianmukaisesti noudattaa*. Korkein oikeus toteaa lähtökohtana, että Suomen voimassa olevassa lainsäädännössä ei ole nimenomaista korvaussäännöstä todetun ihmisoikeusloukkauksen hyvittämisestä.”⁶⁷⁸

677 KKO 2008:24, k. 13; samassa asiassa taustalla EIT: *Selistö v. Finland* 16.11.2004.

678 KKO 2011:100, k. 17; samassa asiassa taustalla EIT: *Mariaporin v. Finland* 6.7.2010.

Ottamatta kantaa itse tapauksiin tai siteerattujen päätelmien oikeellisuuteen, tällaisista lausumista mielestäni ilmenee, että EIT:ssa menestyneellä purun hakijalla on oltava tilaisuus esittää selvitystä esimerkiksi siitä, miksi (tuomion KKO 2008:24 edellä siteerattua kohtaa käänteisesti lainatakseni) väärän tuomion vaikutukset *eivät* ole ”tosiasiassa jo poistuneet” tai miksi hänen *voidaan* katsoa edelleen ”kärsivän kielteisiä seurauksia”.

Lopuksi voidaan korostaa sen tärkeyttä, että EIS:n vaikutusten huomioiminen ilmenee riittävällä tavalla ylimääräistä muutoksenhakua koskevien ratkaisujen perusteluista. Erityisen tärkeänä perusteluvollisuutta voidaan pitää tapauksissa, joissa hakemus aiotaan hylätä huolimatta taustalla samassa asiassa olevasta EIT:n loukkaustuomiosta. Tällöin ihmisoikeusloukkauksen uhrin sekä muiden EIT:n tuomion täytäntöönpanoprosessiin liittyvien tahojen (kuten EN:n ministerikomitean) on voitava arvioida, onko tuomion purkamisen tai poistamisen epäminen ollut EIS 46 artiklan valossa kestävä ratkaisu. Toisaalta oikeusvarmuuteen liittyvistä syistä voidaan korostaa perusteluvollisuuden erityistä merkitystä myös niissä tilanteissa, joissa ylimääräinen muutoksenhakemus aiotaan hyväksyä soveltamalla kansallisia normeja *contra legem*.

4.3.1.5 Oikeusvoiman ulottuvuus

Toisin kuin EU-oikeuden osalta on, oikeusvoiman ulottuvuuden kaventaminen ei vaikuta EIS:n loukkausten oikaisemisessa kovinkaan relevantilta keinolta. Mahdollista silti on, että joissakin tilanteissa EIS:n loukkaus pystyttäisiin korjaamaan kaventamalla oikeusvoiman ulottuvuutta. Esimerkiksi jos jossakin valtiossa lapsioikeudellisilla päätöksillä olisi laaja oikeusvoimavaikutus, joka estää uusien hakemusten tutkimisen, tällaisen päätöksen oikeusvoimaa voitaisiin EIS 46 artiklan nojalla tulkita normaalia kapeammin, jotta henkilön ei tarvitsisi turvautua tuomionpurkuun. Suomessa kuitenkin esimerkiksi useimmilla lapsen huoltoa, asumista ja tapaamis-oikeutta koskevilla lainkäyttöraatkaisuilla on jo kansallisen oikeuden mukaan siinä määrin heikko oikeusvoimavaikutus, että uuden hakemuksen tutkiminen lienee yleensä mahdollista⁶⁷⁹ ilman EIS:n tarjoamaa vetoapuakin.

4.3.2 EU-oikeuden mahdollisista vaikutuksista

4.3.2.1 Tehokkuusperiaate (ja tehokkaan oikeussuojan periaate)

Tehokkuusperiaatteen vaikutus voisi ensinnäkin ajankohtaistua, jos jonkin yksittäisen tuomionpurkua tai poistamista koskevan (muodollisen tai aineellisen) edellytyksen olisi katsottava hankaloittavan suhteettomasti EU-oikeuden toteutumista. Mitä tulee purkuhakemuksen tai kantelun tekemiselle varattuihin *määräaikoihin*, EU-oikeudessa on – jo edellä todetuin tavoin – voimakkaana olettamana kohtuullisten preklusiivisten määräaikojen hyväksyttävyyden tehokkuusperiaatteen kannalta, ja

---

⁶⁷⁹ Ks. esim. *Aaltonen* 2009 s. 17.

tämä koskee myös ylimääräistä muutoksenhakua.⁶⁸⁰ Suomalaisia purkuhakemuksen ja kantelun tekemiselle varattuja määräaikoja tuskin voidaan pitää ainakaan pituutensa puolesta tehokkuusperiaatteen vastaisina, kun ne lyhimmilläänkin ovat useiden kuukausien mittaisia ja tosiasiallisesti mahdollistavat niin hakemuksen valmistelun kuin tuomioistuimeen jättämisen. Normistoissa on myös pyritty varmistamaan se, ettei henkilö, joka ei olisi voinutkaan tulla tietämään lainvoimaisesta tuomiosta, olisi estynyt hakemasta purkua tai poistamista määräajan vuoksi.⁶⁸¹ Edelleen määräaikojen lainsäädännöllisen laadun ja selkeyden suhteen ei nähdäkseen vallitse sellaisia epäselvyyksiä ja oikeusaukkoja, jotka asiassa Călin saivat julkisasiamies Bobekia siteeraten ”kulmat kohoamaan”.⁶⁸²

On huomattava, että EUT:n ennakkoratkaisut eivät rinnastu EIT:n harjoittamaan jälkivalvontaan. EUT:n ennakkoratkaisuilla on kyllä *ex tunc* -vaikutus ja ne voivat jälkikäteen osoittaa suurenkin määrän kansallisia tuomioita virheellisiksi, mutta pelkästään se, ettei EUT:n tulkintakannanottoon perustuvan purkuhakemuksen tekeminen ole – esimerkiksi umpeutuneen määräajan vuoksi – mahdollista, ei ole lähtökohtaisesti tehokkuusperiaatteen kieltämää mahdottomuutta. Kuten EUT on useissa ratkaisuissaan todennut, ”unionin oikeudessa ei edellytetä sitä, että kansallisen lainkäyttöelimen olisi lähtökohtaisesti peruutettava oikeusvoimainen ratkaisunsa ottaakseen huomioon asian kannalta merkityksellisen unionin oikeuden säännöksen tulkinnan, jonka unionin tuomioistuin on antanut kyseisen ratkaisun antamisen jälkeen”.⁶⁸³

Myöskään *hakijalegitimaatiota* koskeva kotimainen normisto tuskin osoittautuu tehokkuusperiaatteen vastaiseksi, koska asianosaisilla ja tilanteesta riippuen myös eräillä viranomaisilla on oikeus hakea purkua.⁶⁸⁴ Samalla tavoin voidaan arvioida olevan *asiamiehen käyttämistä* koskevan vaatimuksen (OK 15:1) osalta. *Toistuvien hakemusten rajoittamisen* (OK 31:19) osalta sen sijaan on ajateltavissa, että jos hakija pystyy esittämään purkuhakemuksensa tueksi tuoreen EUT:n ennakkoratkaisun, josta *ex tunc* -vaikutuksin käy ilmi kohderatkaisun perustuminen EU-oikeuden virheelliselle soveltamiselle, olisi varsin kyseenalaista jättää purkuhakemus tutkimatta sillä perusteella, että hakija on hakenut purkua jo kerran aiemmin silloin, kun EUT:n oikeuskäytäntö oli kyseisen EU-säännöksen suhteen vielä aukollinen. Tällainen pur-

680 Ks. esim. EUT: C-676/17 *Călin*, k. 46–49 ja edellä luku IV-2.2.2.3.3.

681 Ks. erityisesti OK 31 luvun 2.2 §:n toinen virke ja 11 §.

682 EUT: C-676/17 *Călin*, ratkaisuehdotuksen k. 32. Ks. tapauksesta edellä luku IV-2.2.2.3.3.

683 Esim. EUT: C-69/14 *Târșia*, k. 38. – *Andersson* (2001 s. 164) on pitänyt EUT:n varsin suurta suvaitsevaisuutta mm. kansallisia oikeusvoimasääntöjä kohtaan tietoisena (ja toivottavana) vastapainona EUT:n tulkintakannanottojen taannehtivalle vaikutukselle.

684 On tosin teoriassa mahdollista, että henkilöllä, joka ei ole ollut lainvoimaiseen ratkaisuun johtaneessa prosessissa asianosaisena, olisi jokin EU-oikeudesta johtuva oikeus, jonka johdosta hänen tulisi voida hakea purkua (vrt. edellä EIS:n osalta käsitelty tapaus *Z v. Finland* 25.2.1997, jossa oli kyse *todistajana* toimineen henkilön yksityisyydensuojasta suhteessa hovioikeuden antamaan salassapitomääräykseen – tällaisella henkilöllä ei tuolloisen kansallisen oikeustilan mukaan ollut purkulegitimaatiota).

kuhakemuksen tutkimatta jättäminen saattaisi olla katsottavissa – siitä huolimatta, että kysymys on ylimääräisestä muutoksenhausta – jopa EU-oikeuden toteutumista suhteettomasti hankaloittavaksi.

Luvussa IV-2.2.2.3.3 on pidetty käsitteellisesti kiintoisana kysymyksenä sitä, voiko *aineellinen purkuedellytys* tehdä tehokkuusperiaatteen kieltämällä tavalla EU-oikeuden toteutumisen käytännössä mahdottomaksi tai suhteettoman vaikeaksi. Kyse ei nimittäin ole normaalista EU-oikeuden edellyttämän tehokkaan oikeussuojan toteuttamisesta vaan ylimääräisestä muutoksenhausta, jonka on jo perusolemuksensa puolesta tarkoitettu rajautuvan vain poikkeuksellisiin tilanteisiin. Olenkin pitänyt relevantimpana sitä kysymystä, milloin lopullista tuomiota rasittava EU-oikeuden loukkaus on niin kestävä, että lopullisuus on tehokkuusperiaatteen nojalla sivuutettava tosiasia siitä riippumatta, millaisia purun muodolliset ja aineelliset edellytykset itsessään ovat.⁶⁸⁵ Toinen vastaava tapausryhmä olisi sellainen, jossa lainvoimaa edeltävä kansallinen oikeussuojan toteuttamiskehys on ollut niin puutteellinen, että kehys on poikkeuksellisesti ”ulotettava” ylimääräisen muutoksenhaun puolelle (kysymykseen voisi tällöin perinteisen tehokkuusperiaatteen ohella tai sijasta tulla *tehokkaan oikeussuojan periaate*). Ei ole mahdollista etukäteen arvioida, milloin tällaisia tapauksia saattaisi Suomessa käytännössä syntyä. Jos kuitenkin tällainen tilanne poikkeuksellisesti olisi käsillä, seuraus olisi sinänsä selvä: OK 31 luvun sisältämiä normeja olisi jätettävä soveltamatta niiltä osin kuin tuomion purkamisen tai poistamisen niiden johdosta estyisi – viime kädessä etusijaperiaate takaa tällöin tehokkuusperiaatteen (tai tehokkaan oikeussuojan periaatteen) edellyttämän lopputuloksen toteutumisen kansallisten normien estämättä.

Luvussa IV-2.2.2.3.2 ilmennein tavoin tehokkuusperiaatteella voisi erityisesti siviiliprosessissa olla vaikutusta *oikeusvoiman ulottuvuuteen*, jos prosessissa nro 1 annetun tuomion oikeusvoimavaikutus velvoittaisi toistamaan EU-oikeudellisen virheen prosessissa nro 2. Suomen prosessioikeudessa – etenkin siviiliprosessioikeudessa – erotetaan toisistaan negatiivinen ja positiivinen oikeusvoimavaikutus. *Positiivinen oikeusvoimavaikutus* tarkoittaa sitä, että prosessissa nro 1 oikeusvoimaisesti ratkaistu seikka (esimerkiksi sopimuksen pätevyys tai saamisen olemassaolo) on asetettava prosessissa nro 2 viran puolesta tuomioperusteeksi, jos se on tässä jälkimmäisessä prosessissa ennakkokysymyksen luonteisena relevantti.⁶⁸⁶ Jos esimerkiksi sopimuksen pätevyyttä vahvistettaessa olisi jäänyt havaitsematta sopimuksen kilpailuoikeudellinen pätemättömyys taikka sen ristiriita vaikkapa EU:n valtioneuvoston tai kuluttajansuojasääntelyn kanssa, positiivisen oikeusvoimavaikutuksen myöntäminen tällaiselle tuomiolle voisi olla tehokkuusperiaatteen vastaista.⁶⁸⁷ Vastaavanlaisia

685 Näin esim. tapaus EUT: C-249/11 *Byankov* hallintopäätösten kontekstissa.

686 Ks. esim. *Jokela* 2015 s. 573.

687 Ks. erityisesti EUT: C-505/14 *Klausner Holz Niedersachsen*, k. 43 ja 45. Ks. artikkeliosuudessa *Vähätalo* 2016 s. 238–243 ja 272–273 ja *Vähätalo* 2017 s. 512–514.

vaikutuksia voi – esimerkiksi suuren jaoston CRPNPAC-tuomiosta ilmenevästi⁶⁸⁸ – syntyä myös eri prosessilajien välisissä tilanteissa, joskin eri prosessilajien väliselle oikeusvoimavaikutukselle voidaan jo puhtaasti kansallisistakin lähtökohdista sanoa olevan ominaista tietty tilanneherkkyys.⁶⁸⁹

Vastaavia tilanteita voisi liittyä myös *negatiiviseen oikeusvoimavaikutukseen*, jolla tarkoitetaan tuomion nro 1 estevaikutusta prosessin nro 2 käynnistämislle. Suomessa kehitys on 2000-luvulla johtanut laajaan kanneperusteiden⁶⁹⁰ ja kannevaatimusten⁶⁹¹ oikeusvoimapreklusioon. Jos tällaista laajaa oikeusvoimaoppia sovelletaan mekaanisesti esimerkiksi kaikkiin vaihtoehtoihin kanneperusteisiin, jotka olisi voitu esittää ensiprosessissa, jäävät tällöin myös EU-oikeuteen perustuvat oikeustositteikat (jotka mahdollistaisivat tuomiota 1 rasittavan EU-oikeuden loukkauksen oikaisemisen) tutkimatta prosessissa nro 2. Laajankaan oikeusvoimaopin soveltaminen ei toki lähtökohtaisesti ole EU-oikeuden kieltämää, mutta joissakin tilanteissa se saatettaisiin katsoa tehokkuusperiaatteen vastaiseksi, siis EU-oikeuden toteuttamista suhteettomasti hankaloittavaksi.⁶⁹² Sellaista KKO:n ennakkopäätöstä, jossa unionioikeuden olisi katsottu vaikuttavan siviilituomion oikeusvoiman

---

688 C-370/17 ja C-37/18 *CRPNPAC*, jota on käsitelty edellä luvussa IV-2.2.2.3.2.

689 *Rikostuomiolla* katsotaan olevan *siviiliprosessissa* – esimerkiksi arvioitaessa lainvoimaisen syyksilukemisen merkitystä vahingonkorvausasiassa – pikemminkin vahva todistusvaikutus kuin positiivinen oikeusvoimavaikutus (ks. *Lappalainen – Hupli* 2021 s. 792; *Linna – Helenius* 2021 s. 581; vrt. *Jokela* 2018 s. 792, jossa esitetyn mukaan tuomioistuimen tulisi yksittäistapauksittain harkita, voidaanko rikostuomioon myöntää siviiliasiassa positiivinen oikeusvoimavaikutus tai siihen rinnastuva vahva todistusvaikutus vai ainoastaan tavallinen todistusvaikutus; ks. myös KKO 2011:58, k. 8). *Siviilituomiolla* taas ei lähtökohtaisesti ole oikeusvoimaa *rikosprosessissa* ollenkaan (mahdollisena poikkeuksena lähinnä tilanne, jossa siviiliprosessissa annetulla vahvistustuomiolla vahvistetulle oikeudelle annetaan oikeussuojaa rikosprosessissa; ks. *Lappalainen – Hupli* 2021 s. 791; *Jokela* 2018 s. 795; *Linna – Helenius* 2021 s. 581; *Jokela* toteaa (ibid.), ettei tälläkään poikkeus ole ehdoton, ja viittaa esimerkiksi siihen, että dispositiivisessa riita-asiassa tuomio on voinut perustua vain asianosaisten myöntämiseen tai poissaoloon). Luonnollisesti myös *yleisen lainkäytön* ja *hallintolainkäytön* välillä esiintyy tilanteita, joissa joudutaan arvioimaan, mikä merkitys uudessa prosessissa tulisi antaa sellaiselle aiemmin eri prosessilajissa annetulle ratkaisulle, jolla on jo ratkaistu nyt ennakkokysymyksen roolissa oleva seikka. Joissakin tilanteissa esimerkiksi rikostuomio voi saada suorastaan positiivisen oikeusvoimavaikutuksen hallintoprosessissa (esim. sidonnaisuus tietyn hallinnollisen *luvan peruuttamista* koskevassa asiassa aiemmissa rikostuomioissa tehtyihin syyllisyyсарvioihin; ks. *Koivuluoma ym.* 2020 s. 376). Menemättä problematiikkaan syvemmälle voidaan todeta, että yleisesti ottaen tarvitaan kuitenkin nyansoidumpaa ja tilanneherkempää arviointia, kun määritetään toisessa prosessilajissa annetun päätöksen sitovuutta hallintoprosessissa (ks. lähemmin mahdollisista arviointiin vaikuttavista seikoista *Koivuluoma ym.* 2020 s. 366 ss.). Hallintoprosessissa annettujen ratkaisujen merkityksestä rikosprosessissa ks. *Mantila* 2020 passim.

690 Ks. KKO 2001:136 ja KKO 2008:43.

691 Ks. KKO 2013:23 ja KKO 2013:72.

692 Ks. lähemmin kotimaisesta oikeusvoiman ulottuvuudesta sekä mahdollisista oikeusvoimaopin ja EU-oikeuden välisistä kytkennöistä *Vähätalo* 2016 s. 218–220, 231–243, 264–265, 269 ja 272–273; *Vähätalo* 2017 s. 512–514, 516 ja 519.

olottuvuutta kaventavasti, ei nähdäkseen vielä ole; arvioitavana tällainen asetelma on kuitenkin ollut.⁶⁹³

4.3.2.2 Vastaavuusperiaate

Vastaavuusperiaate kieltää purkunormiston syrjivän soveltamisen EU-oikeuden vahingoksi. Esimerkiksi vastaavuusperiaatteen vastaisena olisi epäilyksettä pidettävä sellaista OK 31 luvun 7.1 §:n 4 kohdan tai 8 §:n 4 kohdan soveltamista, jonka mukaan ilmeisesti väärä kotoperäisen normin soveltaminen oikeuttaisi tuomionpurkuun mutta ilmeisesti väärä EU-lainsäädännön soveltaminen ei.⁶⁹⁴ Niin ikään menettelyvirheiden tapauksessa voidaan ajatella, että jos esimerkiksi kotoperäiseen oikeuteen perustuvan virallistutkintavelvoitteen laiminlyönti oikeuttaa OK 31:1.1:n 4 kohdan nojalla tuomion poistamiseen, myös EU-oikeuteen perustuvan virallistutkintavelvoitteen laiminlyönnin tulee oikeuttaa tähän.⁶⁹⁵ Suomalaiset ylimääräisen muutoksenhaun normistot ja niiden soveltamiskäytäntö ovat kuitenkin EU-oikeutta kohtaan niin yhdenvertaisesti (tai kenties jopa suopeasti) virittyneitä, että on vaikea keksiä yhtään sellaista esimerkkiä, jossa vastaavuusperiaatteen loukkaaminen olisi käytännössä realistinen skenaario. Esimerkiksi ilmeisesti väärää EU-normiston soveltamista on itsestäänselvästi pidetty OK 31 luvun 7.1 §:n 4 kohdan ja 8 §:n 4 kohdan soveltamisalaa kuuluvana.⁶⁹⁶

Kiintoisaa on seurata EUT:n oikeuskäytännön kehittymistä sen suhteen, miten ”luovia” vastaavuusperiaatteen mukaisia rinnastuksia eri oikeussuojakeinojen välille vedetään. Edellä luvussa IV-2.2.2.2 käsitellyin tavoin vuonna 2015 annetun Tärşia-ratkaisuehdotuksen johdosta vaikutti mahdolliselta, että *EIT:n* tuomion täytäntöönpanoa varten säädetyin ylimääräisen muutoksenhakukeinon tasoinen purkumahdollisuus olisi tullut tarjota myös sellaisten tuomioiden purkamiseksi, jotka myöhempi *EUT:n* tuomio osoittaa EU-oikeuden vastaisiksi. Vaikutus olisi ollut periaatteellisesti merkittävä, sillä erittäin monissa Euroopan valtioissa on säädetty *lex specialis* -purkunormeja, jotka soveltuvat nimenomaan *EIT:n* toteamia ihmis-oikeusloukkauksia koskevaan asetelmaan. Sittemmin vuonna 2018 annetussa XC

693 Ks. KKO 2018:59, k. 27 ja 29: ”27. M on vielä vedonnut siihen, että kanteen tutkimatta jättäminen [oikeusvoiman vuoksi] (...) tekisi unionin oikeuteen perustuvan M:n korvausvaatimuksen toteuttamisen mahdottomaksi tai ainakin suhteettoman vaikeaksi. (...) 29. (...) Kysymyksessä olevat kansalliset menettelysäännöt eivät tee unionin oikeuden soveltamista tehokkuusperiaatteen vastaisesti käytännössä mahdottomaksi tai suhteettoman vaikeaksi.”

694 Ks. myös esim. EUT: C-392/04 ja C-422/04 *i2 Germany*, k. 63.

695 Ks. myös *Vähätalo* 2017 s. 207–208.

696 Esim. KKO 2019:103. Ks. myös KKO 2007:34. – Vastaavasti on pidetty selvänä, että ”oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 1 §:n 1 momentin 4 kohdassa tarkoitettu oikeudenkäyntivirhe voi perustua [myös] *unionin oikeuteen perustuvan menettelysäännön rikkomiseen*” (KKO 2019:70, k. 20). Tapauksessa todettiin, että SEUT 267(3) artiklan mukaisen ennakkoratkaisun pyytämistä koskevan velvollisuuden laiminlyönti olisi tällainen menettelyvirhe; tällaista virhettä ei kuitenkaan kyseisessä tapauksessa katsottu tapahtuneen. Ks. tapauksen johdosta lähemmin *Tuominen* 2020.

ym. -tuomiosta⁶⁹⁷ tällainen vastaavuusrinnastus kuitenkin torjuttiin. Siten Suomesa OK 31:2.3:n kantelumääräaikasäännöstä ei tarvitse soveltaa EU-oikeudellisissa kontekstissa.⁶⁹⁸

EUT:n oikeuskäytännössä kysymys perustuslain loukkaukseen perustuvan ja EU-oikeuden loukkaukseen perustuvan ylimääräisen muutoksenhakukeinon rinnastettavuudesta vastaavuusperiaatteen mielessä vaikuttaa olevan edelleen eksplisiittisesti ratkaisematta.⁶⁹⁹ Suomen kannalta kysymys ei kuitenkaan ole relevantti, sillä meillä ei ole perustuslain loukkaukseen perustuvia erityisiä purkunormeja eikä nähdäkseen myöskään sellaista vakiintunutta oikeuskäytäntöä, jossa perustuslain vastaisuudelle annettaisiin esimerkiksi purun edellytyksiä väljentävä erityismerkitys.

4.3.2.3 Tulkintavaikutus

Kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa näkee toisinaan viitattavan siihen, että purkuedellytyksiä ei tule tulkita laajentavasti.⁷⁰⁰ EU-oikeuden tulkintavaikutus saattaa kyseenalaistaa tällaisen tulkintaohjeen tilanteessa, jossa tuomion purkamisella tai poistamisella olisi mahdollista oikaista EU-oikeuden loukkaus. Tulkintavaikutuksessa on nimittäin kyse velvollisuudesta tulkita kansallista oikeutta kokonaisuudessaan niin pitkälle kuin mahdollista EU-oikeuden toteutumista edistävasti. Tulkintavaikutuksen intensiteetti ei kylläkään liene vahvimmillaan *ylimääräisessä muutoksenhaussa*, sillä muun muassa oikeusvarmuuden periaate rajoittaa tulkintavaikutuksen purevuutta.⁷⁰¹ Silti tulkintavaikutus voisi saada merkitystä etenkin liikkumavaraa jättävien aineellisten purku- ja poistamisedellytysten – kuten ”ilmeisesti väärän lainsoveltamisen” käsitteen – tulkinnassa. Toisena esimerkkinä tulkinnallista liikkumavaraa jättävästä kansallisesta OK 31 luvun säännöksestä voidaan mainita luvun 1.1 §:n 4 kohta erityisesti siltä osin kuin arvioidaan oikeudenkäyntivirheen olennaista vaikutusta jutun lopputulokseen.

Lisäksi *oikeusvoiman ulottuvuuden* arvioinnissa on Suomessa nähdäkseen jonkin verran sellaista liikkumavaraa, että tulkintavaikutus saattaisi saada unionioikeudellisen virheen oikaisemisessa merkitystä.⁷⁰² Suuntaus kiveen hakatusta, formaalista oikeusvoimaopista kohti punnitsevampaa, tapauksen olosuhteisiin kiinnittyvää

697 EUT: C-234/17 *XC ym.*

698 Ratkaistu ei kuitenkaan liene sitä, voisiko vastaavuusrinnastus olla käsillä siinä poikkeuksellisessa tilanteessa, että EUT olisi SEUT 258–260 artiklan mukaisessa rikkomusmenettelyssä todennut rikkomuksen nimenomaan kansallisen tuomion virheellisuuden perusteella. Tällöin saattaisi olla ajateltavissa, että EIT:n tuomion täytäntöönpanossa sovellettava purkukohtelu olisi tarjottava vähintään samantasoisena EUT:n rikkomustuomion täytäntöönpanemiseksi SEUT 260(1) artiklan mukaisesti.

699 Ks. edellä luku IV-2.2.2.2

700 Esim. *Rautio* 2021 s. 1207.

701 Esim. EUT: C-378/07–C-380/07 *Angelidaki ym.*, k. 199 ja edellä luku III-2.2.1.

702 Ks. Ruotsin osalta pohdintana oikeusvoimaopin ja EU-oikeudellisten virheiden oikaisemisen suhteesta *Andersson* 1999 s. 399–400.

arviointitapaa on nähtävissä oikeuskirjallisuudessa ja jossain määrin myös eräissä oikeustapauksissa.⁷⁰³

4.3.2.4 Oikeusvoimaa sisällöllisesti koskeva EU-normisto ja muut erityistilanteet

Niissä varsin harvoissa tilanteissa, joissa EU-oikeudessa (EU-lainsäätäjän tai EUT:n taholta) olisi sisällöllisesti lausuttu tuomionpurkua tai oikeusvoiman ulottuvuutta koskevasta kysymyksestä, on tällaista EU-normistoa luonnollisesti noudatettava. Jos suomalainen ylimääräistä muutoksenhakua tai oikeusvoiman ulottuvuutta koskeva normi olisi ristiriidassa sanotun kaltaisen EU-normin kanssa, kotoperäinen normi on jätettävä soveltamatta.⁷⁰⁴

Jos lainvoimaisella kansallisella tuomiolla olisi ratkaistu asia, joka ei olisi lainkaan kuulunut kansallisten tuomioistuinten vaan EU-toimielinten toimivaltaan, kotimaista purkunormistoa (jos tällaisen tuomion johdosta haetaan purkua) tai oikeusvoiman ulottuvuutta koskevaa normistoa (jos taas ”anastetun” toimivallan tuomio tulee merkitykselliseksi myöhemmässä eri oikeudenkäynnissä) on jätettävä soveltamatta siltä osin kuin kansallisen tuomion vaikutuksettomaksi tekeminen sitä edellyttää.

Jos EUT olisi SEUT 258–260 artiklan mukaisessa rikkomusmenettelyssä todennut poikkeuksellisesti sellaisen rikkomuksen, joka välittömästi perustuisi lainvoimaisen kansallisen tuomion virheellisyyteen, perusteltu tulkinta on mielestäni sellainen, että kansallisen tuomioistuimen on purettava tuomio joko oikeudenkäymiskaaren säännösten nojalla, jos ne mahdollistavat purun, tai suoraan SEUT 260(1) artiklan etusijan perusteella, jos purkunormisto estäisi purkamisen. Voidaan nimittäin ajatella, että tällaisessa tilanteessa SEUT 260(1) kiteytyisi siinä määrin konkreettisesti tuomionpurkuun velvoittavaksi normiksi, että kyseessä olisi EU-oikeuden normin (velvollisuus panna EUT:n rikkomustuomio täytäntöön, mikä tässä skenaariossa edellyttää tuomionpurkua) ja kansallisen normin (joka estää purkamisen) suora ristiriita samalla soveltamisalalla.

4.3.2.5 Ylimääräiseen muutoksenhakuun liittyviä menettelyllisiä seikkoja

Tarve pyytää EUT:lta ennakkoratkaisua voi ajankohtaistua ylimääräisen muutoksenhaun yhteydessä niin purettavaksi tai poistettavaksi haettuun ratkaisuun liittyvistä EU-oikeuden substanssikysymyksistä kuin myöskin siitä, millaisia vaikutuksia

---

703 Ks. tästä kirjallisuudesta ja näistä tapauksista *Vähätalo* 2016 s. 220. Ks. lisäksi KKO 2018:59, k. 15 ja 26: ”Aikaisemman tuomion oikeusvoimavaikutus ulottuu yleensä sellaisiin uusiin vaatimuksiin, jotka kanteenmuutoskiellon estämättä olisi voitu tutkia jo aikaisemmassa oikeudenkäynnissä. (...) [O]ikeusturva ja lainkäytön tehokkuus sekä yleinen oikeusvarmuus edellyttävät, ettei pääosin samoihin seikkoihin ja samaan todisteluun perustuvia vaatimuksia käsitellä ilman pätevää syytä peräkkäisissä oikeudenkäynneissä (...)”

704 Ks. kotimaisena – argumentaatioltaan osin EUT:n oikeusvoimaa koskevaan oikeuskäytäntöön, osin kotoperäiseen oikeuteen tukeutuvana – esimerkkitapauksena KKO 2013:58, k. 12–13.

EU-oikeudella mahdollisesti on kansallisen purkunormiston soveltamiseen. Kansallisella tuomioistuimella on aina vähintäänkin oikeus ennakkoratkaisun pyytämiseen myös ylimääräistä muutoksenhakua koskevassa asiassa. Sitä kysymystä, voisiko esimerkiksi KKO:lla olla – ylimääräisen muutoksenhaun erityisestä luonteesta huolimatta – suorastaan SEUT 267(3) artiklan mukainen velvollisuus ennakkoratkaisun pyytämiseen (muissa kuin *acte clair* ja *acte éclairé* -tilanteissa), ei ole nähdäkseen eksplisiittisesti ratkaistu EUT:n oikeuskäytännössä. Puolesta ja vastaan puhuvia seikkoja on käsitelty edellä luvussa IV-3.2.1.

Lisäksi menettelyllisenä seikkana voidaan nostaa esiin se, että tuomioistuimen on viran puolesta tunnettava purkunormien soveltamiseen potentiaalisesti vaikuttava EU-oikeus, mukaan lukien asiaa koskeva EUT:n oikeuskäytäntö. Tapauksesta riippuen myös asianosaisten nimenomainen kuuleminen näistä aspekteista voi joskus olla tarpeen ratkaisun yllätyksellisyyden välttämiseksi. Edelleen voidaan esittää muutama pohdinta EU-oikeudellisten ratkaisujen perusteluvollisuudesta. Mielestäni EU-oikeudellisten ylimääräistä muutoksenhakua koskevien ratkaisujen tulisi etenkin hakijan (ja EU-oikeuden toteutumisen) kannalta kielteiseen lopputulokseen päätyvissä tapauksissa sisältää EU-oikeuden oikeusvoimaan kohdistuvia vaikutuksia koskevat perustelut, jotta ratkaisun lukijoiden on mahdollista arvioida, onko – kohderatkaisuun liittyvän EU-oikeuden substanssikysymyksen lisäksi – unionioikeuden kytkentä myös itse purkunormiston soveltamiseen asianmukaisesti otettu huomioon.⁷⁰⁵ Sen sijaan tilanteessa, jossa hakijan (ja EU-oikeuden toteutumisen) kannalta myönteiseen ratkaisuun voidaan päästä jo kotimaisen ylimääräisen muutoksenhaun normiston tavanomaisella soveltamisella, edellä mainitun kaltaisilla perusteluilla on luonnollisesti vähäisempi merkitys. Silloin, kun EU-oikeus poikkeuksellisesti johtaisi tuomion purkamiseen tai poistamiseen kansallisen normiston *contra legem* -soveltamisella, huolellisilla perusteluilla on muun muassa oikeusvarmuuteen liittyvistä syistä korostunut merkitys. \

Siltä osin kuin on kysymys tuomioistuimen harkintavallasta purkunormistoa sovellettaessa voidaan viitata luvussa IV-2.2.4 tehtyyn havaintoon, jonka mukaan EUT vaikuttaa nykyisin edellyttävän, että kansallisen normiston tarjoama harkinnanvarainen *mahdollisuus* purkaa lainvoimainen tuomio tietyillä edellytyksillä muuttuisi EU-oikeudellisessa asetelmassa *velvollisuudeksi*, jos kyseiset purun edellytykset täyttyvät. Suomen siviili- ja rikosprosessioikeuden kannalta tällaisella oikeusohjeella ei ole juurikaan käytännön merkitystä siitäkään huolimatta, että oikeudenkäymiskaaren 31 luvussa käytetään harkinnanvaraiselta kuulostavia sanamuotoja ”voidaan

---

705 KKO on ainakin eräissä kielteiseen lopputulokseen (hakemuksen hylkäämiseen tai tutkimatta jättämiseen) päätyneissä purkuratkaisuissaan viitannut EUT:n vakiolausumaan kansallisen oikeusvoiman lähtökohtaisesta kunnioittamisesta. Ks. KKO 2007:35, k. 4; KKO 2017:6, k. 22. Tapauksesta – ja myös esimerkiksi EUT:n oikeuskäytännön kehitysvaiheesta – riippuu, kuinka laajoja perusteluja voidaan katsoa edellyttävän.

purkaa” ja ”voidaan poistaa”. Vakiintuneena tulkintaperiaatteena on nimittäin ollut, että edellytysten täytyessä hakemus *on hyväksyttävä* eikä kyse siten ole harkinnanvaraisesta mahdollisuudesta.⁷⁰⁶

---

706 Ks. esim. *Leppänen – Välimaa* 1998 s. 127; *Koponen* 2017 s. 15; *Rautio* 2021 s. 1207. – Todettakoon, että puheena olevalla EUT:n linjauksella saattaa sen sijaan olla vaikutusta *hallintoprosessissa*. Nimittäin kuten Mäenpää on – HOL 117 §:n 1 momentin ”*voi purkaa*” -sanamuotoon sekä ns. purkukynnykseen (ks. saman pykälän 2 momentti) viitaten – todennut, purkuun liittyy hallintoprosessissa myös *kokonaisharkintaa* (ks. *Mäenpää* 2019 s. 599). EUT:n toistuvasti esittämän lausuman perusteella on argumentoitavissa, ettei purkua tulisi EU-oikeudellisissa jutuissa evätä tällaisen kokonaisharkinnan perusteella, jos purulle säädetyt edellytykset sinänsä täyttyvät.

OSA V – VERTAILUA JA MUITA LOPPUPÄÄTELMIÄ

Edeltävä osa IV on muodostanut – tutkimuskohteen analysoinnin ja systematisoinnin syventämisen ohessa samalla jo – yhteenvedon tutkimustuloksistani eikä seuraavassa siten esitetä enää mitään tiivistelmän kaltaista ”yhteenvedon yhteenvetoa”. Esimerkiksi vastaukset tutkimuskysymykseni ytimeen kuuluvista seikoista olen esittänyt kaavion muodossa luvuissa IV-2.1.5 ja IV-2.2.5.⁷⁰⁷ Sen sijaan esitän seuraavassa muutamia ylätasoin havaintoja ja pohdintoja tutkimustuloksista muun muassa tarkoituksin havainnollistaa niitä yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia, joita EIS:n ja EU:n oikeusjärjestelmien välillä tutkimuskohteen suhteen vallitsee.

Tutkimukseni on mielestäni kiistatta osoittanut, että niin Euroopan ihmisoikeussopimuksella kuin EU-oikeudella *voi* olla vaikutuksia kansallisen tuomion lopullisuutta koskevan normiston tulkintaan ja soveltamiseen silloin, kun lainvoimaista kansallista tuomiota rasittaa eurooppaoikeuden loukkaus. Tällainen tulos saattaa vaikuttaa jossain määrin hämmäntävältä siihen niin ikään ilmi käyneeseen seikkaan nähden, että EIS:n sopimusvaltioilla ja EU:n jäsenvaltioilla ei (missään tai juuri missään tilanteessa) voine sanoa olevan velvollisuutta *luoda* kansalliseen järjestelmään siitä puuttuvaa ylimääräistä muutoksenhakukeinoja (luku IV-1). Kyse onkin vaatimuksista, joita eurooppaoikeudesta johtuu kansallisessa järjestelmässä *olemassa olevia ylimääräisiä muutoksenhakukeinoja kohtaan*⁷⁰⁸ yhtäältä 1) EIT:n tuomion täytäntöönpanoa koskevista velvollisuuksista ja toisaalta 2) niistä vaatimuksista, joita EU-oikeudessa asetetaan oikeussuojakeinoja ja prosessia koskevalle kansalliselle oikeudelle (relevanteimmiksi osoittautuivat lopullisuuskysymyksien osalta tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteet).

Toisaalta kummassakaan eurooppaoikeudellisessa järjestelmässä ei ole kaikkiin tapauksiin ulottuvaa purkuvelvollisuutta, vaan kansallisen purkunormiston soveltaminen syrjäytyy *vain tietyissä tilanteissa*. Tämä on tervetullut havainto ottaen huomioon tuomioiden lopullisuuden taustalla olevat painavat intressit ja ne ongelmat, joita tuomionpurkuun liittyy jo itsessään – saati tilanteessa, jossa tuomio purettaisiin purkunormistossa asetetut rajat sivuuttaen. EIS:n järjestelmässä purkuvelvollisuus näyttää syntyvän lähinnä tilanteessa, jossa tuomionpurku olisi ainut keino EIT:n

707 Ks. lisäksi väitöskirjan alussa oleva tiivistelmä, johon olen pyrkinyt lyhyesti kiteyttämään kaikkein olennaisimmat tutkimustulokset.

708 Asia voidaan *Pellonpääbän* (2010 s. 381) viitaten ilmaista myös niin, että kotoperäisiä tarkoituksia varten luotu ylimääräisen muutoksenhaun instituutio on saanut uuden tehtävän: sen tulee omalta osaltaan myötävaikuttaa eurooppaoikeuden toteutumiseen ja noudattamiseen.

toteaman loukkauksen lopettamiseksi tai korjaamiseksi (tai jossa ministerikomitea tai EIT sitovasti lausuisi purkuvelvollisuudesta). Vastaavasti EU:n oikeudessa tehokkuusperiaate lähtökohtaisesti suvaitsee rajoittavinakin pidettäviä purun muodollisia ja aineellisia edellytyksiä, eikä tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteista riippumatonta suoraa purkuvelvollisuutta vaikuta syntyvän kuin eräissä poikkeuksen luonteisissa tilanteissa.

Tutkimuskysymyksestäni luvussa I-2.1 johdettu hypoteesi on siten osoittautunut paikkansapitäväksi:

- Eurooppaoikeus pystyy vaikuttamaan eurooppaoikeuden vastaisen kansallisen tuomion lopullisuuteen, eli kansallinen oikeus ei ole tässä suhteessa (ainakaan kaikissa tilanteissa) immuuni eurooppaoikeuden vaikutukselle.
- Eurooppaoikeus ei kuitenkaan automaattisesti mitätöi eurooppaoikeuden vastaisen kansallisen tuomion lopullisuutta eikä toisin sanoen kategorisesti (aina) velvoita purkamaan lopullisia tuomioita kansallisen oikeuden edellytyksistä riippumatta.

EIS:n järjestelmässä tutkimuskohdetta koskeva merkittävä ero muodostuu sen perusteella, onko ihmisoikeuksia loukkaavan lopullisen kansallisen tuomion johdosta annettu sittemmin EIT:n langettava tuomio vai ei: purkuproblematiikka kiertyy vahvasti EIT:n loukkaustuomion ympärille. Sen sijaan EU-oikeudessa esimerkiksi tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteet ulottuvat laajasti erilaisiin EU-oikeuden loukkauksiin riippumatta siitä, onko EUT ollut millään tavalla mukana oikeusjutussa. EIS:n järjestelmä onkin koko historiansa ajan nojautunut vahvasti subsidiariteettiin ja tämän subsidiariteetin vastapainona olevaan tehokkaaseen kansainväliseen jälkivalvontaan (valitusmahdollisuus EIT:een ja EIT:n antaman langettavan tuomion täytäntöönpanon valvonta), kun taas EU:n oikeusjärjestelmälle on lähes alusta asti ollut ominaista EU-oikeuden tehokas vaikutus – itse määrittämiensä vaikutustapojen mukaisesti – jo lainvoimaista ratkaisua edeltävässä kansallisessa prosessissa. EU:n oikeusjärjestelmässäkin on toki olemassa jälkivalvonnan luonteinen rikkomusmenettelyinstituutio, mutta tuolla instituutiolla on – muun muassa kuvatuista EIS:n ja EU:n oikeusjärjestelmien eroista johtuen – pienempi merkitys *yksittäisten kansallisten tuomioiden kannalta* kuin EIT:n valvonnalla.

Kuvatun kaltaisten eroavaisuuksien perusteella olen jo osan III lopussa ennakoinut, että EIS:n otteen lopullisista kansallisista tuomioista luulisi olevan tiukempi kuin EU-oikeuden otteen.⁷⁰⁹ Tietyllä tavalla näin onkin. EIS:n järjestelmässä kysymys tuomionpurun tarpeesta ajankohtaistuu verrattain usein EIT:n tuomioiden täytäntöönpanossa, asiasta on laadittu erittäin monien sopimusvaltioiden lainsäädäntöön vaikuttanut ministerikomitean suositus, ja EIS 46(1) artiklan sisältämistä lopettamis- ja korjaamisvelvollisuusnormeista voidaan johtaa selvä purkuvelvollisuus etenkin tilanteissa, joissa tuomionpurku on ainut keino, jolla jompikumpi

---

709 Ks. luku III-3.

velvollisuuksista voidaan täyttää. EU-oikeutta koskeva tarkastelu taas osoitti, että eräitä poikkeustilanteita lukuun ottamatta tuomionpurkuproblematiikka jää kansallisen oikeuden ja sille tässä aihepiirissä melko mietoja reunaehtoja asettavien tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden varaan (kun taas tehokkuusperiaatteen ote *oikeusvoiman ulottuvuutta* koskevista normeista on tiukempi). Tämän hetkisen EUT:n oikeuskäytännön valossa voitaisiin hieman kärjistäen melkein sanoa, että käytännössä EU-oikeuden vaikutus tuomionpurkunormien soveltamiseen on pitkälti vastaavuusperiaatteen varassa: EU-oikeuteen perustuvalla purkuvaatimukselle on tarjottava vähintään samantasoinen ”purkukohtelu” kuin vastaavalle kansalliseen oikeuteen perustuvalla purkuvaatimukselle, jolloin purkumahdollisuuksien taso jää määrittämään kunkin jäsenvaltion kansallisen oikeuden mukaan.⁷¹⁰ Myös Turmo on vuoden 2021 artikkelissaan katsonut, että EUT on säilyttänyt melko harkitun ja punnitun (measured) lähestymistavan kansallisten tuomioiden lopullisuuteen.⁷¹¹

Toisaalta EU-oikeuden vaikutusta kansallisen tuomion lopullisuuteen voidaan pitää siinä suhteessa intensiivisempänä kuin EIS:n vaikutusta, että jos EU-oikeuden mukaan kansallisen purkunormin soveltaminen olisi tietyssä tilanteessa esimerkiksi tehokkuus- tai vastaavuusperiaatteen vastaista, kansallisen purkuinstanssin olisi *kansallisesta (valtiosääntö)oikeudesta riippumatta* jätettävä kansallista normia soveltamatta EU-oikeuden etusijan nojalla. Toisin sanoen purkuvelvollisuudeksi katsottava vaikutus saattaa EU-oikeudessa ajankohtaistua suhteessa hieman harvemmin kuin EIS:n järjestelmässä, mutta silloin kun näin tapahtuisi, EU-oikeus velvoittaa kansallista lainkäyttäjää suoraviivaisemmin kuin EIS – mukana ei ole sen enempää EN:n ministerikomitean kaltaisista ylikansallisista instituutioista kuin kansallisesta (valtiosääntö)oikeudestakaan muodostuvia ”välikäsiä”. Sen sijaan EIS:n järjestelmässä EIT:n langettavan tuomion adressaattina on *sopimusvaltio*, jonka eri organien välistä työnjakoa ei ole suoraan EIS:ssa määritelty, eikä EIS:n tasolla ole myöskään määritetty niitä edellytyksiä, joilla kansallisen lainkäyttäjän tulee jättää EIS:n kanssa ristiriidassa olevaa kansallista normia soveltamatta.

Kummassa järjestelmässä sitten eurooppaoikeuden ja kansallisen tuomion lopullisuuden suhdetta voidaan pitää oikeudellisesti monimutkaisempana? Kun katsotaan normatiivisena yhteenvetona esittämäni kaavioiden (edellä luvut IV-2.1.5 ja IV-2.2.5) visuaalista ulkoasua, voisi ajatella, että EIS:n osalta problematiikka olisi huomattavasti vaikeampi. Asia ei kuitenkaan välttämättä ole näin päin. Myös

---

710 Suurena terästyksenä ei voida pitää myöskään sitä EUT:n tuoreemmasta käytännöstä ilmenevää oikeusohjetta, jonka mukaan kansallisella tuomioistuimella oleva *mahdollisuus* purkaa tuomio tietyillä edellytyksillä kansallisen oikeuden loukkauksen korjaamiseksi kääntyy *velvollisuudeksi* purkaa tuomio samoilla (kansallisesti määritetyillä) purkuedellytyksillä EU-oikeuden loukkauksen korjaamiseksi.

711 *Turmo* 2021 s. 364: ”Interestingly, this recent case law *does not indicate a gradual push towards increasing limitations of national res judicata* in order to ensure the proper application of EU law, either by taking advantage of remedies available in the procedural system or by establishing exceptions to the application of national law. On the contrary, *the ECJ maintains its measured approach.*” Ks. myös s. 389.

EU-oikeudellisten tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden soveltaminen voi olla hyvin kompleksista, ja jos olisin kaaviossa pyrkinyt apukysymysten avulla visuaalisesti ennustamaan sanottujen periaatteiden vaikutuksia erilaisissa tyyppitilanteissa, kaaviosta olisi tullut paitsi erittäin monimutkainen, myös epäluotettava. Joka tapauksessa voidaan sanoa, että molemmissa järjestelmissä problematiikkaa ohjaa varsin dynaaminen oikeudellinen systematiikka, jolle on ominaista myös eurooppalaisen ja kansallisen normiston vuorovaikutus toistensa kanssa.⁷¹² Kansalliset purkuinstanssit ovat kummassakin järjestelmässä haasteellisen tehtävän edessä; niiden tulisi tunnistaa purkuproblematiikkaa koskeva eurooppaoikeudellinen ulottuvuus, paikantaa asiaa koskevat eurooppalaiset ja kansalliset normit ja niiden suhdetta määrittävät metanormit sekä osata nivoa sanotusta normikokonaisuudesta kussakin tapauksessa omalla tavallaan määrittyvä oikea ”sekoitussuhde”.⁷¹³ EU:n oikeusjärjestelmässä purkuinstanssilla on kylläkin mahdollisuus pyytää soveltamisongelmaan apua eurooppaoikeuden tasolta ennakkoratkaisumenettelyn avulla, eikä poissuljettuna voida pitää sitä, että vastaavanlaista apua – joskin rajoitetummassa puitteissa⁷¹⁴ – voi olla saatavissa myös EIT:lta neuvoa-antavia lausuntoja koskevan menettelyn avulla.

Kummassakin järjestelmässä myös piirtyy selvä kuva sen kysymyksen relevanssista, missä tilanteissa ja missä määrin *raba* riittää oikaisemaan eurooppaoikeuden loukkauksen ja missä määrin tarvitaan mahdollisesti ”aidompia” keinoja, kuten virheellisen tuomion eliminoimista tuomionpurulla. EIS:n järjestelmässä tämä kysymyksenasettelu on suorastaan elimellinen osa korjaamisvelvollisuutta koskevaa EIS 41 ja 46(1) artiklan mukaista arviointia. EU:n oikeusjärjestelmässä jäsenvaltion vahingonkorvausvastuun ja purkumahdollisuuksien välillä ei näyttäisi olevan suoraa normatiivista yhteyttä,⁷¹⁵ mutta luonnollisesti toisiinsa (ainakin osin) funktionaali-

---

712 Esimerkiksi EIS 46 artiklan sisältämän korjaamisvelvollisuusnormin kulloinkin soveltuva normatiivinen sisältö määrittyy osaksi kansallisen oikeuden sisällön perusteella (”asettaa valittaja *niin pitkälle kuin mahdollista* sellaiseen asemaan (...)”); EU-oikeudellinen tehokkuusperiaate sallii kansallisen prosessinormin merkityksen ja tavoitteiden huomioon ottamisen punninnassa; ja EU-oikeudellinen vastaavuusperiaate edellyttää vertailua EU-oikeuden toteuttamiseen ja kansallisen oikeuden toteuttamiseen liittyvien oikeussuojakeinojen välillä.

713 Toisaalta näin voidaan luonnehtia mitä tahansa oikeusjuttua, jolla on eurooppaoikeudellinen ulottuvuus.

714 Rajoitukset liittyvät erityisesti siihen, että kyseiseen EIS 16. lisäpöytäkirjalla käyttöön otettuun menettelyyn liittyy EIT:n toteuttamaa seulontaa siitä, mitä kysymyksiä se ottaa käsiteltäväkseen, ja osin myös siihen, että vain sopimusvaltion ylimmät tuomioistuimet voivat pyytää lausuntoa (joskin monissa sopimusvaltioissa nimenomaan ylimmillä tuomioistuimilla on keskeinen rooli ylimääräisen muutoksenhaun alueella). – Esimerkkinä siitä, että EIT voi ottaa käsiteltäväkseen myös sellaisen kysymyksen, joka linkittyy aiemman loukkaustuomion täytäntöönpanoon, olen luvussa IV-3.1.1 maininnut Armenian korkeimman oikeuden 11.3.2021 esittämän pyynnön Virabyan-asiassa.

715 Esimerkiksi sellaista yhteyttä, että yksityisen tulisi yrittää hakea tuomionpurkua ennen kuin hänelle voi syntyä oikeus Francovich/Köbler-oikeuskäytännön mukaiseen vahingonkorvaukseen tai päinvastoin. – Näin siis EU-oikeuden näkökulmasta; joissakin *kansallisissa* järjestelmissä saattaa olla vaatimuksien suhteen, missä ensisijaisuusjärjestyksessä vahingonkorvausvaatimuksen esittämismahdollisuus ja purkuvaatimuksen esittämismahdollisuus suhtautuvat toinen toisiinsa, ks. *Varga* 2017 s. 63 ja 67.

sesti rinnastettavissa olevia korjausmekanismeja on perusteltua tarkastella rinnakkain. Viime vuosina EUT:lla onkin ollut taipumus tuoda tuomionpurkua koskevissa ennakkoratkaisuissaan esiin jäsenvaltion vahingonkorvausvastuun periaate erityisesti silloin, kun suoraa EU-oikeuden vaikutusta purkunormien soveltamiseen ei ole tapauksessa syntynyt.⁷¹⁶ Rahan ja tuomionpurun suhdetta olisi mahdollista tarkastella myös huomattavasti teoreettisemmalla ja jopa filosofisella tasolla. Vaikka niin EIS:n kuin EU:n oikeusjärjestelmissä vaikuttaa olevan ikään kuin sisäänrakennettuna preferenssi siihen, että ihmisoikeudet ja EU-oikeudesta johtuvat oikeudet toteutuisivat todellisuudessa, täysimääräisesti ja sellaisinaan – eivätkä rahahyötyksen tarjoamassa ”korvaavassa” muodossa – on toisaalta lopullisten tuomioiden tapauksessa molemmissa järjestelmissä myös suojelemisen arvoisia vastasuuntaisia intressejä, kuten oikeusrauha ja mahdollisen yksityisen (kansallisen) vastapuolen luottamus lopullisen ratkaisun pysyvyyteen.⁷¹⁷ Valtion maksama rahallinen korvaus mahdollistaa valtion (sen tuomioistuinten) syyksi laskettavan virheen oikaisemisen nimenomaan ”syyllisen” ja ”uhrin” välisessä relaatiossa ilman, että kansallisen oikeusjutun vastapuolen (joka on ”syytön” eurooppaoikeuden loukkaukseen) odotuksia ratkaisun pysyvyyttä kohtaan tarvitsee horjuttaa.

Vaikka oikeusvarmuuden periaate ei osoittautunut konkreettisen laintulkinnan kannalta erityisen hyödylliseksi apuvälineeksi sen enempää EU:n kuin etenkin EIS:n järjestelmässä, sen merkitys problematiikan taustalla on kiistaton. Kummassakin eurooppalaisessa järjestelmässä tiedostetaan tuomion lopullisuuden arvo (muodollisen) oikeusvarmuuden kannalta; lopullisuuden ja sen taustalla olevan oikeusvarmuuden periaatteen merkitys vaikuttaa otetun erityisen vakavasti EU:n oikeudessa. Molemmissa järjestelmissä toisaalta ilmenee tilanteita, joissa virheellisen tuomion pysyvyyttä ei voida puolustaa oikeusvarmuuden periaatteella.⁷¹⁸ Esimerkiksi EIS:n järjestelmässä tuomionpurkua koskevassa suosituksessa R(2000)2 puhutaan valittajasta, joka yhä kärsii ihmisoikeusloukkauksen hyvin vakavista seurauksista, joita ei ilman tuomionpurkua voida poistaa – ja eräissä EUT:n tuomioissa on tapauksen olosuhteiden perusteella päädytty siihen, ettei kyseessä olleen kaltaista, oikeusvoiman aiheuttamaa merkittävää estettä keskeisten EU-oikeudellisten oikeuksien toteutumiseksi voida oikeuttaa oikeusvarmuuden periaatteella. Yhtenä yhdistävänä piirteenä EIS:lle ja EU-oikeudelle voidaan tässä asiayhteydessä mainita se, että molemmissa järjestelmissä virheellisen tuomion pysyttämistä on verrattain vaikea oikeuttaa asetelmassa, jossa loukkaus jatkuu edelleen ja voi jatkua tai uusiutua periaatteessa rajoittamattoman ajan. EIS:n järjestelmässä sanottua ilmentää – edellä

716 Ks. luku III-2.3.2.

717 Lisäksi eurooppaoikeuden loukkauksen uhri ei itsekään ole välttämättä enää vuosiin halunnut oikeutensa toteuttamista sellaisenaan, vaan hän saattaa toivoa nopeaa loppuratkaisua ja kokea rahan mahdollistavan sen tuomionpurkua paremmalla tavalla.

718 On pitkälti makuasia, nähdäänkö vaakakupin toisella puolella tällöin laillisuusvaatimus vaiko oikeudenmukaisuutta ja laillisuutta painottava aarniolais-peczenkiläinen aineellinen oikeusvarmuus.

mainitun suositukseen R(2000)2 sisältyvän lausuman lisäksi – lopettamisvelvollisuuden ehdottomuus, ja EU-oikeudessa puolestaan esimerkiksi se havainto, että EUT on verrattain herkästi puuttunut kansallisen tuomion oikeusvoiman ulottuvuuteen tilanteissa, joissa sama loukkaus voisi toistua yhä uudelleen ja uudelleen.

Mitä Suomen tilanteeseen tulee, Suomi ei ole seurannut monien muiden eurooppalaisten valtioiden ratkaisua säätää ylimääräistä muutoksenhakua koskevaan kansalliseen lainsäädäntöönsä nimenomaan eurooppaoikeudellisiin loukkauksiin liittyviä *lex specialis* -normeja, lukuun ottamatta OK 31:2.3:n sisältämää kantelumääräaika. Siten tuomionpurun eurooppaoikeudellisia ulottuvuuksia joudutaan arvioimaan vanhentuneeksi ja kasuistiseksi (perustellusti) moitittua⁷¹⁹ normistomme vasten, eikä eurooppaoikeuden vaatimusten ja kansallisen normiston välisiltä jännite- ja kollisiotilanteilta voida aina välttyä. Tästä huolimatta normistostamme ei löytynyt tutkimuksessani kovinkaan merkittäviä aukkoja,⁷²⁰ jotka olisivat omiaan tekemään tuomion purkamisesta tai poistamisesta mahdolloman silloin, kun eurooppaoikeus edellyttäisi muuta.⁷²¹ Relevanttia on pikemminkin se, otetaan ko normistoa tulkittaessa ja sovellettaessa riittävästi huomioon eurooppaoikeudesta johtuvat vaatimukset – vai pitäydytäänkö esimerkiksi siinä (purun potentiaalisesti estävässä) tulkinnassa, jonka mukaan kohderatkaisun on tullut olla virheellinen jo antamisajankohtanaan vallinneen oikeustilan valossa, myös silloin, kun EIS 46 artikla tai EU-oikeus edellyttäisi purkuhakemuksen hyväksymistä. Tiivistäen voidaan sanoa, että monet soveltamisongelmat ovat käsitykseni mukaan ratkaistavissa tulkinnalla (harmonisoinnilla) kansallisen normin soveltamatta jättämisen (eliminoinnin) sijasta.

---

719 Ks. *Jokela* 2009 s. 367. – Oikeudenkäymiskaaren ylimääräistä muutoksenhakua koskeva normisto on pääosin vuodelta 1960 ja samalla kyseisen lain voimassa olevien säännösten joukossa yksi vanhimpia sääntelykokonaisuuksia.

720 Merkittävimpänä potentiaalisena aukkoipaikkana voidaan mainita se, että riita-asioissa ilmeisesti väärään lainsoveltamiseen perustuva purkuhakemus on tehtävä yhdessä vuodessa *kansallisen* tuomion lainvoimaiseksi tulemisesta lukien, mikä on omiaan aiheuttamaan normikollision etenkin EIT:n tuomioiden täytäntöönpanossa – onhan sanottu purkumääräaika käytännössä aina umpeutunut ennen kuin EIT ehtii antaa ratkaisunsa.

721 Vrt. samansuuntaisesti *hallintoprosessin* osalta *Pellonpää* 2010 s. 393: ”Ylimääräisiä muutoksenhakekeinoja koskeva sääntely on toistaiseksi osoittautunut myös eurooppaoikeudellisissa yhteyksissä käyttökelpoiseksi.” – Todettakoon, että hallintoprosessissa ylimääräisen muutoksenhaun normistoa on osittain uudistettu HOL:ia säädettäessä. Esimerkiksi kanteluperusteet yhdistettiin purkuperusteisiin ja kantelusta itsenäisenä ylimääräisenä muutoksenhakekeinoon luovuttiin, mikä jossain määrin vähensi sääntelyn kasuistisuutta oikeudenkäymiskaaren vastaavaan sääntelyyn nähden. Kokonaisuutena asialliset muutokset uuden lain ja aiemman hallintolainkäyttölain (586/1996) välillä ovat kuitenkin ylimääräisen muutoksenhaun osalta vähäisiä (ks. myös HE 29/2018 vp s. 184–190). Todettakoon myös, että sen enempää HOL:iin kuin aiempaan hallintolainkäyttölakiin ei sisälly erityissäännöksiä purusta eurooppaoikeuden loukkauksen perusteella. Eurooppaoikeuden merkitystä on kuitenkin lyhyesti käsitelty HOL:n esitöissä yhtäältä ilmeisesti väärää lainsoveltamista koskevan purkuperusteen, toisaalta HOL 117 §:n 2 momentin mukaisen purkukynnyssäännöksen yhteydessä (ks. *ibid.* s. 186–187).

Mitä voidaan lopuksi sanoa kehityskuluista ajallisella jatkumolla? EU:n oikeusjärjestelmässä käytännössä kaikki keskeiset virheellisten kansallisten tuomioiden lopullisuutta koskevat EUT:n ennakkoratkaisut on annettu 2000-luvulla; samoin jäsenvaltion vahingonkorvausvastuun periaate sekä jäsenvaltion rikkomuksen toteaminen SEUT 258–260 artiklan mukaisessa menettelyssä ovat vasta 2000-luvulla eksplisiittisesti laajentuneet koskemaan kansallisten tuomioistuinten virheitä. Vaikuttaakin siltä, että kansalliset tuomioistuimet – jotka ovat EU-oikeuden toteuttamisessa avainasemassa ja mitä tärkeimpiä EUT:n yhteistyökumppaneita – ovat nyttemmin myös lainvoiman jälkeisessä vaiheessa laajemman vastuunalaisuuden kohteena kuin takavuosina. Pois ei voida sulkea sitäkään, että jonakin päivänä EUT lähtisi sisällöllisesti määrittelemään EU-oikeuden loukkaukseen perustuvia tuomionpurun edellytyksiä (kuten jäsenvaltion vahingonkorvausvastuun edellytysten osalta voidaan Russo- ja Francovich-tapauksia verrattaessa sanoa tapahtuneen⁷²²). Uskon kuitenkin, että ainakaan lähivuosina tällaista ei nähdä, vaan todennäköistä on, että tehokkuus- ja vastaavuusperiaatteiden sekä tehokkaan oikeussuojan periaatteen suhde tuomionpurkuun vielä täsmentyy ja kenties joiltakin osin terästyy ennen mahdollisia mullistavampia innovaatioita. Tällaista täsmentymistä edesauttaa se, että jäsenvaltioiden purkuinstanssit näyttävät viime vuosina lisänneen ylimääräistä muutoksenhakua koskevien ennakkoratkaisupyyntöjen tekemistä; EUT tarvitsee oikeuskäytäntönsä kehittämiseen riittävästi laadukasta raaka-ainetta eli ennakkoratkaisupyyntöjä.

EIS:n järjestelmässäkään on tapahtunut terästymistä suhteessa kansallisten tuomioiden lopullisuuteen. Vaikka EIT:n toimivaltaan ei kuulu omien tuomioidensa täytäntöönpanon valvominen, se on tietyissä tapauksissa tiukoinakin äänenpainoin lausunut tuomionpurun merkityksestä ja tarpeellisuudesta sekä alkanut ottaa tutkittavakseen sellaisia uusia valituksia, jotka tosiasiallisesti kohdistuvat tuomionpurun epäämiseen aiemman EIT:n loukkaustuomion jälkeen samassa asiakokonaisuudessa. Tällainen kehityssuunta – joka ei EIT:n sisälläkään ole jäänyt vaille kritiikkiä ja huolenilmauksia – sisältää riskejä, jotka liittyvät muun muassa EIT:n kapasiteettiin⁷²³ sekä yleiseen oikeusvarmuuteen⁷²⁴. Myös EN:n ministerikomiteassa kehitys

---

722 EUT: 60/75 *Russo*, k. 9 vrt. C-6/90 ja C-9/90 *Francovich*. Ks. myös luku IV-2.2.4 edellä.

723 Olen artikkeliosuudessa kärjistän jopa katsonut, että EIT tulee tällaisella kehityssuunnalla kehittäneeksi itseään sellaisen neljännen oikeusasteen tuomioistuimen suuntaan, jollaiseksi tulemista se on vuosikymmenten ajan yrittänyt välttää – tai ainakin luoneeksi yksilöille kannustimia valittaa EIT:een nimenomaan kansallinen tuomionpurku mielessään ja laatia uusia valituksia kielteisen purkuratkaisun jälkeen (ks. *Vähätalo* 2019 s. 400).

724 Karkeasti ottaen tarkoitan sitä, että mitä intensiivisempää painetta EIS:n järjestelmä luo tuomionpurun myöntämisen suuntaan, sitä suurempi epävarmuus sopimusvaltioissa jää leijumaan sen ylle, voiko lopulta mikä tahansa lainvoimainen tuomioistuinratkaisu vielä huomattavan monien vuosien jälkeenkin joutua kysymyksenalaiseksi.

on ainakin pitkällä aikavälillä kulkenut siihen suuntaan, että tuomionpurkuun kiinnitetään yhä tarkempaa huomiota.⁷²⁵

Kaiken kaikkiaan lopullisuusproblematiikan voidaan sanoa eurooppalaistuneen siinä merkityksessä, että eurooppaoikeus kykenee kiistatta aikaansaamaan oikeudellisia vaikutuksia ylimääräistä muutoksenhakua ja oikeusvoiman ulottuvuutta koskevien kansallisten normistojen soveltamiseen tilanteessa, jossa kansallista tuomiota rasittaa eurooppaoikeuden loukkaus. Vielä 1990-luvulla tällaiselle väitteelle olisi ollut löydettävissä olennaisesti ohuimmat oikeudelliset perustelut.

---

⁷²⁵ Ks. esim. *Lambert-Abdelgawad* 2008 s. 21.